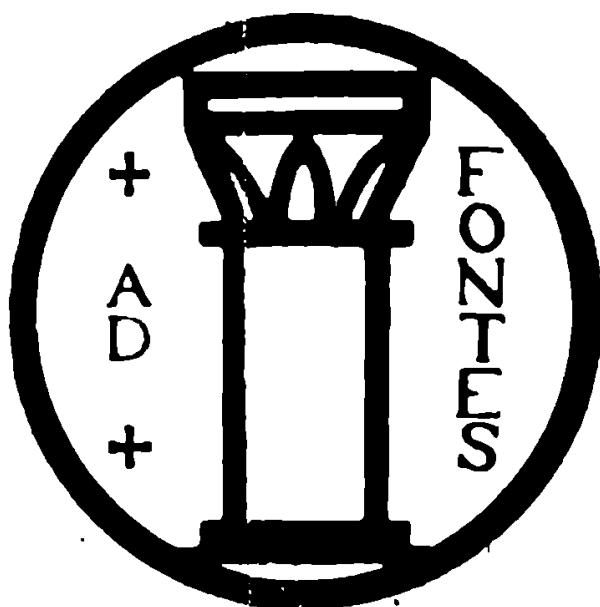


JOZEF ŠPIRKO

PATROLOGIA



SPOLOK SVÄTÉHO VOJTECHA

1950

Edícia

AD FONTES

chce sprístupniť našej katolíckej verejnosti v slovenskom preklade aspoň najvýznamnejšie diela sv. Otcov a ostatnej starokresťanskej a stredovekej literatúry. Rámcovou prácou tejto novej edície má byť práve vydávané dielo univ. doc. Dr. Jozefa Špirku

PATROLOGIA

ktorá vychádza po rokoch v novom, doplnenom vydaní. V nej nájde čitateľ náčrt patristickej literatúry a potrebné predštúdium pre čítanie diel sv. Otcov.

Štúdium sv. Otcov a starokresťanských spisovateľov sa v novších časoch potešiteľne vzťahuje, lebo moderný človek v dielach týchto autorov vidí nielen historické dokumenty, ale aj živé, účinné slová, ktoré nestrácajú na svojej časovosti. Všetky transcendentálne otázky a ťažké vieroučné problémy, pri ktorých sa môže zastaviť uvažujúci dnešný človek, poznali aj prví kresťania, ba oni ich pocítovali eš-

živšie a vo väčšej miere, keďže ich neformovala dlhá kresťanská tradícia a nerástli a nevyvíjali sa v kresťanskom prostredí ako my. Preto je pre nás nanešťastie poučné, ako presvedčovali prví kresťania v sebe starého, prízemného človeka, zarytého pohana, aby vo svojom srdci dali miesto človeku duchovnému, formovanému podľa večných zásad evanjelia Ježiša Krista.

V edícii AD FONTES vydal dosiaľ Spolok sv. Vojtecha tieto diela:

Sv. Augustín: Vyznania.

Sv. Bonaventúra: Putovanie mysle k Bohu

a zanedlho vyjde na knižný trh dielo sv. Alfonza Liguori: Cesta spásy. Okrem toho v tlači sú diela Oktávius od M. M. Felixa a Život bl. Antona od sv. Atanázia.

Spolok sv. Vojtecha podujal sa na vydávanie tejto edície v presvedčení, že poslúži záujmom katolíckej verejnosti a zároveň vyplní citeľnú medzeru v našej náboženskej spisbe.

Tolle, lege!

PATROLOGIA



JOZEF ŠPIRKO

PATROLOGIA

ŽIVOT, SPISY A UČENIE SVÄTÝCH OTCOV

SPOLOK SV. VOJTECHA

1 9 5 0

PREDSLOV

Už viac rokov prednášam patrologiu na teologii v Spišskej Kapitule. Keďže sme nemali pre tento predmet slovenskej príručky, poslucháči boli nútení študovať z poznámok, ktoré si zachytili z prednášok. Jediná česká príručka (Dr. Samsour, Základy patrologie, Brno 1908) dnes už nevyhovuje a je celkom rozobraná. Študovať z poznámok okráda poslucháčov o drahý čas a má i mnohé iné nevýhody. Preto som sa rozhodol doplniť svoj rukopis a uverejniť ho. Táto príručka teda sa zrodila v škole a určená je predovšetkým pre školu. Dúfam však, že poslúži aj v dušpastierstve účinkujúcemu kňazstvu, hlavne staršiemu, ktoré nemalo možnosť študovať slovensky a tak sa oboznámiť so slovenskou teologickou terminológiou. Keď som ju zostavoval, myslel som i na svetskú inteligenciu, ktorú dnes katolícka akcia volá do práce — pomáhať budovať kráľovstvo božie na zemi. Svetská inteligencia bude môcť vyhovieť tejto svojej úlohe, keď sa dôkladne oboznámi s grandióznou katolíckou akciou prvého kresťanstva,

odzrkadľujúcou sa v živote, spisoch a učení sv. Otcov a cirkevných spisovateľov.

Spisy sv. Otcov uvádzam latinským názvom a potrebné citáty z nich podávam zväčša tiež latinsky, lebo v ďalších teologických štúdiách budú teologovi potrebné v latinčine. Preto som aj podľa možnosti vyberal len také citáty, ktoré môže poslucháč upotrebiť v dogmatike, morálke a iných disciplínach.

Nakoľko je patrologii podľa najnovšieho študijného poriadku venovaná len jedna hodina v dvoch semestroch, podávam látku čo najstručnejšie, no jednako tak, aby poslucháč získal celkový obraz tohto dôležitého predmetu.

Opieral som sa hlavne o dôkladné 5-sväzkové dielo Ota Bardenhewera (*Geschichte der altkirchlichen Literatur*, Freiburg i. B. 1913-32), o dielo F. Cayrého (*Précis de patrologie et d'histoire de la théologie*, 2 sv., Paris 1931), o Rauschen-Altanerovu príručku (*Patrologie*, Freiburg i. B. 1931) a o najnovšiu dvojsväzkovú príručku Mons. Ubalda Mannucciho (*Istituzioni di Patrologia*, Roma 1937). Látku som rozdelil podľa vzoru príručky Marxovej (*Abriss der Patrologie*, Paderborn 1919).

V Spišskej Kapitule dňa 25. januára 1938.

Autor.

PREDSLOV K DRUHÉMU VYDANIU

Patrologia v prvom vydaní vyšla pred desiatimi rokmi v Kuncířovom nakladateľstve v Prahe. Jej druhé vydanie — teraz na Slovensku — vyžadovala najmä okolnosť, že Spolok sv. Vojtecha v Trnave založil novú edíciu „A d f o n t e s“. V nej chce postupne uverejňovať, nakoľko to okolnosti dovoľia, najvýznamnejšie diela sv. Otcov, apologétov a cirkevných spisovateľov.

Pre patristickú časť tejto edície žiadala sa voľajaká úvodná, rámcová štúdia, ktorá by vo všeobecnosti oboznámila slovenskú katolícku verejnosť s významom a dôležitosťou starokresťanskej literatúry. Pozdalo sa mi pre tento cieľ znovu vydať moju Patrologiu. Prvé vydanie sa beztak dávno minulo a neveľa exemplárov sa dostalo z neho na Slovensko. I študujúci teológovia potrebujú Patrologiu ako príručku.

Okrem menších doplnkov najmä v uvedenej literatúre ostáva text prvého vydania v podstate nezmenený.

V Spišskej Kapitule dňa 8. decembra 1949.

Autor.

Ú V O D

Pojem, cieľ a dôležitosť patrologie.

Patrologia, teologická veda, skúma historicko-vedeckou metódou život, spisy a učenie spisovateľov starokresťanskej doby, ktorých Cirkev uvádza ako svedkov svojho učenia.

Pomenovanie Patrologie pochádza z XVIII. storočia. Pôvodne označovala len vedu o živote a spisoch sv. Otcov. Postupne sa rozšírila i na tých cirkevných spisovateľov starokresťanskej doby, ktorí neboli cirkevnými Otcami, no mali vplyv na rozvoj, prehĺbenie a formulovanie cirkevnej náuky, súviseli so sv. Otcami kultúrne a literárne a vzájomne sa podnecovali. Výlučným štúdiom sv. Otcov a ich učením sa zaoberala teologia patristická, takto pomenovaná teológmi XVII. storočia preto, aby sa líšila od teologie biblickej, scholastickej, symbolickej a špekulatívnej. Z nej sa vyvinuly v XIX. storočí ako samostatný teologický predmet dejiny dogiem, čím patristika stratila význam a oprávnenosť samostatnej teologickej vedy.

Postup modernej patrologie má byť historický, kritický a exegetický. Historický preto, lebo patrologia má nás oboznamovať so životom sv. Otcov a cirkevných spisovateľov, bez čoho ich spisy často by boli nesrozumiteľné. Tým patrologia zčasti dopĺňa cirkevné dejiny. Kritický má rozoberať diela sv. Otcov a cirk. spisovateľov a presviedčať nás o ich pôvodnosti. Exegetický vyhovie patrologia vtedy, keď aspoň v krátkosti vyloží obsah diel a ich teologickú hodnotu.

S apokryfami Starého a Nového zákona sa patrologia nezapodieva, čím sa líši od dejín starokresťanskej cirkevnej literatúry.

Dôkladné štúdium patrologie je pre poslucháča teologie potrebné a vzhľadom na jeho ďalšie teologické štúdiá aj dôležité. Kto chce hlbšie poznať cirkevné dejiny, musí siahnúť po spisoch sv. Otcov, ako po prameňoch cirkevných dejín. Pre biblické štúdium patrologia je potrebná, lebo sv. Otcovia boli najstaršími a najosvedčenejšími exegétmi Písma sv. Ich učenie tvorí časť depozita fidei, preto je patrologia potrebná pre dogmatiku. A nevyhnutne potrebná je aj morálke, cirkevnému právu, pastorálke, archeologii a symbolike, ktoré disciplíny majú svoje základy v spisoch sv. Otcov.

Cirkevní Otcovia a učitelia, cirkevní a kresťanskí spisovatelia.

Už v Starom zákone bolo vo zvyku nazývať učiteľov »otcami« a žiakov synmi. („Synovia prorokov“, 3 Kr, 2, 3.) Toto pomenovanie v Cirkvi veľmi sa hodilo pre biskupa, ktorý udeľovaním sv. krstu a hlásaním kresťanského učenia bol duševným ploditeľom, otcom svojich veriacich. Biskup bol nositeľom učiteľského úradu v Cirkvi, preto do IV. storočia každý biskup sa nazýva cirkevným Otcom (*pater ecclesiae*). Keďže pri dogmatických hádkach Cirkev podľa tradičnej zásady sa dovoľávala svedectva nielen žijúcich, lež aj zomrelých biskupov, z ktorých, prirodzene, do úvahy prichádzali tí, ktorí zanechali písomné pamiatky, prenieslo sa pomenovanie cirkevných Otcov na bývalých biskupov, pokiaľ boli spoľahlivými svedkami apoštolskej tradície. Ba Cirkev sa odvolávala na svedectvo aj tých cirk. spisovateľov, ktorí neboli biskupmi, ale ktorých spisy obsahovali apoštolskú tradíciu.

Počínajúc IV. storočím Cirkev sa usilovala stanoviť podmienky, ktorým cirkevný spisovateľ musel vyhovieť, keď mal dostať titul »cirkevného Otca«. Žiadaly sa tri podmienky, a to: 1. pravoverné učenie (*doctrina*

orthodoxa), 2. svätý život (sanctitas vitae) a 3. schválenie Cirkvou (approbatio ecclesiae). Od XVII. storočia pristupuje ešte jedna podmienka, starobylosť (antiquitas), čím sa titul cirkevného Otca rezervoval len pre spisovateľov starokresťanskej doby.

K štyrom podmienkam, ktorým podľa dnešnej patrologie má vyhovovať cirkevný spisovateľ, aby mohol byť poctený menom »cirkevného Otca«, treba poznamenať, že pravovernosť nenačím chápať v smysle úplnej bezchybnosti v cirkevnom učení podľa jeho dnešného stavu, lež vo vernosti a prítulnosti k učeniu pravovernej Cirkvi. Svätosť treba chápať podľa starokresťanskej úcty svätých. Cirkevné schválenie nemuselo byť výslovné (approbatio expressa), ale stačilo, keď Cirkev užívala spisy ako svedectvá na snemoch, odvolávala sa na ne v dogmatických dekrétach a nič v nich nevytýkala (approbatio tacita). Starobylosť znamená kresťanský starovek, ktorý sa končí pre cirkev východnú smrťou sv. Jána Damaského (754 — resp. Teodora Studitu 826); v cirkvi západnej smrťou Izidora Sevilského (636).

Vzhľadom na osobitný význam pre teologickú vedu Cirkev už v VIII. storočí poctila ôsmich cirk. Otcov titulom »Veľkých cirkevných Otcov«, a to štyroch na Západe, štyroch

na Východe. Veľkí cirk. Otcovia na Západe sú: sv. Ambróz, sv. Hieronym, sv. Augustín a sv. Gregor Veľký; na Východe sv. Atanáž, Gregor Naziánsky, sv. Bazil a sv. Ján Zlatoústý.

Ak niektorý cirkevný spisovateľ, hoci patrilo do cirkevného sväzku, nevyhovelo všetkým štyrom podmienkam, pomenovaný je *cirkevným spisovateľom* (scriptor ecclesiasticus). Sú to všetci cirkevní učenci a spisovatelia po starokresťanskej dobe; z doby starokresťanskej tí, čo pre nedostatok ortodoxnej náuky alebo nepoškvrneného života neboli uznaní za cirkevných Otcov, napr. Klement Alexandrijský, Origenes, Euzebius Cezarejský, Tertulián, Laktanc, Rufin, Kasián. (Tertulián, Origenes, Klement Alex. a Euzebius Cez. vzhľadom na mimoriadne zásluhy o Cirkev často sa uvádzajú medzi cirk. Otcami, hoci stanoveným podmienkam len neúplne vyhovovali.)

V cirkevnom sväzku nežijúcich teologických spisovateľov (heretických a schizmatických) označuje patrologia menom »kresťanských spisovateľov« (napr. Novacián).

Teologických spisovateľov, ktorí osobitne vynikali učenosťou a svätosťou života, pomenovala Cirkev v dávnej dobe (a robí tak i dnes) »cirkevnými učiteľmi« (doctores ecclesiae). Vyžaduje u nich 4 podmienky: 1. eminens erudi-

tio, 2. sanctitas vitae, 3. doctrina orthodoxa, 4. approbatio ecclesiae. Toto pomenovanie sa datuje od roku 1298, keď pápež Bonifác VIII. nariadil sviatky cirkevných učiteľov sláviť ritu duplici a v hodnosti nasledovali hneď po sviatkoch apoštolov a evanjelistov. Okrem veľkých cirkevných Otcov dostalo sa toho titulu na Východe svätým Otcom Cyrilovi Jeruzalemskému, Cyrilovi Alexandrijskému a sv. Jánovi Damaskému; na Západe sv. Hilárovi z Poitiers, Petrovi Chrysologovi, Levo-
vi Veľkému a Izidorovi Sevilskému. Ďalej mnohým cirkevným spisovateľom stredoveku a novoveku, ako Bédovi Ctihodnému, Petrovi Damiánskemu, Tomášovi Akvinskému, Bonaventúrovi, Františkovi Saleskému, Alfonzovi z Liguori a najnovšie sv. Belarmínovi, Albertovi Veľkému, sv. Jánovi z Kríža a Antonovi Paduánskemu (dnes je ich 30).

Dejiny a literatúra patrologie.

Hoci patrologia ako samostatná teologická veda pochádza len z XVIII. storočia, štúdium sv. Otcov a cirkevných spisovateľov siaha do najstarších čias kresťanského storočia. Biografické úryvky nachádzame už u sv. Justína, Ireneja, Hipolyta a Epifána. Eu-

zebius podáva už dosť bohaté zprávy o starej kresťanskej literatúre vo svojich Cirkevných dejinách. Prvé súvislé dielo o starokresťanských spisovateľoch napísal sv. Hieronym pod názvom: *De viris illustribus seu catalogus de scriptoribus ecclesiasticis*. Týmto dielom sa stal »otcom patrologie«. Napísal ho r. 392 v Betleheme a podáva v ňom zprávy o živote a o spisoch 135 spisovateľov. Shrňuje v ňom všetkých spisovateľov, »ktorí voľačo napísali a zanechali nám o utrpení Krista Pána«. Spomína v ňom i židov (Philo), pohanov (Seneka) a bludárov (Novacián). Čo sa týka formy, napodobnil dielo Svetonovo o spisovateľoch profánnych, ktoré má podobný názov; ako prameň použil najviac Euzebiove Cirkevné dejiny. Jeho cieľom bolo dokázať pohanom, že i kresťania majú svojich učencov a rečníkov.

Dielo má isté nedostatky a nie je dosť kritické; no stalo sa základom patrologickej vedy do XVIII. storočia. Historici po Hieronymovi nevytvorili lepšie dielo, len pokračovali a doplňovali ho spisovateľmi po svoju dobu. Pokračovanie pod tým istým názvom napísal kňaz Gennadius z Marseille († 494), doplniac Hieronyma o ďalších 100 spisovateľov. V Španielsku doplnil Hieronymovo dielo po r. 618 sv. Izidor Sevilský. V jeho diele pokračoval jeho žiak sv. Ildefons Toledský

(† 667). Odvtedy až do XII. storočia patrologia nepokročila, okrem Fociovhovho diela, zvaného *Bibliotheca*, ktoré obsahuje cenné poznámky o starých spisovateľoch a dôkladnú analýzu ich spisov na Východe.

V XII. storočí benediktín Sigibert z Gembloux v Belgicku pokračuje v dopĺňovaní soznamu, ale obmedzuje sa na spisovateľov latinských. Jeho dielo nie je spoľahlivé. Podobné je i dielo kňaza Honoria z Autun (*De luminaribus ecclesiae*) asi z r. 1125, ďalej spis neznámeho autora z Melku (v Rakúsku), nazvaný *De viris illustribus*, a pod tým istým názvom a z tej istej doby dielo neznámeho autora, mylne pripisované Henrikovi z Gentu († 1293). Významnejšie a obsiahlejšie je dielo opáta Jána z Tritenheimu († 1516), nazvané *De viris illustribus*, v ktorom rozpráva o 963 spisovateľoch.

XVI. a nasledujúce storočia boli pre patrologickú literatúru neobyčajne prajné. Renesančné úsilie skúmať antické spisy a úsilie protestantov dokázať, že Cirkev katolícka odbočila od náuky prakresťanskej Cirkvi, viedlo k dôkladnejšiemu a kritickému preskúmaniu spisov sv. Otcov. Zo zápolenia katolíkov s protestantmi zrodily sa pozoruhodné patrologické štúdie i na jednej i na druhej strane. Vo Francúzsku intenzívne venovali sa patro-

logickému štúdiu mauríni (francúzska kongregácia benediktínov) a vyhotovili vzorné vydania najvýznamnejších sv. Otcov. Z katolíckych spisovateľov napísali významnejšie patrologické diela: sv. Belarmin, *De scriptoribus eccl. liber unus* z r. 1613, v ktorom opisuje cirkevných spisovateľov po rok 1500; benediktín Ceillier († 1761) vydal 23-sväzkovú prácu *Histoire générale des auteurs sacrés et ecclésiastiques*. Z protestantov Gerhard, pôvodca názvu »patrologia«, zostavil zbierku diel cirkevných Otcov a vydal ju r. 1653; Angličan W. Cave vydal v Londýne dielo *Scriptorum Ecclesiasticorum historia litteraria* r. 1688.

Od polovice XIX. storočia znova sa venovala zvýšená pozornosť patrologickému štúdiu najmä v Nemecku, Anglicku, Francúzsku a v Severnej Amerike. Objavily sa početné nové spisy latinských a gréckych Otcov, doteraz zväčša neznáma literatúra sýrska, arménska a koptická, ktoré poskytli široké pole bádateľskej práci. Na univerzitách sa zakladali osobitné katedry pre patrologiu a akadémie sa podujímali na vydávanie spisov sv. Otcov. Okrem veľkých zbierok vydávajú sa najmä teraz v XX. storočí vedecky spracované monografie, kritické štúdie, ktoré sa podrobne zaoberajú jednotlivými spisovateľ-

mi, alebo jednotlivými ich prácami. Zpomene-
dzi slovanských národov na poli patrologie
najviac vynikajú Poliaci.

SBIERKY SPISOV SV. OTCOV

Počnúc XVI. storočím, postupne uverejňovali spisy
sv. Otcov. Prvú väčšiu sbierku zostavil a uverejnil
francúzsky kanonik *Marguerin de la Bigne*, profesor
Sorbonny r. 1575 pod názvom *Bibliotheca Sanctorum
Patrum* v 8 sväzkoch, v ktorej shrnul spisy asi 200
spisovateľov starovekých a stredovekých. Túto sbierku
neskoršie doplnili v Kolíne n/R. a v Lyone ďalšími
100 spisovateľmi (*Maxima Bibliotheca Vet. Patrum et
antiquorum scriptorum ecclesiasticorum*. 1677).

V XVII. a XVIII. storočí bolo najdokonalejšie mau-
rinské vydanie sv. Otcov, zredigované benediktínmi
kongregácie sv. Maura. K nim patrili najlepší učitelia,
ako *d' Achéry* († 1685), *Mabillon* († 1707), *Montfaucon*
(† 1741). Mauríni postupovali kriticky a grécky text
vystrojili latinským prekladom.

Popri väčších-menších sbierkach v XVIII. storočí
(*Gallandova Bibliotheca Veterum Patrum*, 14 sv., 1779)
a v prvej polovici XIX. storočia najväčšiu sbierku
zostavil opäť *Migne* († 1875) pod názvom *Patrologiae
cursus completus*. V ohromnej práci napomáhal ho
kardinál Pitra OSB. Migne nepostupoval kriticky vo
svojej sbierke a ani najlepšie vydania, ktoré použil,
nie sú odtlačené bez chýb. Novšie skúmanie vytýka
jedno-druhé tejto sbierke, ktorá pritom všetkom bez-
pochyby ostáva najdôležitejšou pre teologa, pracujú-
ceho na poli starokresťanskej literatúry.

Migneova sbierka sa delí na seriú latinskú a grécku.
Latinská seria (až po Inocenta III., † 1216) obsahuje
221 sväzkov, uverejnených v Paríži v r. 1844-1855. Gréc-
ka seria s latinským prekladom (po florentský snem
1439) má 161 sväzkov (posledný stošesťdesiaty druhý
sväzok pri sadzbe zničil požiar), ktoré boli uverejnené

v r. 1857—1866. Index pre grécku seriu zostavil r. 1912 Cavallera. (Spišský seminár vlastní skoro celú zbierku latinskú a grécku.)

Kritickejšia a so stránky filologickej dokonalejšia je zbierka *Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum*, ktorú od r. 1866 postupne uverejňuje Akadémia vied vo Viedni. Doposiaľ vyšlo 66 sväzkov.

Berlínska Akadémia vied od r. 1897 postupne uverejňuje gréckych spisovateľov hlavne prvých troch storočí s názvom *Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte*. Celá zbierka bude mať 50 sväzkov. Dosiaľ vyšlo 36 sväzkov.

Sýrska starokresťanská literatúra bola uverejnená r. 1903 vo dvoch vydaniach: *Patrologia orientalis* pod vedením Graffina a Nau-a, druhá *Corpus scriptorum christianorum orientalium*, ktorú zostavil Chabot, Guidi a iní.

Menšie vydania obstaral Hurter: *SS. patrum opuscula selecta* v 54 malých sväzkoch v Innsbrucku r. 1868. — Rauschen, *Frolilegium patristicum* v Bonne, 1904. — Bardenhewer, *Bibliothek der Kirchenväter*, Kempten - München 1911 v 61 sväzkoch a má sa doplniť ďalšími 18 sväzkami. — Lejay, *Textes et documents pour l'étude historique du christianisme*, Paris 1904.

Český preklad apoštolských spisov svätých Otcov vydal Sušil: *Spisy sv. Otců apoštolských*, Praha 1874. České preklady jednotlivých diel sv. Otcov sú naznačené v dodatku o literatúre k patričným Otcom. Najnovšie sa podujala dominikánska edícia Krystal v Olomouci na vydávanie diel sv. Otcov v češtine.

V poľštine vychádzajú v redakcii univ. prof. Dr. Jána Sajdaka v Poznaňi *Pisma Ojców kościoła*. Doposiaľ vyšlo 20 sväzkov.

V slovenčine Spolok sv. Vojtecha v Trnave v edícii „Ad fontes“ vydáva preklady diel cirk. Otcov v redakcii univ. doc. Dr. Jozefa Špirku.

V maďarčine Szent István Társulat v Budapešti uverejnil 16-sv. zbierku „Apostoli atyák“.

PRÍRUČKY PATROLOGIE

ČESKÉ:

Dr. Josef Samsour: *Základy patrologie se zvláštním zřetelem k dějinám dogmat*, Brno 1908.

NEMECKÉ KATOLICKÉ:

Otto Bardenhewer: *Geschichte der altkirchlichen Literatur*, Freiburg i. B. 1913—1932, 6 sväzkov.

Rauschen-Altaner, *Patrologie*, Freiburg i. B. 1931.

Dr. J. Marx, *Abriss der Patrologie*, Paderborn 1919.

Funk, *Kirchengeschichtliche Abhandlungen und Untersuchungen*, Paderborn 1897.

Kihn, *Patrologie* 1904-8, 2 svázky.

PROTESTANTSKE:

A. Harnack, *Geschichte der altchristlichen Literatur bis Eusebius*, 1893. — *Chronologie* 2 B. 1904.

H. Jordan, *Geschichte der altkirchl. Literatur*, 1911.

H. Lietzmann, *Christliche Literatur* 6 B. 1923.

FRANCÚZSKE:

F. Cayré, *Précis de Patrologie et d'histoire de la théologie*, Paris 1931, 2 sv.

J. Tixeront, *Précis de Patrologie*, 1920.

G. Bardy, *Littérature grecque chrétienne*, 1928.

Littérature latine chrétienne, 1929.

P. de Labriolle, *Histoire de la littérature latine chrétienne*, 1924.

TALIANSKE:

Ubaldo Mannucci, *Istituzioni di Patrologia*, Roma 1937, 2 svázky.

Amatucci, *Storia della letteratura latina christiana*, 1929.

P. G. Franceschini, *Manuale di Patrologia*, 1919.

ANGLICKÉ:

Leigh-Bennett, *Handbook of the Early Christian Fathers*, 1920.

F. Findlay, *By-ways in Early Christian Literature*, 1932.

LATINSKÉ:

B. Steidle OSB, *Patrologia seu Historia antiquae Lit. eccl.*, Freiburg in B. 1938.

Reč sv. Otcov.

Spisy sv. Otcov a cirkevných spisovateľov sú písané rečou gréckou, latinskou, sýrskou, arménskou a koptickou. V ostatných troch rečiach písané spisy boli objavené len v najnovšom čase; sú medzi nimi mnohé významné práce. Prevažná väčšina spisov je písaná grécky a latinsky. Spisy, pochádzajúce z najstarších kresťanských čias, sú písané výlučne po grécky, i keď ich pôvodcovia, ako Klement Rímsky a Hermas, pochádzali zo Západu. Latinčina ako cirkevná spisovná reč objavuje sa len na konci II. storočia (Itala, *Acta martyrum Scilitanorum*) a čoskoro sa stáva všeobecnou spisovnou rečou na Západe. V III. storočí používajú ešte niektorí západní spisovatelia gréčtinu (Hipolyt), ale od IV. storočia píše spisovatelia na Západe výlučne po latinsky a na Východe po grécky.

Cirkev zprvu nemohla použiť pre svoje písomníctvo inú reč než gréčtinu, lebo bola najviac rozšírená a tiež na Západe bola re-

čou vzdelaného sveta. Písmo sv., o ktoré sa spisovatelia najviac opierali, nemalo ešte latinského prekladu. Kresťanstvo potrebovalo na vyjadrenie svojho abstraktného učenia ohybnú a vo filozofickej terminológii bohatú reč, akou bola gréčtina. Latinčina vyhovovala viac pre praktický život, menej pre špekulatívnu vedu.

Hoci gréčtina bola dosť vyvinutá na vyjadrovanie abstraktných pojmov, jednako musela sa ešte hodne prispôsobovať, aby bola súca vyjadriť každú kresťanskú myšlienku. Ale tým viac musela to robiť latinčina. O stvorenie latinskej cirkevnej terminológie získal si nehynúce zásluhy prvý latinský spisovateľ Tertulián, ktorý zčiasťky preberal teologické výrazy z gréčtiny, zčiasťky dával teologický význam latinským právnickým výrazom. Ďalej brúsil latinčinu Cyprián. Tak sa stali obaja tvorcami latinskej cirkevnej reči.

Pravda, spisovatelia grécki i latinskí neupotrebovali klasickú reč, lež uspokojili sa s rečou Iudu (κοινή διάλεκτος). Nešlo im natoľko o krásu reči ako o jasnosť a srozumiteľnosť výrazu. Len niektorí spisovatelia grécki a latinskí usilujú sa bezchybne písať i po stránke formálnej, dávajúc kresťanom náhradu za profánnu klasickú literatúru.

Rozdelenie predmetu.

Rok 313 znamená veľa v celom verejnom živote kresťanského staroveku. Vtedy prestaly prenasledovania kresťanov a náboženstvo kresťanské sa stalo náboženstvom štátnym. Tento rok je medzníkom aj v patológii. Rozdeľuje ju na dve veľké, od seba veľmi odlišné periódy. V I. perióde muselo sa kresťanstvo brániť nielen proti štátnej moci, ktorá mu bola nepriateľská, ale aj proti výčitkám pohanov. Preto i písomníctvo tejto periódy má ráz obranný, apologetický. Od XVII. storočia rozlišujeme v tomto období dobu apoštolských Otcov — bezprostredných učeníkov apoštolov — a dobu cirkevných apologetov. Tým sa I. perióda delí na 2 menšie.

Druhá perióda vniesla do cirkevného písomníctva veľký rozkvet. V slobodnom štáte sa mohutne vyvíja slobodná Cirkev a pobádaná bludármi vedecky prehľbuje svoje učenie. Veľkí cirkevní Otcovia tejto doby položili trvalé základy cirkevnej vedy. Rozbeh v cirkevnej literatúre potrval do polovice V. storočia, keď pre vonkajšie okolnosti (sťahovanie národov) cirkevné písomníctvo ochablo i na Východe i na Západe. Tým sa i táto perióda delí na 2 menšie.

Podľa toho rozdeľuje sa patrologia na tieto obdobia:

1. doba apoštolských Otcov — do r. 150 po Kr.;
2. doba apologétov — od r. 150 do r. 313;
3. doba veľkých cirkevných Otcov — od r. 313 do r. 450;
4. doba úpadku — od r. 450 do konca kresť. staroveku.

I. PERIODA (-150)

Apoštolskí Otcovia.

Apoštolskými Otcami nazývame spisovateľov, ktorí skutočne alebo údajne boli bezprostrednými žiakmi apoštolov a rozširovali apoštolské učenie slovom i písmom. Pre veľkú podobnosť s knihami Nového zákona a hlavne s apoštolskými listami ich spisy za istý čas a na niektorých miestach považovali za inšpirované a pojali ich do kánonu svätých kníh.

Pomenovanie apoštolských Otcov pochádza od Francúza Coteliera († 1686), ktorý vo svojom diele »Patres aevi apostolici« shrnul spisy piatich spisovateľov: Barnabáša, Klementa Rímskeho, Ignáca z Antiochie, Polykarpa zo Smyrny a Hermasa. Neskôršie pripočítali k nim ešte neznámeho autora listu Diognetovi a Papia, hoci ich diela obsahove patria skôr do doby apologétov.

Spisy apoštolských Otcov nemajú tej ceny ako knihy kánonické, lebo nie sú inšpirované a nedosahujú výšku kníh neskoršej doby ani s literárneho ani s filozofického hľa-

diska. Jednako sú dnes vo veľkej vážnosti, najmä v kontroverzii medzi katolíkmi, protestantami a racionalistami, lebo sú najlepším svedectvom viery a života najstarších kresťanov. Ich dôležitosť je tým väčšia, čím bližšie stoja k dobe Krista a apoštolov.

Písané sú grécky, obyčajne vo forme listov, slohom ľahkým a jednoduchým. O zjavených pravdách poučujú veriacich jasnými slovami, napomínajú ich k bohabojnému životu, prízvukujú poslušnosť voči cirkevným predstaveným, poučujú, ako zachovávať príkázania božie a pripravujú na druhý príchod Kristov. Spisy sú popretkávané citátmi zo sv. Písma Starého i Nového zákona.

Hoci kresťanskú náuku nepodávajú systematicky, jednako možno z nich vylúštiť základné pravdy kresťanstva, s ktorými sú na čiste. Je to učenie o Najsv. Trojici, o opravdivom božstve a človečenstve Ježiša Krista, t. j. o vtelení Syna Božieho. Podávajú ná-kres Kristom založenej Cirkvi a opisujú jej vnútorný život. Podľa nich Cirkev nie je len sociálnou organizáciou, lež živým organizmom, ktorý má posväcujúce prostriedky (sviatosti). Spomínajú najstaršie obrady sviatostí krstu, Eucharistie a pokánia.

SPISY APOŠTOLSKÝCH OTCOV sú sosbierané v Mignovom vydaní ser. gr., a to spisy sv. Klementa

Rím., list Barnabášov a spis Hermasov vo sv. 1; spisy Ignácove, Polykarpove a Papirove vo sv. 3. Vydanie je neúplné a zastaralé. Kriticky ich podáva Fr. X. Funk, vol. I, Tübingen 1901. — Knopf-Bauer-Windisch-Dibelius, Die apost. Väter, Freiburg i. Br. 1920-23. — Najnovšie vydanie: SS. Patrum App. opera, ed. Colombo, Torino 1934. — Český preklad: Sušil, Spisy sv. Otců apoštolských, 3. vyd., Praha 1874 (bez Didaché). — Poľský preklad: Dr. A. Lisicki, Pisma Ojców Apostolskich, Tom I., Poznań.

Symbol apoštolský. Apošt. vierovyznanie.

Slovo »symbolum« pochádza z gréckeho συμβάλλω = spojiť, συμβολή = spojenie. Podľa gréckeho zvyku upotrebovali pri návšteve tyčinku, ktorú návštevník rozlomil a polovicu poslal domácemu pánovi. Keď dostal povolenie vstúpiť, spojili kúsky tyčiniek. Keď patrily spolu, znamenalo to, že prišiel ten, komu domáci pán dal povolenie vojsť. Znakom kresťanskej spolupatričnosti je apoštolské vierovyznanie — symbol.

Symbol apoštolský zaujíma medzi spismi apoštolských Otcov prvé miesto. Nie je inšpirovaný, hoci by aj vo svojom jadre pochádzal od apoštolov. Cirkev ho nikdy nepočítala medzi kánonické spisy. Protestanti popierajú jeho doktrinálnu autoritu, ale Cirkev katolícka vždy ho považovala za úradný dokument svojej viery, ktorý sa katechumeni

museli naučiť a pred slávnostným krstom verejne ho vyznávali.

Nie je dokázané, že by ho boli složili apoštolovia pred svojím rozchodom z Jeruzalema. Tým menej obстоjí mienka zo VI. storočia, podľa ktorej každý apoštol diktoval jeden článok viery.

Najpravdepodobnejšie symbol bol složený z dvoch formúl, pochádzajúcich z doby apoštolskej: z formuly trojičnej a kristologickej, ktoré najstručnejšie vyjadrovaly učenie apoštolov o Najsv. Trojici a o Vtelení. Vznikli asi v Ríme. Zpočiatku sa užívaly obe formuly osve. Len začiatkom III. storočia ich spojili, aby ľahšie čelili monarchianistickej sekte.

Rozoznávame dve hlavné formy symbolu: staršiu rímsku a novšiu, ktorú objavili v V. storočí u Fausta z Reji v južnej Galii. Novšia forma, ktorú i dnes v Cirkvi upotrebuju, má oproti staršej ešte tieto dodatky: ... unum, creatorem coeli et terrae, ... natus, ... crucifixus, mortuus, ... descendit ad inferos, ... Dei, ... omnipotentis, ... credo, ... catholicam, sanctorum communionem, ... et vitam aeternam.

Cirkev pridala k pôvodnému rímskemu textu dodatky podľa potreby, keď heretici popierali alebo mylne chápali niektoré kresťanské pravdy.

Starší text rímsky, písaný po grécky, nachádza sa v liste biskupa Marcela z Ancyry pápežovi Juliovi I. (okolo 340). Ten istý text v latinskej reči nachádzame v diele Rufinoma (345—410) *Commentarius in symbolum Apostolorum*. Je prameňom ostatných symbolov na kresťanskom Západe, a to: galského, talianskeho, španielskeho a afrického. Vo IV. storočí má východná cirkev — podobne ako západná — viac symbolov, z ktorých najznámejší je cezarejský a jeruzalemský. Aj tieto symboly majú pravdepodobne pôvod v rímskom texte.

EDÍCIE: Denzinger-Bannwart, *Enchiridion symbolorum*, Umberg, 1928. — Lietzmann, *Symbole der alten Kirche*. — Hahn, *Bibliothek der Symbole*, 1897. — LITERATÚRA: G. Voisin, *L'origine du symbole des Apôtres*, v *Rev. Hist. Ecc.* III. (1902). — I. Lebreton, *La formation du symbole des Apôtres*, v *Rech. Sc. Rel.* XIII. (1923). — Bardenhewer, *Geschichte der altchristl. Literatur*, Freiburg in B., 1914. I.

Učenie dvanástich apoštolov (Didaché)

Bryennios, pravoslávny metropolita z Nikomedie, objavil r. 1873 v Carihrade grécky rukopis z r. 1056 (*Codex hierosolymitanus*), v ktorom okrem úplného textu Barnabášovho listu a dvoch listov Klementa Rím. Korinta-

nom bol i spis s názvom Διδαχή Κυρίου διὰ τῶν δώδεκα Ἀποστόλων τοῖς ἔθνεσιν (Učenie Pána skrze dvanástich apoštolov pohanom). Tento spis je najcennejším objavom posledných čias. Nebol celkom neznámy ani pred Bryennovým objavom, lebo používal ho vo svojich spisoch už neznámy pisateľ listu Barnabášovho, sv. Justín mučeník, Hermas, a zmieňujú sa o ňom najmä Klement Alexandrijský (Strom. 1, 20, 100), Atanáž (Ep. fest. 39) a Origenes (Hom. VI. in Jud.). Euzebius (Hist. eccl. 3. 25. 4.) dokonca spomína ho medzi apokryfmi Nového zákona. No muselo uplynúť skoro 900 rokov, kým objavili jeho úplný text. Bryenniom najdený rukopis je teraz uložený v patriarchálnej bibliotéke v Jeruzaleme. Bryennios uverejnil grécky text r. 1883. Prvých šesť kapitol latinského textu objavil v mníchovskom rukopise z XI. stor. Schlecht a uverejnil ich r. 1900. Dnes je známy aj arabský text.

Pôvodca spisu je neznámy a určite ani nevieme, kedy a kde vznikol jeho originál. Po mnohých sporoch zdá sa byť pravdepodobné, že Didaché bolo napísané medzi rokom 70 a 90, lebo opisujúc obrady a hierarchické zriadenie, predstavuje nám taký stav Cirkvi, aký mohol byť do r. 90. Je bezpochyby najstarším dielom kresť. staroveku. Čo do mies-

ta, bolo spísané v Sýrii, v Palestíne alebo v Egypte.

Podľa obsahu Didaché nie je príručkou pre katechumenov, za čo ju zprvu považovali, ani rituálkou (obradu opisuje len malá časť), lež skôr sbierkou morálnosociálnych predpisov a povinností, podľa ktorých prví kresťania mali si usporiadať svoj život.

Didaché sa delí na 16 kapitol, ktoré môžeme rozdeliť podľa obsahu na tri časti a epilóg. I. časť obsahuje morálne predpisy, II. liturgické, III. disciplinárne. — Epilóg napomína k bedlivosti pre blížiaci sa koniec sveta.

I. časť. Morálne predpisy uvádza autor vo forme cesty života a cesty smrti. Cesta života naznačuje povinnosti kresťana voči Bohu a bližnému. Káže chrániť sa zlého, ctiť si predstavených, mať lásku k chudobným, dobre vychovávať deti a ľudsky zaobchádzať so služobníctvom. Predpisuje povinnosť vyznať sa z hriechov, keď niekto do nich upadol.

II. časť. Liturgické pokyny sa týkajú sviatosti krstu, Eucharistie, pôstu a modlitby. Krst sa udeľuje po náležitom poučení potrebnou formou a ponorením do vody, alebo trojnásobným obliatím, ak niet nadostač vody. Didaché uvádza modlitby, ktoré sa majú odriekať pred požívaním vína z kalicha, lámaním chleba a po ňom.

III. časť. Cirkevnoprávne predpisy sa týkajú povinností duchovných a vnútorného zriadenia Cirkvi. O veriacich sa starajú apoštolovia, proroci (učitelia), biskupi a diakoni. Presbyterov Didaché nespomína. Apoštolov majú veriaci prijať láskave. No nie sú opravdiví apoštoli a učitelia tí, ktorí obťažujú veriacich viac než dva dni, alebo žiadajú peniaze. Veriaci sa majú postarať o výživu dobrých pastierov. V nedeľu sa majú schádzať na lámanie chleba, opravdivú obetu. Vtedy majú vyznať svoje hriechy a smieriť sa s bližnými. Tu treba bratsky napomenúť tých, ktorí cez týždeň poklesli.

Epilog. Kresťania majú vytrvať vo viere a majú byť pripravení, keď príde pokušiteľ sveta. Po ňom sa ukáže znak pravdy, vzkriesenie, a na oblohe nebeskej sa zjaví Pán (parúzia).

Didaché bolo vzorom mnohých podobných spisov liturgického a právnického obsahu, ktoré vznikly v neskorších storočiach (*Didaskalia a apoštolské konštitúcie*). Ich spôsob podania je veľmi blízky spôsobu apoštolských čias.

Didaskalia, podľa Epifána Διατάξεις τῶν ἀποστόλων, písané v III. storočí v Sýrii, sú namierené proti kresťanom, ktorí sa ešte pridržujú platnosti ceremoniálneho zákona.

Apoštolské konštitúcie — vid' sv. Klement Rímsky.

EDÍCIE: Funk, *Doctrina XII. Apost.*, 1887. — Schlecht, *Doctr. XII. Apost.*, Freiburg i. B., 1900. — PREKLADY: Lisiecki, *Nauka dwunastu Apostolów*. Pisma Ojc. Kośc., Poznań, 1928. I. — Česky: „Na hlubinu“ XXII. č. 1—6 (1948). — Zeller, *Die Apost. Väter*, Bibliothek d. Kirchengäter, 1918. — LITERATÚRA: E. Iacquier, *La Doctrine des douze Apôtres*, Paris, 1891. — O. Bardenhewer, *Gesch. d. altkirch. Lit.*, Freiburg i. B., 1913. I. — Dr. Veselý, *Didaché o Eucharistii*. ČKD, 1934.

List Barnabášov.

Kresťanský starovek uvádza pod menom sv. Barnabáša spis pozostávajúci z 21 kapitol, ktoré obsahujú homílie alebo krátke apologetické rozpravy vo forme listu. Po Tischendorf (Codex Sinaiticus, 1859), respektíve Bryenniov (1873) objav bol známy len jeho latinský preklad (posledných 5 kapitol), pochádzajúcich zo IV. storočia.

Dnes sa zistilo, že list nepísal sv. Barnabáš, sprievodca sv. Pavla, lež dosiaľ neznámy spisovateľ, žido-kresťan. Proti Barnabášovi ako pôvodcovi svedčí najmä obsah listu. List ostro odsudzuje Starý zákon, čo sa vonkoncom protiví ponímaniu apoštolov a sv. Pavla. Barnabáš, veľký ctiteľ sv. Pavla, by to iste nebol učinil. Proti autorstvu Barnabášovmu

svedčí aj to, že list spomína spustošenie Jeruzalema r. 70, ktorý rok Barnabáš (strýc sv. Marka ev.) akiste neprežil.

Keďže list spomína spustošenie Jeruzalema, z toho vidno, že bol napísaný po r. 70. Na základe náražíek v liste uvedených (kap. 7, resp. 16), kladie Bardenhewer a Funk vznik listu do doby cisára Nervu (96—98), Harnack do doby Hadriánovej vlády (117—138), presnejšie do rokov bezprostredne pred židovským povstaním roku 132. Najnovšie P. M. d'Herbigny tvrdí, že list písali r. 71, hneď po spustošení Jeruzalema (podľa 4. kap.).

Pseudobarnabášov list vznikol pravdepodobne v Alexandrii. Tento názor potvrdzuje úsilie vysvetľovať všetko alegoricky a typologicky, čo bolo vtedy vlastnosťou Alexandrie. Spis vidí ešte i v obrezaní 318 sluhov Abrahámových náražku na Ježiša Krista takto: 18 = ω = Ježiš, 300 = T = kríž; 318 = Ježiš na kríži.

Podľa obsahu rozoznávame v ňom dve časti: dogmatickú (kap. 1-17) a morálnu (kap. 18-20). V dogmatickej autor hovorí, že židia boli zvedení zlým duchom, keď doslovne vykladali Starý zákon, pretože nemá smysel historický, lež alegorický, duchovný. Napr. židia nemali doslovne rozumieť nariadeniam božím o krvavých obetách, obrezaní a jed-

lách, lebo Boh nežiadal krvavé obety, lež sebazaprenie, nie obrezanie tela, lež skrúšené srdce, nie telesný pôst, lež dobré skutky a strániť sa zlého.

V morálnej časti opisuje podobne ako Didaché, ktoré autor iste poznal, dve cesty: cestu svetla a tmy. (Didaché hovorí o ceste života a smrti.) Svoj spis zakončuje upozorením na blížiaci sa koniec sveta (kap. 21 — paruzia).

EDÍCIE: Funk, *Patres Apostolici*, 1901. — Migne, PP. Gr. 2. — PREKLADY: Lisicki, *Pisma Ojców Apost.* Poznań, 1928. I. — Hefele, *Das Sendschreiben des A. Barnabas . . .*, Tübingen, 1840. — P. La Deuze, *L'Épître de Barnabé*, Rev. Hist. Ecc. 1900. — LITERATÚRA: M. d'Herbigny, *La date de „l'Épître de Barnabé“*, Rech. de science rel. 1. 1910, 1913. — Häuser, *Der Barnabas-brief*, Paderborn 1912. — Bardenhewer, *Gesch. d. a. L.*, Freiburg i. B. 1913. I.

Sv. Klement Rímsky.

Kým pri Barnabášovom liste nebolo možno presne určiť autora, zatiaľ vo sv. Klementovi vystupuje historicky dokázateľná osoba, hoci ani o ňom nevieme mnoho. Bezpochyby bol rímskym biskupom. Sv. Irenej ho považuje za štvrtého rímskeho biskupa, t. j. tretieho nástupcu sv. Petra (Linus 68-80, Anaklét 80-92, Klement 92-101) a Euzebius ho tiež

v tom poradí uvádza vo svojej histórii. Je možné, že bol totožný s Klementom, ktorého spomína sv. Pavol vo svojom liste Filipanom (IV, 3). No nemožno ho stotožňovať s konzulom Fláviom Klementom, synovcom cisára Domiciána, lebo keby člen cisárskoho domu bol hlavou Cirkvi, nebolo by to ušlo pozornosti kresť. spisovateľov. Sv. Cyril a Metod priniesli jeho pozostatky z Chersonézu do Ríma. Preto skrsla domnienka, že sv. Klement bol apoštolom Slovanov.

Dôkladná znalosť Starého zákona, akú badáme v Klementovom liste Korinťanom, ba celý charakter listu dáva tušiť, že autor bol pôvodom Žid. Tradícia z konca IV. storočia hovorí, že zomrel ako mučeník vo vyhnanstve na Chersonéze, kde ho utopili vo vlnách Čierneho mora. Jeho hrob v Ríme nebol známy, čo by poukazovalo na to, že zomrel mimo Ríma.

O Klementovom pontifikáte vieme len toľko, koľko naznačuje jeho vlastný list Korinťanom. Z listu vysvitá, že pevnou rukou viedol sverenú Cirkev. Mal veľkú autoritu a bol vznešeného smýšľania, ktoré sa prejavilo v prenasledovaní i v jeho modlitbách za panovníka. Pre veľkú vzdelanosť pripisovali mu v kresť. staroveku veľa spisov, z ktorých dokázateľne len list Korinťanom

pochádza od neho. Je to objemný list (65 kap.), ktorý sa zachoval v gréckom originále a v latinskóm, sýrskom a koptickom preklade. »Cirkev božia, ktorá je v Ríme, cirkvi božej, ktorá je v Korinte«, — tak sa začína list. Sám Klement sa v ňom nespomína, ale jeho autorstvo je isté. Dionýz, biskup korintský, píše pápežovi Soterovi okolo r. 170, že v Korinte čítavajú tento list »Klementom písaný«.

List bol napísaný okolo r. 96 po smrti cisára Domiciána († 96), lebo spomína, že rímska cirkev nemohla skôr písať Korintanom pre posledné súženia (za cisára Domiciána, nakoľko prenasledovanie Neronovo sa tu nemôže rozumieť).

Podnet k napísaniu listu daly nepokoje v korintskej cirkvi, ktoré bičoval už sv. Pavol. Niekoľko zlých ľudí sa postavilo proti predstaveným cirkvi a vypudilo ich z úradu. Cirkev bola vo veľkom zmätku a neveriaci v Korinte mali vhodnú príležitosť potupovať kresťanské meno. Cirkev rímska zakročila týmto listom, aby urobila v Korinte poriadok.

V úvode (kap. 1-2) autor chváli minulosť korintskej cirkvi a živými farbami líči jej predošlý stav. Ďalší text delí sa na dve časti. V I. časti (kap. 4-38) spomína najpotrebnej-

šie čnosti, ktoré majú zdobiť kresťana: lásku, pokánie, poslušnosť, pobožnosť a poníženosť ako prameň pokoja. Za pohnútku pestovať ich uvádza príklad Spasiteľa a svätých, poriadok vo spoločnosti, ktorý majú práve kresťania uviesť do života. Od nich závisí požehnanie božie v budúcom i v tomto živote.

II. časť (kap. 38-61) líči osobitný prípad korintský, drobenia sa veriacich na viaceré strany. Príživukuje cirkevnú hierarchiu a nevyhnutnosť podriaďiť sa zákonitým cirkevným predstaveným. Cirkevnú obec porovnáva s ľudským telom, kde údy harmonicky spoluúčinkujú na udržaní celku; spomína hierarchiu Starého zákona a napomína k vzájomnej láske a previnilcov k pokániu.

Záverová časť (kap. 62-65) vyjadruje úfňosť, že v Korinte čoskoro nastane medzi veriacimi pokoj.

List sv. Klementa Korinťanom má veľký dogmaticko-historický význam. Je dôležitým svedectvom primátu (prvenstva) rímskej cirkvi, ktorá sa cítila oprávnenou zakročiť v korintskom prípade, i keď nebola k tomu vyzvaná. Pôvodca listu píše ako sudcu a ako námestník boží, hovorí v plnom povedomí svojho úradu, hovorí ku Korinťanom ako k svojim podriadeným. Nie menej dôleži-

tým svedectvom je tento list o božskom pôvode hierarchie a o rozdelení Cirkvi na klérus a laikov. Apoštolovia majú svoju moc od Ježiša Krista, ktorý je poslaný od Boha (kap. 42, 1-2). Z nariadenia božieho sa starali o to, aby po nich viedli Cirkev »biskupi a diakoni«. V ďalšom texte list už nemenuje predstavených ἐπίσκοποι καὶ διάκονοι, ale označuje ich vždy menom πρεσβύτεροι. Pravda, slovo πρεσβύτεροι používa v širšom smysle. Rozumejú sa ním aj biskupi. Slovo ἐπίσκοποι označuje len prvých predstavených, teda biskupov. Tým nachádzame u sv. Klementa rozdelenie hierarchie na biskupov, kňazov a diakonov.

List sv. Klementa používa dosť jasné slová o inšpirácii Písma sv. (svätí spisovatelia hovorili naplnení Duchom Svätým, kap. 8, 45), o božskosti Ježiša Krista, (kap. 36), o potrebe viery a dobrých skutkov na ospravedlnenie (kap. 32), o zmŕtvychvstaní, (bájnny vták Fénix) a o mučeníckej smrti sv. Petra a Pavla v Ríme.

Sv. Klementovi Rímskemu sa pripisujú aj iné spisy:

1. *Druhý list Korinťanom*. Je to vlastne homília, napísaná v prvej polovici II. storočia, podľa všetkých príznakov v Korinte. Slohová odlišnosť od listu sv. Klementa je

tak zjavná, že dnes ju už nik neprivlastňuje sv. Klementovi. Homília nemá dogmatického významu, no je cenná pre mravné pokyny. Opravdivý kresťan si nemá príliš vážiť pominateľný svet, lež má viac túžiť po budúcom blaženom živote. Autor povzbudzuje kresťanov k asketickému životu.

2. Dva listy *Ad virgines*, venované panám a panicom. Máme len ich sýrsky text, ktorý je akiste prekladom gréckeho. Autor v nich kreslí vznešenosť panenského stavu, dáva pokyny pre zdržanlivý život, upozorňuje na ťažkosti a dáva poučenia, ako sa majú duchovní správať voči ženským. Čas vzniku listov nedá sa presne zistiť. Spomínajú sa v nich charizmy, čo by dalo tušiť dobu blízku apoštolom. Rozhodne odsudzujú nemanželské spolubývanie mužov a žien. Podľa toho sa zdá, že pochádzajú z III. storočia, keď sa veľa písalo proti tomuto zlovyku. Listy boli napísané pravdepodobne v Palestíne alebo Sýrii. Koptický kódex (v Paríži) pripisuje ich sv. Atanázovi.

3. *Pseudoklementiny*. To je sbierka viacerých spisov, pripisovaných sv. Klementovi. Vo forme románu opisujú obrátenie Klementa svätým Petrom. Obsahujú aj kázne sv. Petra, ktoré mal povedať na svojich apoštolských cestách.

a) Prvá časť — *Recognitiones* — pozostáva z 10 kníh, v ktorých je opísané stretnutie sv. Klementa s rodičmi a bratmi, ktorých opustil. Opisuje jeho cestu z Ríma do Palestíny, kde bol žiakom sv. Petra. Ináč celé *Recognitiones* sú gnosticko-ebionitským výkladom kresťanstva, podľa ktorého je Kristus božím Eónom (prechod medzi Bohom a viditeľným svetom), ktorý sa už predtým zjavil v Adamovi a Mojžišovi. Kresťanstvo je len obnovené židovstvo.

b) V druhej časti — (homílie, počtom dvadsať) sú Klementom posbierané kázne a učenie sv. Petra. Autor sa usiluje v nich dokázať, že primát Petrov prešiel na Jakuba ml., z Ríma do Jeruzalema, resp. do Cézareje a Antiochie.

Spisy pochádzajú od rozličných autorov, ktorí použili spoločne židovské a kresťanské pramene (*Κηρύγματα Πέτρου* a *Πράξεις Πέτρου*). Napísali ich ariáni v IV. storočí pravdepodobne v Sýrii.

4. *Apoštolské konštitúcie* (*Canones ecclesiastici Apostolorum*), pozostávajúce z 8 kníh, pripisovaly sa podľa poznámky v 6. knihe sv. Klementovi. Pochádzajú od neznámeho autora z konca IV. storočia zo Sýrie alebo z Carihradu. Sú najväčšou liturgicko-právnickou sbierkou staroveku. Trulánska syno-

da (692) zavrhl ich ako heretické. Obsahujú veľa cenných právnických a liturgických poznatkov tej doby a z veľkej čiastky tvorily základ východného cirkevného práva.

EDÍCIE: Migne, *PP. Gr. 1.* — Cotelier, *Patres aevi apost.*, Paris 1672. — Funk, *Patres Apostolici*, Tübingen, 1901. — Hemmer, *Les Pères apostoliques*, II., Paris, 1909. — PREKLADY: *Listy sv. Klementa* (preložil a úvodnú štúdiu napísal Fr. Minarových), SSV, Trnava. — Lisicki, *Pisma Ojców Apost.* Poznaň, 1928. — Sušil, *Spisy sv. Otců apošt.*, Praha, 1874. — Bardenhewer, *Bibl. der Kirchenväter*, München, 1911, sv. 35. — LITERATÚRA: S. Lebreton, *La Trinité chez s. Clement de Rome*, v *Gregorianum*, VI. (1925). — Schweitzer, *Glaube u. Werke bei Klemens R. Th.* Quartalsch., 1903. — Bardenhewer, *Gesch. d. a. L.*, Freiburg i. B., 1913, I.

Sv. Ignác z Antiochie.

Sv. Ignác patrí medzi najmarkantnejšie postavy kresťanského staroveku a vyznačuje sa silným charakterom. O jeho živote s určitosťou vieme len toľko, koľko naznačujú jeho vlastné listy. A toho je veľmi málo. Najstaršia tradícia považuje ho za tretieho biskupa v Antiochii (sv. Peter, Evodius, Ignác) a za žiaka sv. Jána Apoštola. Menujú ho aj Teoforom. Podľa legendy bol vraj tým dieťaťom, ktoré Pán Ježiš vzal na ruky a predstavil apoštolom ako príklad poníženo-

sti. (Jeho prímeno je však θεοφόρος = Boha nosiaci, a nie θεόφορος = Bohom nosený.)

O mučeníckej smrti sv. Ignáca píše už sv. Polykarp. Sv. Irenej hovorí, že ho hodili pred divú zver a Origenes dodáva, že sa to stalo v Ríme. Bezpochyby bolo to za cisára Trajána a pravdepodobne okolo r. 107, keď zahynulo v rímskom amfiteátri mnoho kresťanov.

Za cesty do Ríma napísal sv. Ignác 7 listov. V Smyrne napísal 4: Rimanom, cirkevným obciam v Efeze, Magnésii a v Tráloch. V Tróji napísal 3 listy: biskupovi Polykarpovi, Smyrňanom a Filadelfanom. V listoch maloázijským cirkevným obciam ďakuje veriacim, že ho na jeho ceste pozdravili svojimi poslami. V liste Rimanom žiada, aby sa u cisára neprihovárali za jeho oslobodenie. Len čo sa v Tróji dozvedel, že v Antiochii prestalo prenasledovanie, napísal biskupovi Polykarpovi, Smyrňanom a Filadelfanom, aby pozdravili veriacich v Antiochii z príležitosti nových pokojných čias. Napomína veriacich k stálosti vo viere a upozorňuje na rozličných heretikov, ktorí využívajú jeho neprítomnosti, porušujú jednotu a pokoj v cirkvi. Jeho listy sú popretkávané múdrymi radami opravdivého dušpastiera.

Sloh listov nie je bezchybný. Časté opa-

kovania, násilné a nie dosť jasné metafory veľa uberajú z ich krásy, hoci na iných miestach prekvapujú vzletnosťou a vysokou elokvenciou.

V IV. storočí prepracovali pôvodné listy sv. Ignáca. Vsunuli do nich dodatky, ba pripojili 6 ďalších listov. Jedine táto dlhšia forma Ignácových listov bola známa do XVII. storočia, čo dalo protestantom podnet popierať pôvodnosť všetkých listov. Hádke urobil koniec objav kratšej, pôvodnej formy Ignácových listov r. 1646 a 1689, ktorú za listy Ignácove uznala i väčšina protestantských teologov.

Listy sv. Ignáca majú vysokú dogmatickú cenu, najmä časti o cirkevnej hierarchii, prvenstve rímskej cirkvi a kristologie.

1. Hierarchia, ktorú sv. Ignác spomína, má 3 stupne: biskupov, kňazov a diakonov. Takéto rozdelenie hierarchie musí pochádzať od apoštolov, resp. musí byť božieho pôvodu, lebo 50 rokov by nebolo stačilo na takú evolúciu. Sv. Ignác vidí v biskupovi »zástupcu Boha«. »Kňazi sú senátom apoštolov a diakoni sluhami Ježiša Krista« (Magn. VI.). Právomoc a autoritu biskupov opisuje v liste Polykarpovi. Biskupov dozor sa má rozprestierať na veci duchovné i časné a nič sa nemá stať bez jeho schválenia; bez biskupov-

ho dovolenia neslobodno krstiť, ani sláviť agapé. »Kto uctieva biskupa, Boha uctieva, ale kto bez biskupovho dovolenia niečo činí, slúži diablove« (Magn. VI.). Hlavnou úlohou veriakov je zachovať jednotu viery a poslušnosť biskupom.

2. Prvenstvo rímskej cirkvi sv. Ignác podčiarkáva tým, že upotrebuje mnohé slávnostné epitetá (*ecclesia, quae praesidet in loco regionis Romanorum...*, *digna, casta et caritatis praesidens*). Ona má právo poučovať ostatné cirkvi.

3. Výrazná je najmä jeho kristológia. Kristus je stredobodom všetkého Ignácovho smýšľania. Proti dokétom prízvukuje opravdivé vtelenie Syna Božieho. Hovorí, že »Boh sa zjavil skrze svojho Syna« (Magn. VIII.). Kristus je Bohočlovekom (*in carne existens Deus...* *Deus portabatur in utero a Maria*, Eph. VII, 18). Často upotrebuje *communicatio idiomatum* (Smyrn. 4).

4. Eucharistia je »telo Pána nášho Ježiša Krista« (Smyrn. 7). Manželstvo sa má uzavierať len s privolením biskupa (Pol. 5). Ignác prvý raz používa výraz »Cirkev katolícka« (Smyrn. 8).

EDÍCIE: Migne, *PP. Gr. 5.* — Funk, *Patres Apost.*, Tübingen, 1901. — A. Lelong, *Les Pères Apost. III.*, Paris, 1910. — PREKLADY: Lisiecki, *Pisma Ojców A-*

post., I., Poznaň, 1928. — *List k Rimanům*, „Na hlubinu“, Olomouc, 1932. — O. Bardenhewer, *Bibl. d. Kirchenväter*, München, sv. 35. — „Na hlubinu“ v XVIII. č. 1—8 (5 listov). — LITERATÚRA: Funk, *Der Primat der röm. Kirche nach Ignatius*. Kirchengesch. Abhandl. I., Paderborn, 1897. — M. Rackl, *Die Christologie des hl. Ignatius v. A.*, Freiburg, 1914. — Rauschen-Altaner, *Patrologie*, Freiburg, 1931; Molnár, *De Christo Filio Dei apud s. Ignatium Ant.*, Romae, 1934. — I. Chapman, *S. Ignace d'Antioche et l'Eglise romaine*, v Rev. bénédict. XII., 1896.

Sv. Polykarp.

Okrem toho, čo sa dozvedáme o živote sv. Polykarpa z listu sv. Ignáca Polykarpovi a z vlastného jeho listu Filipanom, obšírnejšie zprávy o ňom podáva sv. Irenej, jeho žiak. Podľa neho sv. Polykarp bol posledným svedkom apoštolských čias a žiakom sv. Jána apoštola, ktorý ho ustanovil za biskupa v Smyrne. Veľkej autorite sa tešil najmä na konci svojho života. Mnohí prichádzali k nemu, aby videli a počuli posledného očitého svedka apoštolov.

Okolo r. 155 podnikol cestu do Ríma, aby s pápežom Anicetom (155-166) rokoval o veľkonočných sviatkoch. Sv. Polykarp sa pridržoval zvyku kvartodecimánskeho (14. Nísan), ako to videl u sv. Jána Apoštola. Pápež Anicet bol podľa západného zvyku za nasledujúcu nedeľu po 14. Nísane. Nedohodli sa,

ale sa rozišli v pokoji. V Ríme sa šíriel s bludárom Marcionom a priviedol viacerých jeho a Valentiniánových prívržencov do Cirkvi.

Skoro po návrate z Ríma podstúpil mučenícku smrť v 86. roku svojho života (155 alebo 156). O jeho smrti Smyrňania upovedomili kresťanský svet okružným listom. Bol vraj odsúdený na smrť upálením. Keď sa ho plamene nechytily, prebodli ho dýkou. Keď ho katovia nútili, aby zaprel Krista, odpovedal: »Osemdesiatšesť rokov mu slúžim a nikdy mi neublížil. Ako by som sa mohol rúhať svojmu Kráľovi, ktorý ma vykúpil?«

Z viacerých listov, ktoré podľa svedectva sv. Ireneja napísal rozličným cirkvám a osobám, ostal nám len list Filipanom. Zachoval sa v gréckom a latinskom texte.

Cirkevná obec filipská požiadala sv. Polykarpa o listy sv. Ignáca. Polykarp posielal im listy sv. Ignáca, »tie, ktoré má« a pripojuje svoj vlastný. Písaný je skoro po smrti sv. Ignáca, lebo autor žiada Filipanov, aby mu poslali spoľahlivé zprávy o jeho smrti. V ňom odvoláva sa na list sv. Klementa, dáva všeobecné poučenie Filipanom a napomína ich k poslušnosti voči »kňazom a diakonom«.

List sv. Polykarpa je dôležitý aj s kristologického stanoviska. Podvracia v ňom blud Dokétov a dokazuje, že Kristus mal opravdi-

vé telo a na kríži skutočne trpel. Hojne je popretkávaný citátmi z Nového zákona, najmä z listu sv. Pavla Filipanom. Jeho hlavný význam je v tom, že uvádza sbierku listov sv. Ignáca.

Martyrium Polycarpi. Hneď po smrti Polykarpa napísal istý Marcion v mene cirk. obce v Smyrne okružný list veriacim vo Filoméliu a iným cirkvám, v ktorom podrobne líči mučenícku smrť sv. Polykarpa. Je to najstaršia a spoľahlivá zpráva o mučení prvých kresťanov v dobe starovekých prenasledovaní.

EDÍCIE: Viď edície u sv. Ignáca A. — PREKLADY: A. Lisiecki, *Pisma Ojców Apost.*, Poznań, 1928. — Sušil, *Spisy sv. Otců apošt.*, Praha, 1874. — O. Bardenhewer, *Bibl. d. Kirchenväter*, München, 1918, sv. 35. — LITERATÚRA: Mučeníctví sv. Polykarpa (*Martyrologium*), „Na hlubinu“, Olomouc, 1932. — O. Bardenhewer, *Gesch. d. altkirch. L.*, Freiburg i. B., 1913. — Chapman, La date de la mort de S. Polycarpe, *Revue Bénédict.* 19, 1902. — K. Bihlmeyer, *Der Besuch Polykarps bei Anicet und der Osterfeierstreit*, *Der Katholik*, 1902. 1.

Hermasov »Pastier«.

Najobjemnejší spis z čias apoštolských Otcov je známy pod názvom »Pastier«, ktorého pôvodca sám sa menuje Hermasom.

Muratorské fragmenty, pochádzajúce asi z r. 200, spomínajú: »Pastiera najnovšie v

Ríme napísal Hermas, keď na katedre mesta Ríma sedel biskup Pius, jeho brat«. Pius I. bol pápežom asi od r. 140 do r. 154. Tým je podvrátená mienka, že by Hermas bol totožný s osobou, ktorú spomína sv. Pavol v liste Rimanom (16, 14). To, že autor »Pastiera« spomína sv. Klementa ako rovesníka, je len fikcia.

Text Hermasovho »Pastiera« bol do r. 1856 známy len v latinskom preklade. Neskôr sa objavili zlomky v gréckom, koptickom a arabskom jazyku. Codex Sinaiticus má len jednu tretinu (po Mandata).

Hermas podáva vo svojom diele vlastný životopis. Hovorí, že bol gréckym otrokom. Neskoršie ho prepustili a stal sa v Ríme obchodníkom. Zadovážil si značný majetok, no nie vždy dovoľeným spôsobom. Lež majetok nič dobrého neprinášal ani jemu, ani jeho rodine. Manželka bola príliš jazyčná. Deti za prenasledovania zaprely vieru a zradily aj svojich rodičov. Trest boží ho neminul. Stratil majetok a žil vo veľkej biede v blízkosti Ríma, obrábajúc kúsok poľa. V biede stal sa kresťanom. Zjavil sa mu anjel, ktorý mu súčasne nariadil, aby toto všetko opísal. Je možné, že autor životopisné údaje si len vymyslel, aby jeho dielo bolo pútavé.

Starí spisovatelia veľmi si Hermasa vážili a videli v ňom Bohom inšpirovaného pro-

roka. »Pastiera« vradili medzi kánonické spisy. Ale už sv. Atanáz ho vylúčil z pomedzi svätých kníh, hoci uznal jeho cenu najmä pre katechézu. Dôležitosť »Pastiera«, najmä pokiaľ ide o sviatosť pokánia, uznáva sa všeobecne.

»Pastier« je písaný apokalyptickou formou. Delí sa na dve časti. Prvá má 5 videní (Visiones), druhá obsahuje 12 príkazov (Mandata) a 10 podobenstiev (Similitudines).

Vo videniach sa mu zjavuje Cirkev ako matróna v bielych šatách a vyzýva Hermasa, aby kázal pokánie. V 3. videní sa mu zjaví Cirkev v podobe mohutnej veže; okolo nej ležia neupotrebené kamene. To sú veľkí hriešnici, ktorí musia byť sviatosťou pokánia vbudovaní do veže (Cirkvi). V 5. videní sa mu zjaví anjel v podobe pastiera (odtiaľ názov knihy) a naloží mu, aby spísal príkazy a podobenstvá a v živote sa nimi správal. — Príkazy sú praktickou mravoukou a sú obšírnejším výkladom Dekalogu. — Podobenstvá obsahujú poučenia a povzbudenia k rozličným čnostiam. V deviatom podobenstve Hermas znovu vidí vežu (Cirkev). Anjeli ju budujú na skale (Syn Boží). V skale je brána (Syn Boží vtelený — Bohočlovek). Anjeli pri budovaní veže používajú kamene (veriaci), ktoré vystupujú z vody (krst), ale najprv

musia prejsť cez bránu. Na krátky čas v stavbe vznikne porucha. Staviteľ skúma kamene a zisťuje, že niektoré v tom stave, ako sú, sa pre stavbu nehodia. Odovzdáva ich Pastierovi (Hermas), ktorý pokáním má ich prispôbiť pre stavbu. Po tejto procedúre veľká časť kameňov znova sa môže vbudovať do veže. Ostatné kamene odnášajú v čiernom odeté ženy (symboly hriechov). To sú veriaci, vylúčení z Cirkvi.

Učenie Hermasovo. Hlása potrebu pokánia a jeho účinnosť pre tých, ktorí po krste upadli do hriechu. Podvracia presvedčenie, že jedine krst by bol prostriedkom odpustenia hriechov (ako učili neskoršie montanisti) a zamietá náhľady gnostikov, ktorí hlásali, že pokánie vôbec nie je potrebné. Pravda, odpustenie hriechov (na mysli má predovšetkým hriechy kapitálne — apostázu, vraždu a cudzoložstvo) je možné len do toho času, v ktorom píše svoje pokyny. Neskoršie nebudú odpustené hriechy tým, ktorí zhrešili po krste. Vyzýva hriešnikov, aby sa zbavili hriechov, kým je to ešte možné. Poukazuje na blízkosť príchodu Pána (paruzia).

Hermasov »Pastier« chce povzbudiť kresťanov, ktorí po krste upadli do hriechu, aby nezúfali, lebo úprimným pokáním môžu ešte znovu získať stratenú milosť. No súčasne rád

by videl obnovený starokresťanský ideál, podľa ktorého veriaci v krste získanú milosť nemá stratiť. A keď ju stratil, bude navždy vylúčený zo spoločnosti veriacich.

Pokánie hriechy nielen odpúšťa, lež aj opravdive posväcuje človeka (Sim. 5, 7). Hermas robí rozdiel medzi prikázaním a radou, jasne naznačujúc katolícku náuku o »opera supererogatoria« (Sim. V. 3). Za skutky, ktoré človek koná v milosti, bude odmenený.

O cudzoložstve hovorí, že ak cudzoložnica nedá sa na pokánie, manžel ju musí prepustiť. Ale nesmie sa oženiť, lebo je možné, že manželka bude robiť pokánie. Vtedy ju musí prijať späť. No povinný je tak spraviť len raz, lebo »pre služobníkov božích je len jedno pokánie« (Mand. IV. 1). Druhé manželstvo je dovolené, ale menej dokonalé (Mand. IV. 4).

Kristologia Hermasova je veľmi nejasná. Zdá sa, že Syna Božieho stotožňoval s Duchom Svätým (Sim. V. 5, 2). Ba v 8. podobenístve pripisuje Synu Božiemu tie isté vlastnosti, aké pripisoval archanjelovi Michalovi.

EDÍCIE: Migne, PP. Gr. 2. — Funk, *Patres Apost.*, Tübingen. — A. Lelong, *Le Pasteur d'Hermas*, IV., Paris, 1912. — PREKLADY: Sušil, *Spisy sv. Otců apošt.*, Praha. — Lisiecki, *Pisma Ojców apost.*, Poznań. — O. Bardenhewer, *Bibl. d. Kirchenväter*, München, sv. 35.

— Česky: „Na hlubinu“, II. — LITERATÚRA: Baumgärtner, Die Einheit des Hermas-Buches, Freiburg i. B., 1889. — Réville, La valeur du témoignage historique du Fasteur d'Hermas, Paris, 1900. — Bardenhewer, Gesch. der altkirchl. Lit. I. Freiburg i. B.

Papias.

O Papiasovej osobe sú dvojaké názory medzi cirkevnými Otcami. Euzebius ho považuje za biskupa hierapolského. Sv. Irenej hovorí o ňom, že nebol biskupom. Považuje ho za žiaka sv. Jána Apoštola a priateľa Polykarpovho. Euzebius ho posudzuje veľmi ostro, ba píše o ňom ako o »slabomyseľnom« (Hist. eccl. 3, 39) akiste pre jeho chiliastické náhľady. Zomrel okolo r. 150, údajne ako mučeník.

Papias je autorom diela »Explanatio sermonum Domini«, ktoré pozostáva z 5 kníh. Skrslo okolo r. 135 a ostalo nám len v zlomkoch u sv. Ireneja a Euzebia. Zaznamenal v ňom ústne podanie o rečiach a skutkoch Pána, ako sa zachovaly u jeho učeníkov. Podáva zpravu o vzniku dvoch prvých evanjelií.

EDÍCIA: Funk, *Patres apost.*, I. — LITERATÚRA: Vannutelli, De presbytero Ioanne apud Papiam, v »Scuola Cattolica« 1930. — Bardenhewer, Gesch. d. altkirch. Lit., Freiburg i. B., I. — I. Chapman, *Revue béd.*, 1905.

List Diognetovi.

List Diognetovi, anonymné dielko, je azda z najstarších kresťanských apologetických spisov. Autor i adresát Diognet sú neznámi. Možno, že sa ním myslí stoik Diognet, učiteľ Marka Aurélia.

V starej kresťanskej literatúre list sa nespomína nikde a bol len v gréckom rukopise, ktorý zhorel v Štrasburgu r. 1870. V tomto rukopise bol uvedený za spismi sv. Justína a v stredoveku ho považovali za dielo Justínovo. Dnes sa všeobecne uznáva, že sv. Justín nemôže byť jeho pôvodcom. Keďže sa autor sám menuje žiakom apoštolov, zaradujeme spis medzi diela apoštolských Otcov.

Hoci sa autor vyhlasuje za žiaka apoštolov, jednako sú vážne dôvody, že list pochádza z neskoršej doby. Jasný náražky na prenasledovania poukazujú na to, že vznikol na konci II. alebo na začiatku III. storočia.

Sloh listu je veľmi vzletný a obsah plánovite delený.

Vysokopostavený pohan Diognet dal svojmu kresťanskému priateľovi tri otázky:

1. Aká je bohoslužba kresťanov a prečo zavrhnúť židovské a pohanské bohoslužby?
2. Ako žijú kresťania medzi sebou?
3. Prečo kresťanské náboženstvo skrslo tak neskoro?

Kresťan rozoberá pravdy pohanského a židovského náboženstva, a opisujúc život kresťanov, dodáva, že ich náboženstvo pochádza od Boha, ktorý ho zjavil svetu skrze svojho Syna.

Na druhú otázku odpovedá, že kresťania žijú na zemi ako keby nežili, sú dušou a požehnaním sveta.

Boh preto poslal Spasiteľa tak neskoro, aby si človek mohol uvedomiť svoju skazeňnosť a nemohúcnosť.

EDÍCIE: Migne, *PP. Gr. 2.* — Funk, *Patres Apost.* — PREKLADY: O. Bardenhewer, *Bibl. d. Kirchengväter*, sv. 12. — LITERATÚRA: Kihn, *Zum Briefe an Diognet*, *Theol. Quartalschrift*, 84, 1902. — Bardenhewer, *Geschichte der altchristl. Lit.*, Freiburg, 1913. — Cayré, *Patrologie*, Paris, 1913. — Rauschen, *Der Brief an Diognet*, München, 1913.

II. PERIÓDA (150—313).

Doba apologétov.

Medzi cirkevnou literatúrou prvej a druhej periódy je podstatný rozdiel, lebo rozdielne sú aj okolnosti, v ktorých žili kresťania týchto periód. Do Cirkvi zpočiatku vstupovali len ľudia z nižších ľudových vrstiev, ktorým stačilo jednoducho podať kresťanské učenie a naznačiť, čo majú veriť a robiť. Apoštolskí Otcovia, pôvodom tiež zväčša jednoduchí ľudia, obmedzili sa na formu listov a ňou poučovali, resp. napomínali cirkevné obce, aby ostaly vo viere. Štát zpočiatku nevidel v kresťanstve nijaké nebezpečenstvo a nerobil mu ťažkosti. Považoval ho za židovskú sektu, a keďže židovské náboženstvo malo v rímskej ríši svoje právo, malo ho i kresťanstvo.

Ale kresťanstvo sa postupne šírilo nielen medzi nižšími vrstvami obyvateľstva, lež prenikalo i medzi vzdelancov. Pristúpili k nemu ľudia učení, ktorí kresťanské učenie vedecky prehľadali, aby proti vzdelaným odporcom mohli vystupovať primeranými prostriedka-

mi. Tak vznikla kresťanská veda. Cirkevní spisovatelia nie sú už len svedkami cirkevného učenia, lež aj predstaviteľmi cirkevnej vedy.

Podľa toho sa mení aj vonkajšia forma a obsah literatúry. Doterajší spôsob listov ustupuje a dáva miesto vedeckým úvahám. Miesto mravného poučania prichádza vedecký výklad (exegéza), apologetické a polemicke rozpravy. Apologetický ráz má literatúra namierená proti pohanom a rímskej štátnej moci. Polemicky sa bojuje proti bludárom, gnostikom a židom.

I. ČASŤ

CIRKEVNÁ LITERATÚRA II. STOROČIA

HLAVA I.

Apologéti.

Rímski cisári chceli mať jednotnú ríšu, ktorej spojivom malo byť pohanské náboženstvo. Tak chceli čeliť rastúcemu barbar-skému náporu. Pohanské náboženstvo pred-pisovaly štátne zákony. Kto sa mu protivil, previnil sa proti platným štátnym zákonom. Kresťania voľky-nevoľky dostali sa do spo-ru so štátnymi zákonmi (lex Iulia maiesta-tis, lex de sacrilegio, božský kult cisára atď.), ktorým nemohli vyhovieť bez zaprenia svoj-ho náboženstva. Okrem týchto previnení kresťanom nespravodlivo pripisovali celý rad zločinov. Postarali sa o to židia, i pohanskí kňazi, ktorí vybičovali verejnú mienku proti kresťanom. Rozchýrili, že kresťania majú tyestické obety (živé deti obetujú Bohu), že slávia orgie (agapé); pripisovali im oidipodiu (krvismilstvo), onolatriu (klaňanie sa oslovi) a ateizmus. Prestrašení cisári a poplašnými

chýrmi sfanatizovaný ľud riešili vec obyčajne podľa zásady: »christianos ad leones!«

Kresťanskí apologéti mali podvrátiť falošné obvinenia. Dokazovali, že kresťania nie sú proti štátu a proti cisárovi, ba naopak, modlievajú sa za panovníka a ako dobrí vojaci i zomierajú za vlasť. Nielen že neobetujú živé deti, lež protiví sa im každé krviprelievanie; preto ani gladiátorské hry nikdy ne navštevujú. Apologéti poukazovali na čistý život kresťanov v manželstve i mimo neho. Kresťania nie sú bezbožníci, lebo sa klaňajú opravdivému Bohu, Stvoriteľovi neba a zeme. Apologéti dokázali, že kresťanom pripisovaných zločinov sa dopúšťajú práve pohanovia.

Úloha apologétov bola obrovská. Museli bojovať proti nepriateľom, ktorí mali poruke štátnu moc a všetky jej prostriedky. Ich jedinou zbraňou bola sila slova a pravdy. Mnoho ráz sa zdal boj beznádejným, no apologéti ho viedli vo svätom presvedčení, že pohanstvo musí konečne podľahnúť. Ťažká bola ich práca, lebo mali dokazovať najabstraktnejšie pravdy načisto zmaterializovanému svetu. Ťažkosť im robilo i to, že podľa vtedy platnej disciplíny nemohli a nechceli pohanom vyjaviť všetko o svojej viere a vnútornom živote (disciplina arcani).

Nie div, keď ich výrazy sú miestami nejasné, ba miestami sa aj pomýlili. Jednako apologéti dali kresťanstvu vedecký základ, na ktorom ďalej budovali neskorší cirkevní spisovatelia.

Čo do formy apologetické spisy sú zväčša reči, vypracované podľa pravidiel gréckej retoriky, ktorá v II. storočí znovu dosiahla veľkej slávy a lesku. Okrem malých výnimiek písané sú v reči gréckej.

Quadrátus a Aristides.

Quadrátus je prvý známy apologéta. Podľa Euzebia (H. eccl. IV, 3) bol žiakom apoštolov a r. 126 predostrel cisárovi Hadriánovi za jeho pobytu v Aténach apologetický spis kresťanského náboženstva. Podnet k nemu dala okolnosť, že »niektorí zlí ľudia pokúsili sa našich (kresťanov) obťažovať«. Euzebius poznal celý Quadrátov spis, z ktorého doslovne cituje len niekoľko slov. Chváli Quadráta pre jeho pravú apoštolskú vieru.

Okrem apologétu Quadráta pozná kresťanský starovek ešte Quadráta, proroka z Malej Ázie. Nie je vylúčené, že je totožný s Quadrátom apologétom. Ale Quadrátus, biskup aténsky, ktorého sv. Hierónym sto-

tožňuje s Quadrátom apologétom, je rozhodne iná osoba.

Euzebius spomína, že súčasne s Quadrátom podal Hadriánovi obranný spis aj aténsky filozof Aristides. Okrem toho, čo píše Euzebius o spise, nevedelo sa o pôvodnom texte do r. 1889 nič. Vtedy ho objavil Angličan Harris v sinajskom kláštore v sýrskom preklade. Zistilo sa, že jeho grécky text s malou obmenou je obsiahnutý v »románe« o Barlaamovi a Jozafátovi, mylne pripisovanom sv. Jánovi Damaskému. Krátko predtým objavili fragment aramejského prekladu (v San Lazzaro pri Benátkach). Tri texty majú v nadpise i v obsahu len nepatrné odchýlky. Je možné, že apologetický spis bol predostretý Hadriánovi a s malým prepracovaním aj jeho nástupcovi Antoniovi Piovi (138—161).

Autor dokazuje správnosť kresťanského náboženstva. Ideu Boha vnucuje nám jestvovanie a poriadok viditeľného sveta. Túto ideu pochopily štyri kategórie ľudstva: barbari, Gréci, Židia a kresťania. Len kresťania majú o Bohu poňatie, ktoré je dôstojné Boha a ľudí.

EDÍCIE: Migne, *PP. Gr. 6.* — PREKLAD: O. Bardenhewer, *Bibl. d. Kirchenväter 12*, München. — LITERATÚRA: Ubaldo Mannucci, *Istituzioni di Patrologia I*, Roma, 1936. — Nemecký preklad Aristidovho textu,

Theol. Quartalschrift, Tübingen, 1892. — Revue des questions historiques, Paris, 1924. — Cayré, *Patrologie*, Paris, 1931.

Sv. Justín, filozof a mučeník.

Sv. Justín je prvý kresťanský učenec, ktorý si vzal za životnú úlohu perom bojovať za kresťanstvo. Je najvýznamnejším apologétom II. storočia a markantným zjavom starovekej kresťanskej literatúry. Tertulián ho poctil menom »filozof a mučeník«.

Narodil sa začiatkom II. storočia vo Flavia Neapolis v Palestíne z gréckopohanských rodičov. Náčrt svojho života podáva sám (Dial. 2—8): Túžil po vede. Predovšetkým chcel bližšie poznať podstatu Boha, preto sa obrátil k filozofii. Vysvetlenie, ktoré mu podal stoik, ho neuspokojilo. Tým menej bol spokojný s peripatetikom (aristotelizmus), ktorý hneď žiadal od neho honorár. Platonik so svojou náukou o ideách mu bol ešte najprístupnejší. Na pravú cestu ho priviedol starec, ktorý ho upozornil, že ak sa chce poučiť o Bohu, nech sa neobracia k filozofom, lež ku prorokom Starého zákona, kde pomocou modlitby a milosti božej nájde, čo hľadá. Poslúchol ho. Študoval Starý zákon, pozoroval život a mučenícku smrť kresťanov a

okolo r. 133 stal sa kresťanom. Svoj ďalší život zasvätil obrane viery, »jedinnej spoľahlivej a upotrebitelnej filozofii«. Plášť gréckych filozofov si podržal, aby tým úspešnejšie vplýval pravou múdrosťou a mal prístup k vzdelaným pohanom. Akiste za židovskej vojny (132—135) zanechal Palestínu a zdržoval sa v Efeze, neskôršie v Ríme, kde založil filozofickú školu. Tu si získal výtečného žiaka Taciána, ale aj veľkého protivníka v osobe cynického filozofa Krescenta, ktorého verejne usvedčil z nevedomosti. Asi to bolo dôvodom, že ho mestský prefekt odsúdil na smrť spolu s jeho šiestimi priateľmi a okolo r. 166 dal sťaf.

Z jeho početných diel, o ktorých hovorí Euzebius (Hist. eccl. IV, 18), ostalo nám len málo, i to v chatrnom rukopise z r. 1364. Sú to 2 Apologie, Dialog so židom Tryfonom a zlomok O zmŕtvychvstaní.

Podľa nadpisu Väčšia apologia je adresovaná Antoniovi Piovi, Menšia rímskemu senátu. Najnovšia kritika usiluje sa dokázať, že obe apologie boli písané Antoniovi Piovi.

Väčšia apologia (napísaná okolo r. 155) rozdeľuje sa na dve časti. V prvej podvracia kresťanom pripisované zločiny. Kresťania nie sú proti štátu. Je nesmysel pokladať ich za ateistov. Sú lojálni a zasluhujú si úctu.

Žiada, aby kresťania neboli trestaní len pre meno »kresťan«, ktoré — hovorí — možno odvodiť nielen od slova Χριστός, Kristus, lež aj od slova χρηστός = dobrotivý. Kresťania nech sú trestaní za skutočné zločiny, ak sa ich dopustili. V druhej, obširnejšej časti, porovnáva pohanstvo s kresťanstvom a vynáša superioritu kresťanstva. Dokazuje božstvo Ježiša Krista prorockými Starého zákona. Nakoniec apeluje na cit spravodlivosti u cisára, pripomínajúc reskript cisára Hadriána, v ktorom ten nariaďuje Minúciovi Fundanovi, aby kresťanov trestali len po riadnom verejnosúdnom vyšetrovaní.

Menšia apologia je vlastne len dodatkom k prvej. Podnetom jej vzniku bola poprava troch kresťanov. V nej dáva sv. Justín odpoveď na cynické námietky pohanov, prečo sa neusmrcujú kresťania sami, aby sa čím skôr spojili s Bohom, po ktorom tak túžia, a prečo ich neoslobodí Boh od mučenia panovníkmi. Justín odpovedá, že vražda, a teda i samovražda, je zlá, preto kresťania nevraždia. Ďalej poukazuje, že Pán Boh dopúšťa zápas medzi dobrom i zlom, ale i tento boj konečne prispeje kresťanom k dobru.

Dialog so židom Tryfonom je najrozsiahlejšie dielo sv. Justína (142 kapitol). Napísal ho po Apologiách, lebo v Dialogu ich už

spomína. Rozhovor sv. Justína so židom z Efezu má pravdepodobne historický základ, i keď nie v celej rozsiahlosti, ako ho v Dialogu uviedol. Nie je isté, či sa pod menom Tryfon má rozumieť chýrny rabín Tarfon, spomínaný často v Mišne. Dialog adresuje Markovi Pompejovi, osobe možno len predstieranej. Predslov a časť 74. kapitoly sa stratily.

Dialog je plánovaný na dva dni a podľa toho sa delí na dve časti. V prvej po vylíčení svojho obrátenia dokazuje, že rituálne predpisy stratily svoju platnosť a ustúpily Novému zákonu Kristovmu. Nový zákon, ktorý má večné trvanie a platnosť, žiada, aby človek ctil Boha, odvrátil sa od hriechu a bludu a navrátil sa k Mesiášovi, Ježišovi Kristovi. V druhej časti dokazuje, že všetko, o čom hovorili proroci, sa splnilo v Kristovi. Preto klaňať sa Mu nijako neporušuje vieru, ktorou sú ľudia povinní Bohu Abrahámovmu, Izákovmu a Jakubovmu. Kresťanstvom dostáva sa náboženstvu Izraela celosvetovej platnosti. Na konci sv. Justín vyslovuje nádej a prosbu, aby sa Tryfon a jeho druhovia, na ktorých rozhovor mal veľký dojem, stali čím skôr kresťanmi.

V diele O z m r t v y c h v s t a n í, ktoré sa zachovalo len v nepatrných zlomkoch, doka-

zuje, že sám pojem človeka vyžaduje zmŕtvychvstanie, lebo človek sa skladá z čiastok navzájom sa doplňujúcich. Je proti ich povahe, aby jestvovaly osve.

Euzebius spomína ďalšie Justínove diela: *O jednote Boha, Reč Grékom a Reč proti Marcionovi*. Pochybuje sa, či je Justín ich pôvodcom.

Učenie sv. Justína. Najväčšia zásluha Justínova spočíva v tom, že rozriešil pomer viery a rozumu. Rozum je len výronom božej múdrosti — múdrosti Slova (Logos). Aj v ľudských úsudkoch sú zrnká pravdy, ale úplná pravda je len v zjavených pravdách. Filozofia, keď je pravá, je kresťanská. Dokazuje inšpiráciu Starého zákona a Apokalypsy sv. Jána (Apol. 1, 36; Dial. 61—68). Preto tieto knihy si nemôžu protirečiť. — Vo svojich dielach sa najobširnejšie zaoberá *kristologiou*. Slovo sa stalo Telom, aby zjavilo ľudom pravdu. Hriech Adamov nám zaviniť smrť, z ktorej nás vykúpila smrť Kristova (Dial. 43—53). Syn Boží má celú podstatu božiu od Otca, je opravdive a podstatne Bohom (Dial. 61). Sv. Justín nie je teda prívržencom subordinacianizmu, ako mu ho niektorí pripisovali pre isté menej šťastné výrazy. — Hoci pod »Silou Najvyššieho« (Lk. 1, 35) sv. Justín nerozumie tretiu božskú

Osobu, lež druhú, jednako inde výslovne píše, že kresťania sa klaňajú na treťom mieste *Duchu*, ktorý hovoril skrze prorokov (Apol. 1, 13). — Boh stvoril pre svoju službu *anjelov*, ktorí majú slobodnú vôľu ako ľudia. Mnohí z nich zneužili svoju slobodu, obcovali s ľudskými ženami a splodili *démonov*, ktorí škodia ľuďom (Apol. 1, 28). — Justín hovorí, že *ľudská duša* nemôže žiť bez tela. Žije nie preto, že je životom, ako Boh, lež že má účasť v živote (Dial. 6). Hneď po smrti sa dostanú do neba len duše mučeníkov. — Niemenej je dôležité aj svedectvo Justínovo o *liturgii* II. storočia, najmä čo sa týka sviatosti krstu, Eucharistie a zasvätenia dňa Pánovho. Krst sa udeľuje umytím vodou a v mene troch božských Osôb. Jeho účinnosť je znovuzrodenie človeka. Sv. Justín vyznáva skutočnú prítomnosť Ježiša Krista pod spôsobom chleba a vína (I. Apol. 66). Nemálo sa dišputovalo o tom, či sv. Justín priznával Eucharistii charakter obety. Podnet k pochybnostiam dal výrok (Dial. 117), že modlitba a poďakovanie sú dokonalá obeta. No na inom mieste (Dial. 41) výslovne uvádza, že Eucharistiu predpovedal Malachiáš, čím rozumie rozhodne obetný ráz Eucharistie.

Sv. Justín vo svojej teológii je pod znač-

ným vplyvom Platónovej filozofie. Chce byť ortodoxným kresťanom a pevne stojí na základe božieho zjavenia. Jednako, azda nevedomky, uviedol Platónovo učenie do kresťanskej náuky.

Sv. Justín je síce chiliastom, ale priznáva, že veľa kresťanov, ktorí žijú bezchybným životom, zamietajú názor o tisícročnom panovaní Krista s vyvolenými.

EDÍCIE: Migne, PP. Gr. 6. — PREKLADY: *Pisma Ojców Kościoła*, IV, Poznań. — O. Bardenhewer, *Bibliothek d. Kirchenväter* (Apologie), sv. 12, München. — Česky: „Na hlubinu“, r. XIX, č. 1 (Apologia). — LITERATÚRA: K. Hubik, *Die Apolog. d. hl. Justinus*, Wien, 1912. — L. Feder, OSB, *Justins des Märtyrers Lehre von Jesus Christus*, Freiburg i. B., 1906. — F. Cayré, *Patrologie*, Paris, 1931. — Bardenhewer, *Gesch. d. altkirch. Lit.*, Freiburg i. B., 1913. — Casel, *Die Eucharistielehre Iustins des M.* v »Der Katholik«, 1914. — Pfäffisch OSB, *Der Einfluss Platos auf die Theologie Iustins d. M.*, Paderborn, 1910. — A. Béry, *Saint Iustin*, Paris, 1911.

Tacián Asýrsky.

Tacián bol žiakom sv. Justína. Jednako je medzi nimi veľký rozdiel. Obidvaja dobre poznali grécku filozofiu. Ale kým Justín aj ako kresťan si ju vysoko vážil, Tacián po svojom obrátení veľmi ostro odsúdil grécku vedu, kultúru a umenie. Sv. Justín ostal ver-

ný poznanej kresťanskej pravde do smrti, Tacián sa stal heretikom.

Tacián sa narodil v Asýrii okolo r. 120 z pohanských rodičov. Študoval filozofiu a porovnával rozličné náboženstvá. Mnoho cestoval a tak sa dostal aj do Ríma. Tam čítal sv. Písmo, študoval ho a stal sa kresťanom. Bol žiakom sv. Justína a po jeho smrti sám otvoril v Ríme školu. Pre svoju náruživú povahu dostal sa do sporov s cirkevnými predstavenými, a preto sa vrátil na Východ. Roku 172 sa pridal ku gnostickej sekte Enkratikov, ktorí opovrhovali manželstvom, požívaním mäsa a vína, a preto pri Eucharistii namiesto vína upotrebovali vodu (aquarei). Čas a okolnosti jeho smrti nie sú známe.

Z jeho mnohých diel sa zachovali len dve: *Reč ku Grékom* — písaná okolo r. 170, teda prv než sa stal heretikom — a *Diatessaron*, životopis Pána na základe štyroch evanjelií, ktorý napísal po svojom odchode na Východ.

Reč ku Grékom je apologia, napísaná vo forme úvodnej reči pri otvorení školského vyučovania; patrila i širšej verejnosti. Na začiatku uvádza pohnútky, ktoré ho priviedly ku kresťanstvu. Hovorí, že kresťanstvo má prednosť pred pohanstvom pre svoje vznešené učenie i pre svoj starší pôvod. Biblické

knihy sú staršie než najstaršie pohanské diela gréckych spisovateľov.

Diatessaron, akási harmónia evanjelií, sa tešilo v Sýrii veľkej vážnosti a jeho text bol pojatý aj do sýrskej liturgie. Okolo r. 360 napísal k nemu sv. Efrém komentár. Pôvodný text sa nezachoval; máme len arabské prepracovanie dávnejšieho sýrskeho prekladu.

Tacián patrí medzi najoriginálnejších apologétov II. storočia. Povahou je bližší Tertuliánovi než svojmu učiteľovi Justínovi. Svojich protivníkov sa neusiluje presvedčiť a získať, lež znemožniť iróniou a sarkazmom. U protivníkov nevidí nič dobrého. Pohania majú všetko zlé, ich umenie je nemravné, literatúra detská, filozofia lživá.

V dokazovaní je obratný. Jeho reč je obsažná a plná oduševnenia. Sloh je miestami vzletný. Právom ho nazývajú »gréckym Tertuliánom«.

EDÍCIA: Migne, PP. Gr. 6. — LITERATÚRA: Cattandella, *Note d'interpretazione sopra il testo di Taziano*, v »Didaskaleion«, Turin, 1929. — Bornstein, *Beiträge zu Tatians Rede an die Griechen*, Rostock, 1923.

Atenagoras Aténsky.

Apologie sv. Justína a Taciána pri veľkej erudícii viac-menej zanedbávajú formu. Ate-

nagorova Apologia vyniká aj s tejto stránky. Menujú ho »kresťanským filozofom aténskym«.

O jeho živote nevieme skoro nič. Euzebius a sv. Hieronym ho ani nespomínajú. Filip Sidetes ho spomína okolo r. 430 ako predstaveného katechetickej školy alexandrijskej. Je to však veľmi pochybné. Pravdepodobné je, čo hovorí o ňom ďalej, že bol rodom pohan, študoval Písmo sv., aby podvrátil kresťanstvo, no stal sa kresťanom sám. Roku 177 napísal obranný spis kresťanov, ktorý venoval Markovi Aureliovi. Neskôršie napísal traktát o zmŕtvychvstaní. Okolnosti jeho smrti sú neznáme.

V apologii *Supplicatio pro christianis* Ate-nagoras podvracia tri výčitky proti kresťanom: ateizmus, nemravnosť a antropofagiu. Apologia i so stránky literárnej patrí medzi najkrajšie diela II. storočia. Svedčí o veľkej nadanosti a spravodlivosti pôvodcu.

Druhé jeho dielo *De resurrectione mortuorum* je najlepšie medzi spismi starého veku, ktoré rokujú o zmŕtvychvstaní. Zmŕtvychvstanie je možné, ba potrebné, lebo ho vyžaduje dôstojnosť človeka, bytosti rozumnej, ktorá nesmie pominúť časom. Duša je nesmrteľná sama pre seba, telo pre dušu. To svedčí, že človek nemôže dosiahnuť svoj cieľ

na tomto svete, preto musí byť preň iná možnosť.

Atenagoras je najlepším svedkom doby prednicejskej vo veci správnej viery vtedajších kresťanov o Najsv. Trojici. Ako sv. Jusťín aj on si vysoko váži grécku filozofiu a najmä k Platónovi má kladný postoj.

LITERATÚRA: Migne, *PP. Gr. 6.* — ŠTÚDIE: *De Apologia Athenagorae*, Paris, 1898. — Lehmann, *Die Auferstehungslehre des Athenagoras*, Leipzig, 1890. — Graf v. Preysing, *Ehezweck u. zweite Ehe bei Athenagoras*, v »*Theol. Quartalschrift*«, 1929. — O. Bardenhewer, *Bibl. d. Kirchenväter 12.*, München, 1913.

Sv. Teofil z Antiochie.

Sv. Teofil je skôr učencom hlbokého vzdelania než apologétom.

Narodil sa v blízkosti Eufratu, ako to sám spomína vo svojich spisoch (*Ad Autolyc. 2, 24*). Pochádzal z pohanských rodičov, výchovu mal grécku a len v pokročilom veku stal sa kresťanom. Roku 169 zvolili ho za biskupa v Antiochii, ako hovorí Euzebius. Isté je, že rok 180 prežil, lebo vo svojej tretej knihe (*Ad Aut. 3, 27*) spomína smrť Marka Aurelia (180). Keď teda Euzebius píše, že Teofilov nástupca nastúpil na biskupský stolec v Antiochii r. 177, to by znamenaló,

že rok 180 už neprežil. Toto možno celkom určite považovať za omyl.

Podľa Euzebia Teofil písal proti heréze Hermogenovej a proti Marcionovi. Napísal viac katechetických úvah. Sám spomína vo svojom diele »Ad Autolycum« (2, 30) jeden svoj spis *De historiis*. Tieto spisy sa všetky nezachovali. Zachovali sa od neho len tri knihy *Ad Autolycum*.

Teofilov priateľ Autolycus, vzdelaný pohan, posmieval sa kresťanskému náboženstvu pre vieru v neviditeľného Boha. To dalo Teofilovi podnet napísať trojdielnu Apologiu, ktorej jednotlivé knihy boli uverejnené v menších časových odstupoch. — V prvej knihe (14 kap.) odpovedá Autolycovi, že Boha kresťanov nevidí síce ľudské telesné oko, ale čiastočne sa dá vidieť očami rozumu, lepšie ho vidieť očami veriacej duše a z tvári do tvári ho uvidíme len na konci sveta v sláve. — V druhej knihe opisuje naivnosť pohanského náboženstva, proti ktorému stojí kresťanstvo so svojim čistým učením o stvorení sveta, o prarodičoch a o úpadku do hriechu. — V tretej knihe podvracia výčitky o antropofagii a o nemravnosti kresťanov.

Pozoruhodné je jeho učenie o *Najsv. Trojici*. Výraz *Trojica* (Τριάς) používa prvý. Božské osoby označuje pravidelne slovami:

Boh, Logos a Múdrost'. Jasne píše o *inšpirácii sv. Písma*. Proroci a evanjelisti sa shodujú vo svojich spisoch, pretože boli nástrojmi jedného Ducha Božieho. Ľudská *duša* podľa Teofila nie je nesmrteľná ani smrteľná. Má však možnosť byť smrteľnou alebo nesmrteľnou podľa toho, ako sa rozhodne slobodná vôľa (Ad Aut. 27). Sloh Teofilov je živý, ľahký a nestrojený. Teofil bol zbehlý v gréckej literatúre a v dejinách. Túto zbehllosť dobre upotrebil pri dokazovaní kresťanských právd. Písmo sv. vysvetľuje často alegoricky, ale zato vždy prirodzene a duchapľne.

LITERATÚRA: Migne, *PP. Gr. 6.* — Dr. Czuj, *Apologeti Greccy II. wieku, v Pisma Ojców Kośc.* tom. XVIII, Poznań. — ŠTÚDIE: O. Clausen, *Die Theologie des Theophilus v. Ant.*, Zeitschrift f. wissenschaftl. Theol., 1903. — Pommrich, *Des Ap. Theophilus v. A. Logoslehre*, Leipzig, 1904. — Bardenhewer, *Gesch. d. altkirchlich. Lit.*, Freiburg, 1913. — U. Mannucci, *Istituzioni di Patr.*, Roma, 1936. — O. Bardenhewer, *Bibliothek d. Kirchenväter*, 14, München, 1913.

HLAVA II.

Menší grécki apologéti.

Z Euzebiovhovho vyprávania vieme o týchto gréckych apologétoch:

Miltiades. Bol žiakom sv. Justína. Pí-

sal proti montanistom a Valentinovi. Euzebius spomína (Hist. 4, 17, 5) tri apologie: a) dve knihy *Proti Grékom*, b) dve knihy *Proti židom*, c) knihu *Predstaviteľom svetskej moci*, v ktorej vysvetľuje svoju filozofiu. Z Miltiadových spisov sa nezachovalo nič. Vznikly v druhej polovici II. storočia.

Apolinárius. Bol vraj biskupom hierapolským vo Frygii za Marka Aurelia, ktorému venoval apologiu okolo r. 172. Okrem nej má 5 kníh *Proti Grékom* a dve knihy *O pravde*.

Miletosardský. Biskup bohabojného života a plodnej spisovateľskej činnosti. Zomrel okolo r. 195. Euzebius podáva zlomok jeho apologie, písanej Markovi Aureliovi, v ktorej sa prejavuje jeho veľká učenosť a rečnícka pohotovosť. *Oratio Miletonis... coram Antonino Caesare*, považovaná Euzebiom za jeho apologiu, pochádza z neskorších čias. Podobne i spisy o veľkonočných sviatkoch, o stvorení, o krste, o Cirkvi, o viere a o Spasiteľovi mylne sa pripisujú Miletovi.

Kresťanský Západ dlhší čas pripisoval Miletovi spis, pochádzajúci zo IV. storočia, *De transitu B. Mariae Virginis*.

Autor opisuje smrť Matky Božej v Jeruzaleme. Apoštolovia sa dostali k jej smrti zázračným spôsobom. Boli nesení vo vzdu-

chu. Pochovali Matku Božiu v Getsemanskej záhrade. Kristus Pán ju zobudil a vzal do nebies.

H e r m i a s. Filozof Hermias je autorom satirického spisu *Irrisio gentilium philosophorum*, v ktorom sa vtipne vysmieva pohanickým filozofom, že nemajú správneho názoru na Boha, na stvorenie, na svet, na ľudskú dušu, na hmotu a na ducha. Dogmaticky je bezvýznamný. Nevedieť, kedy bol napísaný, ale povahou patrí medzi apologie II. storočia.

EDÍCIE: Migne, *PP. Gr.* 5—6. — LITERATÚRA: Bar-denheuer, *Gesch. d. altkirchl. Lit.*, Fr. 1913. — Marx, *Abriss d. Patr.*, Paderborn, 1919. — Rauschen-Altaner, *Patrologie*, Freiburg, 1931. — Cauré, *Patr. et hist. de la Théologie*, Paris, 1932.

HLAVA III.

Latinskí apologéti II. storočia.

Začiatok latinskej kresťanskej literatúry.

Liturgickou a spisovnou rečou rímskej Cirkvi do r. 200, ba skoro do r. 250, bola gréčtina. Klement Rímsky, Hermas a sv. Jus-tín písali po grécky, najstaršie nápisy v katakombách tiež sú grécke. Latinskú reč v li-

turgii a literatúre nepoužili po prvý raz v Ríme, lež v severnej Afrike. Najstarší kresťanský spis *Passio martyrum Scilitanorum*, napísaný v latinskej reči r. 190, pochádza zo severnej Afriky. Keďže jednoduchý ľud na Západe gréčtine nerozumel, kresťanstvo sa muselo postarať, aby na Západe bola čím skôr uvedená do liturgie latinčina a aby sv. Písmo bolo preložené do nej.

Priekopníkmi kresťanskej literatúry latinskej sú Minúcius Félix a Tertulián.

Minúcius Félix.

Latinská apologia *Octavius* sa dôstojne druží k apologetickým spisom gréckym. Autorom je Markus Minúcius Félix. Je akiste afrického pôvodu. V Ríme žil ako advokát. Z jeho spisu vysvitá, že bol vysoko vzdelaný. Ako sám píše, kresťanstvo prijal len v pokročilom veku a ako kresťan ostal právnym obhajcom na rímskom fóre.

Pripisuje sa mu viac spisov, z ktorých istotne od neho pochádza len apologia *Octavius*.

K Minúciovi Félixovi prichádzajú na návštevu dvaja priatelia, pohan Cecílius Natalis a kresťan Oktávius Januáriuš. Podnikli

vychádzku do Ostie a na morskom brehu sa rozvinula medzi nimi náboženská debata. Cecílius obviňuje kresťanstvo, Oktávius ho bráni a Minúcius má úlohu sudcu. Cecílius zaujíma stanovisko náboženského skeptika a tvrdí, že o Bohu nemôžeme nič istého vedieť. Kresťania, ktorí nemajú filozofické vzdelanie a opovažujú sa pripisovať si zaručenú znalosť neviditeľných vecí, sa stávajú smiešnymi. V tej neistote je ešte najvýhodnejšie, keď svet ostane pri osvedčenom kulte bohov, ktorým sa stal Rím silným a veľkým. Oktávius rad-radom vyvracia jeho vývody. Človek je stvorený, aby poznal pravdu. Boha nevidí, veď nemôže pozrieť ani do slnka. Bohovia pohanov boli obyčajní ľudia, ktorým neskôršie vzdávali božiu úctu. Rím sa stal veľkým nie kultom bohov, lež plienením a násilienstvom. Obvinenie kresťanov je číre osočovanie.

Cecílius je premožený a stáva sa veriacim. Traja priatelia v shode odchádzajú domov.

Minúciovo dielo je výrazom a myšlienkovým postupom podobné Tertuliánovmu Apologetiku. Preto sa myslí, že Tertulián čerpal zo spisu »Octavius«. Dnes má medzi vedcami prevahu presvedčenie, že Tertuliánov Apologeticus, spísaný r. 197, je skoršieho

pôvodu. Podľa toho »Octavius« vznikol v ostatných rokoch II. storočia.

Vonkajšou formou a spisovateľským umením prevyšuje Minúciov »Octavius« všetky apologetické spisy prvých troch storočí. S dogmatickej stránky neprináša nič nového. Dôkazy berie len z rozumu, nie zo sv. Písma. To, pravda, zodpovedá jeho cieľu, lebo chcel vzdelanému rímskemu svetu predstaviť kresťanské náboženstvo, odôvodnené a vysvetlené podľa súčasnej filozofie.

EDÍCIE: Migne, FP. ser. lat., 3. — LITERATÚRA: Dr. Sajdak, P. O. K., *Minucjusz Feliks*, Tom. II, Poznaň. Slov. preklad: Edícia „Ad fontes“, SSV, 1950 (Ján Marko). — ŠTÚDIE: G. B. Bertoldi, *M. Minuzio F. e suo dialogo Ottavio*, Rome, 1906. — Bardenhewer, *Gesch. der altkirchl. Lit.*, Freiburg, 1913. — U. Manucci, *Istituzione di Patrologia*, Roma, 1936. — Schmidt, *Minucius Felix oder Tertullian?*, Leipzig, 1932. — O. Bardenhewer, *Bibl. d. Kirchenväter* 14, München, 1913.

Tertulián.

Prvý medzi slávnymi spisovateľmi, ktorých dala západnej cirkvi latinská Afrika, je Tertulián.

Tertulián (celým menom Quintus Septimius Florens Tertullianus) narodil sa v Kartágu medzi r. 150 a 160 z pohanských rodičov. Jeho otec bol stotníkom v prokonzulovej armáde. Dostalo sa mu dôkladného ve-

deckého vzdelania. Oboznámil sa i s gréckou literatúrou. Najviac vynikal v právovede a podľa Euzebia bol istý čas právnikom. V mladom veku nemal porozumenia pre kresťanstvo, ba posmieval sa mu. Po veselo prežitej mladosti dojatý heroizmom kresťanských mučeníkov stal sa okolo r. 196 kresťanom. Podľa všeobecnej mienky kresťanského staroveku okolo r. 200 dal sa vysvätiť na kňaza, hoci bol ženatý. Rozvinul neobvyčajne bohatú literárnu činnosť proti pohanom, židom a bludárom na prospech kresťanskej pravdy. Asi 10 rokov vytrval v obhajobe ortodoxnej viery. Potom ho zvedla jeho nespokojná povaha do montanistického bludu. Zpočiatku bojoval mierne, od roku 213 s celou vehemenciou sa obrátil proti psychikom (katolíkom), obviňujúc ich, že sa nepridržiavajú dosť prísne kresťanských zásad. Čoskoro mu nestačila ani rigoróznosť montanistov, preto založil vlastnú stranu tzv. tertuliánistov. V jeho živote, keď už bol kresťanom, rozoznávame tri periódy: katolícku do r. 206, polomontanistickú do r. 213 a montanistickú po r. 213.

Z mnohých Tertuliánových literárnych prác 20 kníh patrí do periódy katolíckej, 13 do polomontanistickej a šesť do prísno montanistickej. Nie je isté, či sa na konci života

smieril s Cirkvou. Sv. Hieronym spomína, že dosiahol veľmi vysoký vek. Zomrel medzi r. 240 a 250, podľa iných už r. 220.

Tertulián patrí k najoriginálnejším a najplodnejším latinským cirkevným spisovateľom. Jeho početné diela podľa obsahu zadefinujeme do troch skupín: a) apologetické (5 diel), b) polemické (8 diel), c) morálno-asketické (18 diel). Podľa toho, kedy ich písal, sú ortodoxné a montanistické.

A p o l o g e t i c k é s p i s y. Predné dielo tejto skupiny je *Apologeticus*. Napísal ho okolo r. 197 provinciálnym námestníkom rímskej ríše. Odchodne od doterajších apologétov Tertulián podvracia len tie obvinenia kresťanov, ktoré sú politického rázu. Zmenil aj obvyklú metódu apologétov. Nepostupuje filozoficky, lež právnický. U kresťanov sa pokladá za zločin už samo kresťanské meno. Rímske súdnictvo dovoľuje každému zločincovi obranu, len kresťanom nie. Zločincov mučením nútievajú, aby sa priznali k vine. Kresťanov mučia preto, aby zapreli Boha. No ukrutnosti — hovorí na konci apologie — neuškodí kresťanom, naopak: *Plures effimur, quotiens metimur a vobis, semen est sanguis christianorum* (kap. 50).

Ad nationes dve knihy. Túto apologiu, adresovanú pohanom, napísal ešte pred Apo-

logetikom. Apologia je vlastne rozšírením Spasiteľových slov: »Pokrytec, najprv odstráň brvno zo svojho oka a potom hľad' vytiahnuť smietku z oka svojho brata« (Mt 7, 5). Spis je skôr náčrt než dokončená práca.

De testimonio animae. Tiež sa zdá byť len náčrtom a doplnkom k Apologetiku. Kresťanskú pravdu dokazuje psychologicky. Duša ľudská je od prírody kresťanská (*anima naturaliter christiana*).

Ad Scapulam. Prokonzul Afriky Scapula bol neobyčajne krutý voči kresťanom. Tertulián ho napomína, aby odhodil ukrutnosť a poukazuje na smutný koniec všetkých doterajších prenasledovateľov kresťanstva.

Adversus Iudaeos. Asi z r. 196. Písané je vo forme dišputy kresťana so židovským prozelytom, kde autor dokazuje, že všetky pro-roctvá Starého zákona sa splnily v Kristovi.

Polemické spisy. Najvýznamnejším Tertuliánovým dielom nielen zpočiatku polemických spisov, lež zo všetkých vôbec, je *De praescriptione haereticorum*. Písal ho okolo r. 200. V kontroverzii s heretikmi používa Tertulián ako právnik spôsob výhrady (*exceptio*) rímskeho práva. Výhradu mohol podať pred súdom obžalovaný proti žalobcovi. Keď bola odôvodnená, žaloba sa a limine zamietla.

Za výhradu (excepciu) používa Tertulián premlčania (praescriptio) a hovorí, že heretici nemôžu dokazovať zo sv. Písma správnosť svojej náuky, keďže toto právo patrí len Cirkvi, založenej apoštolmi, ktorej apoštolovia sverili zjavené učenie. Ďalej hovorí, že v Cirkvi je pravé to, čo je pôvodné. Ale pôvodná je len náuka katolícka a každá heréza je voľačo novšieho. Katolíci majú v každom ohľade právo premlčania, preto s heretikmi niet čo dišputovať a ich náuka má sa a limine zamietnuť.

Adversus Marcionem (5 kníh). Tertulián už r. 200 písal proti metafyzickému dualizmu gnostika Marciona. Neskôršie dva razy prepracoval svoj spis, ktorý r. 207 vyrástol na 5 kníh. Proti Marcionovmu dualizmu dokazuje jednotnosť a) Boha dobrého a spravodlivého, b) Boha a Stvoriteľa, c) zjaveného Spasiteľa a prisľúbeného Mesiáša. Kristus nie je eón vzdanlivom tele. V poslednej knihe dokazuje, že knihy Starého a Nového zákona si neprotirečia.

Adversus Hermogenem. Hermogenes, maliar a filozof v Kartágu, žiak Marcionov, tvrdil, že Boh stvoril svet z večnej, nestvorenej hmoty. Tertulián mu dokazuje, že svet má počiatok a len Boh je večný. Podobný ráz má i dielo *Adversus Valentinianos*.

Adversus Praxeam. Praxeas hlásal patripasianistickú náuku (Boh Otec i podľa osoby je totožný so Synom, preto spolu s ním trpel = patripasianizmus). Tertulián ho podvracia tým, že podáva učenie o Najsv. Trojici, ktoré je najvýstižnejšie z prednicejskej doby. Slovo »trinitas« upotrebuje na označenie osobnej odlišnosti v Božiu.

De carne Christi. Spis je namierený proti dokétom. Tertulián v ňom dokazuje, že Kristus mal opravdivé ľudské telo. Musel opravdive trpieť, preto musel sa aj narodiť ako opravdivý človek. V obhajovaní pravej ľudskosti Kristovej šiel tak ďaleko, že popieral panenstvo Matky Božej, nie síce ante partum, ale in partu et post partum.

De resurrectione carnis. Tu dokazuje rozumovými dôvodmi a zo sv. Písma totožnosť tela, ktoré vstane zmŕtvych, s telom terajším. O Kristovom tele hovorí, že nebolo pekného zovňajšku.

De anima. V tomto diele píše o podstate duše. Je to najstaršia kresťanská psychologia.

Morálno-asketické spisy. Ako katolík napísal: *De oratione* — vysvetlenie Otčenáša; *De patientia* — o čnosti, ktorej ani sám nemal a uznáva, že píše o nej ako chorý o zdraví; *De poenitentia* — poukazuje na nevyhnutnosť pokánia pred krstom a po spá-

chaní kapitálnych hriechov (modloslužba, vražda, cudzoložstvo); *Ad uxorem* — napomína svoju manželku, aby sa po jeho smrti nevydala, alebo ak sa vydá, teda len za katolíka; *Ad martyres* — posmeľuje a oduševňuje kresťanských väzňov, aby sa nebáli zmrieť za vieru; *De cultu feminarum* — odsudzuje prílišnú ženskú pýchu v obliekaní; *De spectaculis* — dokazuje, že kresťan nemá navštevovať pohanské divadelné hry.

Ako montanista napísal diela: *De pudicitia*, kde robí rozdiel medzi hriechami odpustiteľnými a neodpustiteľnými; popiera právomoc Cirkvi rozhrešovať od kapitálnych hriechov. *Deieiunio adversus psychicos* je potupný spis o katolíkoch (psychici), ktorým vytýka obžerstvo, lebo sa nepostia 40 dní ako montanisti (pneumatici), len niekoľko dní alebo len niekoľko hodín pred Veľkou nocou; *De monogamia* a *De exhortatione castitatis* — v oboch zavrhuje druhé manželstvo, hoci v spise *Ad uxorem* považoval ho za dovolené; *De fuga* — odsudzuje útek pred prenasledovaním, najmä útek duchovných; *De corona militis* — kresťanský vojak si nesmie dať ovenčiť hlavu; zakazuje kresťanom vojenskú službu; *De virginibus velandis* — panny sa majú zahaliť závojom nielen v kostole, lež vždy, keď sa zjavia vo verejnosti; *De idolo-*

latria — kresťan nemá prijať miesto učiteľa v pohanských rodinách.

Tertulián je zakladateľom teologickej vedy na Západe. Latinská teológia má od Tertuliána nielen reč, lež i osobitný charakter. Kým na Východe základom teológie bola filozofia, Tertulián, hoci celkom nepopiera právo filozofie, predsa označuje filozofov za »patriarchov herézy« (De anima 23). Porozumenia pre špekuláciu nemal, ale o to väčší smysel juristický. Kresťanstvo je faktom, preto platia preň všetky princípy ľudského zákonodarstva. Tu sa síce dopustil prudký Tertulián všelijakých prestrelkov, no teológii on dal juristickú istotu.

Latinskú reč si osvojil ako nik iný. Neusiloval sa o krásu, ale o presnosť výrazu. Je pôvodcom latinskej teologickej terminológie. Charakterizuje ho bystrý rozum, presný úsudok a advokátska pohotovosť v odpovedi. V celom jeho účinkovaní vidieť ohnivosť Púnov, spojenú s rímskou praktičnosťou. Ako syn vojaka je nepoddajný. Protivníka sa neusiluje získať, lež úplne znemožniť miestami sarkazmom, miestami juristickou obratnosťou.

Nepokojná, stále podráždená povaha často ho hnala do extrémov. Ako horlivo, ba vášnivo hájil zpočiatku katolíkov proti po-

hanom, tak urputne bičoval ako montanista ich údajnú polovičatosť a laxnosť. Montanistickými náhľadmi chcel len zdokonaľiť kresťanské mravy. Zjavenej kresťanskej náuke chcel ostať verný navždy.

V teologickom učení sú dôležité Tertuliánove dôkazy o jestvovaní Boha, čerpané z viditeľného sveta (De resur. carn. kap. 3). Boh je dokonalý, lebo je nestvorený. »Imperfectum non potest esse, nisi quod factum est« (Adv. Hermog. kap. 28). Niekedy upotrebuje o Bohu slova »corpus«, čo však má smysel substancie. V učení o Trojici je ortodoxný. Háji trojitosť osôb: »Tres personae, una substantia« (Adv. Prax. kap. 2). O druhej božskej osobe hovorí, že je od večnosti, ale jej pomer k Bohu »per nativitatem perfectam« je len od stvorenia sveta (Adv. Prax. kap. 7). Preto »fuit tempus, cum filius non fuit« (Adv. Herm. 3). Tu prejavuje Tertulián tie isté náhľady, ktoré mal neskoršie Arius.

Kristologia Tertuliánova je bezchybná. Rozoznáva dve prirodzenosti v jednej osobe Kristovej. Proti dokétom háji opravdivú ľudskosť Kristovu. Zázraky Ježišove svedčia o jeho opravdivej božskosti, utrpenie dokazuje jeho opravdivú ľudskosť (De carne Chr. 5).

Tertuliánovo právnické ponímanie sa dobre uplatnilo pri učení *de merito et demerito*.

Keď človek splní zákon boží, zaslúži si od Boha odmenu a stane sa voči Bohu »petitorom«; Boh je jeho »debitor«. Hriechom stane sa človek dlžníkom Boha a povinný je dať zadostučinenie pokáním. (De poenit. 5.)

Tertulián učí, že *dedičný hriech*, »*vitium originis*«, je v človekovi »*naturale quodammodo*« (De anima 41). O duši hovorí, že je prenosom (tradux) ploditeľa do plodu; odtiaľ je podobnosť duševných vlôh medzi rodičmi a deťmi (traducianizmus) (De an. 36). Krst detí okrem prípadu nevyhnutnosti neodporúča. Krst udelený heretikmi neuznáva za platný (Bapt. 18). Montanistické je i jeho učenie o Cirkvi: »Ubi tres, ecclesia est, licet laici«. O pokání hovorí, že Cirkev nemá práva odpúšťať kapitálne hriechy (De pud.) Správne je jeho učenie o reálnej prítomnosti Pána Ježiša vo *Sviatosti Oltárnej*. Popiera sviatosť posvätenia kňazstva hovoriac, že niet rozdielu medzi kňazmi a laikmi (prae-scr. 41). *Manželstvo* Boh nezaložil, len ho trpí. Druhé manželstvo je akýsi druh cudzo-ložstva (Pud. 16, 5).

Tertulián uznáva, že duše po smrti môžu trpieť a živí im môžu pomôcť vrúcnou modlitbou. Mučeníci sa hneď dostanú do večnej slávy (Anim. 51, Resur. 43). Bol chiliastom (Adv. Mar. 3).

Pre svoj neobyčajný talent a veľkú učenosť Tertulián si získal veľa ctiteľov medzi neskoršími cirkevnými Otcami. Najmä sv. Cyprián uctieval v ňom svojho učiteľa, hoci jeho meno nikde výslovne nespomína. V III. storočí ho výslovne nespomína ani jeden spisovateľ, hoci čerpali z jeho diel.

Tertulián mal pre svoje omyly veľa odporcov. Sv. Augustín ho zaraďuje medzi heretikov. Sv. Hieronym ho v mnohých miestach odbavil tým, že nebol človekom Cirkvi (De Tertulliano nihil amplius dico quam ecclesiae hominem non fuisse. Hier. Adv. Helv. 17). Podáva o ňom posudok celej Cirkvi, keď hovorí: »In Tertulliano laudamus ingenium, sed damnamus haeresim« (Hieron. Adv. Ruf. 3, 27).

EDÍCIE: Migne, PP. L. 1—3. — *Corpus script. eccl. lat.* 20, 47, Vienne, 1906. — PREKLADY: *Pisma Ojców Kośc.*, XIX, Poznań. — Bardenhewer, *Bibliothek der Kirchenväter*, 7, 24, München. — LITERATÚRA: A. d'Alès, *La théologie de Tertullien*, Paris, 1905. — K. Adam, *Der Kirchenbegriff Tertullians*, Paderborn, 1907. — H. Hoppe, *Beiträge zur Sprache und Kritik Tertullians*, Lund, 1932. — I. Hoh, *Die Busse bei Tertullian*, Zeitschrift »Theologie u. Glaube«, 1931. — Tamtiež I. Köhne, *Die kirch. Eheschliessungsform in der Zeit Tertullians*. — I. Lortz, *Tertullian als Apologet*, Freiburg, 1927. — Beck, *Römisches Recht bei Tertullian und Cyprian*, Halle, 1930; Lortz, *Tertullian als Apologet*, Münster, 1929; Vellico, *La rivelazione e le sue fonti nel »De praescriptione haereticorum« di Tertulliano*, Roma, 1935.

HLAVA IV.

Polemická literatúra II. storočia.

Apologéti bránili Cirkev proti útokom po-
hanov a židov. Okrem týchto zovnútorých
nepriateľov Cirkev veľmi trpela od nepria-
teľov vnútorých, bludárov, gnostikov a mon-
tanistov. Proti nim bránili Otcovia Cirkev
svojimi polemickými spismi.

Gnosticizmus. Na kresťanstvo prestúpilo ve-
ľa filozoficky vzdelaných ľudí. Niektorých ne-
uspokojovala náuka kresťanstva o základných
pravdách, o Bohu, stvorení sveta a o človeku.
V snahe po dokonalejšom poznaní (γνῶσις =
poznanie miesto πίστις = viery) zavrhlí zja-
venie úplne, alebo čiastočne a nahradili ho
náboženskofilozofickým poznaním. I to, čo
podržali zo zjavenia, vysvetľovali alegoricky,
a primiešajúc k nemu rozličné filozofické
teórie a orientálny kult, vytvorili fantastic-
ký svetový náboženský náhľad v rozmani-
tých odtienkoch.

Gnostici chceli dať uspokojivú odpoveď
hlavne na tieto otázky: zkadiaľ je vo svete
zlo, ako povstala hmota a ako sa dostala do
spojenia s duchom v človekovi a ako sa vy-
slobodí duch z hmoty (vykúpenie).

Ťažko priviesť rozličné odtienky gnosticismu na spoločného menovateľa. Shodujú sa iba v tom, že vysvetľujú spomenuté otázky na základe dualizmu. Je totiž princíp dobra, Boh a princíp zla, hmota. Z Boha emanáciou vystupujú eóny, bytosti medzi Bohom a hmotou. Čím ďalej stoja od Boha, tým sú nedokonalejšie. Jeden z eónov, Demiurg, sa previnil. Stvoril proti vôli božej viditeľný svet. V človekovi je zárodok dobra zavretý do zlej hmoty. Dobro z človeka vyslododil boží eón — Kristus, ktorý sa spojil s človekom Ježišom. Podľa iných gnostikov Kristus nemal vôbec opravdivého tela (dokétizmus).

Montanizmus. Karizmy prvej cirkvi prestaly asi v II. storočí okolo r. 160 po Kr. Chcel ich obnoviť Montanus, kňaz z Frygie. Učil, že po zjavení Starého zákona (Boha Otca) a Nového zákona (Boha Syna) nasleduje tretie, zjavenie Ducha Svätého, ktorého orgánom je Montanus. Tretie zjavenie doplní druhé a bude sa prejavovať hlavne v hojnosti kariziem. Montanizmus charakterizuje prísna mravouka. Druhé manželstvo je zakázané, pôst musí byť oveľa prísnejší než pôst katolíkov, hriechy spáchané po krste nemôžu byť odpustené. Montanisti sa menujú aj pneumatikmi oproti katolíkom, psychikom. Montanisti boli chiliastami; verili v tisícroč-

né panovanie Krista s vyvolenými pred koncom sveta.

Gnostické a montanistické spisy heretikov sa zväčša stratili. Známe sú len ich zlomky u Ireneja, Hipolyta, Euzebia a u iných polemických spisovateľov.

Stratené protignostické spisy.

H e g e z i p. Pochádzal z Palestíny. Pravdepodobne bol židokresťanom. Za pápeža Aniceta (155—166) prišiel cez Korint do Ríma, kde sa schádzal s »mnohými biskupmi«, u ktorých našiel »jednu a tú istú vieru«. Túto vieru spísal po svojom návrate v piatich knihách, nazvaných Memorabilia. Nimi chcel podvrátiť omyly gnostikov. Išlo mu o to, aby dokázal apoštolskú tradíciu. Pritom opisuje viaceré dejinné udalosti. Preto považoval sv. Hieronym jeho dielo za cirkevné dejiny. Podľa vlastného priznania sám zostavil prvý katalog pápežov po Aniceta.

R o d o n. Žiak Taciánov, pôvodom z Ázie. Za cisára Komoda písal proti gnostikovi Marcionovi. Podobne i biskup *Filip z Kortyny*.

Euzebius uvádza ešte viacerých spisovateľov proti gnosticizmu: *Maxima*, *Kandida* a *Apiona*, o ktorých okrem ich mien nevieme nič bližšieho.

LITERATÚRA: Migne PP. s. gr. 5. — Bardenhewer, *Gesch. d. altkirchl. Lit.*, Freiburg 1913. — Rauschen-Altaner, *Patrologie*, Freiburg 1931. — Cayré, *Patrologie*, Paris 1931.

Sv. Irenej.

Narodil sa okolo r. 140 v Malej Ázii v blízkosti Smyrny. Bol žiakom sv. Polykarpa, ktorého si po celý život veľmi vážil. Za prenasledovania kresťanov v dobe Marka Aurelia r. 177 vyskytuje sa po prvý raz jeho meno v Lyone, v Galii, kde bol kňazom. Lyonskí kresťania si veľmi vážili jeho učenie a ortodoxnosť a vyslali ho r. 177 do Ríma k pápežovi Eleuterovi s listom, týkajúcim sa montanistického bludu. Po mučeníckej smrti staručkého lyonského biskupa Potina stal sa Irenej jeho nástupcom. Ako biskup bojoval hlavne proti bludom gnostickým a montanistickým. Jeho pričinením kresťanstvo sa potešiteľne šírilo v celej Galii. V rokoch 190. zasiahol do sporu o veľkonočné sviatky a chcel dosiahnuť vyrovnanie medzi Východom a Západom. O jeho veľkej autorite svedčí i to, že v spomenutom spore dovolil si napomenúť k miernosti aj samého pápeža Viktora I. (189-198). O jeho smrti nemáme spoľahlivých dát. Sv. Hieronym označuje ho me-

nom mučeníka. Ústne podanie vraví, že podstúpil mučenícku smrť r. 202 alebo 203.

Euzebius spomína, že sv. Irenej bol pôvodcom mnohých spisov. Zachovaly sa nám od neho len dve diela, a to: *Adversus haereses* a *Demonstratio praedicationis apostolicae*. Sv. Irenej ich napísal po grécky, ale spisy sa zachovaly len v latinskom preklade.

Adversus haereses (5 kníh). Podnet napísať toto dielo dal priateľ Irenejov, akiste biskup, ktorý ho žiadal, aby podvrátil gnostický blud Valentínov. Irenej nielen podvrátil Valentína, lež refutoval gnosticizmus vôbec.

V I. knihe líči heretické učenie Valentínovo a uvádza krátky vývoj gnosticizmu, počnúc Šimonom Magom. Proti tomu stavia učenie Cirkvi. V ďalších knihách podvracia gnosticizmus, a to v II. knihe argumentami filozofickými, v III. knihe dôvodmi z Nového zákona, v IV. dôvodmi zo Starého zákona. V. kniha hovorí o posledných veciach človeka, kde sa prejavujú chiliastické náhľady.

Demonstratio, jeho druhé dielo, nie je polemický spis ako *Adversus haereses*, lež populárny výklad kresťanskej viery. Pozostáva z časti teologickej (o Bohu, o Najsv. Trojici, o krste) a kristologickej (Ježiš, syn Dávidov, Kristus, Syn Boží, mystérium kríža a kráľov-

stvo božie). Pravdy evanjelia dokazuje dôvodmi zo Starého zákona.

Sv. Ireneja možno charakterizovať dvoma vetami: 1) podvrátil gnosticizmus a 2) založil kresťanskú teológiu. Chcel brániť vieru, ktorú Cirkev dostala od apoštolov, proti novotám gnosticizmu. Jeho diela nevynikajú natoľko vonkajšou formou, ako vnútornou dôslednosťou. Postupne ich opravuje a doplňuje. Tým strácajú jednotnosť a prehľadnosť, ale získavajú na jasnosti v detailoch. Svojich protivníkov, gnostikov, dobre poznal. V ich literatúre je zbehlý. V polemike je dôstojný, bez uštipačnosti a zosmiešňovania.

V teologickom učení opiera sa hlavne o apoštolskú tradíciu. Za pravdivosť katolíckej náuky ručí nepretržitá sukcesia biskupov po apoštoloch. Stačí to dokázať o biskupovi rímskom, ktorý je predstaveným rímskej cirkvi, založenej sv. Petrom a Pavlom. Potom pokračuje: »Ad hanc enim ecclesiam propter potentiolem principalitatem necesse est omnem convenire ecclesiam, hoc est eos, qui sunt undique fideles, in qua semper ab his qui sunt undique, conservata est ea quae est ab apostolis traditio« (Adv. haer. 3, 3, 2). S rímskou cirkvou musia súhlasiť všetky cirkvi, keď sú skutočne apoštolského pôvodu.

Dokazuje jednotu Boha proti gnostikom,

ktorí rozlišovali medzi Bohom, najväčším dobrom a Demiurgom, stvoriteľom sveta. Jednotu Boha nevylučuje *trojitosť* osôb. Circuminsessio osôb je vyslovená u Ireneja slovami: »Filius est in patre et habet in se patrem.« (Adv. haer. 3, 6, 2.)

Jeho *kristologia* je jasná a je stredobodom jeho bohovedy. Človek nie je ani dobrý, ani zlý. Je však slobodný a dobrovoľne zhrešil v Adamovi, svojom praotcovi (dedičný hriech). Vykúpenie človeka musí byť reálne, na čo je potrebný Bohočlovek. Kristus sa stal človekom, aby smieril človečenstvo s Bohom (recapitulatio). Kristus mal trojakú úlohu: a) zjaviť Nový a posledný zákon (Adam, Noe, Mojžiš, Kristus), b) zadosťučiniť za naše hriechy, c) posvätiť a urobiť nás dieťkami božími (Adv. haer. 3, 18). Kristus sa stal víťazom nad zlým duchom, druhým Adamom. *Panna Mária* zasa svojou poslušnosťou vyvážila neposlušnosť Evinu a stala sa »causa salutis«. (Adv. haer. 5, 19.)

Úplne človek sa stane účastným ovocia vykúpenia len v budúcom živote; v tomto živote dosiahne živou vierou, svätým *krstom*, ktorý možno udeľovať i deťom, a hlavne *Eucharistiou*, ktorá je *chlieb a víno, premenené na telo a krv Ježiša Krista*. (Adv. haer. 4, 18, 5.) Sv. Irenej vidí v Eucharistii Mala-

chiášom predpovedanú novú obetu. (Adv. haer. 4, 17.) Poukazuje na potrebu vyznať sa z hriechov. (Adv. haer. 1, 13, 15.)

Najslabšie je Irenejovo eschatologické učenie. Je to smiešanina kresťanských a bludných náhľadov. Podľa Ireneja spravodliví uvidia Boha len po všeobecnom súde. Iba mučeníci sa dostanú hneď po smrti do nebies. Ostatní spravodliví budú do súdu čakať na temnom mieste. (Adv. haer. 5, 31.)

Na zemi Kristus bude panovať s vyvolenými 1000 rokov pred všeobecným súdom (chiliazmus).

Podľa Ireneja Kristus sa dožil 40 rokov a smrť podstúpil za cisára Klaudia.

EDÍCIA: Migne, PP. Gr. 7. — PREKLADY: *Pisma Ojc. Kośc.*, XX, Poznań. — O. Bardenhewer, *Bibl. d: Kirchengväter*, 3—4, München. — LITERATÚRA: A. Merk, *Der armenische Irenaeus »Adversus haereses«*, »Zeitschr. für kath. Theologie«, 1926. — S. Herrera, *St. Irénée de Lyon*, Paris, 1920. — Kraft, *Die Evangelien-Zitate des hl. Irenäus*, Freiburg i. B., 1924. — A. Dufourq. *S. Irénée*, Paris, 1905. — A. d'Alès, *La doctrine eucharistique de St. Irénée*, v »Recherches de sc. relig.«, 1923; Spirkowski, *La doctrine de l'Église dans St. Irénée*, Strasbourg, 1916. — Simonin, *Mlčení sv. Ireneje*, „Na hĺbину“, 1930.

Muratorský fragment.

Muratori našiel v Ambroziánskej knižnici v Miláne rukopis z VIII. storočia, pozostáva-

júci z 85 riadkov. Spis je neúplný, preto sa menuje po nálezcovi fragmentom murator-ským. Muratori ho uverejnil r. 1740. Neznámy autor poznamenáva na konci spisu, že Hermasov Pastier bol písaný »nuperrime temporibus nostris«. Podľa toho sa dá približne určiť, že rukopis pochádza z druhej polovice II. storočia. Keďže gnostici popierali niektoré kánonické knihy, táto okolnosť asi dala pisateľovi podnet zostaviť presný soznam kníh sv. Písma.

Fragment sa začína evanjeliom sv. Lukáša. Zmienka o evanjeliách sv. Matúša a Marka je zo spisu odstrihnutá. Neuvádza list sv. Pavla k Židom, list sv. Jakuba a dva listy sv. Petra. List sv. Pavla k Alexandrijčanom a Laodičanom je výslovne označený za nepravý. Apokalypsu sv. Petra uvádza ako kánonickú, ale poznamenáva o nej, že »niektorí z našich nechcú ju v cirkvi čítať«.

Nedá sa určite ustáliť, či nájdený latinský text je pôvodný, alebo či je len prekladom gréckeho originálu. Vo fragmente používaný latinský slovosled a príliš jednoduchá reč svedčia o latinskej pôvodine.

LITERATÚRA: Schäfer-Meinertz, *Einleitung in das Neue Testament*, Paderborn, 1913. — Bardenhewer, *Gesch. der altkirchl. Lit.*, Freiburg, 1913. — Ritter, *Rivista di archeologia cristiana*, Roma, 1926.

II. ČASŤ

KREŠŤANSKÁ LITERATÚRA III. STOROČIA

Hoci kresťanstvo už v II. storočí uznávalo, že učeným protivníkom pohanským a gnostickým môže čeliť len primeranými vedeckými prostriedkami, jednako teológia II. storočia ostala viac-menej len populárnou vedou. Ale skoro zbadalo, že dokonalý úspech bude mať len vtedy, keď sa teologická veda postaví na stupeň, na akom stoja protivníci. Tak vznikaly osobitné školy teologické. Vynikala najmä škola alexandrijská, antiochijská a rímska.

Katechetická škola alexandrijská akiste sa vyvinula z primitívnej školy pre vyučovanie katechumenov. Ale už koncom II. storočia účinkujú v nej vynikajúci učenci. Pestovali nielen teológiu, ale aj svetskú vedu, ako prípravu na teológiu. Každý občan mal do školy voľný prístup. Vrchol slávy dosiahla za vedenia Klementa Alexandrijského a Origena. Z nej vyšli vynikajúci učenci, Dionýz Alexandrijský a Atanáž. Alexandrijská škola mala poruke bohatú knižnicu mestskú.

Smer alexandrijskej školy charakterizuje mysticismus. Vo vysvetľovaní sv. Písma, najmä Starého zákona, usilovali sa o alegorický výklad. Keďže boli presvedčení, že doslovný historicko-gramatický výklad sv. Písma by často privlastňoval Bohu veci nemožné alebo nedôstojné, hľadali hlbší mystický smysel biblických slov a udalostí. Keď Origenes opustil Alexandriu, založil v Palestínskej Cezarei novú školu, kde jeho slávnym žiakom bol Euzebius.

Exegetická škola antiochijská bola pravým opakom školy alexandrijskej. Usilovala sa o historicko-gramatický výklad sv. Písma a o špekulatívno-filozofický smer v teológii. V IV. a V. storočí skrsly v tejto škole početné komentáre k sv. Písmu. Škola sa usilovala celkom odstrániť mysticismus s kresťanského učenia, čo krajných zastancov tohto smeru priviedlo k bludom ariánskym, nestoriánskym a pelagiánskym, podobne ako zasa extrémistov školy alexandrijskej k herézam monofyzitickým a monoteletickým.

Rímska škola vlastne nie je samostatná, ale stojí pod vplyvom školy alexandrijskej. Podobne vplýva škola antiochijská na školu v Edese, prekvitajúcu v IV. storočí.

O sblíženie a vyrovnanie smeru alexandrijského s antiochijským sa usilovali Kapa-

dočania, sv. Bazil, sv. Gregor Naziánsky a sv. Gregor Nisanský (novoalexandrijský smer).

Cirkev stavala sa k týmto rozličným smerom nestranne. Pozitívne hodnoty obidvoch smerov prijala, poblúdenia a prestrelky rovnakou prísnosťou odsudzovala a zavrhla.

HLAVA I.

ŠKOLA ALEXANDRIJSKÁ

Klement Alexandrijský.

Títus Flávius Klement pochádzal pravdepodobne z Atén. Narodil sa okolo r. 150 z pohanských rodičov. Okolnosti jeho obrátenia nie sú známe, ale súdiac podľa jeho charakteru, akiste zaúčinkovalo naň vznešené kresťanské učenie a jeho čistá mravnosť. Túžiac po hlbšom poznaní kresťanskej viery, podnikol veľa ciest k významným kresťanským učencom. Bol v Itálii, Sýrii a Palestíne; konečne sa usadil v Alexandrii u Panténa, chýrneho učiteľa a vodcu alexandrijskej školy. Po smrti Panténovej (okolo r. 200) sa stal predstaveným alexandrijskej školy. Roku 202 alebo 203 musel pre prenasledovanie za Septimia Severa zanechať Alexandriu a utiahnuť sa do Malej Ázie k svojmu bývalému žiakovi Alexandrovi, neskoršiemu biskupovi v Jeruzaleme. Zomrel medzi rokom 211 (list Alexandra ho spomína ešte živého) a 216 (v liste z tohto roku píše, že je už mŕtvy).

Je možné, že bol kňazom (Paed. 1. 6, 37), ale s určitosťou sa to nedá zistiť.

Učiteľ Pantén rozširoval učenie alexandrijskej školy len prednáškami. Klement sa neuspokojil len prednášaním, lež chcel postaviť do služieb pravdy aj svoje pero. Z početných spisov, ktoré spomína vo svojich dielach, zachovalo sa nám len jeho hlavné, nedokončené dielo (trilogia): *Protrepticus*, *Peдагоgus* a *Stromata*, ďalej *Náčrty* k výkladu Písma sv. a homília *Quis dives salvetur*.

Veľká Klementova trilogia je plánovite zostavené teologické dielo, ktoré podľa slov samého autora má cieľ sprevádzať kresťana »od jeho duševného detstva po zrelý mužský vek«. Je to akiste jeho študijný plán, podľa ktorého prednášal v alexandrijskej škole.

Protrepticus, t. j. upozornenie pohanom, je krátka apologia kresťanstva, pozostávajúca z 12 kapitol. Delí sa na 2 časti. V prvej (1-7 kap.) kritizuje pohanstvo, pohanských bohov a ich kult. Posudzuje pohanských filozofov a básnikov ako pôvodcov mylného ponímania božstva. V druhej časti povzbudzuje pohanov, aby prijali kresťanstvo. V tomto diele ukazuje sa nám Klement vo svojej duševnej veľkosti ako filozof i ako kresťan. Napísal ho pred r. 200.

Paedagogus v 3 knihách pochádza z r. 200-202. Jeho cieľom je uviesť obráteného pohana do kresťanského života. Sú to morálno-asketické predpisy, podľa ktorých si má kresťan usporiadať svoj verejný a súkromný život. Ideálom usporiadaného ľudského života je Kristus. V 2. a 3. knihe podáva Klement podrobné predpisy o jedle, nápoji, byte, spaní, zotavení, zábave a obleku.

Stromata v 8 knihách skrsly po r. 202. Menujú sa Στρωμάτεις = koberce, lebo i podľa predmetu i usporiadania sú pestré ako vystreté koberce. Pravdepodobne neboly písané naraz a sústavne. V prvých dvoch knihách hovorí o hodnote filozofie pre kresťanskú vedu, v ďalších o pomere filozofie k zjaveným kresťanským pravdám, o pomere kresťanstva k pohanstvu, o manželstve a mučeníctve atď. Kniha ôsma je nedokončený úryvok logiky. Od začatého predmetu často odbočuje a nedokončuje ho.

Náčrty (ὑποτυπώσεις) seria poznámok v 8 knihách k jednotlivým miestam Starého a Nového zákona. Zachovaly sa len vo väčších-menších zlomkoch ako úryvky k výkladu katolíckych listov sv. Petra, Judáša Tad. a k dvom listom sv. Jána. Výklad je alegorický.

Quis dives salvetur je homilia k parabole

Pána Ježiša o bohatom mládencovi. (Mt 19, 21-24.) V nej vysvetľuje Klement, že bohatstvo samo nie je prekážkou spasenia. Prekáža len vtedy, keď ho zneužívame. Pri dobrom upotrebovaní je bohatstvo prostriedkom čností.

Klement Alexandrijský je prvým cirkevným učencom. Učil dívať sa na zjavenie božie *filozoficky* a tvrdil, že zrnká pravdy, roztratené po rozličných filozofických smeroch, shromažďujú sa v kresťanstve. Grécka filozofia je podľa Klementa »darom božím« a potrebnou prípravou pre teológiu. Avšak poznaniu (γνῶσις) len viera môže dať úplnú istotu. Kresťanstvo je pravou filozofiou, ktorá vie svojou silou, danou jej Bohom, privinúť k sebe celý svet. Uviesť vieru a filozofiu do súladu bolo najväčším úsilím Klementovým. Činil to s celým oduševnením, pričom i reč jeho nadobudla osobitný lesk a poetický vzlet. Ako viedol Židov ku Kristovi Zákon, tak viedla pohanov filozofia. Filozofia má tiež účinky, ktoré ospravedlňujú človeka, podobne ako židovský Zákon (Strom. I. 20, 99). Filozofia stojí za židovským zákonom len natoľko, nakoľko nevedela ochrániť pohanov pred modloslužbou. Ako vidieť, prílišné úsilie smieriť vieru s filozofiou ho priviedlo k mylným uzáverom.

Klementovo učenie o *stvorení* sveta je vcelku správne, hoci badať na ňom primiešanie platónskeho ponímania. Večnosť hmoty a preexistenciu duše nepripúšťa; dušu poníma podľa Platónovej trichotomie (νοῦς, ψυχή, σάρξ.)

Klementova náuka o *Najsv. Trojici* je správna, hoci Fócius ho obviňoval, že pripúšťa dve Slová (Logos). V *kristologii* Klement pripúšťa do istej miery dokétizmus; hovorí, že telo Kristovo nemalo prirodzených požiadaviek (jesť, piť) a duša jeho netrpela. (Strom. 6, 9.) Pritom jasne rozoznáva v Kristovi dve prirodzenosti, spojené v jednej osobe. (Paed. 3, 1.) Vykúpenie sa stalo zaplatením dlhu krvou Kristovou a božským vyučovaním. (Paed. 3, 12.)

Zpomedzi sviatostí uvádza *krst*, ktorý je znovuzrodením (Paed. 1, 16.) Pod výrazom „σφραγὶς τοῦ Κυρίου” »pečať Pána« (Quis div. salv. 42) rozumie pravdepodobne *birmovanie*. O *Eucharistii* sa nevyjadruje celkom jasne. Nazýva ju „προσφορά” = obetovanie. Upotrebovať pri obetovaní chlieb a vodu i on pokladá za heretické. (Strom. 1, 19.) *Pokánie* poníma asi podľa Hermasa, ktorého cituje. *Manželstvo* je božskou ustanovizňou, ktorého vlastnosti sú jedinosť a nerozlučiteľnosť. (Strom. 3, 12.) Podľa Klementa Adam sa do-

pustil dedičného hriechu tým, že sa vymknul
zpod výchovného vedenia božieho. V tom
ohľade stojí Klement bližšie Pelagiovi ako
sv. Augustínovi.

Hierarchia cirkvi je napodobnením hier-
archie anjelov. (Strom. 6, 13.)

EDÍCIE: Migne, PP. Gr. 8—9. — PREKLADY: Bar-
denhewer, *Bibl. d. Kirchenväter* 1—3, München. —
LITERATÚRA: E. De Taye, *Clément d'Alexandrie*,
Paris, 1906. — Fenelon-Dudon, *Le gnostique de Clément
d'Alexandrie*, Paris, 1930. — Stählin, *Clemens Alexandr.*,
Leipzig, 1934. — Meifort, *Der Platonismus bei Klemens
A.*, Tübingen, 1928; Munck, *Untersuchungen über Kle-
mens von A.*, Stuttgart, 1938. — Bardy, *Clément d'Ale-
xandrie*, Paris, 1926. — Rüther, *Die Leiblichkeit Christi
nach Clemens von Alexandrien*, v »Theol. Revue«, 1926.
— Hoch, *Die Busse bei Klemens v. A.*, v »Zeitschrift
f. k. Theologie«, 1932. — Simonin, *Sv. Klement Alex.*,
»Na hlubinu«, 1930.

Origenes.

Najslávnejším žiakom a čoskoro aj naj-
významnejším predstaveným alexandrijskej
školy je Origenes. Je prvý medzi cirkevnými
spisovateľmi, o ktorého živote máme presné
zprávy.

Narodil sa v Alexandrii okolo roku 185
z dobrej kresťanskej rodiny. Prvé vzdelanie
dostal od svojho otca Leonida. Otec sa mu
dal naučiť každý deň časť sv. Písma nazpa-

mäť. Už ako chlapec hľadal vo sv. Písme hlbší smysel, ako mu poskytoval text. V prenasledovaní za vlády Septimia Severa túžil po mučeníckej smrti. Keď sa jeho otec dostal do žalára, Origenes ho povzbudzoval k mučeníctvu. Po otcovej smrti sa celá rodina dostala do veľkej biedy. Origenes sa o ňu staral a zarábal vyučovaním. Či počúval Panténa, nie je isté, ale bezpochyby bol žiakom Klementa Alexandrijského a po jeho odchode z Alexandrie ustanovil ho biskup Demetrius za predstaveného katechetickej školy, hoci mal sotva 18 rokov. Cez deň učil, v noci sa venoval štúdiu sv. Písma a hebrejskej reči. Pritom žil prísne asketicky, ba odvážil sa dokaličiť svoje telo, mylne si vykladajúc slová sv. Písma. (Mt 19, 12.) Biskup neschvaloval tento Origenov krok a nechcel ho preto vysvätiť za kňaza. Aby sa zdokonalil v štúdiách, počúval novoplatonické prednášky Antonia Sakka a podnikol viaceré študijné cesty do Grécka a Itálie. Na jednej z týchto ciest dal sa okolo r. 230 vysvätiť za kňaza v Cezareji Palestínskej bez súhlasu svojho biskupa. Pre nedovolenú ordináciu a pre necirkevné učenie ho biskup Demetrius suspendoval z učiteľského úradu a vyobcoval z Cirkvi na dvoch alexandrijských synodách (231 a 232). Origenes sa uchýlil do Palestíny a

v Cezareji založil školu podľa vzoru školy alexandrijskej. Stala sa strediskom učeného sveta. Medzi jeho žiakmi boli Gregor Taumaturg, Atenodorus a Firmilián, biskup z Cezareje. I ztadeto podnikol Origenes ďaleké cesty a stýkal sa s najvýznamnejšími ľuďmi svojej doby. V prenasledovaní za vlády Deciovej ho väznili a mučili. Po ťažkom mučení zomrel v Tyre medzi rokom 253 a 255. Jeho hrob dlho navštevovali. Ale Cirkev mu verejný kult odoprela.

Origena pomenovali už jeho rovesníci »mužom z ocele« (Ἀδαμάντιος). Naozaj, nemožno lepšie charakterizovať Origenovu jedinečnú húževnatosť a pracovitosť. V Origenovi sa snúbi neobyčajný génus s podivuhodnou silou, vôľou a láskou k práci. Nikto z cirkevných spisovateľov nenapísal toľko diel ako on. Pracoval vo dne v noci. Pomáhali mu, ako hovorí Euzebius, 7 rýchlopisci, ktorým striedavo diktoval. Sv. Hieronym spomína Euzebiovi katalog Origenových kníh (Adv. Ruf. 2, 13, 22), podľa ktorého malo ich byť 2000, a považuje ho za neúplný. Epifán ich spomína 6000. To neznamená, že všetky napísal sám. Boly to akiste i poznámky poslucháčov z Origenových prednášok. Pravda, vo veľkých hádkach, ktoré vznikly po jeho smrti, najväčšia časť jeho diel sa stratila. Po

čom túžil a čo nedosiahol Klement Alexandrijský, to sa podarilo Origenovi: zostavil jednotný, ucelený filozoficko-teologický systém kresťanských právd. Jeho vplyvu nemohol uniknúť ani priateľ, ani nepriateľ. Ani jedno meno v kresťanskom staroveku nespomínali s toľkou oduševnenosťou na jednej, ale aj s toľkým rozhorčením na druhej strane, ako meno Origenovo. Od neho sa učili najväčší synovia Cirkvi, na neho sa odvolávali aj všetci heretici. Origenes chcel byť vždy ortodoxným a za menší priestupok považoval, keď sa niekto mravne previnil, ako keby sa v dogmatických veciach protivil učiacej Cirkvi. Snaha po alegorickom vysvetľovaní sv. Písma a prílišné úsilie uviesť do súladu kresťanstvo s Platónovou filozofiou viedly ho k viacerým náhľadom, ktoré sa s cirkevným učením neshodovaly. Je v každom svojom diele originálny. Pravda, pri veľkej pracovitosti a zaujatosti jeho diela, čo do vonkajšej formy, nie sú dokonalé. Ani obsahom nedosiahol hĺbku Klementa Alexandrijského. I protirečil si na viacerých miestach. Ináč hovorieval k jednoduchému ľudu a ináč k filozoficky vzdelaným ľuďom.

Obsahove delíme Origenove diela na biblické, dogmatické, apologetické a praktické.

Biblické diela Origenove sú zväčša texto-

vé kritiky a výklady sv. Písma. Sú to: *Hexapla a Tetrapla*, *scholia*, *homílie a komentáre*.

Hexapla zachovala sa len v zlomkoch. Origenes chcel ňou zostaviť presný text Cirkvou schválenej Septuaginty a určiť jej vzťah k hebrejskému textu Starého zákona. Presný text Písma svätého mal slúžiť za pevný podklad v teologických kontroverziách s heretikmi a židmi. Preto postavil vedľa seba do šiestich stĺpcov (odtiaľ *Hexapla*) 1) hebrejský text písaný hebrejsky, 2) ten istý text písaný grécky, 3) štyri grécke preklady (*Septuaginta*, *Aquila*, *Symmachus* a *Theodotion*). Slová a odseky *Septuaginty*, ktoré sa nenachádzaly v židovskom texte, označil obeliskami (—:—) a čo nebolo v *Septuaginte*, ale v iných textoch, označil asteriskami (·×·) Dvojbodky (:) značia koniec variácie. Žalmy majú okrem šiestich textov ešte dva iné preklady a tvoria *Oktaplu*.

Origenes začal pracovať na *Hexaple* v *Alexandrii*, ale dokončil ju v *Tyre*. Z najväčšej časti sa zachoval stĺpec *Septuaginty*. R. 1895 našiel *Mercati* v *Milánskej* bibliotéke šesťstĺpcový text 10 žalmov.

Porovnávanie štyroch gréckych prekladov, postavených vedľa seba, menuje sa *Tetrapla*.

Origenes napísal skoro ku každej knihe sv. Písma výklady (k niektorej i viac) v rozličných formách. Sú to *scholia*, t. j. filologické a historické výklady niektorých slov a odsekov sv. Písma. *Komentáre* sú vedecké rozборы a *homílie* ľudový výklad sv. Písma. Najviac týchto prác sa stratilo. Čo ostalo, svedčí, že veľkosť Origenova je práve v jeho biblických dielach.

Dogmatické diela. K Origenovým dogmatickým prácam patria dva v nepatrných zlomkoch zachované *Dialogy o zmŕtvychvstaní* a desať kníh *Stromata*. Jeho najvýznamnejším dielom je *Περὶ ἀρχῶν* (De principiis), t. j. o hlavných článkoch kresťanskej viery. Dielo sa nezachovalo v pôvodine celé, len v zlomkoch. Celé ho máme len vo voľnom latinskom preklade od Rufína. Prekladateľ sa usiloval nahradiť podozrivé časti tohto diela s úryvkami z iných Origenových prác. Práve preto ťažko je vyriešiť konečný posudok o tomto diele, keďže nemáme Origenov pôvodný text. Je to prvá systematicky spracovaná dogmatika. Špekulatívne uvažuje o Bohu a o duchovnom svete, o stvorení sveta a človeka, o jeho vykúpení a konečnom cieli, o slobodnej vôli človeka a jej pomere k milosti a nakoniec o spôsobe výkladu sv. Písma. V tomto diele najjasnejšie vidieť jeho

mylné teologické náhľady a ono dalo aj najviac podnetov ku kontroverziám, ktoré povstali pre Origena.

Apologetické spisy. Slávnym apologetickým dielom Origenovým je 8-sväzková apologia *Contra Celsum*, napísaná medzi r. 245 a 250. Ňou odpovedal na 4-sväzkové dielo Ἀληθὴς λόγος platónskeho filozofa Celsa, ktorý sa posmieva kresťanstvu. Celsus predstavuje Krista ako podvodníka a všetko zázračné v jeho živote pokladá za vymysleniny jeho prívržencov. Rýchle rozšírenie kresťanstva pripisuje prirodzenému strachu, ktorý cíti nevzdelaný ľud pred posledným súdom a pred pekelnými mukami.

Origenes pokojným tónom rad-radom vyvracia Celsove vývody dôkladnosťou vážneho učenca. Pravdivosť kresťanstva dokazujú zázračné uzdravenia chorých, ktoré sa i teraz stávajú, a niemenej svedčí o správnosti kresťanstva čistý, mravný život veriacich. Kresťania sú svetlom sveta.

Asketické spisy. *De oratione* z r. 231 pozostáva z dvoch častí. Prvá hovorí o modlitbe vo všeobecnosti, o jej povahe, potrebe a účinnosti; v druhej časti rozoberá Otčenáš.

V dielku *Exhortatio ad martyrium* povzbudzuje dvoch uväznených kňazov, aby sa nebáli podstúpiť mučenícku smrť za Krista.

Tu sa najlepšie zračí šľachetnosť Origenovej duše.

Z mnohých jeho listov známe sú len dva: Gregorovi Taumaturgovi, v ktorom ho povzbudzuje študovať sv. Písmo, a Júliovi Afričanovi, v ktorom píše o kánonickosti gréckeho fragmentu knihy Danielovej.

Origenes bol mystik ako jeho učiteľ Klement Alexandrijský. Vo výklade Písma sv., najmä Starého zákona, hľadal všade vyšší duchovný (pneumatický) smysel. Obával sa, že historicko-gramatický (somatický) výklad by vzbudil nedôstojný pochop o Bohu. I v Novom zákone sa často »skrýva pneumatická pravda v somatickej nepravde«.

Božia добрota a všemohúcnosť žiada, aby Boh bol večne činný. Z neho emanáciou vychádza Syn, skrz Syna Duch a tak svet. Duša ľudská je večná nielen trvaním, ale i pôvodom. Učí teda s Platónom *preexistenciu duše*.

Kristologia Origenova bola prameňom mnohých bludov. Priznáva síce Synu Božiemu večnosť a podstatnú totožnosť s Bohom Otcom $\text{ὁμοούσιος τῷ πατρί}$, ale pripisuje mu subordináciu. Syn Boží je na strednom mieste medzi *nestvoreným* a *stvoreným*. Je vykupiteľom a vedom stvoreného k nestvorenému. Prijal opravdivé telo a stal sa Boho-človekom (θεάνθρωπος ; Origenes prvý použí-

va tento výraz). Spojenie dvoch prirodzeností v Kristu je len morálne, nie hypostatické. (De princ. 2, 6, 3.)

Podstatu človeka vykladá podľa Platónovej trichotomie (σῶμα, ψυχή, νοῦς). Pred te-
rajším svetom bol iný svet a po ňom nastane
zasa iný. Ľudská duša nemôže na večnosť
stratiť Boha. Duše, ktoré na zemi zhrešili,
ba aj duše diablov, dostanú sa do ohňa, ale
z neho sa postupne vyslobodia a bude Boh
»všetko vo všetkom« (ἀποκατάστασις - obnove-
nie pôvodného stavu). Po zmŕtvychvstaní ne-
budú mať ľudia telo materiálne, ale éterické.

Popri tomto mylnom učení je Origenes
v mnohých veciach spoľahlivou autoritou
kresťanskej náuky. Správne učí o *dedičnom
hriechu*, ktorým je zafažená duša, keď sa spojí
s telom. (Hom. 8, 3.) Panna Mária je Boho-
rodička. Výraz o Matke Božej Θεοτόκος určite
pochádza z alexandrijskej školy, hoci azda
nie od samého Origena. Uznáva slobodnú vô-
ľu človeka, inšpiráciu Písma svätého, Anje-
ľov strážcov. (De princ. 1.) Hovorí, že zvyk
krstiť dietky je apoštolského pôvodu. (Kom.
Rím. 5, 9.) Spomína viaceré spôsoby odpus-
tenia hriechov: krst, mučeníctvo, almužnu,
znášanie neprávostí, obrátenie hriešnikov a
ľútosť v slzách s *vyjavením hriechov pred
kňazom*. (Hom. Lev. 2, 4.) Verí v prítomnosť

tela Pána Ježiša pod spôsobom chleba i mimo prijímania, ale rozlišuje medzi telom eucharistickým a Slovom (Logos). Eucharistiu môžu požívať dobrí i zlí, Slovo však len dobrí. (Kom. Mat. 11, 14.)

U Origena nachádzame zprávy o spôsobe zasvätenia nedele u prvých kresťanov (Hom. Num. 23), o kňazskom stave (H. N. 4, 3) a o primáte sv. Petra (De prin. 1). Učiteľský úrad Cirkvi je základom jeho teologie.

EDÍCIE: Migne, PP. Gr. 11—17. — Preuschen, *Corpus Berl.*, Leipzig, 1903. — PREKLADY: Bardenhewer, *Bibl. der Kirchenväter*, 48, 52, 53, München. — LITERATÚRA: G. Bardy, *Recherches sur l'histoire du texte et des versions latines du »De principiis«*, Paris, 1923. — F. Prat, *Origène, le théologien et exégète*, Paris, 1907. — G. Anrich, *Clemens und Origenes als Begründer der Lehre vom Fegfeuer*, Tübingen, 1902. — Pretzl, *Der hexaplarische und tetraplarische Septuagintatext des Origenes in den Büchern Josue und Richter*, v »Bibl. Zeitsch.«, 1930. — Maydiou, *La procession du Logos d'après la Commentaire d'Origène sur l'évangile de St. Jean*, v »Bulletin de litt. eccl.«, 1934. — Verfaillie, *La doctrine de la justification dans Origène d'après son commentaire de l'Épître aux Romains*, Strasbourg, 1926. — Cadlou, *Introduction au système d'Origène*, Paris, 1932.

Prívrženci a protivníci Origenovi.

Prednicejských cirkevných spisovateľov najlepšie charakterizuje ich postoj k veľkému

Alexandrijčanovi. Tak mohutne zasiahol Origenes do cirkevnej vedy, že ani jeden prednicejský spisovateľ sa neodvážil postupovať samostatne. Buď bol jeho prívržencom, alebo odporcom.

Oduševnenie za Origena na jednej strane a odpor proti nemu na strane druhej spája ľudí povahove najrozdielnejších, miestom a časom od seba veľmi vzdialených. Spomeňme aspoň vynikajúcejších z jeho prívržencov i protivníkov.

Dionýz Alexandrijský narodil sa medzi r. 190 a 200 z pohanských rodičov. Obrátil sa čítaním kresťanských kníh. Bol žiakom Origenovým v Alexandrii. Okolo r. 232 sa stal predstaveným školy alexandrijskej a r. 249 biskupom alexandrijským. Za prenasledovania Deciovhó musel odísť. Po návrate do Alexandrie zomrel r. 264. Pod vplyvom Origenovej náuky o subordinácii považoval Syna Božieho za stvoreného, a preto sa dostal do sporu s pápežom Dionýzom. Svoje stanovisko neskôršie zmenil. V spore o veľkonočné sviatky stál na strane Ríma. Povahy bol miernej.

Z jeho spisov zachovaly sa len zlomky u Euzebia. Je to *list protipápežovi Novaciánovi*, v ktorom mu zazlieva schizmatické počínanie a odsudzuje jeho prísnosť k padlým.

V liste biskupovi Bazilidovi v Pentapoli píše o pôste. Z tohto listu sa dozvedáme, že pôst pred Veľkou nocou trval týždeň. Tam nachádzame stopy o orodovaní mučeníkov za hriešnikov, o dobročinnosti kresťanov za nákazlivých chorôb a o krste dietok. U Dionýza Alexandrijského sú zachované prvé stopy biskupských okružných listov (ἐπιστολαὶ ἐορταστικαὶ), ktorými biskupi pred veľkonočnými sviatkami poučovali veriacich o aktuálnych veciach. Jeho rovesníci ho poctili menom Veľký.

S v. Gregor Thaumaturg. Meno dostal preto, lebo v svojom živote vykonal mnoho zázrakov (Thaumaturgus). Narodil sa okolo r. 210 v Neocezarei v Ponte z poprednej pohanskej rodiny. So svojím bratom Atenodorom odišiel na právnické štúdiá do Berytu v Palestíne a odtiaľ sa dostal do palestínskej Cezareje, kde okolo r. 233 stal sa žiakom Origenovým a spolu s bratom prijal krst. Okolo r. 238 sa vrátil do Neocezareje a stal sa prvým biskupom tohto mesta. Pod vplyvom jeho zázračného účinkovania stala sa Neocezarea, pohanské mesto, temer úplne kresťanským. Zomrel okolo r. 270.

Z jeho literárnej činnosti uvádzame *podakovaciu reč* Origenovi, ktorú povedal verejne pri svojom odchode z Cezareje. Je dô-

ležitá preto, lebo nám osvetľuje Origenovu vyučovaciu metódu.

Výklad viery, krátky spis, ktorý obsahuje jasnú náuku o Najsv. Trojici.

V diele *Epistola canonica* zaoberá sa trestnými opatreniami, vzťahujúcimi sa na zločiny, spáchané na kresťanoch za vpádu Gótov do Pontu. V *liste Teopompovi* rozoberá otázku, či impasibilita nehatí Boha, aby sa staral o svet. *Vianočná homília* poučuje o panenstve Matky Božej.

Sextus Július Afríčan narodil sa v Jeruzaleme. Okolo r. 215 išiel študovať do Alexandrie. Žil dlhší čas v Emauze v Palestíne. Zomrel okolo r. 240.

Najslávnejším jeho dielom je *Chronologia*, ktorá slúžila za základ Euzebiovej kroniky. Obsahuje dejiny sveta od stvorenia po r. 221. Usiluje sa porovnávať v nej časové údaje sv. Písma s údajmi profánnej histórie. Napísal aj *Encyklopediu* vedy pod názvom *Tkaniny* (κεστοί), z ktorej sa zachovala časť o vojenskom umení a o obrábaní pôdy. V *liste Origenovi* chce podvrátiť pôvodnosť deja Zuzany a Daniela. (Dan., kap. 13.)

Sv. Pamfil, priateľ Euzebiov, študoval v Alexandrii. Trvale sa zdržiaval v Cezarei Palestínskej, kde bol kňazom, učiteľom a sberateľom kníh. Zomrel po dlhom väznení.

ní ako mučeník r. 309. Spolu s Euzebiom zostavil *Apologiu Origena* v 5 knihách proti útokom sv. Metoda.

Protivníci Origenovi:

Výbojným protivníkom Origenovým bol sv. *Metod*, biskup olympský v Lýcii. Za Diokleciánovho prenasledovania zomrel ako mučeník asi r. 311. Ostalo po ňom viac spisov, písaných bezchybným slohom vo forme rozhovoru. V gréckej pôvodine sa zachoval len spis o panenstve *Symposium decem virginum*, ktorý je podobný spisu Platónovmu s tou istou témou. Desať panien sa rozpráva o vznešenosti panenského stavu. Jeho *Dialog o zmŕtvychvstaní*, v ktorom dokazuje proti Origenovi totožnosť zmŕtvychvstavšieho tela s telom pozemským, zachoval sa nám len v staroslovanskom preklade. Podobne v staroslovanskom preklade sa zachoval spis *O rozumnom živote*, v ktorom napomína kresťanov, aby sa uspokojili v pozemskom živote s tým, čo im Boh dal, a aby túžili po večných prisľúbeniach.

Metod zavrhuje Origenov subordinacizmus a proti gnostikom učí, že zlo nemá pôvod v hmote, lež v zneužívaní ľudskej slobody.

P e t e r A l e x a n d r i j s k ý. O jeho pôvode nevieme nič istého. Okolo r. 300 bol biskupom v Alexandrii a zomrel ako mučeník r. 311. Euzebius si ho vysoko vážil pre jeho charakter a veľkú zbehlosť vo sv. Písme. Od neho pochádza *Epistola canonica*, čiže 14 kánonov o pokání, v ktorých uvádza podmienky znovuprijatia do Cirkvi pre tých, ktorí odpadli za prenasledovania. V aktách snemu efezského (431) sú úryvky náuky sv. Petra Alex. o *Božstve Ježiša Krista*. Leoncius cituje v spore proti monofyzitom z diel sv. Petra Alex. miesta, ktoré podvracajú Origenovo učenie o *preexistencii* duše. V sýrskom fragmente je reč o *zmŕtvychvstaní*, kde je silne zdôraznená hmotná totožnosť zmŕtvychvstavšieho tela proti Origenovi.

LITERATÚRA: Migne, PP. Gr. 10, 11, 18. — Bonwetsch, *Methodius v. Olympus*, Erlangen, 1891. — Gelzer, *Sextus Julius Africanus*, Leipzig, 1898. — F. Funk, *Die Gregorius Thaumaturgus zugeschriebenen zwölf Kapitel über den Glauben*, Kirchl.-gesch. Abhandl. II, 1899. — Bardenhewer, *Gesch. d. altkirchl. Lit.*, Freiburg, 1913-32.

HLAVA II.

AFRICKÍ A INÍ LATINSKÍ SPISOVATELIA

Sv. Cyprián.

Tascius Cecilius Cyprián je jednou z najsympatickejších osobností kresťanského stároveku. O jeho desaťročnom biskupskom účinkovaní (249—258) máme presné vedomosti z jeho bohatej korešpondencie, z aktov o jeho mučeníctve a hlavne zo *Životopisu Cypriána*, z prvej kresťanskej biografie, zostavenej diakonom Ponciom.

Cyprián sa narodil okolo r. 210 v Kartágu alebo v jeho blízkosti z popredných pohanských rodičov. Študoval rétoriku a ako rétor mal v Kartágu nemalé úspechy. Žil veľmi rušným životom a mal priateľov z najpoprednejších vrstiev rodného mesta. Kresťanstvu ho získal kňaz Cecilius, s ktorým býval v jednom dome. Krst prijal okolo r. 245. Rozdal svoj majetok medzi chudobných a usiloval sa o kresťanskú dokonalosť. Hoci bol neofyt, stal sa na žiadosť ľudu r. 247 kňazom a r. 248 alebo začiatkom r. 249 bol vyvolený za biskupa v Kartágu. Jeho horlivé biskupské účinkovanie bolo prerušené prenasledovaním

kresťanov. Aby sa zachoval Cirkvi, uchýlil sa do okolia Kartága, no ostal v spojení so svojimi veriacimi. Cyprián sa zdráhal prijať odpadlých od viery späť do Cirkvi bez náležitého pokánia, hoci sa za nich prihovárali niektorí vyznávači. Preto nastala pod vedením diakona Felicísima schizma, podporovaná 5 kňazmi z Kartága, ktorí sa protivili už jeho voľbe za biskupa. Roku 251 mohol sa vrátiť do Kartága. Hneď svolal synodu a vylúčil vodcov rozkolníctva z Cirkvi. R. 252 rozšíril sa v Kartágu a v okolí mor, a Cyprián so svojimi vernými sa hrdinsky zachoval v skutkoch milosrdenstva. V spore o platnosť krstu heretikov bol na strane tých, ktorí popierali platnosť heretikmi udeleného krstu. V tom smysle sa vyslovily aj tri kartaginské synody, vydržiavané za Cypriánovho predsedníctva r. 255-256. Keď pápež Štefan I. tento názor zavrhol, Cyprián sa chválitebne podriadil a tak dal príklad povinnej disciplíny v Cirkvi. Za prenasledovania Valeriánovho r. 257 sa najprv ukryl, ale čoskoro sa vrátil a 14. septembra r. 258 bol poblíž Kartága sťatý.

Sv. Cyprián bol človek činu. Spisovateľstvom sa zaoberal natoľko, nakoľko to vyžadovalo dušpastierstvo. Preto nemá pôvodných myšlienok, ani osobitnejšej vedeckej formy.

Jeho spisy sú zväčša listy, písané v hladkom, elegantnom slohu, ktorý charakterizuje niekdajšieho rétora a rozvážneho arcipastiera. Vysoko si vážil Tertuliána, nazýval ho svojím učiteľom (da magistrum). No Cyprián bol pre svoju milú povahu a rozvážnosť pravý opak prudkého Tertuliána. Horlil najmä za jednotu Cirkvi.

Jeho spisy rozdeľujeme na listy a úvahy (epist., tractatus, libelli).

Listy. Sbierka Cypriánových listov obsahuje 81 čísel, z ktorých 65 napísal sám, ostatné sú adresované zväčša na neho. Písal si so Svätou stolicou, s biskupmi svojho okolia a so svojimi veriacimi za Deciovhovho prenasledovania. Sú prvotriednym prameňom pre vteldajšiu cirkevnú disciplínu, pre zaobchádzanie s odpadlíkmi, pre krstný spor a spôsob prenasledovania kresťanov.

Úvahy. *Ad Donatum* opisuje rozhovor v záhrade s priateľom Donátom skoro po svojom krste a líči mu veľkú duševnú zmenu, zažitú prijatím sv. krstu.

V spise *De habitu virginum* napomína Bohu zasvätené panny, aby dbaly na skromnosť v šatení a varuje ich pred mužskými.

Dielo *De ecclesiae unitate* je spísané r. 251, ešte pred jeho návratom z úkrytu. Spis je namierený proti Felicisimovmu rozkolníctvu.

Prízvukuje nevyhnutnosť spojenia s Cirkvou: »Habere non potest Deum patrem qui ecclesiam non habet matrem« (kap. 6). Spis poslal i do Ríma, aby premohol tamojšiu Nováciánovu schizmu.

V spise *De lapsis* z r. 251 žaluje sa na veľký počet odpadlíkov za prenasledovania a podotýka, že ich znovuprijatie môže sa stať len po náležitom pokání.

De mortalitate teší chorých, keď zúrili mor. Niektorí kresťania totiž nechápali, prečo stíha choroba veriacich tak isto ako neveriacich. Cyprián presvedčuje, že život kresťana má byť bojom. Poukazuje na blížiaci sa koniec sveta a na radosti budúceho života.

V diele *De dominica oratione* podobne ako Tertulián rozoberá modlitbu Pána.

Ad Demetrianum. Tu vyvracia útoky na kresťanov, že vraj zaviniли osudné údery, odopierajúc úctu pohanským bohom.

Dielom *De exhortatione martyrii* povzbudzuje k mučeníctvu za prenasledovania.

V spise *De opere et eleemosynis* žiada, aby kresťania preukazovali skutky milosrdenstva.

Najcharakteristickejšou Cypriánovou črtou je jeho láska k Cirkvi a horlenie za jednotu Cirkvi. Základom Cirkvi je jednota; kto stratí s ňou spojenie, neujde smrti. »Salus

extra ecclesiam non est« (Ep. 73, 21) je motom jeho praktického i spisovateľského účinkovania. Podľa Cypriána jednotu Cirkvi dosiahneme tak, že sa každý spojí so svojím biskupom. Kto nie je s biskupom, nie je ani s Cirkvou (Ep. 43). Kristus tým, že svoju Cirkev vybudoval na Petrovi, dal nám vedieť, že si žiada jednotu. Z toho vyplýva i prvenstvo Petra a tak aj Ríma, katedry Petrovej: »Ecclesia principalis, unde unitas sacerdotalis exorta est«. (Ep. 59, 14.) Pravda, Cyprián nerozumel pod prvenstvom rímskeho biskupa *primát jurisdikcie* pre celú Cirkev. O tom svedčia viaceré Cypriánove výroky: »Hoc erant utique et ceteri apostoli quod fuit Petrus, pari consortio praediti et honoris et potestatis«. (De unit. 4.) Ďalej »singulis pastoribus portio gregis sit adscripta, quam regat unusquisque et gubernet rationem sui actus Domino redditurus«. (Ep. 59, 14.) V spore o platnosť krstu heretikov zastupuje opačnú mienku i vtedy, keď sa pápež Štefan I. jasne vyslovil za platnosť heretikmi udeeleného krstu. Keďže nepretrhol svoje styky s pápežom a s nástupcom Štefana I. Sixtom žil v najlepšej shode, to by svedčilo, že konečne uznal pápežský primát i po jurisdikčnej stránke.

Ústne podanie Cyprián považuje len na-

toľko za božské, pokiaľ neprevyšuje Písmo sväté. Krst dietok dovoľuje, ba ho priamo nariaďuje, aby novonarodeniatka neostaly viac než 8 dní bez milosti božej. (Ep. 64, 5.)

Obeta, ktorú konajú kňazi, je opakovaním obety Kristovej pri poslednej večeri a krvavej obety na kríži. (Ep. 37.) Cyprián prvý jasne vyslovil, že telo a krv Ježiša Krista v Eucharistii je opravdivá obeta. (Ep. 63, 9.)

Pokánie pozostáva z vyznania hriechov pred kňazmi Pána, z ľútosti a zo zadosťučinenia, primeraného veľkosti hriechov. (Ep. 16, 2.)

Ako mnohí iní v kresťanskom staroveku i Cyprián sa nazdával, že len mučeníci hneď po smrti uvidia Boha; ostatní musia sotrvať vo »väzení«, kým nesplatia posledný groš dlhu. (Ep. 55.) Teda uznáva očistec.

Pod slávnym Cypriánovým menom sa šíriľo veľa listov a úvah, o ktorých je dnes zistené, že nepochádzajú od neho. Sú to: *Ad Novatianum*, polemika s Novaciánom, pochádzajúca akiste od niektorého biskupa, v názoroch blízkeho sv. Cypriánovi; *De singularitate clericorum* píše o kňazskom bezženstve celkom v duchu Cypriánovom, ale spísané je koncom III. storočia. Ostatné jemu pripisované spisy, neúplné, sú uvedené v Hartelovej zbierke (*Corpus scrip. eccl. lat.*, Viedeň).

EDÍCIE: Migne, PP. L. 4, 5. — *Corpus S. e. l.* 3, Wien. — PREKLADY: Dr. Czuj, *Sv. Cyprján. P. O. K. XXI*, Foznaň. — Bardenhewer, *Bibl. der Kirchenväter* 34 (životopis od Poncia a traktáty), 60 (listy). — LITERATÚRA: A. D'Ales, *La théologie de st. Cyprien*, Paris, 1922. — Ernst, *Papst Stephan I. u. d. Ketzer-taufstreit*, Mainz, 1905. — Koch, *Cyprianische Untersuchungen*, Bonn, 1925. — Kneller, *Der hl. Cyprian u. d. Kennzeichen d. Kirche*, Fr. 1. Br., 1914. — Bayard, *St. Cyprien. Correspondance*, Paris, 1925. — Spáčil, *Può s. Cipriano essere invocato come testimonio per il Primato?* v »Orient. christiana«, 1934. — Spáčil B., *Rozšířený text Cypriánov »De cathol. ecclesiae unitate cap. 4« přece interpolován?* Č. K. D., 1921. — *Rozhovor sv. Cypriána s jeho žáky.* »Na hlubinu«, r. XXII, č. 7 (1948). — *List mučeníkom.* »Na hlubinu«, r. XX, č. 1, 2 (1947), XIX, 12.

Listy pápežov III. storočia.

Kalixt (217-222). O jeho legislatívnej činnosti píše jeho protivník Hipolyt. (Philos. 9, 12.) Známy je jeho *Edikt*, ktorým zmiernil verejné pokánie.

Poncián (230-235). Po jeho voľbe povstal proti nemu protipápež Novacián. Máme od neho dva listy Cypriánovi, v ktorých píše o Novaciánovej schizme, ďalej list Fabiánovi, biskupovi antiochijskému. Listy Cypriánovi sú svedectvom o primáte biskupa rímskeho.

Štefan I. (254-257). Písal biskupom v Malej Ázii o krste, udeľovanom heretikmi. Dôležitý je jeho list pre tradičnú zásadu o krste ude-

lenom heretikmi: »Si qui ergo a quacumque haeresi venient ad vos, nihil innovetur nisi quod traditum est, ut manus illis imponatur in poenitentiam. (Cypr. Ep. 74, 1.)

Dionýz (259-268). Napísal dva listy biskupovi Dionýzovi Alexandrijskému o sabelianizme o subordinacianizme. Poslal z príležitosti barbarských vpádov do Kapadocie potešujúci list cezarejskej obci spolu so sbierkou na vykúpenie kresťanských zajatcov. (Basil. Ep. ad. Dam. 70.)

LITERATÚRA: Rauschen-Altaner, *Patrologie*, Freiburg, 1931. — Bardenhewer, *Gesch. d. altkirch. Lit.*, Freiburg, 1913.

Laktanc.

Laktanc, plným menom Lucius Caecilius Firmianus Lactantius, pre svoju skvelú výrečnosť a vyberaný sloh nazýva sa »kresťanským Cicerónom«.

Narodil sa v Afrike okolo r. 250 z pohanскеj rodiny. Študoval rétoriku a skoro začal účinkovať ako spisovateľ. Cisár Dioklecián ho povolal do Nikomedie, do nového hlavného mesta, aby tam vyučoval latinskú rétoriku. Pohanstvo ho neuspokojilo, preto ešte pred Diokleciánovým prenasledovaním stal sa kres-

ťanom. Za prenasledovania, keďže bol kresťanom, stratil svoju profesúru a žil vo veľmi biednych hmotných pomeroch. Neskoršie povolal ho cisár Konštantín do Galie, pravdepodobne do Trieru, za učiteľa pre svojho syna Krispa. Asi tu zomrel po r. 317.

Z mnohých Laktancových spisov, ktoré spomína sv. Hieronym, najväčšia časť sa stratila. Stratily sa najmä všetky jeho spisy pohanské. Jeho známe diela sú zväčša apologetického rázu, ale — podobne ako Arnobove spisy — vynikajú skôr vonkajšou formou ako obsahom. V profánnej literatúre latinskej a gréckej bol zbehlý, ale v kresťanskej teológii sú jeho znalosti nedostatočné. Sv. Hieronym (Ep. 58, 10) právom povedal o ňom: »Utinam tam nostra adfirmare potuisset, quam facile aliena destruxit«.

Jeho najstarším dielom je *De opificio Dei*, napísané r. 302-305. V ňom dokazuje, že človek je dielom božím, čo dosvedčuje krásu ľudského tela, účelnosť jeho organizmu a rozum. Postupuje filozoficky, no kresťanskej myšlienky nemá.

Institutiones divinae v 7 knihách sú jeho hlavným dielom. Dokončil ho po r. 311. Na Západe je to prvým pokusom systematicky podať kresťanskú náuku, čo sa, pravda, Laktancovi slabo podarilo. Prevláda v ňom apo-

logetický ráz. V prvých dvoch knihách podvracia pohanský polyteizmus, v tretej pohanskú filozofiu. Rezultát je: Človekovi, hľadajúcemu pravdu, nepozostáva nič iné, ako utiekať sa k zjavenému Bohu, prameňu všetkej múdrosti. Štvrtá kniha hovorí, že Kristus priniesol opravdivú múdrosť s nebies. Človek je povinný ju prijať. Piata kniha je akousi mravoučkou; spravodlivosť považuje za základ všetkých kresťanských čností. V šiestej píše o bohoslužbe ako najvyššej povinnosti človeka a v siedmej o odmene za vernú bohoslužbu, o blaženom živote. Hoci teologicky toto dielo neprináša nič nového, jednako pre krásny sloh bolo mnohokrát odtlačené. V Taliansku je prvým produktom kníhtlačiarstva (1465).

V diele *De ira Dei* podvracia názory epikurejcov a stoikov, ako by sa Boh nestaral o svet, keďže sa to vraj protiví božej sebestačnosti a nemeniteľnosti. Boh nie je iba apatický, ale ani iba dobrý, lež vie i trestať.

De mortibus persecutorum. Niektorí autori neprávom popierajú, že ho napísal Laktanc. Opisuje v ňom neblahý koniec všetkých prenasledovateľov kresťanstva a najmä podrobne líči spôsob smrti dejateľov prenasledovania Diokleciánovho. Vášnive zveličuje, čím spis stráca na svojej historickej cene.

V knihe *De ave Phoenice* rozpráva o bájom vtáku fénixovi, ktorý už 1000 rokov prichádza do Fenície, kde zakaždým na jednej palme zahynie; mŕtvola sa sama od seba zapáli, z jej popola sa vyvinie červ, z neho motýľ, ktorý zanesie kosti do Egypta a získa znova svoju predošlú formu.

Gregor Túrsky označuje Laktanca za pôvodcu tejto bájky a vykladá ju v kresťanskom smysle. No spomína ju už sv. Klement Rímsky vo svojom liste (kap. 25). Dodnes nie je rozriešené, či je bájka kresťanského alebo pohanského pôvodu.

Laktanc nie je hlboký mysliteľ, toľbôž teolog. Veľkú obľubu si získal najmä v dobe renesančnej pre svoju latinčinu. Je majstrom formy. Jeho reč je hladká, mäkká, podobná slohu Cicerónovmu, ktorého usilovne študoval a napodobňoval.

Jeho *teologia* je nejasná, ba chybná, najmä v učení o Duchu Svätom. Boh Otec splo-dil pred stvorením sveta okrem Syna aj *Ducha*, ktorý zhrešil žiarlivosťou na Syna a stal sa zlým duchom, vlastne protibohom. Okrem Boha zasahoval do stvorenia sveta a ľudí aj zlý duch. Laktanc teda pripúšťa dualizmus.

Neobyčajné je i Laktancovo učenie o *posledných veciach*. Boh stvoril svet za šesť dní a zodpovedne tomu potrvá svet 6000 rokov,

lebo »1000 rokov pred Bohom je ako jeden deň«. Potom bude nasledovať tisícročné panovanie Krista s vyvolenými (chiliazmus) a napokon zmŕtvychvstanie. (Inst. 7, 14.)

Zato celkom správna je jeho náuka o ľudskej duši. Hovorí, že každá duša je osobitne Bohom stvorená. (Opif. 19.) Veľmi správne je jeho učenie o božej prozreteľnosti, ktorá sa prejavuje najmä v správe Cirkvi.

U Laktanca máme zachovaný text *milánskeho ediktu* Konštantínovho. (Mort. 48.) Laktanc píše prvý o videní Konštantínovom.

LITERATÚRA: Sbíerky: Migne, P. P. lat. sv. 6-7. — Dr. Czuj, *Laktancjusz, Pisma wybrane*, v P. O. C. Tom. XVI, Poznaň. — *Corp. script. eccl. lat.*, 19, 27, Viedeň. — Bardenhewer, B. d. K. 36. — ŠTÚDIE: R: Pichon, *Lactance*, Paris, 1901. — K. Roller, *Die Kaiser-geschichte in Laktanz*, Giessen, 1927. — Rossetti, *Il »De opificio Dei« e le sue fonti*, v »*Didaskaleion*«, 1928; Kutsch, *In Lactantii »De ira Dei« librum quaestiones philologiae*, Lipsiae, 1933.

Básnik Komodián.

O osobe básnika Komodiána najnovšie sa rozprúdila medzi učencami ostrá kontroverzia, ktorá sa ešte neskončila. Tradicionálna mienka považuje ho za rovesníka sv. Cypriána, kým novšia mienka (Brewer, Gasperetti

a Brakman) ho kladie do IV., ba až do V. storočia.

Ak sa pridržame staršej mienky, môžeme Komodiána považovať za prvého kresťanského básnika.

Pochádzal zo Severnej Afriky alebo zo Sýrie. Bol vychovaný pohansky, ale čítaním sv. Písma sa stal kresťanom. Bol človekom z ľudu. Svoje básne písal ľudove. Sú viac rytmickou prózou, nemajú básnického vzletu. Teologicky stojí na strane chiliastov.

Od neho máme sbierku básní *Instructiones* a *Carmen apologeticum*.

Instructiones obsahujú 80 akrostichických básní. Jedna z nich, »Nomen Gasei«, čítajúc zdola počiatočné písmená jednotlivých veršov, dáva jeho meno: Commodianus mendicus Christi. Delí sa na dve knihy. Prvá je rázu apologetického, namierená proti pohanom a židom; v druhej dáva kresťanom mravné naučenia.

Carmen apologeticum vo veršoch podáva kresťanskú náuku. Nie je bez omylov, najmä o Najsv. Trojici.

Komodián nebol filozof; vzdelanie mal dosť slabé. Jeho sloh je miestami živý. Vplyv nemal nijaký.

LITERATÚRA: Sbíerky: Migne, PP. L. 5. — Dombart, Corp. script. eccl. lat. 15, Wien, 1887. — Štúdie:

Cayré, *Patrologie*, Paris, 1931. — Rauschen-Altaner, *Patrologie*, Freiburg, 1931. — U. Mannucci, *Instituzione di Patrologia*, Roma, 1936. — Bardenhewer. *Gesch. d. altchrist. Lit.*, Freiburg i. B., 1913.

Novacián.

Novaciánovo meno sa vyskytuje v histórii prvý raz po smrti pápeža Fabiána (250), keď z poverenia rímskeho kléru píše dva listy Cypriánovi: Pochádzal z Talianska, akiste z Ríma, kde bol stoickým filozofom. Upadol do choroby, v ktorej ho považovali za posadlého diablom. Krst prijal na posteli (clinicus) bez birmovania, prečo ho pokladali za irregulárneho. I pri tejto chybe bol vysvätený za kňaza, neprijal nižšie rady. Pre svoje vynikajúce rečnícke vlastnosti zaujal predné miesto v rímskom presbyterstve. Keď bol r. 251 za pápeža vyvolený Kornel, ktorý bol veľmi zhovievavý k padlým, postavil sa Novacián na čelo rigoristov, vystúpiať ako protipápež a od privolaných troch talianskych biskupov prijal posvätenie za biskupa. Usiloval sa, aby ho mimorímski biskupi uznali za pápeža, ale márne. Jeho stúpenci v Afrike a na Východe nazývali sa »čistými« — *καθαροί*, a udržali sa po celé storočia. Novacián zomrel po r. 257.

Sv. Hieronym spomína (De vir. ill. 70) početné Novaciánove spisy, ktoré sa stratily. Ostaly nám len 4 úvahy, i to pod menom Tertuliána a Cypriána: *De trinitate*, *De cibis judaicis*, *De spectaculis* a *De bono pudicitiae*.

De trinitate je jeho najvýznamnejšie dielo a prvá teologická práca spísaná v Ríme po latinsky. Napísal ho ešte pred svojím odpadnutím. Vysvetľuje krstnú formulu a píše o Bohu, všemohúcom Otcovi, o Synovi, osobne odlišnom od Otca, ďalej o jeho božských a ľudských vlastnostiach a v krátkosti o Duchu Svätom. Spis vyniká metodickým postupom a eleganciou reči.

De cibis judaicis. Alegoricky vysvetľuje predpisy Starého zákona o jedlách podobne ako list Barnabášov. Zákaz požívať mäso z niektorých nečistých zvierat znamenal vraj zdržovať sa od hriechov, symbolizovaných týmito zvieratmi.

De spectaculis. Podobne ako Tertulián aj on zakazuje kresťanom návštevu hier.

De bono pudicitiae je skvelá úvaha o čistote.

Tieto spisy predstavujú Novaciána ako človeka, vynikajúceho rečníckymi darmi a veľmi podkutého vo filozofii. Logická dôslednosť spája sa s veľkou zbehlosťou v teologických i profánnych štúdiách. Veľká cti-

bažnosť a pretváрка vrhajú tieň na jeho charakter.

LITERATÚRA: Sbíerka: *Migne P. P. lat. sv. 3.* — ŠTÚDIE: *Kriebel, Studien... der Trinitätslehre bei Tertullian und Novatian*, Ohlau, 1932. — *Wehofer, Sprachliche Eigentümlichkeiten... in Novatiansbriefen*, »Wiener Studien«, 1901. — *Cayré, Patrologie*, Paris, 1932. — *Bardenhewer, Gesch. d. altkirch. Lit. II.*

HLAVA III.

RÍMSKI SPISOVATELIA

Sv. Hipolyt Rímsky.

Osoba sv. Hipolyta bola až do XIX. storočia temer neznáma. V XVI. storočí našli v »Hipolytovom cmiteri« sochu z III. storočia. Postava sedí na stolci, do ktorého bol vrytý soznam Hipolytových diel. To ešte nestačilo objasniť jeho život. Až r. 1841 našlo sa jeho hlavné dielo *Philosophumena* (uverejnené roku 1851). Zpočiatku sa pripisovalo Origenovi, Tertuliánovi alebo Novaciánovi. Dnes (zásluhou de Rossiho, 1881) sa všeobecne uznáva za spis Hipolytov.

Na základe diela *Philosophumena* sa dá zistiť o Hipolytovom živote asi toto: Narodil

sa v r. 170—175. Bol žiakom sv. Ireneja a kňazom rímskej cirkvi. V Ríme okolo r. 212 kázal v prítomnosti Origenovej. Keď r. 217 zvolili za pápeža Kalixta (218-222), Hipolyt vystúpil ako protipápež a dal sa vysvätiť na biskupa (prvý prípad protipápeža v dejinách). Kalixtovi vytýkal, že nadržáva monarchiá-
nom a že je v cirkevnej disciplíne príliš zho-
vievavý (prijíma do Cirkvi smilníkov, bisku-
pov, ktorí sa previnili, ponecháva v úrade,
ordinuje bigamistov, aplikuje ženatých kňa-
zov atď.). Dogmatická výčitka rozhodne ne-
obstála a Kalixt ju odmietol. I v ostatných
obvineniach Hipolyt zveličoval. S pápežom
Ponciánom sa dostal do vyhnanstva a tam
zomrel r. 235. Jeho spor s pápežmi sa skončil
zaiste hodne pred jeho smrťou, lebo pápež
Damasus dal na jeho hrob v katakombách
vyryť nápis, že Hipolyt radil svojim prívr-
žencom, aby sa vrátili ku katolíckemu uče-
niu. Preto zaslúži — ako hovorí Damasus —
aby ho uctievali ako mučeníka.

Hipolyt patrí medzi najplodnejších spiso-
vateľov III. storočia. Pripisuje sa mu viac ako
40 kníh. V teologickej učenosti a v cirkevnej
oddanosti nedostihol svojho učiteľa sv. Ire-
neja, no bol mnohostranný ako Origenes. Jeho
spisovateľské účinkovanie sa rozprestieralo
na celú oblasť teologickej vedy. Nazývajú ho

rímskym Origenom. Písal výlučne po grécky. Nadpisy jeho diel sú vryté do kamenného stolca spomenutej mramorovej sochy. Mnohé sa stratili, a ktoré ostaly, sú len v zlomkoch, aj to v rozličných prekladoch. Najmilším predmetom mu bola exegéza, no má aj diela apologetické, polemické, dogmatické a historické.

Najdôležitejším jeho dielom sú *Philosophumena* v 10 knihách. Zaujímavé je, že v so-
zname Hipolytových diel na nájdennej soche sa tento nápis neuvádza. No dnes s určitosťou ho považujeme za jeho dielo. Skrsol v období od r. 228-233.

Philosophumena delí sa na dve časti. V prvej podávajú »podvrátenie všetkých heréz«. Bludári nečerpali svoje učenie zo zjavenia, ale »z múdrosti pohanov«. V prvej knihe podáva autor výňatok z gréckej filozofie na základe rozličných prameňov. V štvrtej knihe je reč o magii a astrologii. Druhá časť obsahuje opis bludov, a to 33 druhov gnosticizmu. Desiata kniha, uverejnená pod názvom »Labyrinth«, obsahuje krátky súhrn 9 predošlých kníh a pôvodcovo vierovyznanie. Tento spis je dôležitý nielen pre dejiny bludov, ale aj z ohľadu cirkevnej disciplíny, pokánia, manželského práva, zvyčajného v tom čase v Ríme.

Syntagma alebo, ako ho pôvodca sám nazval, *Proti všetkým bludom*, je polemický spis. Obsahuje opis 32 heréz. Napísal ho skoro po r. 200. Používal ho už Epifán a Hieronym. Grécka pôvodina sa nezachovala, ale azda v trocha skrátenej forme máme ho v príväzku od neznámeho autora k Tertuliánovmu dielu »De praescriptione«.

Z exegetických spisov Hipolytových sa zachovalo len málo. Ale tie, ktoré ostaly, sú skvelým svedectvom o pôvodcovej učenosti. *Komentár k Danielovi* v 4 knihách zachoval sa v staroslovančine celý a štvrtá kniha i v gréčtine. Pôvodca píše pod dojmom zažitého veľkého prenasledovania za Septimia Severa. Je to najstarší kresťanský exegetický spis. V ňom sa po prvý raz spomína, že Kristus sa narodil 25. decembra. Ale zdá sa, že zmienku neskoršie vsunuli do textu.

Z jeho exegetických spisov ostaly nepatrné zlomky skoro ku všetkým knihám Starého zákona, ďalej k evanjeliu sv. Matúša a k Apokalypse.

Z apologetických diel spomenúť treba knihu *O podstate vesmíru* a *Proti židom*, kde dokazuje, že židia sú nešťastní vlastnou vinou, lebo sa previnili proti Mesiášovi.

Polemické spisy, ku ktorým treba pripočítať i spomenuté *Syntagma*, sú: *Contra hae-*

resim Noeti, v ktorom podvracia sabelianizmus; *Adversus Caium*, v ktorom dokazuje, že pôvodcom Apokalypsy a štvrtého evanjelia je sv. Ján, a nie Cerintus, ako to tvrdí Kaius. V spise *Contra Marcionem* a *O karizmách* podvracia montanizmus.

Dogmatického obsahu je r. 201 napísané dielo *De Antichristo*, v ktorom chce označiť osobu a účinkovanie antikrista na základe sv. Písma.

K historickým prácam patrí spis *O dobe veľkonočných sviatkov* a *Liber generationis mundi*, chronologické kompendium, čerpané zo Starého zákona.

Hipolytovi mylne sa pripisujú cirkevno-právne úvahy *Cannones Hipolyti* a *Constitutiones per Hippolytum*.

N á u k a : Hipolyt vydáva svedectvo o inšpirácii sv. Písma (Euzebius, Hist. 5, 28), o zmŕtvychvstaní tela a o večnosti pekelných múk. Eucharistiu poníma ako obetu, na ktorú sa vzťahuje proroctvo Malachiášovo (Dan 9, 27). O Najsv. Trojici učí nespoľahlive. Hovorí síce, že »Logos je z Boha a preto je Bohom, alebo podstatou božou«, ale inde zase tvrdí, že Logos len neskôršie vystúpilo z Boha ako osoba a dokonalým synom Boha stalo sa len pri vtelení. Keby bol Boh chcel, mohol aj človeka urobiť Bohom. (Philos. 10, 33).

Pápež Kalixt právom ho obvinil z diteizmu.

Čo sa týka odpustenia hriechov, zastával názor rigoristický. Chcel prísnejšie postupovať proti poklesnuvším biskupom, odstrániť bigamistov z cirkevných úradov, popieral platnosť manželstva slobodnej ženy s otrokom.

LITERATÚRA: Sbíerky: Migne, P. P. ser. gr. sv. 10, 16. — ŠTÚDIE: Preysing, *Hippolyt u. Kallist*, *Zeitschr. f. kath. Theol.*, Innsbruck, 1926, 604. — Rahner, *Hippolyt von Rom als Zeuge für den Ausdruck Θεοτόκος* v »*Zeitschft. f. kath. Theol.*«, 1935. — A. D'Alès, *La theologie de saint Hippolyte*, Paris, 1906. — Bardenhewer, *Gesch. d. altkirchl. Lit.*, Freiburg.

Arnob starší.

Arnob starší (na rozoznanie od iného Arnoba v Ríme, rovesníka sv. Leva Veľ.) bol rétorom v meste Sicca v Numidii. Podľa sv. Hieronyma bol videním povzbudený prijať sv. krst. Mal vtedy asi 50 rokov. Myslel, že jeho duša, od prírody smrteľná, stane sa v kresťanstve nesmrteľnou. Jeho biskup mu nedôveroval a žiadal od neho verejný dôkaz kresťanského smýšľania. Vtedy napísal svoje jediné 7-sväzkové dielo *Adversus nationes*. Keď napísal druhý sväzok, prijal krst asi r. 295. Dátum jeho smrti nie je presné známe. Sv. Hieronym ho kladie asi do r. 327.

Arnob napísal svoje dielo, hoci nebol ešte v kresťanstve dosť zbehlý. Preto má všetky znaky napochytre vykonanej práce. Dobre pozná pohanstvo, energicky ho podvracia, ale dôkazy na obranu kresťanstva sú slabé. Sv. Písmo nadostač nepoznal. Sloh má rétorský.

Prvá a druhá kniha obsahuje obranu kresťanstva proti výčitke pohanov, že kresťanstvo zavinilo vtedajšiu biedu, lebo rozhnevalo pohanských bohov. Arnob dokazuje, že kresťania sa klaňajú opravdivému a najvyššiemu Bohu. Kristus je opravdivý Boh, hoci zomrel ako človek. Svoje božstvo dokázal zázrakmi. V 3-5 knihe dokazuje nerozumnosť polyteizmu a poukazuje na nemravnosť z neho vyplývajúcu. V ostatných knihách zavrhuje pohanské mýty a obety.

Arnob považuje pohanských bohov, ak jestvujú, nie za zlých duchov ako predošlí apologéti, lež za stvorenia, stojace za Bohom Otcom a Synom. Svoju moc dostávajú od Boha kresťanov. Kristus je síce Bohom, ale len druhotriednym. Duša ľudská nie je od prírody nesmrteľná, nepochádza od Boha, lež od inej vyššej bytosti. Boh kresťanov môže dať duši milosť nesmrteľnosti. Hoci mal Arnob dobrú vôľu, jednako v pokročilom veku sa už nevedel dôkladne vhĺbiť do kresťanskej teológie. Ako spisovateľ bol bezvýznamný....

LITERATÚRA: Sblerka: Migne, P. P. lat. sv. 5. —
ŠTÚDIE: Bardenhewer, *Gesch. d. altkirchl. Lit.*, Freiburg, 1913. — Cayré, *Patrologie*, Paris, 1932. — Rauschen-
Altaner, *Patrologie*, Freiburg, 1931.

Viktorin z Pettau.

Sv. Hieronym píše, že najstarším latinským exegetom je sv. Viktorin z Pettau (Štajersko). Pôvodom bol akiste Grék, čo badať na jeho latinčine. R. 304 za prenasledovania Diokleciánovho podstúpil mučenícku smrť. Písal komentáre k biblickým knihám, z ktorých sa zachoval len *Komentár k Apokalypse*, aj to len v Hieronymovom prepracovaní. Haussleiter vydal r. 1916 podľa rukopisu z XV. storočia koniec pravého komentára Viktorinovho, v ktorom autor prejavuje chiliastické názory. Od neho pochádza aj krátka úvaha *De fabrica mundi*, v ktorej píše o týždni stvorenia. Pravá sobota je podľa neho siedme tisícročie, keď bude panovať Kristus s vyvolenými. Podľa Hieronyma zostavil spis *Adversum omnes haereses*, ktorý sa stratil.

LITERATÚRA: Sblerky: Migne, P. P. lat. sv. 5. —
Haussleiter, *Corp. script. eccl. lat.*, Wien, 1916. —
ŠTÚDIE: U. Mannucci, *Instituzione di Patrologia*, Roma, 1936. — Cayré, *Patrologie*, Paris, 1932. — Rauchen-
Altaner, *Patrologie*, Freiburg. — Bardenhewer, *Gesch. d. altkirchl. Lit.*, Freiburg.

HLAVA IV.

APOKRYFY A AKTY MUČENÍKOV

Apokryfy Nového zákona.

Ako sa usilovali neznámi spisovatelia napodobňovať sväté knihy Starého zákona, tak isto i knihy Nového zákona boli predmetom napodobňovania, rozširovania a doplňovania. Také literárne produkty nazývame vo všeobecnosti apokryfmi. V užšom katolíckom smysle apokryfmi nazývame len tie spisy, ktoré si nárokovaly ráz kánonický, alebo boli na čas považované za kánonické. Protestanti oznamujú menom apokryfov tie spisy, ktoré v katolíckom kánonickom sozname nepovažujú za sväté, kým skutočne apokryfy nazývajú pseudoapokryfami.

Apokryfy skrsly buď dobromyseľne, z oduševnenosti za kresťanskú ideu, z akéhosi zbožného podfuku (pia fraus), alebo tendenčne, aby daly pevnejší a vieryhodnejší podklad heretickým, najmä gnostickým náukám. Podstrčené sú obyčajne biblickým spisovateľom alebo iným vynikajúcim osobnostiam. Podľa toho, ktorý druh svätých kníh napodobňujú, rozoznávame apokryfy evanjelií,

skutkov apoštolských, apoštolských listov a apokalypsy.

Formou a obsahom líšia sa od kánonických spisov. Ako pozostatky starokresťanskej ľudovej literatúry sú veľmi cenné a z nich čerpalo námety sakrálné umenie (fresky v bazilike Santa Maria Maggiore, Danteho Divina Comedia). Ich počet bol podľa Ireneja úžasne veľký (multitudo inenarrabilis). Pravda, vcelku ostalo z nich len veľmi málo; väčšinou sa zachovali len zlomky a niektoré sa stratily načisto.

Apokryfy evanjelií.

Sú skoro všetky gnostického pôvodu. Podávajú zprávy o živote Pána Ježiša z toho veku, ktorý kánonické evanjeliá len slabo opisujú. Tak napr. o jeho živote do tridsiateho roku a o viacmesačnom Ježišovom účinkovaní medzi ľuďmi po jeho zmŕtvychvstaní.

Evanjeliium Hebrejom bolo napísané v Palestíne pred r. 150. Podľa Hieronyma, ktorý preložil originál do gréckej a latinskej reči, bolo pôvodne složené v aramejčine. Veľmi sa podobá evanjeliu sv. Matúša, a preto sa považovalo za rozšírený prateľt hebrejského evanjelia sv. Matúša. Euzebius o ňom hovorí,

že ho mnohí považovali za rovnocenné so štyrmi kánonickými evanjeliami, ba ebioniti ho mali za jediné kánonické evanjelium. Má nepatrné dodatky k textu Matúšovho evanjelia.

Evanjeliium Egyptanom pochádza zpred r. 150. V Egypte ho považovali za kánonický spis. Opierajú sa oň vo svojich teóriách enkratiti a sabeliáni. Známy je z neho len rozhovor Pána Ježiša so Salome a najnovšie v Egypte nájdených niekoľko viet (λόγια Ἰησοῦ).

Evanjeliium sv. Petra pochádza z polovice II. storočia a je prepracovaním štyroch kánonických evanjelií v dokéto-gnostickom smysle. Známy je len zlomok o utrpení a zmŕtvychvstaní Pána. »Bratia Ježišovi« sú podľa neho synmi Jozefovými z jeho prvého manželstva.

Protoevanjeliium Jakubovo, napísané pred r. 200. Pôvodca sa menuje Jakub. Reč je plynná a obsah poučný, preto bolo veľmi rozšírené. Ale pôvodca nepoznal židovské pomery. Opisuje život Matky Božej po betlehemskú vraždu mláďatiek. Toto evanjelium prvé spomína mená rodičov Matky Božej, Joachima a Annu.

Evanjeliium Tomášovo pochádza od gnostikov a opisuje detstvo Ježišovo do 12. roku. Je plné naivných legend. Pochádza asi z kon-

ca II. storočia. Zachovaly sa recenzie v gréckych, latinských, staroslovanských a sýrskych prekladoch.

Evanjeliom o detstve Ježišovom jestvovalo v rozličných variáciách, opierajúcich sa o spoločný prameň asi zo IV. storočia. Má budhistické prifarbenie.

Nikodemovo evanjelium, ktorého časť je známa pod menom »Acta Pilati«, pochádza zo IV. storočia od kresťanského autora. Obširne vypráva najmä o súdnom pokračovaní proti Kristovi a o jeho zmŕtvychvstaní. Podľa tohto evanjelia Pilát vydáva svedectvo v prospech kresťanstva proti židom, preto bol v koptickej cirkvi uctievaný ako svätý mučeník.

Známe sú ešte zlomky evanjelia Barnabášovho, Andrejovho, Filipovho a Matejovho.

Apokryfy Skutkov apoštolských.

Patria zväčša do ľudovej literatúry, ale často obsahujú pravdivé dáta o niektorých udalostiach. Ľudská fantázia si doplňovala údaje kánonických kníh o misijnom účinkovaní apoštolov, pričom obrazotvornosť bola ešte odvážnejšia ako v apokryfných evanjeliách.

Skutky Pavlove (πράξεις Παύλου). Podľa Tertuliána napísal ich istý kňaz, ctiteľ sv. Pavla, no bol potrestaný preto, že primiešal nehistorické veci. Možno, že používal starší heretický prameň. Pochádzajú z Malej Ázie asi z r. 180. Sú akýmsi náboženským románom.

Tretí list sv. Pavla Korinťanom a Odpoveď Korinťanov na druhý list sv. Pavla zachovaly sa v latinskom a arménskom preklade. Sv. Efrém ich považoval za biblické spisy.

Acta Pauli et Theclae. Vo forme románu, ale nie bez historického podkladu, opisujú život Tekly, poprednej panny z Ikonía, ktorá v oduševnení za kresťanstvo nasledovala sv. Pavla, kázala ako misionár, sama sa pokrstila. Spis je dôležitý preto, lebo opisuje vonkajší vzhľad sv. Pavla.

Martyrium (Passio) s. Pauli. Legendárne opisuje sťatie sv. Pavla, pričom miesto krvi na rúcho kata vystrieklo mlieko.

Skutky Petrove. Zlomky sú zachované u Klementa Alexandrijského. Pochádzajú pravdepodobne z prvej polovice II. storočia a obsahujú misijnú reč Petrovu (Κήρυγμα), v ktorej dáva pokyny misionárom, účinkujúcim medzi pohanmi.

Z konca II. storočia pochádza spis *O zá-*

zračnom zápase Petra so Šimonom Magom. Skrsol asi v sýrskej Palestíne.

Mučeníctvo Petrovo opisuje stretnutie Petra s Pánom Ježišom, keď utekal z Ríma («Domine quo vadis?») a ukrižovanie Petrovo.

Ďalšie Skutky apoštolov, spísané asi v II. a III. storočí, sú: *Cesta sv. Pavla do Ríma*; *Mučenícka smrť apoštolov Petra a Pavla*; *Skutky Andrejove, Jánove, Tomášove a Tadeášove*. Pochádzajú zväčša od gnostikov. U Euzebia (Hist. I, 13) zachoval sa z edeského archívu pochádzajúci list Krista Pána Abgarovi, kniežaťu edeskému. Abgar žiada Pána, aby prišiel do Edesy a uzdravil ho. Kristus Pán mu listovne odpovedá, že musí účinkovať v Palestíne, ale že mu pošle učníka, ktorý ho uzdraví. Neskôršie prišiel Adeus, jeden zo 72 učeníkov, uzdravil Abgara a kázal evanjelium jejho poddaným. Už sv. Augustín podvrátil jeho originalnosť. Euzebius ho preložil do sýrčiny a gréčtiny. To isté je opísané i v spise, zvanom *Učenie Adeovo*, pochádzajúcom z edeského archívu, a uverejnenom r. 1876. Podľa tohto spisu Pán Ježiš nepísal Abgarovi, ale mu poslal len odkaz, že príde jeden z jeho učeníkov. Pri tej príležitosti jeden z Abgarových poslov namaľoval obraz Pána. Pôvodca spisu

upotrebil akýsi dokument z edeského archívu a legendu napísal asi začiatkom V. storočia.

Apokryfy apoštolských listov.

Listy Pavlove Senekovi. Seneka sa stal kresťanom pod dojmom listov sv. Pavla a túžil poznať Pavla. Poslal mu osem listov a Pavol Senekovi šesť, v ktorých je opísané Pavlovo obrátenie a Neronovo prenasledovanie kresťanov. Seneka je ustanovený za kazateľa na cisárskom dvore. Listy pochádzajú zo IV. storočia a spísané sú vo vulgárnej latinčine.

List apoštolov, čiže rozhovor so Zmŕtvýchvstavším, je najnovší nález na poli patrologie. Zachoval sa v troch recenziách: a) koptickej zo IV.-V. storočia, uverejnenej r. 1919 (nateraz v Louvre), b) v latinskom preklade zo IV.-V. storočia, ktorý sa doslovne shoduje s koptickou recenziou (nateraz vo Viedni), c) v etiopskej recenzii, uverejnenej r. 1913 pod názvom »*Testament Pána Ježiša v Galilei*«. Je to vraj okružný list apoštolského kolégia celému svetu.

O b s a h. Rozhovory apoštolov sa odohrávajú v Jeruzaleme. List začína krátkym vie-

rovyznáním 11 apoštolov, potom nasleduje zpráva o zmŕtvychvstaní, zostavená podľa štyroch evanjelií. Na otázky apoštolov zjavuje Zmŕtvychvstavší parúziu, zmŕtvychvstanie tela, koniec sveta a osud zatratených. Spomína sa tam aj vykúpenie, zostúpenie do pekiel, misijná činnosť apoštolov a vyhrážka falošným učiteľom. Koniec listu opisuje nanebevstúpenie podľa Skutkov apoštolských.

Učenie listu sa veľmi podobá teológii Justinovej. Tendencia listu je síce agnostická, ale primiešané sú v ňom aj názory gnostické. Boh je stvoriteľom svetla a tmy a tak aj príčinou zla. Hriech nie je slobodným skutkom človeka, no hriešnik sa mu môže protivíť. Krst je natoľko potrebný na spasenie, že Kristus v predpeklí pokrstil i spravodlivých.

Z niektorých časových náražík listu môžeme uzatvárať, že bol napísaný pred r. 147-148. List rozhodne vplýval na najstaršiu cirkevnoprávnu literatúru.

Apokryfy Apokalypsy.

Tieto apokryfy sú objavmi posledného storočia. V nich je fantázia ešte bujnejšia ako v ostatných apokryfoch.

Apokalypsa Petrova. V r. 1886-1887 najdený zlomok opisuje miesto a trestanie jednotlivých hriešnikov. Peklo sa tu líči podľa židovskej a východnej pohanskej tradície. Pochádza z prvej polovice II. storočia.

Apokalypsa Pavlova. Známa je grécka pôvodina a viac prekladov, z ktorých najzachovalejší je latinský. Už sv. Augustín spomína túto Apokalypsu ako vymysleninu. Bola veľmi obľúbená medzi mníchmi v V. storočí. Napísaná bola v Jeruzaleme asi koncom IV. storočia.

O b s a h. Anjel Pána sprevádza apoštola Pavla a ukazuje mu najprv miesto blažených, potom miesto a muky zatratených, ktorým na príhovor Pavlov Pán Boh v nedeľu zmierňuje muky. Pavol vidí aj očistec. Dante poznal tento spis a upotrebil ho vo svojej Božskej komédii.

Apokalypsa Tomášova pochádza zo IV. storočia. Napísal ju prívrženec gnosticko-manichejskej sekty. Rozpráva o predznakoch konca sveta, rozdelených na sedem dní.

LITERATÚRA: Sbierky: Tischendorf, *Evangelia apocr.*, 1876. — Bonnet, *Acta apostolorum apocr.*, 1903. — Fabricius, *Codex apocryphus*. — Tischendorf, *Apocalypses apocr.*, 1866. — **ŠTÚDIE:** W. Bauer, *Das Leben Jesu in Zeitalter der ntl. Apokryphen*, 1909. — Bardenhewer, *Gesch. d. altkirch. Lit.*, Freiburg, 1913. — Rauschen-Altaner, *Patrologie*, Freiburg, 1931.

Akty mučeníkov.

Apoštolovia vždy boli považovaní za prvotriednych svedkov (martyr = μάρτυς = svedok) bez ohľadu na to, či svoje svedectvo potvrdili krvou. Po nich, čo do autority, prichádzali mučeníci, martýri, ktorým v smrteľnej úzkosti a entuziazme bolo dopriate vidieť Krista a vydávať o ňom svedectvo (napr. Štefan, prvý mučeník). Kresťanský starovek si veľmi vysoko vážil výpovede mučeníkov pred smrťou, zaznamenal si okolnosti ich umučenia (acta martyrum) a cenil si tieto záznamy viac ako teologické spisy cirkevných spisovateľov.

Akty mučeníkov sú úradné záznamy rímskych súdnych úradníkov, spísané pri výsluchu a poprave kresťanov, alebo opisy umučenia, zostavené kresťanmi, ktoré mali slúžiť na povzbudenie iným a zachovanie pamiatky mučeníkov (gesta martyrum). Vo výročný deň smrti mučeníkov akty verejne čítali pri bohoslužbách. Keďže ich písali očití svedkovia hneď po smrti mučeníkov, sú spoľahlivými svedectvami. Neskôršie ich doplňovali často nezaručenými dátami, ktoré zatlačily pôvodné údaje a do nepoznania ich zmenily. I nepravé akty sa označujú menom »Passio«

alebo »Martyrium« a patria do ľudovej literatúry kresťanského staroveku.

Miesta a dni smrti mučeníkov zostavili spôsobom kalendárnym v osobitných listinách. Najstarší takýto soznam máme zachovaný v rímskom chronografe z r. 354. Časove mu je blízke *Martyrologium* cirkvi v Kartagu. Najznámejšie je *Martyrologium Hieronymianum* z r. 628, ktorého záznamy sa opierajú o rímsky kalendár, pochádzajúci z r. 312.

Najvýznamnejšie pravé akty mučeníkov sú:

1. *Martyrium Polycarpi*. Cirkev vo Smyrne upovedomuje ostatné cirkvi o smrti sv. Polykarpa. Zachoval sa text grécky, ktorý má veľký historický význam. Zväčša je obsiahnutý v Euzebiových cirkevných dejinách. (Hist. eccl. IV., 15.)

2. *Acta ss. Carpi, Papyli et Agathonices*. Dlho boli známe len v neskoršom prepracovaní. Pôvodný text uverejnil r. 1881 Francúz Aubé. Biskup Karpus a Papylus, jeho diakon, boli za Marka Aurelia odsúdení na smrť upálením. Agathonice sa sama vrhla do ohňa. Akty pochádzajú od očitého svedka. Euzebius ich uviedol vo svojich dejinách. (H. e. IV., 15, 48.)

3. *Acta ss. Justinii et sociorum* opisujú smrť sv. Justina a 6 iných kresťanov, ktorí boli stiatí v Ríme. Obsahujú súdne akty a

priebeh popravy, spísané hneď po smrti mučeníkov. Sú najstaršie medzi rímskymi aktami. (Migne, PP. G. 6.)

4. *Epistola ecclesiarum Lugdunensis et Viennensis*. Lyonská cirkev upovedomuje maloázijské cirkvi o poprave 48 kresťanských mučeníkov v 17. roku panovania Marka Aurelia. List spomína, že niektorí oslabli pod ukrutnými bolesťami a odpadli od viery, ale povzbudení ostatnými, vrátili sa a zomreli mučeníckou smrťou.

5. *Acta martyrum Scilitanorum*. V africkom meste Scili bolo r. 180 12 kresťanov odsúdených na smrť sťatím. Boli to prví africkí mučeníci. Zachovala sa pôvodná latinská zápisnica popravy a 2 latinské a grécke prepracovania.

6. *Acta s. Apollonii*. Je to grécky protokol, akiste preložený z latinčiny, opisuje sťatie popredného a vzdelaného kresťana Apolonia, ktorého pre kresťanské presvedčenie udal súdu vlastný otrok.

7. *Acta ss. Perpetuae et Felicitatis*. Mladá matka Perpetua, pochádzajúca z poprednej rodiny, podstúpila mučenícku smrť sťatím so štyrmi nedávno pokrstenými otrokmi. Ich telá roztrhala divá zver. Akty zostavil očitý svedok pri poprave r. 203 alebo 204. V časoch sv. Augustína čítavali tieto akty pri boho-

službách. Zachoval sa pôvodný latinský text a staré grécke preklady. (Migne, PP. L. 3.)

8. *Martyrium Pionii*. Grécky text bol uverejnený r. 1806. Pionius trpel v Smyrne za Decia.

9. *Acta Felicis*. Felix trpel za Diokleciána, keďže sa zdráhal vydať sväté knihy.

10. *Acta ss. quadraginta martyrum*. Za cisára Licínia okolo r. 320 boli popravení 40 vojaci. Zdá sa, že grécke akty o tejto poprave sú neskoršieho pôvodu, ale pravá je *Záveť 40 mučeníkov*, zachovaná v gréckej a staroslovanskej reči, podľa ktorej ich kosti nemajú sa rozniesť do sveta, ale pochovať na jednom mieste.

Známe sú ešte martyrologiá palestínske, sýrske a edeské.

LITERATÚRA: Sbierky: Th. Ruinart, *Acta primorum mart.*, Paris, 1689. — Bolland, *Acta Sanctorum*, Brüssel, 1925. — ŠTÚDIE: Marx, *Abriss der Patrologie*, Paderborn, 1919. — Rauschen-Altaner, *Patrologie*, Freiburg, 1931. — Bardenhewer, *B. d. a. L.*, Freiburg, 1913:

VELKÍ CIRKEVNÍ OTCOVIA

Všeobecný přehľad

Druhú a tretiu periódu podstatne rozlišuje smierenie Cirkvi so štátom. Cirkev dostala slobodu milánskym ediktom. Konštantín a jeho nástupcovia dávali jej postupne viac a viac výsad, až konečne za Teodozia I. stalo sa kresťanstvo jediným uznaným náboženstvom v rímskej ríši. Reakčné pokusy pohanstva za Juliána Apostatu nevedely zadržať kresťanstvo v jeho víťaznom postupe.

Blahodarné účinky smierenia ukázaly sa čoskoro. Pohanstvo, pozbavené štátnej opory, jediného prameňa svojej moci, stratilo vplyv v mestách i na okolí a kresťanskí misionári mohli nehatene odstraňovať pohanský kult.

Kresťanské kňazstvo sa mohlo venovať svojmu povolaniu celkom slobodne, lebo bolo nielen slobodné, lež malo aj nadostač živobytých prostriedkov. Slobodná Cirkev mohla rozvinúť svoje blahodarné účinkovanie na

prospech chudobných a nešťastných. Vo svetovej rímskej ríši mohla ľahšie konať svoje svetové poslanie. A kresťanskí misionári túto slobodu plne využili.

Bohoslužba sa už nekoná tajne, lež stavajú pre ňu nádherné chrámy. Je slávnostnejšia a krajšia.

No toto nové polozenie prinieslo aj veľa nových ťažkostí, ktoré Cirkev musela prekonať. Hromadným prestupovaním na kresťanstvo dostalo sa do Cirkvi veľa polovičatých, indiferentných ľudí, ktorí ešte neprekonali v sebe pohanský život a jeho zvyky, a ku kresťanstvu sa pridali viac z vypočítavosti než z presvedčenia. Narušili cirkevnú disciplínu a snižovali mravnú úroveň kresťanského života. Úsilie pochopiť abstraktné pravdy ľudským rozumom viedlo k mnohým pomýleniam a urputným bojom v Cirkvi. Nemalé nebezpečenstvo pre Cirkev a jej učenie znamenali cézaropapistické snahy panovníkov, ktorí chceli autoritatívne zasahovať do náboženských otázok.

Spory v náboženských otázkach viedly k prehĺbeniu kresťanskej vedy. Vynikajúci duchovia, vyškolení vo filozofickej vede, usilovali sa špekulatívne vysvetľovať zjavené pravdy a obhajovať ich proti bludárom. Cirkev a panovníci posilňovali ohrozenú cirkev-

nú jednotu svolávaním cirkevných snemov. Usnesenia snemov sa stali základom neskoršej teologie. Táto perióda vyniká veľkými cirkevnými Otcami a snemami a je opravdivou zlatou dobou patristickej vedy.

I v tejto perióde ostáva Východ ťažiskom cirkevného spisovateľstva. Ale i na Západe sa vyskytujú vynikajúci vedci a nerovnosť, akú bolo badať medzi Východom a Západom v predošlej perióde, zmizla načisto.

Apologetika ustupuje v tejto perióde polemike. Polemika — okrem doby protestantizmu — nebola nikdy tak živá ako práve vtedy. Čo sa týka predmetu, táto perióda ne nechala bez povšimnutia ani jedno odvetvie teologickej vedy. Popri apologetike a polemike pestujú exegézu; ako samostatná disciplína vystupuje dogmatika, morálka, katechetika, homiletika, asketika, cirkevné dejiny, dejiny cirkevnej literatúry a cirkevná poézia.

Kým Západ rieši predovšetkým praktické otázky o potrebe milosti, účinnosti sviatostí a o Cirkvi, zatiaľ na Východe prevládajú špekulatívne otázky o božstve Kristovom, o Najsv. Trojici a o spojení božstva s človečenstvom v Kristovi.

Katechetická škola alexandrijská, ktorá dosiahla v predošlej perióde v Origenovi

svoj vrchol, usiluje sa i v tejto perióde po-
držať svoju úroveň. Vo sv. Atanázovi a Ka-
padočanoch získala nových vynikajúcich pred-
stavitel'ov. Podržala síce alegorický výklad
Písma sv. najmä v asketike, ale vo vedeckých
a polemických rozboroch sa blížila k histo-
ricko-kritickému spôsobu. Antiochijská exe-
getická škola ostala pri svojej historicko-
gramatickej metóde. V osobe sv. Jána Zlato-
ústeho získala svojho najväčšieho reprezen-
tanta. Pravda, jej prílišné úsilie sprístupniť
filozofickému dokazovaniu mystérií Najsv.
Trojice a kristologiu, viedlo k tomu, že z nej
vyšli bludári, ako Arius, Teodor z Mopsvestia
a Nestorius.

Západní cirkevní spisovatelia sa opierajú
zväčša o smery východné. Svojský smer si
zachoval sv. Augustín, ktorý v špekulácii do-
siahol výšku gréckych Otcov temer na celom
poli teologie a priekopnícky do nej zasaho-
val. Na vyváženie jeho vplyvu skrsol v juho-
galských kláštoroch nový smer, ktorý proti
Augustínovej špekulácii prízvuкоval tradíciu
a vyústil v blude semipelagianistickom.

Cirkev získala v tejto perióde nových pes-
tovateľov kresťanskej vedy v mníchoch najmä
odvtedy, ako zanechali pustovnícky spôsob
života a žili v kláštoroch. K nim sa utiekali
vynikajúci cirkevní duchovia duševne si od-

počinů. U nich mohli hojne čerpať nových síl v zátíší pustatín alebo v kláštoroch, kde študovali sv. Písmo. Kláštory sa staly pre cirkevných spisovateľov nielen školami asketiky, ale aj vedy. I sami mnísi neskoršie začali písať a vykonali pozoruhodnú prácu.

Bludy vo IV. storočí.

Spisovatelia 3. periódy museli zápasíť s celým radom mylných učení, z ktorých viaceré skrsly už v predošlej perióde, ale ešte neboly prekonané. Iné sú plodom IV. storočia.

Arianizmus. Arius a jeho stúpenci popierali božskosť druhej božskej osoby, a tým aj náuku o Najsv. Trojici. Dôsledne museli popierať aj učenie o vtelení a vykúpenie. Arianizmus odsúdila Cirkev na všeobecnom sneme nicejskom (325) vyhlásiac, že Syn Boží je s Bohom Otcom podstatne jedno (ὁμοούσιος).

Macedonianizmus. (Pôvodca bol Macedonius, biskup carihradský, † 362.) Popieral božstvo Ducha Svätého. Je vlastne plodom arianizmu. Odsúdený bol na všeobecnom carihradskom sneme r. 381.

Sabelianizmus. Sabelius tvrdil, že tri božské osoby nie sú realitami, lež modalitami,

totiž trojakým prejavénom (manifestatio) jedinej osoby Božej. Tento blud sa volá aj fotinianizmom, lebo ho usilovne šíril biskup Fotin, skombinujúc ho s adopcianizmom.

Apolinarizmus. Apolinarius tvrdil, že ľudskosť Kristova je neúplná, lebo Kristus mal len telo a dušu senzitivnú (Ψυχὴ) a miesto rozumu (νοῦς) nastúpil u Krista Logos.

Nestorianizmus. Nestorius hlásal v Kristovi dve osoby, božskú a ľudskú.

Monofyzitizmus tvrdí, že po vtelení je v Kristovi len jedna, a to božia prirodzenosť. Ľudská prirodzenosť je absorbovaná božskou prirodzenosťou.

Monoteletizmus, pripúšťajúc dve prirodzenosti v Kristovi, tvrdí, že v Kristovi je len jedna vôľa a jedna činnosť.

Origenizmus je vlastne súhrn všetkých bludov hlásaných Origenom, ale pod týmto menom sa rozumie hlavne blud, ktorý popiera večnosť pekelných múk.

Manicheizmus. Manes (Mani) vyznával dva večné princípy, princíp dobra a princíp zla. Z protivy obidvoch princípov vysvetľoval si všetky tajomstvá prírody a duše. Gnosticizmus dosiahol v manicheizme svoju poslednú formáciu.

Donatizmus. Donát, biskup z Kartága, tvrdil, že len spravodliví a svätí sú údajmi vidi-

teľnej Cirkvi a platnosť sviatostí závisí od vnútornej svätosti vysluhovateľa.

Pelagianizmus. Podľa neho milosť božia nie je potrebná na spasenie a človek dosiahne svoje spasenie vlastnými silami.

Priscilianizmus je vlastne smiešaninou všetkých bludov. Učil, že svet stvoril eón, popieral trojosobnosť božiu, ľudské zrodenie Krista a zmŕtvychvstanie. Hovoril, že ľudská duša je súčiastkou božej prirodzenosti.

I. ČASŤ

HLAVA I.

ŠKOLA ALEXANDRIJSKÁ

Euzebius Cezarejský, »otec cirkevných dejín«.

Euzebius Pamfilov sa narodil okolo r. 265 v Palestíne, akiste v Cezarei. Navštevoval cezarejskú školu, kde bol žiakom slávneho Pamfila a z úcty k nemu prijal jeho meno. On vštepil Euzebiovi obdiv pre Origena a lásku k vede. Keď Pamfil musel na viac rokov odísť do žalára za prenasledovania Maximinovho, Euzebius sa dobrovoľne dal spolu s ním žalárovať. Za ten čas vyhotovili spolu apologiu Origena. Po mučeníckej smrti Pamfila r. 309 Euzebius utiekol do Egypta, kde tiež bol väznený. Ešte v roku milánskeho ediktu, alebo o rok neskôr (314) stal sa biskupom v Cezarei a spravoval túto diecézu do smrti. Zomrel okolo r. 338. Zúčastnil sa

r. 325 na prvom všeobecnom cirkevnom sneme nicejskom, kde v spore Cirkvi s arianizmom stál na strednom mieste a chcel sprostredkovať dogmatické vyrovnanie. Usnesenia snemu na žiadosť cisára Konštantína podpísal, no výslovne nikdy neučil arianizmus, ale ho favorizoval. Zastal sa vyobcovaného Aria a zúčastnil sa na synode v Tyre r. 335, kde ariáni sosadili s biskupstva sv. Atanáza. Pre svoju veľkú učenosť a pre stredné postavenie vo spore s arianizmom Konštantín si ho veľmi vážil.

Euzebius mal neobyčajne veľké vedomosti, ktoré sa rozprestieraly viac do šírky ako do hĺbky. Nebol veľký teolog, ani silný charakter. Bol neobyčajne talentovaný rečník. Používal Origenom založenú chýrnu bibliotéku v Cezarei, ktorá mu dopomohla k širokým vedomostiam. Jeho spisy sú popretkávané citátmi z pohanských a kresťanských kníh. Zastúpené sú v nich temer všetky odbory cirkevnej vedy. No najväčší je Euzebius na poli cirkevnej histórie. Ako exegeta zastupuje smer alexandrijský.

Historické spisy. *Kronika Παντοδαπής ιστορίας*). Dokončil ju asi r. 323, lebo dejinné opisy siahajú po tento rok. Dielo v gréckom originále máme len v zlomkoch; úplne sa zachoval arménsky preklad (z r. 600) a pre-

klad latinský u Hieronyma, ktorý kroniku doplnil do r. 378. Euzebius používal pri so-
stavovaní svojho diela podobnú kroniku Sexta
Júlia Afričana.

Kronika sa delí na dve časti. Chronogra-
fia opisuje dejiny všetkých národov podľa
Bible a podľa záznamov jednotlivých náro-
dov. Postupuje chronologicky. Druhú časť
tvoria synchronické tabuľky, kde sú vedľa
seba do stĺpcov postavené udalosti východo-
pohanských, grécko-rímskych a židovsko-
kresťanských dejín. Začínajú sa dejinami
Abraháma a končia rokom 323.

Cirkevné dejiny (Ἐκκλησιαστική ἱστορία)
opisujú udalosti od začiatku Cirkvi po Kon-
štantínovo víťazstvo nad Licíniom (323). Ob-
sahujú v desiatich knihách neoceniteľný ma-
teriál o cirkevnom praveku. Tu sú doslovné
odpisy mnohých dokumentov, ktoré sa strá-
tily. Akty odpísal Euzebius z cisárskeho ar-
chívu. Dielo začal písať za prenasledovania
Dikleciánovho (303) a zväčša ho dokončil
r. 315. Desiaty sväzok doplnil udalosťami po
rok 323. Neskoršia veda dokázala nesprávnosť
niektorých Euzebiových údajov, ktorých sa
autor dopustil neúmyselne. Jednako je to
prvotriedne dielo, bez ktorého by sme málo
vedeli o prvých troch storočiach kresťanstva.
Euzebius chcel organicky spojiť z archívu

čerpaný materiál; no je to zväčša len sbierka materiálu, chronologicky postaveného vedľa seba.

De vita Constantini. Napísal ho r. 335-33. Má 4 knihy. Dielo nechce byť dokonalou biografiou cisára Konštantína; chce zvečniť len tie udalosti, ktoré cisár učinil pre Cirkev. Preto zamlčal slabé stránky cisárovi a spomenul len jeho čnosti. Keď nehľadíme na niektoré časti, v ktorých autor zveličuje, jeho spis prináša veľa cenného. Ale 16 dokumentov, uverejnených v diele, nemožno s istotou považovať za pravé.

Z príležitosti tridsiateho výročia Konštantínovej vlády predniesol Euzebius roku 335 v Carihrade *panegyrickú reč*, v ktorej spomenul najvypuklejšie udalosti jeho panovania.

De martyribus Palaestinae. Tu opisuje ako očitý svedok mučenícku smrť kresťanov za prenasledovania Diokleciánovho v cezarejskej diecéze. Spis máme v dvoch vydaniach; obidve sú od Euzebia. Kratšie grécke vydanie je pripojené k 8. knihe cirkevných dejín a druhé, dlhšie, sa zachovalo v sýrskom preklade.

Z jeho historických kníh sú známe ešte fragmenty z diela *Život Pamfilov a Akty starých mučeníkov*.

Exegetické spisy. Euzebius napísal komentáre k mnohým biblickým knihám, z ktorých sa zachoval v zlomkoch komentár k žalmom, Izaiášovi a k evanjeliu sv. Lukáša. V nich badať jeho myšlienkovú príbuznosť s Origenom. *Evanjelici canones* sú akousi harmóniou štyroch evanjelií. Euzebius spísal na 10 tabuľkách udalosti, ktoré spomínajú všetci štyria evanjelisti, a udalosti, spomínané len tromi, resp. dvoma evanjelistami. *De situ et nominibus locorum hebraicorum* je geografický slovník k Starému zákonu. Prepracovaný sa zachoval u Hieronyma a v sýrskom preklade. *Quaestiones et solutiones evangelicae.* V nich vysvetľuje zdanlivé nesrovnalosti evanjelií o detinstve, umučení a zmŕtvychvstaní Spasiteľa. Vo fragmente sa zachoval spis *O veľkonočných sviatkoch*, obsahujúci svedectvá o Eucharistii a obete omše svätej.

Apologetické spisy. *Praeparatio evangelica* je úvod do štúdia kresťanstva v 15 knihách. Pôvodca dokazuje prednosť židovského a kresťanského náboženstva pred pohanstvom. Jeho pokračovaním je *Demonstratio evangelica* v 20 knihách, kde dokazuje, že to, čo bolo pripravované Starým zákonom, uskutočnilo sa v Novom zákone. Krátkym súhrnom menovaného diela je *Theophania*,

populárna apologetika, zachovaná v doslovnom sýrskom preklade. Spis *Proti Hieroklovi* ironicky vyvracia tvrdenie bitynského guvernéra Hierakla, ktorý hovoril, že Kristus je podobná legendárna postava, o akej vypráva Apolonius z Tyany. Všetky Euzebiove apologetické spisy svedčia o jeho veľkej učnosti a zbehlosti v dejinách.

D o g m a t i c k é s p i s y. *Contra Marcellum* a *De ecclesiastica theologia* obracajú sa proti Marcelovi, biskupovi z Ankyry a podvracajú jeho sabeliánske náhľady. Obsahujú Euzebiovo učenie o Slove (Logos).

U Euzebia badáme prílišnú servilnosť voči cisárovi Konštantínovi, čo má veľký vplyv na smer jeho teologického učenia. Neopovážal sa poukázať na cisárove slabé stránky a neprotivil sa jeho zhovievavým náhľadom vo veci arianizmu. No priazeň panovníkovu nikdy nezneužil na výhody, napr. aby zamenil svoje cezarejské biskupstvo za výhodnejší biskupský stolec. Bol človek pokojamilovný, čím sa dá do istej miery ospravedlniť jeho stredné postavenie v kontroverzii s ariánmi.

Učenie Euzebiovo o Najsv. Trojici je v podstate origenistické. Je obsiahnuté najmä v spise *O cirkevnej teológii*. Uznáva, že Slovo je »Boh z Boha, Svetlo zo Svetla«, ale po celý život sa stavал proti výrazu ὁμοούσιος

a vo svojich spisoch ho nikdy neužíval. Keďže na návod Konštantínov podpísal akty nicejského snemu a tak schválil aj výraz *ὁμοούσιος*, opravil to neskôršie v spise, napísanom svojej cirkevnej obci v tom smysle, že on znamená len vonkajšiu podobnosť Syna s Otcom. Bol Atanázovým odporcom a jeho učenie o Najsv. Trojici považoval za sabelianizmus. Podľa Euzebia Syn nepochádza z podstaty Otca, lež vychádza z jeho slobodnej vôle, aby ho navonok reprezentoval. Tvrdil, že Ducha Svätého stvoril Syn.

Euzebiova náuka o *Eucharistii* je bezchybná. Na pamiatku veľkej obety Kristovej slávia kresťania svoje mystériá »posväteným Telom a predrahou Krvou veľkonočného Baránka«. (De solemn. pasch. 7.)

O úcte obrazov Euzebius nemal správne stanovisko. Sestre cisára Konštantína, ktorá ho prosila o obraz Krista, odpovedal, že kresťania nesmú mať obraz, lebo by sa podobali pohanom. (List Konštancii.)

O sv. Petrovi vydáva svedectvo, že založil cirkevnú obec v Antiochii, potom v Ríme a že bol 25 rokov biskupom rímskym. (Chron. Chr. 44.)

EDÍCIE: Migne, PP. Gr. 19—24. — PREKLADY: *Pisma Ojców Kośc. III.* (Historja kościelna). — Bardenhever, *Bibl. d. Kirchväter* 9. (Vita Konst.). — E. Schwartz,

(Hist. eccl.). — LITERATÚRA: ŠTÚDIE: Stein, *Eusebius, Bischof v. Caesarea*, Würtzburg, 1859. — A. Schöne, *Die Weltchronik d. Eusebius in ihrer Bearbeitung durch Hieronymus*, Berlin, 1900. — Dörgens, *Eusebius v. C. als Darsteller der phönizischen u. d. griechischen Religion*. Paderborn, 1913. — Balanos, *Zum Charakterbild des Kirchenhistorikers Eusebius v »Theol. Quartalschrift«*, 1935. Henry, *Recherches sur la »Préparation évangélique« d'Eusèbe*, Paris, 1935. — Mohle, *Der Isaiaskommentar des Eusebius von Kaisarea fast vollständig wieder aufgefunden*, v »Zeitschr. f. neut. Wiss.«, 1934.

Sv. Atanáž, »otec ortodoxie«.

V cirkevných dejinách niet doby, ktorá by bola tak úzko spojená s jednou osobou, ako je spojená ponicejská doba s osobou sv. Atanáza. Súhlasí s Cirkvou znamenalo súhlasí s Atanážom a naopak. Právom rovesníci ho pomenovali »otcom ortodoxie«. Jeho celý život bol zasvätený boju proti arianizmu.

Sv. Atanáž sa narodil v Egypte, azda v Alexandrii, okolo r. 295. Časť svojej mladosti prežil na púšti pri sv. Antonovi, »otcovi mníchov«, kde sa mu dostalo asketickej výchovy. R. 312 bol ordinovaný za lektora, r. 318 za diakona a dostal sa ako tajomník k biskupovi Alexandrovi, keď šiel r. 325 na všeobecný cirkevný snem nicejský. Témou jeho štúdií už pred nicejským snemom bolo

vtelenie Slova. Na sneme, hoci bol mladý a mal len podriadené postavenie diakona, vzbudil všeobecnú pozornosť v debate s ariánmi. Dostalo sa mu vyznačenia, že mohol podpísať akty odsúdenia Ariovho. Po smrti biskupa Alexandra r. 328 stal sa jeho nástupcom. Stúpenci nicejského snemu skladali v neho všetky nádeje. Proti nemu boli namierené útoky ariánov a meliciánov. Meliciáni, nespokojní s jeho biskupskou voľbou, spojili sa s ariánmi a lživým spôsobom sa im podarilo Atanáza sosadiť r. 335 na synode v Tyre. Konštantín ho poslal do vyhnanstva do Trevíru. No nástupcu na biskupský stolec alexandrijský nevymenoval. Po smrti Konštantínovej r. 337 mohol sa Atanáz vrátiť do Alexandrie. Ale o dva roky ho snem v Antiochii znova sosadil a on išiel druhý raz do vyhnanstva. Jeho nástupcom sa stal Gregor Kapadocký. Atanáz sa uchýlil k pápežovi Júliovi I. a zostal tam, dokiaľ ho synoda v Sardike (343) úplne nerehabilitovala. Po Gregorovej smrti sa slávnostne vrátil do Alexandrie. Potom mal za 10 rokov pomerne pokojný život. Ale po smrti cisára Konštanta a pápeža Júlia, ktorí ho zastávali, nepriatelia získali znova prevahu a milánska synoda ho r. 355 sosadila na naliehanie cisára Konštancia. Atanáz tretie vyhnanstvo prežil u egyptských mníchov.

Cisár Julián Apostata zpät povolal všetkých sosadených biskupov, preto sa mohol vrátiť z vyhnanstva aj Atanáž. R. 362 vydržieval významnú synodu v Alexandrii, ktorá znamenala víťazstvo nicejského vierovyznania. Ale ešte toho roku musel na 8 mesiacov zanechať svoju diecézu. Vrátil sa len po smrti Juliánovej. Jeho utrpenie sa ani teraz neskončilo. R. 365 ho poslal cisár Valent, naklonený ariánom, do piateho a ostatného vyhnanstva. Atanáž sa schoval v blízkosti mesta v hrobke svojho otca a vrátil sa len o 4 mesiace. Odvtedy už mal pokojný život vo svojom biskupstve do smrti r. 373. Žil 77 rokov, z čoho skoro 18 rokov prežil vo vyhnanstve.

Búrlivý život sv Atanáža odráža sa i v jeho diele. Keďže sa zasvätil boju proti arianizmu, tam smerovali všetky jeho literárne práce. V nich je Atanáž hlboký, rozhodný a jasný ako v každom skutku svojho života. Vonkajšia forma spisov nie je dosť uhladená. Látka je nedostatočne podelená, často sa opakuje, čo súvisí s jeho búrlivým životom. Jeho práce sa delia na apologetické, dogmaticko-polemické, historicko-polemické, exegetické, asketické a sviatočné listy.

A p o l o g e t i c k é s p i s y : *Oratio contra Graecos*, napísaná pred nicejským snemom r. 318-320, delí sa na 2 časti. V prvej

podvracia pohanstvo, v druhej naznačuje dve cesty, po ktorých sa človek dostane k poznaniu Boha: skúmaním duše a skúmaním viditeľného sveta.

De incarnatione Verbi je vlastne pokračovaním predošlého diela a vzniklo hneď po ňom. Dokazuje nevyhnutnosť vtelenia pre vykúpenie človeka; klasicky opisuje, ako kresťanstvo zmenilo tvárnosť sveta so stránky mravnej.

Sv. Hieronym uvádza tieto dve Atanázove knihy pod spoločným názvom *Adversus gentes libri duo*.

D o g m a t i c k o - p o l e m i c k é s p i s y: Najobsiahlejším a hlavným dogmatickým dielom Atanázovým sú *Orationes contra Arianos* v 3 knihách. K nim sa druží ešte štvrtá kniha, ktorá akiste nepochádza od Atanáza, lež od Apolinára z Laodiceje. Toto dielo je plodom jeho tretieho vyhnanstva, napísané okolo r. 357. V prvej dokazuje, že ani sv. Písmu, ani zdravému rozumu sa neprotiví večný pôvod Slova; v druhej podáva katolícky smysel slov Knihy prísloví (8, 22) »Dominus possedit me«; v tretej dokazuje jednotu prirodzenosti Boha Otca a Syna. Apokryfná štvrtá kniha dokazuje osobnú rozdielnosť Boha Otca a Syna.

De incarnatione Dei Verbi contra Arianos. Podobne ako v predošlom spise i tu dokazuje božstvo Slova a proti macedonianizmu aj božstvo Ducha Svätého.

Dogmatického obsahu sú 4 listy *Ad Serapionem*, obsahujúce dôkazy božstva Ducha Svätého, a list *O katolíckej viere* cisárovi Jovaniánovi z r. 363.

H i s t o r i c k o - p o l e m i c k é s p i s y : Atanáž bol nútený obhajovať aj svoju osobu a svoje stanovisko proti rozličným útočníkom. Preto napísal 3 apologie. V *Apologia contra Arianos* z r. 348 podvracia obžalobu, ktorá bola vynesená proti nemu na sneme v Tyre. V nej odpovedá aj tým, ktorí napádali jeho legálny návrat z druhého vyhnanstva. *Apologia ad imperatorem Constantium* je starostlivo zostavené dielo z r. 357, v ktorom sa ospravedlňuje z podozrenia ariánov, že poburoval Konštanta proti Konštanciovi. *De fuga sua*, napísané po r. 356, podvracia osočovania svojich nepriateľov, že zo zbabelosti ušiel do vyhnanstva. Ako dôvod svojho odchodu uvádza úsilie zachrániť sa, lebo jeho život je potrebný ortodoxii.

Dva *O k r u ž n é l i s t y* z r. 341 a 356, určené biskupom jeho okolia, upozorňujú ich na nebezpečenstvo arianizmu a opisujú nimi zavinené cirkevné neporiadky. *De synodis*

obsahuje usnesenia snemu nicejského, riminského a seleucijského. Okružný list *Tomus ad Antiochenos* obsahuje zprávy zo synody v Alexandrii r. 362. *Historia Arianorum ad monachos* opisuje dejiny arianizmu od r. 335 do 357. Jej pokračovaním je *List biskupovi Serapiovi*, v ktorom píše o strašnej smrti Ariovej.

Exegetické spisy. Sv. Atanáz s veľkou láskou exegetizoval Žalmy, ktoré si vysoko vážil. Zachovaly sa nám len tri spisy, i to iba v zlomkoch. Všade hľadal duchovný smysel. Exegetizoval Pieseň piesní, Knihu Jób, evanjelium sv. Matúša, sv. Lukáša a 1. list sv. Pavla Korinťanom.

Asketické spisy. *Vita s. Antonii* predstavuje sv. Antona ako vzor asketického života. U sv. Antona sa dostalo Atanázovi asketickej výchovy a častej posily v boji proti arianizmu. Tento spis značne prispel na rozšírenie mníšskeho života na Východe i na Západe. Napísal ho okolo r. 360. Čoskoro ho preložili do latinčiny. *De virginitate* dáva pokyny osobám, ktoré sa zasvätily Bohu. O jeho originálnosti niet čo pochybovať, hoci je isté, že sú v ňom aj dodatky z neskoršej doby. Asketického obsahu sú aj *Listy mníchom Drakonciovi a Rufiniánovi*.

Sviatočné listy (Ἐπιστολαὶ ἐορταστικαί.)

Podľa zvyku ostatných alexandrijských biskupov i Atanáz písaval okružné listy okolitým biskupom, v ktorých označil veľkonočný deň, začiatok pôstu a dal pritom aj úpravy v najdôležitejších otázkach. Zachovalo sa 13 listov celých, ktoré boli nájdené r. 1847. Pochádzajú z r. 329-348. V sýrskych fragmentoch objavili r. 1898 Atanázov sviatočný list z r. 367; je veľmi dôležitý preto, lebo v ňom je soznam kánonických kníh. Deuterokánonické knihy Starého zákona sv. Atanáz nezavrhuje. Tento list je prvý, ktorý uznáva 27 kníh Nového zákona za kánonické.

A p o k r y f y. Sv. Atanázovi pripisovali pre jeho neohrozenosť v boji proti arianizmu a veľkú učenosť celý rad spisov, o ktorých je už dnes dokázané, že nepochádzajú od neho. Jeho významnejší spis je *De incarnatione D. n. Jesu Christi contra Apollinarium*, v ktorom dôkladne vyvracia apolinarizmus. Pochádza asi z r. 380 od neznámeho autora. *Liber de Trinitate et de Spiritu Sancto* pochádza asi z r. 365, teda z času, keď ho Atanáz písať mohol, no nepochádza od neho. Zachoval sa v latinčine, no nie ako preklad, lež v pôvodine. Autor je neznámy, podľa všetkého blízky Atanázovi, lebo ho otrocky napodobňuje.

Najznámejšie z Atanázových apokryfov je vierovyznanie *Quicumque*, alebo ako ho na-

zývajú od VIII. storočia, *Symbolum Athanasianum*. Do XVII. storočia sa považovalo za dielo sv. Atanáza a len vtedy sa zistilo, že pochádza zo Západu. V ňom je učenie o Najsv. Trojici tak precízne, že sa prirodzene myslelo na Atanáza ako pôvodcu. No náuka o vtelení predpokladá, že veľký kristologický boj s nestorianizmom už bol ukončený. *Symbolum* teda pochádza z časov ponestoriánskych (430), pravdepodobne z II. polovice V. storočia, od neznámeho autora. Západná cirkev ho zaradila v X. storočí do ofícia.

Sv. Atanáza sama Prozreteľnosť poslala onej dobe. Bol neoblomným zastancom katólickej pravdy. Silná osobnosť a nezlomný charakter. Jeho celý život je vyplnený zápasom a bojom, hoci nebol bojovnej povahy. Bol skôr láskavý a pokojamilovný. No za pravdu a cirkevné záujmy obetoval všetko, a preto svojim odporcom sa zdal panovačným. Pre svoju vec a za svoju osobu nikdy sa neutiekal k svetskej moci, ako to robili jeho odporcovia. Ako filozof má Atanáž malý význam. Zato v dialektike je dokonalým majstrom. Ani jeden zo spisovateľov IV. storočia nepodal jasnejšie a odôvodnenejšie kresťanské učenie, ako to urobil on. Vedel vraj celé Sv. Písmo nazpamäť.

Učenie sv. Atanáza je najvýznamnejšie v náuke o *Najsv. Trojici*. Neodchyľuje sa ani na krok od nicejského učenia. Výraz *ὁμοούσιος* znamená podľa neho podstatnú jednotu Otca a Syna. Nielen prirodzenosť Slova, ale aj jeho generáciu opisuje dokonalejšie ako všetci spisovatelia pred ním. Generácia u Boha podobá sa vyžarovaniu slnka alebo zrodeniu myšlienky v duši. (Or. c. Ar. 3. 62.) Podobne učí o božstve Ducha Svätého, »ktorý má tú istú jednotu so Synom ako Syn s Otcom«. (Ep. ad. Ser.) Duch Svätý pochádza z Otca skrze Syna (*ἐκ πατρὸς διὰ υἱοῦ*)

Aj jeho *kristologia* je jasná a zreteľná. Kristus je Bohočlovek (*θεὸς ἄνθρωπος*), zrodený z Márie, ktorá je Bohorodičkou (*θεοτόκος*, Contra Ar. 4, 36). Kristus robil zázraky na základe svojej božskej prirodzenosti a trpel na základe prirodzenosti ľudskej; no oba tieto skutky činil jeden Kristus. (Ep. ad Ser. 4, 14.)

Nesmriteľnosť duše dokazuje z toho, že duša sa sama pohybuje, teda má v sebe princíp života (Contra Gentes 33). Ľudský rozum má možnosť *poznať Boha* rozjímaním o stvorení sveta a o ľudskej duši, hoci pre hriech je človek v tomto poznaní ťažkopádny. (Con. Gent.)

O *krste*, udelenom ariánmi, učí, že je neplatný, lebo ariáni nemajú správne učenie

o Najsv. Trojici, v ktorej mene sa svätý krst udeľuje: (Ep. ad Ser. 1, 30.)

Niektorí protestanti neprávom sa domnievali (na základe Ep. Serpil. 4, 19), že Atanáz poníma *Eucharistiu* symbolicky. Atanáz výslovne píše o Eucharistii toto: »Tento chlieb a víno majú pred modlitbami celkom obyčajný spôsob; keď sa však vyslaly k nebesám veľké modlitby a sväte prosby, zostúpi Logos do chleba a vína, ktoré sa stanú jeho telom«. (A. Mai, Sript. vet. nov. coll. 9, 625.)

Sv. Atanáz veľmi napomáhal asketický život. K tajomstvám božím môže sa priblížiť len askézou očistený a zošľachtený duch. »Kto chce pochopiť teologiu, musí najprv očistiť svoju dušu, priblížiť sa k svätým a napodobňovať ich skutky... Štúdiom Písma a vedy má sa spájať čestný a čistý kresťanský život, aby duša mohla byť poučená o Vtelenom Bohu, po čom túži«. (De incarn. Verbi, 57.)

LITERATÚRA: SBIERKY: Migne, P. P. gr. sv. 25-28. — PREKLADY: Život sv. Antonína. Stará Říše, 1921. — Bardenhewer, Bibl. d. Kirchengväter, 31. — »Na hlubinu«, r. XIX, č. 3 (De virginitate). — ŠTÚDIE: R. Seiler, Athanasius »Apologia contra Arianos«. Ihre Entstehung u. Datierung, Düsseldorf, 1932. — Baumstark, Gesch. d. syrischen Litteratur, Bonn, 1922. — P. Schepens, Pour l'histoire du symbole »Quicumque«, Revue d'hist. eccl., Paris, 1936, str. 548. — A. Gaudel: La théorie du Λόγος chez St. Athanase, Revue des sciences relig., Paris 1929, str. 524; 1931, str. 1. — Weigl,

Untersuchungen zur Christologie des hl. Athanasius, Paderborn, 1914; Berchem, *L'incarnation, dans le plan divin d'après St. Athanase*, v »Echo d'Orient«, 1934.

Didym Slepý.

Didym, prímenom Slepý, lebo ako 5-ročné dieťa stratil zrak, narodil sa r. 313 v Alexandrii, kde býval do smrti. Mimoriadny talent a neobyčajná usilovnosť učinily ho vedcom, ktorého obdivovali jeho rovesníci a neskoršie generácie. Dal si predčítavať teologické a profánne diela, nad ktorými dlho rozjímal. Mal obdivuhodnú pamäť, ľahko a dobre si všetko zapamätal. Hoci bol laik, stal sa predstaveným alexandrijskej školy a tento úrad zastával skoro pol storočia. Najvynikajúcejší mužovia vyhľadávali alexandrijskú školu, len aby počuli Didyma. Medzi nimi bol sv. Hieronym, Rufin a Anton, otec mníchov. Didym zomrel 85-ročný r. 398 v Alexandrii.

Didym ako spisovateľ je neobyčajne plodný. Jeho spisy vynikajú prehľadnosťou a jednoduchým podaním. V mnohom nasledoval Origena, ktorého si veľmi vážil najmä pre jeho alegorický výklad sv. Písma. Origenovo dielo »De principiis« opravil v ortodoxnom smysle. Piaty carihradský všeobecný cirkevný snem r. 553 ho odsúdil ako origenistu;

no jeho učenie o Najsv. Trojici je bezchybné.

Početné jeho spisy, z ktorých sa, pravda, zachovalo len málo, sú obsahu dogmatického a exegetického.

Dogmatické spisy: De spiritu Sancto, napísané pre ľud v období 360 až 380. Podáva v ňom náuku o Duchu Svätom tak jasne a dokonale, že sv. Hieronym, majúc z poverenia pápeža Damaza zostaviť spis podobného obsahu, myslel, že svoju úlohu najlepšie splní, keď predloží spis Didymov. Toto Didymovo dielo sa zachovalo len v latinskom preklade Hieronymovom.

Spis *De Trinitate* v 3 knihách napísal po r. 380. Cieľom i tohto diela bolo dokázať božstvo Ducha Svätého. Predpokladajúc božstvo Otca, ktoré musí uznať každý, kto uznáva jestvovanie Boha, dokazuje v prvej knihe božstvo Syna, v druhej božstvo Ducha Svätého a v tretej vysvetľuje miesta Písma sv., ktoré sa vzťahujú na Najsv. Trojicu.

Z diela *De dogmatibus et contra Arianos* (v 2 knihách), ktoré je pripojené ku knihe sv. Bazila proti Eunomiovi, sú známe len výňatky. Podobne je známy aj výňatok z traktátu *Contra Manichaeos*, kde filozoficky vyvracia blud manicheizmu.

Exegetické diela sa zachovali len v niekoľkých zlomkoch. Popri alegorickom

výklade podáva v nich aj výklad doslovný, a to najmä tam, kde mu treba dokázať dokonalosť človečenstva Ježiša Krista proti ariánom.

LITERATÚRA: SBIERKY: Migne, *P. P. gr.* sv. 39. — ŠTÚDIE: G. Bardy, *Didyme l'Aveugle*, Paris, 1910. — U. Mannucci, *Ist. di Patr. II.*, Roma, 1937. Rauschen-Altaner, *Patrologie*, Freiburg, 1931. — Bardenhewer, *Gesch. d. a. Lit.*, Freiburg, 1913.

Sv. Cyril Alexandrijský.

Sv. Cyrila určila sama Prozreteľnosť za obhajcu pravdy o jednotnej osobe Krista proti nestorianizmu, podobne ako bol určený sv. Atanáz obhajovať učenie Kristovho božstva proti ariánom. Po Origenovi je Cyril najmohutnejším zjavom gréckej cirkvi. Cirkev ho poctila menom »Doctor Incarnationis«.

Rok jeho narodenia nevieme. Bol synovcom patriarchu alexandrijského Teofila, veľkého protivníka sv. Jána Zlatoústeho. Zúčastnil sa r. 403 — nevedno koľko mal vtedy rokov a čím bol — na povestnej synode »Pri dube«, kde sosadili z biskupstva sv. Jána Zlatoústeho. Pochádzal z bohatej alexandrijskej rodiny, študoval v Alexandrii a asketicky bol vychovaný u mníchov na púšti. Po smrti svojho strýca Teofila r. 412 zvolili ho za

alexandrijského biskupa. Hneď po nastúpení sa pričínal, aby z Alexandrie vyhнали bludárov novaciánov a židov. Preto si znepriatelil cisárskeho námestníka Oresta. Niekoľkí nerozvážni kresťania zavraždili pohanskú filozofku Hypatiu, ktorá mala u Oresta veľký vplyv. Cyrila podozrievali, že aj on mal účasť na vražde. Podozrenie bolo bezzákladné. Pravda, keby Cyril bol býval obozretnejší, bol by svojím zákrokom zmiernil rozvášnený ľud. Sv. Jána Zlatoústeho dlhší čas sa zdráhal vradiť do diptychov alexandrijskej cirkvi. Urobil to až r. 417. Od r. 428 bol najprednejším bojovníkom proti Nestoriov. Vtedy prejavil veľkú trpezlivosť, pokojamilovnosť a obozretnosť. Na Nestoriov blud poukázal vo svojom sviatočnom liste r. 429 a podal o ňom zpravu pápežovi Celestínovi I. Pravda, k pápežovi sa obrátil aj Nestorius. Pápež sa rozhodol proti Nestoriov a pohrozil mu exkomunikáciou. Všeobecný cirkevný snem efezský (431) za Cyrilovho predsedníctva Nestoria vyobcoval. No i Nestorius mal svojich prívržencov, ktorí zasa na osobitnom zasadaní sosadili Cyrila a priklonili na svoju stranu i cisára Teodozia II. Cyrila viac mesiacov väznili. Roku 433 podpísal Teodoretom z Cyru vyhotovené vierovyznanie, ktoré uspokojilo i jeho protivníkov. Ale i učenie Cirkvi

o dvoch prirodzenostiach, o jednej osobe v Kristu a o P. Márii ako Bohorodičke bolo úplne zachované. Tým aspoň formálne nastal pokoj. Cyril sa horlive usiloval odstraňovať bludy až do svojej smrti r. 444.

Literárna činnosť sv. Cyrila zaujíma popredné miesto v gréckej patristickej literatúre. Bol hodným nástupcom sv. Atanáza, nielen ako muž nezlomnej vôle a činu, lež aj ako plodný spisovateľ. Ako mysliteľ prevýšil aj sv. Atanáza. Jeho spisy vynikajú nielen bohatosťou a hĺbkou myšlienok a jasným podaním, ale aj eleganciou reči. Delia sa na apologetické, dogmatické, exegetické a na listy.

A p o l o g e t i c k é s p i s y : C o n t r a I u l i a n u m i m p e r a t o r e m . V 30 knihách podvracia trojsväzkové dielo Juliána Apostatu »Contra Christianos«, ktoré začiatkom V. storočia tešilo sa veľkej obľube u pohanov. Cyril napísal svoju apológiu po r. 433 a venoval ju cisárovi Teodoziovi II. Z 30 kníh ostalo len prvých 10 v reči gréckej; z druhých 10 len menšie zlomky grécke a sýrske. Autor dokazuje, že kresťanstvo nie je degenerovaným židovstvom, ako tvrdil Julián, ale splnením starozákonných prorociev. Opisuje pomer kresťanstva k židovstvu a pohanstvu, doslovné uvádza výčitky Juliánove proti kresťanstvu a vyvracia ich.

Dogmatické spisy týkajú sa hlavne učenia o Najsv. Trojici a o Vtelení. V diele *Thesaurus de sancta et consubstantiali Trinitate* polemizuje s gnostikmi, manichejcami, ariánmi a macedoniánmi spôsobom, ktorý sa veľmi podobá scholastickej metóde. Kresťanské pravdy sú sosbierané do téz a dokazované; potom nasledujú námietky protivníkov a ich vyvrátenie. Podobný obsah má aj spis *Liber de sancta et substantiali Trinitate* vo forme rozhovoru Cyrila so starcom Hermiom. V obidvoch dielach o Trojici dokazuje podstatnú jednotu troch božských osôb. Aby bol v nestoriánskych sporoch cisársky dvor dobre informovaný o dogmatických otázkach, poslal Cyril Teodoziovi a jeho rodine tri spisy *De recta fide*. Pochádzajú z r. 430. Okrem nich Cyril venoval podvráteniu nestorianizmu ešte 12 spisov, z ktorých hlavné sú *Scholia de Incarnatione Unigeniti* a *Adversus Nestorii blasphemias*. Po efezskom sneme napísal dielo *Apologeticus*, v ktorom podáva Teodoziovi zprávy o priebehu snemu. V diele *Explicatio duodecim capitum* podáva 12 anatemizmov, ktoré mal Nestorius odprisahať na sneme. Nestoriánskeho bludu sa týkajú diela *Apologeticus contra Orientales* a *Contra Theodoretum*. Diela *Quod unus sit Christus* (dialog) a *Quod B. Maria sit Deipara* (Θεοτόκος) sú

namierené proti Nestoriovým kázňam, v ktorých hlásal, že v Kristovi sú dve osoby a popieral, že P. Mária je bohorodičkou.

Najrozsiahlejšie sú jeho *exegetické spisy*. V diele *De adoratione in spiritu et veritate* vysvetľuje, že Zákon a proroci nie sú zrušení, lež zdokonalení a namiesto vonkajších židovských obradov pri bohoslužbe nastúpilo kresťanské vnútorné klaňanie sa Bohu v duchu a pravde. Dielo má 17 kníh. *Glaphyra in Pentateuchum* usilujú sa hľadať predobrazy Ježiša Krista v knihách Mojžišových. Takými predobrazmi Krista v knihe Genezis sú Adam, Ábel, Noe, Abrahám, Melchizedech, Izák, Jakub a jeho synovia; v knihe Exodus horiaci ker, veľkonočný baránok, manna; v knihe Numeri medený had; v Deuteronomiu voľba Jozua atď. Sv. Cyril napísal komentáre skoro k celému sv. Písmu, z ktorých najväčšia časť sa stratila, ostatné sa zachovaly len v zlomkoch. V nich sa pridrižiava smyslu doslovného. Celý komentár od Cyrila máme len ku knihe *Izaiášovej* a k 12 malým prorokom. Väčší zlomok v sýrskej reči sa zachoval z komentára *k evanjeliu sv. Jána*, v ktorom v 11 knihách na základe slov evanjelia dokazuje podstatnú totožnosť troch božských Osôb a osobnú jednotu Bohočloveka.

Listy sv. Cyrila sú dogmatického obsahu a zaoberajú sa nestorianizmom. Máme 88 listov, z ktorých 71 písal sv. Cyril, ostatné sú naňho adresované. Medzi nimi sú 3 listy od Nestoria, napísané z príležitosti rokovania s Antiochejčanmi po efezskom sneme.

Sv. Cyril vynikal aj ako rečník. Z jeho reči ostalo 29 homílií alebo veľkonočných listov k veriacim. V nich okrem napomínaní k pokániu polemizuje s nestoriánmi. Najmä pozoruhodná je 8. homília, namierená proti tým, »ktorí delia Krista na dvoje (osoby) a chcú urobiť z neho človeka, len morálne spojeného so Slovom«. Homília 17. má za predmet P. Máriu — Bohorodičku. Touto homíliou r. 429 sa začal boj proti Nestoriov.

Cyrilovo učenie vrcholí v *kristologii*. Keby bol Kristus ľudskou osobou akoľkoľvek úzko spojenou so Slovom, malo by jeho vykupiteľské dielo len konečnú cenu a my by sme neboli vykúpení. Musela teda trpieť jeho božská osoba. Nakoľko terminológia osoby a prirodzenosti na Východe v dobe sv. Cyrila ešte nebola vykryštalizovaná ako to na Západe urobil Tertulián (*una persona, duae substantiae*), sv. Cyril mal ťažkosti s výrazmi. Hovorí o *μία φύσις* v Kristovi, pravda, rozumie pod tým slovom personifikovanú prirodzenosť — osobu, lebo Nestorius hovoril

o dvoch prirodzenostiach, personifikovaných v Kristovi, teda o dvoch osobách. Len koncil chalcedonský určil presné výrazy hypostazis a prirodzenosť. Po chalcedonský snem používal Východ slov φύσις a ὑπόστασις zamieňavo na označenie pojmu osoby a prirodzenosti. Pre túto zámenu pojmov Nestorius robil výčitky sv. Cyrilovi, že učí smiešanie dvoch prirodzeností. I monofyziti sa preto odvolávali na Cyrila. Ale neprávom, lebo on sám sa proti takému výkladu svojich slov ohraďuje. (Epist. 47.) V náuke o spojení božskosti a ľudskosti v Kristovi sv. Cyril zavrhol Nestorinom užívaný výraz ἐνοίκησις (inhabitation) a συναφαία t. j. sjednotenie; miesto toho žiadal sjednotenie κατὰ φύσιν - καὶ ὑπόστασιν, čím chcel vyjadriť, že termínom sjednotenia je voľačo podstatného, totiž božia Osoba. Hovorí: »Slovo sa stalo človekom, a nielen prijalo človeka«. (Epist. 45.)

Tomuto ponímaniu sv. Cyrila zodpovedá i učenie o komunikácii idiom. Všetko, čo patrí ľudskej prirodzenosti v Kristu, môže sa privlastňovať i božej Osobe — Slovu. Teda Boh sa narodil, trpel, bol ukrižovaný atď. Preto i P. Márii právom patrí titul θεοτόκος Tento výraz je vlastne naším krátkym vierovyznaním. Na správne a bezchybné vyznanie

našej viery stačí výraz a vyznanie *bohorodičstva* sv. Panny.« (Hom. 15; Epist. 1.)

O Eucharistii sv. Cyril hovorí: »Požívame telo Slova, ktoré sa stalo oživujúcim (*vivificatrix*).« (Adv. Nest. 4, 110.) Cieľom obety kríža a Eucharistie je vzkriesenie smrťou premoženého človeka k neporušenosti. (Commun. ad Luc. 22, 19.) Eucharistiou možno požívať i druhého dňa a omša sv. sa má slúžiť i za zomrelých.

Dôležité je Cyrilovo učenie o *milosti*. Proti pelagiánom prízvukuje najmä jej nevyhnutnosť pre spasenie, podobne ako na Západe robil sv. Augustín.

LITERATÚRA: SBIERKY: Migne, PP. gr. sv. 68-77. — ŠTÚDIE: E. Weigl, *Die Heilslehre des hl. Cyrill v. Alex.*, Mainz, 1905. — Hebensperger, *Die Denkwelt des hl. Cyrill v. A.*, München, 1924. — Wolf, *Commentationes in s. Cyrilli A. de Spiritu Sancto doctrinam*, Romae, 1934. — Rehrmann, *Die Christologie des hl. Cyrillus v. A.*, Hildesheim, 1902. — Eberle, *Die Mariologie des hl. Cyrillus v. A.*, Freiburg, 1921. — Struckmann, *Die Eucharistielehre des hl. Cyrill von Alex.*, Paderborn, 1910. — Tyszkiewicz, *Der hl. Petrus in den Schriften Cyrills v. A. v »Zeitschr. f. kath. Theol.«*, 1919. — Simonin, *Sv. Cyril Alexandrijský. »Na hlu-binu«*, 1930.

Sv. Cyril Jeruzalemský.

Sv. Cyril sa narodil v Jeruzaleme okolo r. 313. Zpočiatku bol mníchom. Usilovným

štúdiom sv. Písma získal si dôkladné teologické vedomosti. Okolo r. 343 stal sa kňazom a okolo r. 348 vydržiaval katechumenom katechetické prednášky, ktoré preslávily jeho meno. Skoro potom stal sa jeruzalemským biskupom. Na teologických sporoch sa nezúčastňoval; preto ariáni sa nazdávali, že je na ich strane. K otvorenému boju medzi Cyrilom a ariánmi došlo takto: Sv. Cyril podľa usnesenia nicejského snemu dovoľával sa nezávislosti jeruzalemského biskupstva voči metropolitovi alexandrijskému Akaciovi. Metropolita Akacius, ktorý bol ariánskeho smýšľania, neuznal nariadenia nicejského snemu a postavil sa proti všetkým usneseniam. Cyril hájil i svoju neodvislosť od Akacia i učenie nicejského snemu. Tak sa vyvinul zo sporu právnického spor doktrinálny. Akácius obžaloval Cyrila pred ariánskym snemom (r. 358), že bol ordinovaný bez privolenia cezarejského metropolitu a že sprofanizoval bohoslužobné cirkevné rúcha. Sv. Cyril totiž predal z núdze cenné kostolné rúcho, ktoré sa neskoršie dostalo istej herečke. Synoda Cyrila sosadila a musel odísť do vyhnanstva. Jeho vyhnanstvo trvalo s malým prerušením do r. 361, keď ho Julián Apostata povolal späť. Musel pozerať na to, ako na rozkaz Juliánov znova budovali židovský chrám jeruzalemský.

Za cisára Valenta r. 367 musel ísť znova do vyhnanstva, ktoré trvalo 11 rokov. R. 381 bol na všeobecnom cirkevnom sneme v Carihrade. Zomrel r. 386. (Doctor Eccl. od r. 1883.)

Z literárnej činnosti Cyrilovej zachovalo sa 24 katechéz, prednesených katechumenom v kostole sv. Hrobu, list Konštanciovi a jedna homília. Katechézy majú veľký historicko-liturgický význam. Ich tón je dôstojný a srdečný, reč jednoduchá. Nie sú ani polemic-kým ani špekulatívnym dielom, lež ľudovým výkladom teologických pravd a ako také prvotriednym svedectvom tradičného vyznania viery.

Katechézy: Prvá katechéza je úvodom a zaoberá sa potrebnou prípravou na sv. krst; 2.—18., zvané »ad illuminandos«, zaoberajú sa učením o hriechu, o pokání a o viere, rozoberajú jednotlivé čiastky jeruzalemského vierovyznania, ktoré sa veľmi podobalo vierovyznaniu carihradskému. Tieto katechézy sv. Cyril predniesol v období pôstnom. Ostatné sa nazývajú »catecheses mystagogicae« a boli prednesené vo veľkonočnom týždni. Obsahujú poučenie o krstných obradoch, o birmovaní a o Sviatosti Oltárnej ako o duševnom pokrme a obete.

V liste Konštanciovi opisuje zjavenie žiariaceho kríža nad Golgotou r. 351, čoho bol

sám očitým svedkom. Cyril tu naráža na nájdenie opravdivého kríža Kristovho Konštantínom.

Homília o uzdravení chorého pri jazere Betsaida (Ján 5) obsahuje veľa pádnych náražiek na katechézy; pochádza z doby, keď bol sv. Cyril ešte len kňazom.

Učenie. Sv. Cyril nikde nepoužíva výraz nicejského snemu *ὁμοούσιος*, ktorý sa mu nezdal súhlasiť s Písmom sv. Preto ho za istý čas upodozrievali z arianizmu. Rozhodne učí o *božstve Ježiša Krista a Ducha Svätého*. O Kristovi hovorí, že je »opravdivý Boh, Boh z Boha«. (Cat. 11.) O *Sviatosti Oltárnej* Cyril píše jasnejšie ako všetci cirkevní Otcovia pred ním: »Pod spôsobom chleba dostávame Telo a pod spôsobom vína Krv, aby sme sa stali prijímaním Tela a Krvi Kristovej jedno s Kristom«. Ďalej hovorí: »Zdanlivý chlieb nie je chlebom, hoci má chuť chleba, lež je Telom Kristovým«. (Cat. 22.) Omšu svätú, ktorej čiastky podrobne opisuje v 23. katechéze, považuje za »obetu smierenia«, za »nekrvavú bohoslužbu«, ktorú obetujeme aj za zomrelých, lebo veríme, že »z nej majú duše zomrelých najväčší osoh«. O epikléze hovorí: »Prosíme dobrotivého Boha, aby na tieto dary soslal Ducha Svätého, aby premenil chlieb na Telo a víno na Krv Kristovu«.

(Cat. 23, 7.) O sviatosti birmovania hovorí: »Ste pomazaní, lebo ste prijali sviatosť Du-cha Svätého«. Píše, že táto sviatosť sa ude-ľuje pomazaním čela olejom a vkladáním rúk. (Cat. 21.)

LITERATÚRA: SBIERKY: Migne, *PP. gr. sv. 33.* — PREKLAD: Sýkora, *Katechézy sv. Cyrila Jer.*, Praha, 1892. — ŠTÚDIE: B. Niederberger, *Die Logosidee des hl. Cyrillus v. Jer.*, Paderborn, 1923. — J. Lebon, *La position de St. Cyrille de Jérusalem dans les luttes provoquées par l'arianisme*, Revue d'hist. eccl., Louv. 1924, str. 181. — Cayré, *Patrologie*, Paris, 1931. — Rauschen-Altaner, *Patrologie*, Freiburg, 1931. — Dr. M. Mikulka, *Byl jeruzalemský biskup Cyril Ariánem?* Č. K. D., 1930.

Epifán zo Salamis (na Cypre).

Sv. Epifán sa narodil v Judsku r. 315. Kresťanský bol vychovaný a vzdelaný už v rodine. Venoval sa hlavne štúdiu rečí; osvojil si reč grécku, hebrejskú, sýrsku, kop-tickú, a dosť dobre i latinskú. K mníšskemu životu ho povzbudil sv. Hilárion, u ktorého sa zdržiaval istý čas. Neďaleko svojho ro-diska v Judsku založil kláštor a za 30 rokov bol v ňom predstaveným. Za ten čas si nado-budol dôkladné teologické vzdelanie a tak vynikal svätosťou, že ho r. 367 povýšili na metropolitu na ostrove Cyprus v meste Sa-lamis. Ako biskup rozširoval mníšstvo a vše-

možne hájil ortodoxnú vieru. V Origenových spisoch videl vážne nebezpečenstvo pre čistotu viery, a preto bojoval proti nim slovom i písmom. Dokonca r. 394 prišiel do Jeruzalema, kde biskup Ján, Rufín a sv. Hieronym nadržiavali origenistom. Keď sa Ján zdráhal zavrhnúť Origenovo učenie, Epifán prerušil s ním cirkevné spoločenstvo. Jeho pomer k jeruzalemskému biskupovi Jánovi sa ešte zhoršil, keď vysvätil za kňaza Pauliniána, brata sv. Hieronyma, patriaceho do biskupstva Jánovho. Smieril sa s ním len po niekoľkých rokoch. Alexandrijský patriarcha Teofil strhol Epifána do boja proti Jánovi Zlatoústemu, ktorého Teofil obvinil, že je origenista. R. 402 vybral sa Epifán do Carihradu a tam verejne vystúpil proti sv. Jánovi Zlatoústemu. Čoskoro sa však presvedčil o bezzákladnosti obvinenia Jánovho. Vrátil sa do svojej metropoly a cestou zomrel r. 403. Mal 88 rokov.

Ako spisovateľ je Epifán málo originálny. Nie je teolog, ani mysliteľ, ale učený, vzdelaný muž. Vo svojich spisoch zaznačil mnoho ideí a myšlienok, ktoré hýbaly dobou, ale jeho kritika o nich nie je spoľahlivá. Štýl má neúhľadný, látku neusporiadanú a spôsob podania rozvláchny. Jeho spisy majú predovšetkým ráz polemický. Máme od neho i archeologicko-biblické spisy a dva listy.

Polemické spisy: Ancoratus (Zakotvený) z r. 374. Epifán chce v ňom podať svojim veriacim pevný podklad učenia o Najsv. Trojici a najmä o Duchu Svätom proti arianizmu. Významné sú dve vierovyznania, uvedené na konci tohto diela, z ktorých prvé si osvojil s malými opravami carihradský snem (381) a druhé s malými dodatkami prijala východná cirkev za krstný symbol.

Hlavným Epifánovým dielom je *Ἐναντίαι* alebo *Contra haereses*. Sostavil ho v r. 374—377 na žiadosť mníchov, ktorí chceli mať v ňom príručku proti bludárskym náukám. Oboznamuje nás s 80 bludmi, ku ktorým pripočítuje i pohanské filozofické smery, židovské náboženské sekty a vyvracia ich. Pri písaní tohto diela používal podobné diela Irenejove a Hipolytove a miestami ich aj cituje. V ňom sa najlepšie prejavuje Epifánova povrchná kritika. Pre dejiny heréz je dôležité.

Medzi archeologicko-biblickými spismi vyniká dielo *De mensuris et ponderibus*, napísané r. 392 v Carihrade. Hovorí v ňom o kánone a prekladoch Starého zákona, o biblických mierach a váhach a podáva zemepis Palestíny. Dielo nie je dokončené. Je skôr len sbierkou látky. Má veľký význam ako úvod do biblických štúdií.

Menšie dielo *De duodecim gemmis* opisuje

drahokamy, ozdobu veľkňaza v Starom zákone, ktorú nosil na prsiach.

Dva listy, jeden Jánovi, jeruzalemskému biskupovi a druhý sv. Hieronymovi, hovoria o origenizme.

Pod menom Epifánovým sa uvádzajú svia- točné kázne, komentáre k evanjeliu sv. Lu- káša, ku Geneze a ku knihe »Pieseň piesní«. Sú to apokryfy.

Epifán jasne učí o Duchu Svätom, že vy- chádza z *Otca a Syna*. (Ancor. 9.) Je jediný medzi cirkevnými Otcami východnými, ktorý podáva takúto náuku. Vyslovuje sa jasnejšie ako sv. Bazil. Proti apolinarizmu rozhodne verí v ľudskú prirodzenosť Krista, používa ko- munikáciu idiom a pre P. Máriu pomenovanie Θεοτόκος. (Ancor. 7.) Učenie o panenstve Matky Božej »ante, sub et post partum« po- važuje za všeobecnú vieru Cirkvi. (Haer. 78.) O sviatosti kňazstva píše, že je rozdiel medzi biskupom a kňazom, lebo »biskup plodí Ot- cov pre Cirkev (posvätenie kňazstva), kňaz len deti (krst), a nie predstavených a učite- ľov«. (Haer. 42.)

O úcte obrazov nesmýšľal správne. V liste Jánovi Jeruzalemskému sa ospravedľňuje, že za svojho pobytu v Palestíne poškodil v kos- tole obraz Krista. Píše, že v kostole nemá byť nijaký ľudský obraz.

Dôležité je Epifánovo svedectvo o *autentickom učiteľskom úrade Cirkvi* a o *ústnom podaní*. (Ancor. 7.)

LITERATÚRA: SBIERKY: Migne, *PP. gr. sv.* 41-43. — PREKLAD: Bardenhewer, *Bibl. d. K.*, 38. — ŠTÜDIE: Holl, *Die handschriftl. Überlieferung des Epiphanius*, Leipzig, 1910. — U. Mannucci, *Ist. di Patr. II*, Roma, 1937. — Bardenhewer, *Gesch. d. a. Litt.*, Freiburg, 1913. — Marx, *Abriss d. Patr.*, Paderborn, 1919.

HLAVA II.

TRAJA VEĽKÍ KAPADOČANIA.

Sv. Bazil Veľký.

Bazil Veľký, jeho brat Gregor Nysanský a priateľ Gregor Nazianský tvoria významnú trojicu kapadockej cirkvi. Ako spisovatelia vytvorili smer, v ktorom sa navzájom doplňujú. Bazil je mužom činu, jeho brat Gregor veľkým mysliteľom a Gregor Nazianský najväčším rečníkom svojej doby.

Sv. Bazil narodil sa r. 330 v Cezarei Kapadockej z bohatej a bohabojnej kresťanskej rodiny. Jeho otec bol rétorom cezarejskej školy. Matka, sestra, brat Gregor a Peter, biskup sebastský, — sú uctievaní ako svätí.

Starí rodičia — po otcovi — podstúpili za prenasledovania Diokleciánovho mučenícku smrť. Stará matka — po matke — Makrina bola veľmi dobre oboznámená s učením Gregora Taumaturga a svoje vedomosti vštepovala od mladi do srdca Bazilovho. Okrem školy v svojom rodisku navštevoval školy v Carihrade a v Aténach, kde uzavrel trvalé priateľstvo s Gregorom Nazianským. V tom čase navštevoval aténsku školu aj Julián Apostata. Bazil študoval v Aténach 5 rokov rétoriku, filozofiu a medicínu. So sv. Gregorom Nazianským nepoznali inú cestu, len tú, ktorá viedla do kostola a do školy. Po návrate do Kapadocie účinkoval za istý čas ako rétor, ale čoskoro na nahováranie sestry Makriny sa venoval asketickému životu. Krst prijal okolo r. 357. Aby sa vycvičil v asketike, navštevoval mníchov v Egypte, Mezopotámii a Palestíne. Po svojom návrate žil kláštorským životom v Ponte, kde sa k nemu na dva roky pridružil jeho priateľ Gregor Nazianský. Spolu sa venovali najmä biblickým štúdiám a z exegetických diel Origenových zostavili dielo »Philokalia«. Príklad dvoch priateľov nasledovali aj iní mnísi a Bazil čoskoro videl, že stojí na čele väčšej mníšskej rodiny, pre ktorú s Gregorom Nazianským vypracoval dvojce pravidiel rehoľ-

ného života. Ony zatlačily doterajší pustovnícky život mníchov: odteraz mnísi dávali prednosť kláštorskému životu. Bazilove regule sú základom rehoľného života na Východe (baziliáni).

R. 362 na nahovárane biskupa Euzebia z Cezareji Bazil sa stal kňazom, pomocníkom, radcom a oporou svojho biskupa. Po smrti Euzebiovej r. 370 zvolili ho za biskupa cezarejského. Stal sa súčasne aj metropolitom kapadockým a exarchom 50 biskupov oblasti pontskej (celá severná časť Malej Ázie). Ako biskup sa venoval reforme kléru a liturgie, šíril mníšstvo, zakladal ľudomilné ústavy a najmä ostro sa postavil proti arianizmu. Mal veľkú autoritu a ani cisár Valent, ktorý bol ariánskeho smýšľania, neopovážil sa ho sosaďiť. Prísna askéza a tvrdá práca podkopaly mu zdravie a sotva 50-ročný zomrel r. 379.

Sv. Bazila pomenovali už jeho rovesníci Veľkým. A právom. Bol opravdivým cirkevným kniežaťom, nepoddajným, keď išlo o cirkevné učenie alebo záujmy Cirkvi. Bol spravodlivý ku každému, láskavý oproti chudobným a trpiacim. Harmonicky sa v ňom spájaly všetky dobré vlastnosti biskupa. Bol veľký mysliteľ, ktorého myšlienky a pokyny dávaly smer celým generáciám. Bol to človek vyrovnaný s každej stránky, mal pevný

charakter. Vedel, čo chce, a aby to previedol, vždy volil primerané prostriedky. Bol filozofom, keď bolo treba obhájiť kresťanskú pravdu, bol rétorom, keď bolo treba volá-koho získať a presvedčiť. Mal opravdivé vodcovské vlastnosti a nadovšetko bol mužom činu. Bol to biskup sociálny a charitatívny.

Ako spisovateľ mal síce špekulatívne nadanie, ale viac sa klonil k etickému hodnoteniu kresťanských práv. Odchýlil sa od špekulatívne založených prívržencov Východu a viac sa usiloval o presné formulovanie článkov viery. Vo svojich spisoch nie je srdečný ako sv. Ján Zlatoústý, nie je poetický ako Gregor Nazianský, ale všade cítiť dôstojnú vznešenosť, presnosť výrazov a istú slávnostnosť, hoci jeho reč je veľmi jednoduchá.

Jeho spisy sa delia na polemické, exegetické, asketické, homílie a listy.

P o l e m i c k é s p i s y: *Adversus Eunomium* v 5 knihách, z ktorých 4. a 5. je apokryfná. Dielo napísal okolo r. 364 proti Apologii biskupa Eunómia, ktorý obhajoval extrémny arianizmus. Eunómius tvrdil, že Syn musí byť stvorený, lebo je splodený; Boh však je nesplodený. Bazil v 1. knihe vyvracia vývody Eunómiove, v 2. dokazuje božstvo

Syna a podstatnú totožnosť s Otcom. V 3. dokazuje božstvo Ducha Svätého.

De Spiritu Sancto napísal okolo r. 375. Dokazuje v ňom konsubstancialitu Ducha Svätého s Otcom a Synom. Podnet k dielu dala zmena dovtedy užíwanej doxologie »Gloria Patri per Filium in Spiritu Sancto« (ktorú ariáni mylne vykládali) na formu »Gloria Patri cum Filio et Spiritu Sancto«.

Exegetické spisy: *Deväť homílií o hexaemerone*, t. j. o stvorení sveta za šesť dní. Doslovne vykladá text Genezy o stvorení a obdivuje božiu múdrosť, dobrotu a lásku, ktorá sa prejavuje vo viditeľnom svete. Podobného rázu je aj *15 homílií o žalmoch*, napísaných na povzbudenie veriacich.

Asketické spisy. Okrem menších asketických úvah vynikajú mravné predpisy *Moralia*, obsahujúce 80 pokynov, sosbieraných z evanjelií a z apoštolských listov. Ďalej dve zbierky rehoľných pravidiel, z ktorých dlhšia obsahuje 55 pravidiel (základ rehoľného života) a kratšia 313 pravidiel, akúsi kazuistiku. Napísal ich vo forme otázok a odpovedí. Pracoval na nich od r. 358 a dokončil ich len krátko pred smrťou. Nimi sa stáva Bazil otcom východného mníšstva.

Homílie. Len o 24 homíliách je doká-

zané, že pochádzajú od Bazila. Sú obsahu dogmatického, exegetického a morálno-teologického. Vyniká najmä *homília Mládencom* (Πρός τοὺς νέους), v ktorej Bazil dáva mládeži pokyny, ako má čítať pohanské spisy, aby pritom duševne neutrpela. Má pritom postupovať ako včela, ktorá vysaje z kvetu len med, a nie jed. Homílie sú skvelými vzormi rečníctva.

Listy — počtom 365 — sú formou príkladné a obsahom skytajú dôležitú látku pre dejiny doby. Medzi nimi je asi 30 listov apokryfných.

Sv. Bazil zreformoval východnú liturgiu (*liturgia sv. Bazila*), ktorú popri chrysostomskej liturgii dodnes upotrebuje vo východných Cirkvách v niektoré dni (asi 10 sviatkov). Pravda, z pôvodnej bazilovskej formy ostalo len jadro.

Spis *De virginitate* pokladajú za apokryfný, lebo obsahuje podrobné fyziologické poznatky. Pravda, nakoľko Bazil študoval v Aténach medicínu, také vedomosti mať mohol, a teda i tento spis mohol napísať.

Sv. Bazil označuje za prameň viery okrem Písma svätého aj *ústne podanie*, ktoré obsahuje veľa »tajomstiev, Písmom svätým nespomínaných«. (De Spir: 29, 713.) O *poznani*

Boha píše, že len toľko môžeme vedieť o Bohu, koľko nám zjavujú diela božie. Úplne ho chápať nemôžeme ani v tomto živote, ani v budúcom, lebo Boh je nekonečný. (Eun. 1, 5.) Učí podstatnú jednotnosť a *trojitosť* osôb v Bohu. Rozlišnosť osôb — otcovstvo, synovstvo a posvätenie — nenarušuje podstatnú totožnosť. (Ep. 236, 6.) Sv. Bazil prispel na vyjasnenie trojičnej terminologie tým, že upotreboval výraz *ὁπόστασις* jedine vo význame bytosti v sebe jestvujúcej, teda osoby. Božstvo *Ducha Svätého* a jeho podstatnú totožnosť s Otcom a Synom učil rozhodne (Spir. 3), hoci z opatrnosti pred ariánmi slovo *ὁμοούσιος* o Duchu Svätom pred ľudom nepoužíval. Proti Eunómiovi, ktorý Syna označuje za jediný prameň *Ducha Svätého*, hovorí, že Duch Svätý vychádza z Otca i Syna. (Eun. 2, 34.) O *primáte rímskeho biskupa* Bazil nemá ešte juridicky formované poňatie, hoci častými listami a vysielaním posolstiev k pápežovi prakticky uznáva jeho prvenstvo. Videl však v ňom len *jedného* z biskupov, alebo *vodcu* západnej cirkvi, s ktorým zachovať spojenie a spoločnosť si pokladal za povinnosť. — Za skutočnú prítomnosť tela Kristovho v *Eucharistii*, hovorí Bazil, ručia nám slová Kristove »toto je telo moje«. (Reg. 172.) Odporúča často prijímať, čo sám robil štyri-

krát do týždňa. (Ep. 93.) — Uznáva i dedičný hriech, ktorým Adam vypadol z pôvodnej milosti. (Mor. 8.) — Vo sviatosti pokánia rozoznáva ľútosť, vyznanie hriechov a zadosťučinenie. (Hom. in Ps. 32.)

LITERATÚRA: SBIERKY: Migne, PP. Gr., sv. 29-32. — PREKLADY: Bardenhewer, *Bibl. d. Kirchenväter*, 46 (listy), 47 (hexaem., reči). — ŠTÚDIE: Rivière: *Saint Basile, évêque de Césarée*, Paris, 1925. — Wittig, *Leben des hl. Basil d. Gr.*, Freiburg i. Br., 1920: — Schäfer, *Basilus d. Gr. Beziehungen zum Abendlande*, Münster, 1909. — Laun, *Die beiden Regeln des Basilus, ihre Echtheit und Entstehung*, Zeitschr. f. Kirchengesch., Gotha, 1925. — Nager, *Die Trinitätslehre d. hl. Basilus*, Paderborn, 1912. — Trunk, *De Basilio Magno sermonis attici imitatore*, Stuttgart, 1911; Engberding, *Das eucharistische Hochgebet der Basileosliturgie*, Münster, 1931. — Lohn, *Doctrina s. Basilii Magni de processionibus divinarum personarum*, v »Gregorianum«, 1929.

Sv. Gregor Nazianský.

Narodil sa okolo r. 326 v Kapadocii z veľmi zbožnej rodiny. Jeho otec stal sa neskôr biskupom v mestečku Nazianze. Zbožnosť vstúpila do Gregora jeho matka Nonna. Študoval v Cezarei, Alexandrii a Aténach, kde bol spolužiakom a verným priateľom sv. Bazila. Po návrate do Kapadocie r. 359, prijal krst. Najradšej by sa bol venoval asketike a

kláštorskému životu. Za istý čas bol v kláštore pri sv. Bazilovi. Jeho staručký otec, nazianský biskup, potreboval jeho pomoc, preto — hoci sa Gregor zdráhal — vysvätil ho za kňaza (okolo r. 362).

Gregor nebol spokojný so svojou vysviacou. Preto sa uchýlil do Pontu k Bazilovi. Ale obával sa, že svojím odchodom vyvolá v Nazianze rozkol; preto sa vrátil a pomáhal svojmu otcovi. Keď sa stal Bazil metropolitom, vysvätil Gregora za biskupa pre mestečko Sasima. Chcel mať vo svojej blízkosti oddaných biskupov. Gregor sa stal proti svojej vôli biskupom ako predtým kňazom. Preto ani nenastúpil na biskupský stolec v Sasime, lež odišiel do samoty. Aby však mohol pomáhať svojmu otcovi, vrátil sa a spravoval nazianskú diecézu do r. 375, keď sa znova uchýlil do samoty.

V tom čase v Carihrade skoro všetku moc strhli na seba ariáni. Katolíkov bolo už málo a mali len jeden kostolík. Keď nastúpil na trón katolícky smýšľajúci Teodózius I., žiadal Gregora, aby pomohol katolíckej veci v Carihrade (r. 379). Gregor svojou výrečnosťou a svätosťou života dopomohol ortodoxnej viere k víťazstvu. Na žiadosť biskupov, ktorí sa síšli na snem, a na žiadosť cisára Teodózia stal sa r. 381 biskupom carihrad-

ským. Za nejaký čas viedol všeobecný carihradský snem, ale keď v otázke melecianskej schizmy narazil na odpor, vzdal sa biskupstva carihradského a vrátil sa do Nazianzu. Po dvoch rokoch vzdal sa i tohto biskupstva a uchýlil sa do samoty. Oddal sa celkom asketike a písomníctvu. Zomrel okolo r. 390.

Sv. Gregor bol pravou protivou svojho priateľa sv. Bazila. Bazil bol človekom činu, rozhodný a rázny; Gregor mal záľubu v kontemplácii, bol bojazlivý a váhavý. Verejnému účinkovaniu sa vyhýbal, kde len mohol a boja sa stránil. Trpel od svojich priateľov, keď žiadali od neho, aby zanechal svoj kontemplatívny život. No viac trpel od tých, ktorí nepochopiac vznešenosť jeho ducha, alebo ho obdivovali, alebo očakávali od neho rázny zásah v boji, čo sa jeho povahy vonkoncom protivilo. A jednako neodoprel verejne vystúpiť, keď cítil, že je to potrebné pre dobro Cirkvi. Vynikal ako rečník; v tom prevýšil svojho priateľa Bazila a všetkých rečníkov kresťanského staroveku. Nebol špekulatívny; jeho ideálom bolo verne sa pridržiavať sv. Písma a ústneho podania. Preto je najlepším svedkom tradície vtedajšej gréckej cirkvi. Už vlastní rovesníci, najmä však neskorší svet, pomenovali ho teologom. A právom. Bol neúnavným obhajcom viery ni-

cejského snemu, ktorú vedel vyjadriť majstrovsky. Jeho výrazy upotrebovali všetci neskorší teológovia.

Ako človek bol mäkkej povahy a rád sa vo všetkom opieral o svojho priateľa Bazila. Vedecké úvahy nepísal. Zachovaly sa od neho len reči, básne a listy. V listoch neupotrebuje obvyklú zdĺhavú formu, ktorou písali sv. Otcovia; píše krátko a jadrne.

R e č i. Po Gregorovi ostalo 45 rečí, ktoré povedal pri rozličných príležitostiach a na rozličné témy. Sú medzi nimi pohrebné reči, potom slávnostné a exegetické. Vyniká najmä 5 rečí o teológii, ktoré povedal v Carihrade r. 380. Nimi si získal názov »teolog«. Obhajuje učenie o Najsv. Trojici proti ariánom a macedoniánom. V prvej reči poukazuje na vlastnosti, ktoré musí mať rečník, keď hovorí o Bohu. V druhej hovorí o božej prirodzenosti a vlastnostiach božích; v tretej o rovnosti troch Osôb a hlavne o božstve Syna a jeho podstatnej totožnosti s Otcom. V štvrtej reči podvracia Áriom prednesené námietky proti Najsv. Trojici; v piatej dokazuje božstvo Ducha Svätého.

Z ostatných rečí najvýznamnejšia je reč *Apologeticus de fuga*. V nej opisuje hodnosť a úlohy kňazstva. Táto reč slúžila za vzor dielu sv. Jána Zlatoústeho o kňazstve.

Vyniká aj *Gregorova chváloreč o Bazilovi* a dve reči proti cisárovi *Juliánovi*. Napísal ich po smrti cisára Juliána, ale ich nepredniesol.

L i s t y. Od Gregora sa zachovalo 243 listov. Skoro všetky pochádzajú z čias, keď bol v samote. Máloktorý z nich sa týka teologie. Sú to zväčša listy odporúčajúce, písané jasným a jadrným slohom.

B á s n e. Je ich vyše 500. Sú obsahu dogmatického, apologetického a historického. Gregor ich napísal preto, aby mládež mala náhradu za klasické básne pohanské, ktoré sú v mnohom ohľade nebezpečné pre dušu. Básne mali dokázať, že kresťania nie sú menejcenní. Zväčša sú rozvláčne, bez poetického vzletu. Len tie majú básnickú úroveň, ktorých predmetom sú udalosti, zažité samým autorom, rozpomienky a autorove túžby. Ich metrická forma je veľmi rozmanitá; zväčša sú len veršovanou prózou.

Pre Gregorov životopis je dôležitá báseň *De vita sua*, v ktorej opisuje svoj život od narodenia po odchod do Carikradu. Je najdlhšia z jeho básní a aj formou dosť podarená.

Známa je i Gregorova záveš, ktorou rozdeľuje svoj značný majetok medzi chudobných, svojich služobníkov a príbuzných; a najväčšiu časť ponecháva cirkvi nazianskej.

Učenie. Sv. Gregor Nazianský doplňuje svojho priateľa Bazila najmä v náuke o Duchu Svätom. Kým Bazil z opatrnosti pred ariánmi sa vyhýba výrazu ὁμοούσιος, Gregor otvorene volá: »Dokedy máme ešte skrývať svetlo pod mericou a zatajovať pred inými dokonalé božstvo (Ducha Svätého)?« (Or. 12, 6.) Na označenie osobnej rozlišnosti v Najsv. Trojici použil výrazy »non genitus, genitus, procedens« a vzájomné prenikanie božských Osôb vyjadril slovom »circumincessio« (scholasticky circuminsessio). Je nesporné, že za princíp Ducha Svätého považoval okrem Otca aj Syna, ale výrazu »Filioque« sa vyhýbal.

V kristologii predstihol Bazila. O spojení božstva a človečenstva v Kristovi hovorí: »Dve prirodzenosti sa spájajú v jedno, nie sú dvaja synovia« (δύο φύσεις εἰς ἓν συνδραμοῦσιν, οὐχ υἱοὶ δύο; Or. 37, 2). Ale úplnú jasnosť ani on nepriniesol do kristologie, lebo hovorí o smiešaní v Kristovi (μίξις, χοῦσις Or. 2, 23); úplné vyjasnenie prináša len Gregor Nysanský.

Pannu Máriu nazýva bohorodičkou a hovorí, že kto by to popieral, je ďaleko od Boha. (Ep. 101.)

Jeho náuka o *dedičnom hriechu* je dôležitá, ale nie je bezchybná. Výslovne učí, že

hriech prvého človeka prešiel na potomkov (Or. 22, 13) a následky jeho vidí v poškrvnení ducha, porušení pôvodnej harmónie v človeku, v poruche sociálneho sveta a konečne v smrti. O novorodeniatkach hovorí, že sú nevinné a že nebudú trestané. (Or. 40.) Keď nehrozí nebezpečenstvo, netreba ich krstiť, len po 2-3 rokoch. (Or. 40, 28.) Kto túži po krste, ale ho neprijme pre nedostatočný vek alebo pre náhlu smrť, nedostane sa síce do pekla, ale ani do neba. Neuznáva teda ospravedlňujúci účinok krstu žiadosti. (Or. 40, 23.)

V liste svojmu priateľovi biskupovi klasickým spôsobom opisuje obetný ráz omše svätej: »Nezdráhaj sa za mňa prosiť, keď svojím slovom vyvoláš Slovo (Logos), keď nekrvavým rezom noža svojho slova sekáš telo Pána«. (Ep. 171.)

LITERATÚRA: SBIERKY: Migne, P. P. *gr. sv.* 35-38. — Dr. Stahr, Šw. Grzegorz z Nazjanzu, *Listy*, P. O. K. Tom. XV, Poznaň. — Bardenhewer, *Bibl. d. Kirchenväter*, 59. — ŠTÚDIE: Fleury, *St. Grégoire de Nazianze et son temps*, Paris, 1930. — Gallay, *Langue et style de St. Grégoire de Nazianze dans sa correspondance*, Paris, 1933. — Sajdak, *Die Scholiasten der Reden des Gregors v. Nazians*, v »Byzantinische Zeitsch.«, 1930. — Pinault, *Le platonisme de St. Grégoire de Nazianze*, La Roche-Sur Ion, 1925.

Sv. Gregor Nysanský.

Sv. Gregor, mladší brat sv. Bazila, narodil sa okolo r. 335. Vychovaný bol v rodičovskom dome bratom Bazilom, ktorého nazýva »otcom a učiteľom«. Venoval sa stavu kňazskému a za mladi bol ordinovaný na lektora. Ale čoskoro zmenil svoje povolanie. Stal sa rétorom a oženil sa. Na nahovárание brata Bazila a Gregora Nazianskeho vzdal sa rétorstva a odišiel do samoty na 10 rokov. Keď sa stal jeho brat Bazil metropolitom v Cezarei, vysvätil Gregora r. 371 na biskupa nysanského v Kapadocii. Vo vedení svojho biskupstva neprejavil dostatočnú zbehlosť, preto ho Bazil viac ráz poľkarhal. Dostal sa do tuhého boja s ariánmi a na čas musel opustiť svoje biskupstvo. Vrátil sa len po smrti cisára Valenta. R. 381 bol na sneme carihradskom, kde svojimi teologickými a filozofickými vedomosťami vzbudil všeobecnú pozornosť. Biskupi ho pomenovali »otcom ortodoxie«. Ďalší jeho život je neznámy. Len kedy-tedy sa objavil v Carihrade ako rečník na pohreboch významných osobností (manželky Teodozia I. a jeho dcéry). Zomrel okolo r. 395.

Sv. Gregora Nysanského poctili menom »mystik a filozof«. Jeho veľký význam v teo-

logii je v tom, že rozumom hlboko prenikol a odôvodnil učenie Cirkvi najmä o Najsv. Trojici, o poznaní Boha a o zmŕtvychvstaní tela. Ako špekulatívny mysliteľ usiloval sa organicky spojiť a odôvodniť teologické učenie. Jeho definície sú presné a postup metodický. Bol neoplatonik a Origena považoval za svojho majstra. Pravda, jeho veľkým omylom sa vyhýbal a opravil ich, ale načisto sa z nich nevymanil.

Nebol to praktický človek ako sv. Bazil, ba vo vedení svojej diecézy prejavoval neobratnosť. Nebol rečníkom ako Gregor Nazianský, ako filozof prevýšil oboch.

Ako spisovateľ bol činný v každom odvetví teologie, venoval sa hlavne doplneniu a obhájeniu kníh svojho brata Bazila. Jeho spisy delíme na exegetické, dogmaticko-polemické, asketické, reči a listy.

Exegetické spisy: Gregorove výklady, podobne ako Origenove, sú alegorické. Je bohatý v myšlienkach a postrehoch, ale s vedeckého stanoviska práve pre výlučne alegorický smer jeho výklady nemajú veľkej ceny. Spis *Explanatio apologetica in hexameron*, napísaný okolo r. 380, dopĺňa Bazilovo dielo podobného názoru. *De vita Moysis*, napísané koncom života, predstavuje Mojžiša ako predobraz dokonalého kres-

tana. *In Psalmorum inscriptiones* opisuje cestu dokonalosti, ktorá má 5 stupňov. Podľa toho zostavil aj svoj orílišný alegorický výklad v 5 knihách. Vo forme homílie podáva výklad ku knihe *Pieseň piesní* a v obraze svadby vidí spojenie ľudskej duše s Bohom. Výklad o 8 blahoslavenstvách a o modlitbe Pána j popretkávaný pádnymi porovnaniami a príkladmi zo sv. Písma.

Dogmaticko-polemické spisy: *Oratio catechetica magna* pozostáva z prologu a 40 kapitol. Složil ju po carihradskom sneme r. 381. Mala slúžiť ako rukoväť kresťanským učiteľom pri vyučovaní katechumenov. Špekulatívne podáva v nej hlavné dogmy kresťanstva, ktoré majú presvedčiť židov, pohanov a heretikov o kresťanskej pravde. Je to vlastne dogmatika; látku rozdelil na odseky: a) o Bohu a o stvorení, b) o vykúpení, c) o sviatosti krstu a o Eucharistii.

Contra Eunomium. Na Bazilovo dielo, ktoré malo podobný názov, odpovedal Eunómius spisom »*Apologia apologiae*«. Bazil medzitým zomrel, preto obhajoby Bazilovej ujal sa Gregor. V 12 knihách dôkladne vyvrátil Eunómia, doplnil a prehĺbil učenie Bazilovo najmä o božstve Syna a Ducha Svätého. Toto je najobširnejšie dielo Gregora Nysanského. Napísal ho okolo r. 381.

V spisoch *Antirrheticus* a *Contra Apollinarium* vyvracia apolinarizmus. Dokazuje, že v Kristovi nenastúpilo na miesto $\theta\theta\acute{o}\varsigma$ Logos a že telo Kristovo nesostúpilo s neba. Vo viacerých malých spisoch sa zaoberá učením o Najsv. Trojici (*Quod non sint tres dii; De fide; Adversus Graecos; De Trinitate ad Eustathium*).

De anima et resurrectione. Napísal ho po r. 379 vo forme rozhovoru so sestrou Makrinou. Po smrti brata Bazila Gregor sa utiahol do Pontu k sestre Makrine, ktorá ležala na smrteľnej posteli. Vyvinul sa medzi nimi rozhovor o smrti a o posmrtných veciach. Sv. Gregor podáva v rozhovore svoje názory o duši a o jej nesmrteľnosti, o zmŕtvychvstaní a o konečnom obnovení všetkých vecí.

Zasketických diel najvýznamnejší je spis *De virginitate*, v ktorom všeobecne hovorí o dokonalosti, najmä o panenstve ako základe čnostného života. Podáva praktické pokyny, ako zachovať čistotu.

28 rečí — obsahu dogmatického, morálneho, panegyrického, príležitostné reči na výročité sviatky a reči pohrebné.

26 listov — zväčša obsahu súkromne osobného. V liste o jeruzalemských pútiach karhá neporiadky a zlovyky pútnikov a neodporúča časté putovanie.

Učenie. Človek môže *Boha poznať*, lebo má v sebe i niečo duchovného, teda Bohu podobného. Nakoľko v poznávaní je odkázaný na pomoc smyslov, môže sa ľahko pomýliť a je naklonený v stvorení hľadať Stvoriteľa. Pred omylom ho chráni zjavenie — sv. Písmo — ako »hlas Ducha Svätého« a ústne podanie. (Eun. 7.) Bezprostredné videnie Boha začína do istej miery už tu na zemi, totiž vtedy, keď je duša očistená a Duchom Svätým posvätená. V tom je najväčšie blaho človeka. Ale ľudská duša nemôže úplne chápať Boha, lebo konečné nemôže pochopiť Nekonečného. (Beat. 6; Orat. cant. 10.)

Učenie o *Najsv. Trojici* zdokonalil tým, že podľa Platóna pripisoval všeobecným pojmom reálnu existenciu. Robil rozdiel medzi prirodzenosťou a individuum. Hovorí: Petra, Pavla a Barnabáša spolu treba nazývať jedným človekom, a nie tromi ľuďmi (κατὰ τὸ ἄνθρωπος εἰς ἄνθρωπος). Preto je jeden Boh a tri božské Osoby. Každá z božských Osôb je pravý Boh, ale nie sú traja Bohovia, lež len jeden Boh, lebo tri Osoby majú len jednu podstatu. Sv. Gregor označuje Syna ako »jednorodeného«. Tým »plodený« znamená výlučne Syna. Duch Svätý »vychádza« z Otca skrze Syna. (De Trin.)

Učí, že v Kristovi sú dve prirodzenosti, ktoré nie sú smiešané v jednej podstate (év

πρόσωπον, δύο φύσεις; Eun. 5). Preto je možná komunikácia idiom. Proti Apolináriovi dokazuje, že ľudská prirodzenosť Kristova je úplná, teda Kristus má i ľudskú dušu. Keby Kristus nemal ľudskej duše, ako učí Apolinárius, nebol by vykúpený celý človek. Panna Mária je skutočne θεοτόκος a nie ἀνθρωποτόκος. (Ep. 3.)

Gregorovo eschatologické učenie sa veľmi podobá učeniu Origenovmu. Proti Áriovi prizvukuje síce totožnosť tela, ktoré vstane zmŕtvych s terajším telom (Opif. 27), ale apokatastázu, t. j. konečné smierenie zatratených s Bohom a tým aj dočasnosť pekelných múk hlása podobne ako Origenes. (Cat. 26.)

O *Eucharistii* hovorí: »Verím, že chlieb v okamžiku, keď je konsekrovaný (ἁγιαζόμενον,) premení sa v Telo Slova«. (Or. cat.)

Gregor je veľmi sociálne založený, čo sa javí najmä v jeho náhľade na otrokov. Je nesmysel — hovorí — chcieť kúpiť za malý peniaz obraz boží (človeka), ktorého duša má väčšiu cenu než celý svet. (De anima.)

LITERATÚRA: SBIERKY: Migne, P. P. gr. sv. 44-46. — Nemecky: Bardenhewer-Weymann-Zellinger, *Bibl. der Kirchenväter*, 56. — ŠTÚDIE: Bayer, *Gregors v. Nyssa Gottesbegriff*, Giessen, 1935. — J. Lenz, *Jesus Christus nach der Lehre des hl. Gregor v. Nyssa*, Trier, 1925. — W. Vollert, *Hat Gregor von Nyssa die paulinische Eschatologie verändert?* »Theologische Blät-

ter», Leipzig, 1935. — Méridier, *L'influence de la seconde sophistique sur l'oeuvre de Grégoire de Nysse*, Rennes, 1906. — Gronau, *De Basilio, Greg. Naz. Nysenoque Platonis imitatoribus*, Göttingen, 1908.

HLAVA III.

ANTIOCHIJSKÁ ŠKOLA — ŽIACI ŠKOLY ANTIOCHIJSKÉJ

Árius.

Narodil sa r. 256 v Líbyi. Bol žiakom Luciána, zakladateľa školy. Okolo r. 310 stal sa kňazom v Alexandrii. Lucián ho soznámil s adopcianizmom Pavla Samosatského, a preto dostal sa do sporu s biskupom Alexandrom, ktorý ho podvrátil na synode alexandrijskej r. 320. I nicejská synoda (325) zavrhol jeho náuku. Uchýlil sa najprv do Palestíny; potom odišiel k svojmu priateľovi biskupovi Euzebiovi do Nikomedie, kde napísal na rozšírenie svojich náuk spis (Θεολογία hostina). Cisárovi Konštantínovi predostrel dosť nejasné vierovyznanie, na základe ktorého cisár ho rehabilitoval. Pravda, Atanáž to podvrátil. Priatelia vymohli mu prijatie medzi carihradské duchovenstvo. Árius už sa chystal slávnostne nastúpiť svoje miesto, keď náhle zomrel r. 336.

Árius bol človekom veľkej inteligencie, povahy vážnej a prísnej. Reč jeho bola la-

hodná a presvedčivá. Tieto skvelé vlastnosti
boly spojené s veľkými chybami. Bol veľmi
pyšný a rád sa pretváral. Z jeho spisov osta-
lo v dielach Atanáзовých niekoľko zlomkov
z *Θαλασία*, dva listy biskupovi Euzebiovi z
Nikomedie a Alexandrovi a vierovyznanie,
ktoré predostrel Konštantínovi.

Jeho učenie v krátkosti obsahuje asi toto:

a) Boh je jediný a neploditeľný (*ἀγέννητος*)

O svoju podstatu sa nedelí s nikým.
Všetko, čo existuje okrem jediného Boha,
je stvorené vôľou božou z ničoho.

b) Slovo (Logos) je prostredníkom medzi
Bohom a svetom. Jestvovalo skôr ako čas,
ale nie je večné. Bol čas, keď ho nebolo: fuit
tempus, cum Verbum non fuit.

c) Slovo je stvorené z ničoho, a keď sa
predsa hovorí o jeho splodení, má sa roz-
umieť synovstvo adoptívne.

d) Slovo je menšie než Boh, ale dokona-
losťou prevyšuje všetky stvorenia.

Apolinárius z Laodicey.

Narodil sa okolo r. 310 v Laodicee pri An-
tiochii. Študoval filozofiu a oduševňoval sa
za Platóna. Ostro sa postavil proti laodicej-
skému biskupovi, ktorý sa prikláňal k aria-

nizmu. Spolu so svojím otcom napísal viac spisov proti arianizmu. Biskupom v Laodicei sa stal okolo r. 360. Usiloval sa obhajovať božstvo Slova proti Áriovi, ale zašiel tak ďaleko, že popieral v Kristovi úplnú ľudskú prirodzenosť. Jeho učenie zavrhol carhradský snem r. 381. Zomrel okolo r. 390.

Apolinárius mal zriedkavé kvality. Vynikal v teológii i v profánnej vede; bol to človek vážny a hlboko zbožný. Ako spisovateľ pracoval najmä na poli exegézy, pričom pokračoval v smere školy antiochijskej, usilujúc sa o doslovný výklad. Sv. Hieronym mu pripisuje »nespočetné množstvo« spisov o sv. Písme. Ostalo po ňom len niekoľko zlomkov a citátov.

Zachovali sa zlomky ku Knihe Prísloví, Izaiášovi a k listu sv. Pavla Rimanom. Celá sa zachovala *Parafráza k Žalmom*, napísaná v hexametroch. 30 kníh proti neoplatonikovi Porfirovi sa celkom stratilo; len Hieronym ich spomína. Spis o Najsv. Trojici, ktorý je medzi knihami Gregora Taumaturga, patrí Apolinárovi. Zo spisov sv. Gregora Nysanského (*Antirrheticus*) možno usudzovať, že Apolinárius napísal ešte mnohé iné spisy, ktoré obsahovali bludné učenie kristologické.

Učenie. Zpočiatku Apolinárius vôbec po-

pieral v Kristovi stvorenú dušu. Neskoršie prešiel k trichotómii a hovoril, že človečenstvo Ježišovo malo telo (σάρξ) a nižšiu dušu (anima animalis, ψυχή), popieral však dušu rozumnú (νοῦς) na miesto ktorej nastúpilo v Kristovi Logos.

Diodor z Tarzu.

Narodil sa okolo r. 330 v Tarze alebo Antiochii z poprednej rodiny. V Aténach a v Antiochii si získal dôkladné vedomosti teologické i profánne. Venoval sa asketickému životu. Bol archimandritom mníšskej spoločnosti blízko Antiochie. Slovom i písmom hájil kresťanské učenie, ktoré práve vtedy veľa trpelo i od pohanov i od heretikov. R. 378 stal sa biskupom v Tarze. Ako biskup, zúčastnil sa na sneme carihradskom r. 381. Zomrel r. 394.

Diodor sa tešil ešte za živa a tiež dlho po smrti veľkej autorite, kým sa nedokázalo, že je vlastne spolu s Teodorom z Mopsvestia pôvodcom bludu nestoriánskeho. Bol neobyčajne pracovitý. Exegetizoval celé sv. Písmo, pričom sa držal výkladu gramaticko-historického. Z jeho výkladov zachovaly sa len zlomky.

Učil, že Syn Boží býval v »synovi Dávidovom« ako v kostole. Bol otcom nestorianizmu.

Teodor z Mopsvestia.

Narodil sa z bohatej rodiny antiochijskej okolo r. 350. Jeho spolužiakom bol sv. Ján Zlatoústý. Chcel sa venovať povolaniu právnickému, ale na nahovárание svojho priateľa odišiel do kláštora. Do r. 392 účinkoval ako kňaz v Antiochii a zasahoval i do dogmatických sporov. Neskôršie stal sa biskupom v Mopsvestiu a spravoval túto diecézu až do svojej smrti r. 428.

Ako spisovateľ stál pod vplyvom svojho učiteľa Diodora. V boji proti apolinarizmu dospel k mylnému názoru, ktorý spolu s nestorianizmom bol odsúdený na sneme efezskom r. 431. Okrem pomýlenia v kristológii popieral aj dedičný hriech, čím kliesnil cestu pelagianizmu. Jeho verným žiakom bol Nestorius, podľa ktorého je pomenovaný kristologický blud.

Teodor exegetizoval skoro celé sv. Písmo metódou gramaticko-historickou, ale z jeho spisov celé sa zachovali v preklade latinským len výklady k *malým prorokom* a k malým

listom sv. Pavla. V preklade sýrskom márne jeho komentáre k evanjeliu sv. Jána. Z ostatných jeho dogmatických prác zachovaly sa len zlomky.

Nestorius.

Bol pôvodu akiste perzského. Ako mních získal si v Germanícii (Sýria) a v Antiochii svojím rečníckym nadaním veľkú obľúbenosť. Cisár Teodozius II. povýšil ho na patriarchu v Carihrade r. 428.

Proti bludárom postupoval bezohľadne, ale čoskoro aj sám upadol do bludu a koncil efezský ho sosadil ako »bezbožného učiteľa«. Cisár ho poslal do vyhnanstva do Egypta, kde r. 451 zomrel.

Popieral komunikáciu idiom v Kristovi a neuznával Pannu Máriu za bohorodičku (θεοτόκος). Učil, že človek v Kristovi sa menuje síce Synom Božím a teší sa božskej úcte, ale musel si ju na zemi zaslúžiť; celkom ju dosiahol len po svojom zmŕtvychvstaní. Popieral teda fyzickú jednotnosť Kristovej osoby.

LITERATÚRA: Cayré, *Patrologie I*, str. 299, Paris, 1931. — Lietzmann, *Apollinaris von Laodicea und seine Schule*, Tübingen, 1904. — Abrahamovski, *Untersu-*

chungen zu Diodor von Tarsus, »Zeitschr. f. neut. Wiss.«, Giessen, 1931. — Abrahamowski, *Neue Schriften Theodors v. Mopsuestia*, »Zeitschr. f. n. Wiss.«, Gies- sen, 1934.

*Sv. Ján Zlatoústy.
(Doctor Eucharistiae.)*

Najskvelejším predstaviteľom antiochij- skej školy je sv. Ján Zlatoústy.

Narodil sa asi r. 344 v Antiochii, kde jeho otec bol vysokým vojenským hodnostárom. Skoro po Jánovom narodení otec zomrel. Matka Antúza sa znovu nevydala preto, aby sa úplne mohla venovať výchove svoj- ho syna. Klasické vzdelanie získal od zna- menitého rétora Libánia. Chcel sa veno- vať právnictvu, ale na nahováranie svojho priateľa Bazila uchýlil sa do samoty, aby sa venoval modlitbe a štúdiu sv. Písma. Po- dľa vtedajšieho zvyku, ktorý neskoršie ostro odsudzoval, prijal sv. krst len hodne nesko- ro, asi r. 367. Kým matka žila, viedol doma asketický život. Po jej smrti šiel do blízke- ho kláštora, kde bol predstaveným Diodor z Tarzu. Tu získal pre rehoľný život neskor- šieho bludára Teodora z Mopsvestia. Pre slabé zdravie sa musel vrátiť do Antiochie. Natoľko vynikal svätým životom, učenosťou

a výrečnosťou, že už r. 373 chceli ho spolu s Bazilom vysvätiť za biskupa. Ján len útekom vyhol sa na istý čas tomuto úradu. R. 381 ho vysvätil antiochijský biskup Melecus za diakona a biskup Flavián r. 386 za kňaza, prideliac mu kazateľský úrad v hlavnom kostole Antiochie. Tento úrad zastával 12 rokov a získal si ako kazateľ svetové meno. Za týchto dvanásť rokov veľmi bol činný aj literárne. Po smrti carihradského patriarchu (397) dal cisár Arkádus Jána lešou priviesť do Carihradu a vysvätiť za biskupa, hoci sa tomu protivil. R. 398 bol intronizovaný.

Hoci Ján len s nevôľou prijal biskupstvo, jednako sa dal celou dušou do práce a začal odstraňovať chyby carihradskej cirkvi, v ktorej sa veľmi rozmohly svetské vplyvy. Ostro vystúpil proti simoniackým biskupom svojho okolia a v tejto práci za čas mu šiel poruke aj cisársky dvor. Ale keď sa obrátil aj proti vplyvným úradníkom cisárskeho dvora, ktorí využívali Arkádiovu slabosť a utláčali ľud, popudil proti sebe cisársky dvor. Na nešťastie sa práve vtedy vyostřil spor medzi ním a ctíbažným Teofilom, patriarchom alexandrijským, pretože sa ujal Teofilom vyhnaných egyptských mníchov. Keď Ján kázal proti ženskej pýche, cítila sa tým urazenou cisárovná Eudoxia. Privolala ale-

xandrijského patriarchu Teofila, ktorý r. 403 svolal synodu zvanú »Pri dube« (ἐπί δρῦν). Predsedal jej s Jánom znepriatelený Teofil. Prisediaci biskupi, jeho osobní nepražníci, pripisovali Jánovi urážku Veličenstva a rozličné iné hriechy, a preto ho sosadili. Arkádus potvrdil rozsudok a Ján musel ísť do vyhnanstva. Každý sa tešil jeho sosadeniu okrem ľudu, ktorý si ho pre jeho spravodlivosť veľmi obľúbil. Náhle zemetrasenie natoľko nastrašilo cisárovnú Eudoxiu, že žiadala Jánov návrat. Ale smierenie trvalo sotva dva mesiace. Keď pri posviacke sochy cisárovnej, postavenej v blízkosti kostola, dopustil sa ľud nepríстойností a Ján sa ponošoval u mestského prefekta, Eudoxia to považovala za útok na svoju osobu a vynútila si u Arkádia jeho opätovné sosadenie. Márne protestoval proti tomu pápež Inocent I. a celý západ, Ján musel ísť do vyhnanstva na veľmi odľahlé miesto v Malej Ázii. Jeho prívržencov, zvaných »joanítov«, surovo prenasledovali a vraždili. Keďže ostával v listovnom spojení so svojimi prívržencami a mnohí ho navštevovali, dal ho cisár r. 407 odviecť k Čiernemu moru. Ale podlomené zdravie utrápeného svätca to už nevydržalo. Zomrel na ceste dňa 14. sept. r. 407. Jeho ostatky slávnostne priniesli do Carihradu a

uložili v hlavnom kostole. Pri tej príležitosti cisár Teodózius II. mŕtveho verejne odprosoval za ublíženia, ktoré mu spôsobila jeho matka Eudoxia.

Slabá telesná konštrukcia sv. Jána skrývala najväčšieho ducha východnej cirkvi, ktorému sa na Západe vyrovná jedine sv. Augustín. Bol nepatrnej postavy, ale mal živé, hlboké oči. Vo svojej životospráve bol veľmi prísny nielen k sebe, ale aj k iným. V zaobchádzaní s ľuďmi bol odmeraný, ba až chladný, ale vždy spravodlivý. Mal dokonale vyvinutý cit pre zodpovednosť a úradnú povinnosť. V reči a v rokovaníach bol smelý, otvorený a prostý. Vytýkali mu až bezohľadnosť. Nebol duchom špekulatívnym a filozofom ako Gregor Nysanský. Filozofie, reprezentovanej novoplatonizmom, sa obával, lebo videl v nej posledné hradby pohanstva. Zbožnosť považoval za jedinu opravdivú filozofiu.

Jeho rovesníci, ale hlavne neskorší svet, videl v ňom »stĺp Cirkvi a fakľu pravdy«. Svoje opravdivé pole nachádzal v dušpastierskom úrade a najmä na kazateľnici. Je bezpochyby najväčším kazateľom východnej cirkvi. Ako kazateľ nenapodobňoval anticých rétorov; protivila sa mu ich teatrálnosť. Vytvoril ideál kresťanského kazateľa. Jeho

reči sú neobyčajne obrazné, pútavé a ľahko srozumiteľné. Nerád teoretizoval, všade hľadal praktický vzťah. Preto i keď kázal dlho, jeho slová neunavily. Chcel vplývať obsahom svojej reči, prednesom. Najgeniálnejšie sú jeho príležitostné reči. Účinkoval viac na srdce ako na rozum.

Svoje reči nepísal, ale dlhšie pred nimi meditoval. Obecenstvo vychovával, aby riadne počúvalo kázne. Na Východe bolo zvykom že pri kázni obecenstvo prejavovalo svoj súhlas tleskaním. Sv. Ján sa proti tomu ohraďuje: »Tu nie je divadlo, nie ste tu preto, aby ste videli hercov.« (17. Mt 7.) Ako spisovateľ je po Origenovi najplodnejší medzi východnými spisovateľmi. Spisy svoje zväčša diktoval. Väčšinu z nich tvoria výklady sv. Písma vo forme homílií, ale má i veľa úvah a listov. V exegetických spisoch sa pridržoval metódy historicko-gramatickej. Ani jeden cirkevný spisovateľ nevysvetlil svätý text dôkladnejšie a praktickejšie ako sv. Ján.

Homílie. Máme z nich asi 700 k textu Starého a Nového zákona. Sem patrí 76 homílií ku Geneze. Predniesol ich v Antiochii v r. 386-88. Sú najdôkladnejším komentárom ku Geneze. Od sv. Jána máme výklad 60 žalmov, ktorý vyniká hĺbkosťou myšlienok

a elegantnou rečou, ďalej tri homílie o Dávidovi a Saulovi, dve homílie o prorokoch (De obscuritate prophetarum) a 6 homílií o Izaiášovi.

Z kníh Nového zákona vyložil evanjelium sv. Matúša v 90 homíliách, ktoré predniesol v Antiochii okolo r. 390; evanjelium sv. Jána v 88 homíliách z r. 389, v ktorých polemizuje s ariánmi. 55 homílií ku *Skutkom apoštolským* z r. 400 sú čo do formy slabšie spracované než predošlé. K *listom sv. Pavla* složil sv. Ján 250 homílií, ktoré sú najlepším komentárom k listom tohto apoštola. V nich sa prezrádza duševné príbuzenstvo sv. Jána Zlatoústeho s apoštolom Pavlom. Skvele je komentovaný najmä list Rimanom. Sv. Izidor z Pelúzia hovorí o ňom (Ep. 5, 32): »Keby ho bol chcel sám božský Pavol vysvetľovať, nebol by to lepšie učinil.«

Okrem exegetických homílií máme od sv. Jána veľa kázní, napísaných z rozličných príležitostí a na rozličné témy. Dogmaticko-polemického smeru sú *Homiliae octo contra Iudaeos*, napísané proti kresťanom, ktorí slávili veľkonočné sviatky spolu so židmi. V diele *Homiliae XII contra Anomaeos* karhá pýchu ariánov vo vysvetľovaní božích tajomstiev. Dokazuje konsubstancialitu Boha Syna s Otcom. *Homiliae XXI de statuis* povedal antio-

chijskému ľudu r. 387. Ľud v rozhorčenosti nad neznesiteľnými daňami zničil sochy cisárskej rodiny a očakával trest. Z tejto príležitosti zostavil sv. Ján aj osobitnú reč, ktorú predniesol cisárovi Teodóziovi biskup Flavián, na čele deputácie, ktorá mala odprosiť cisára za urážku. Reč pohla cisára k slzám a dosiahla svoj cieľ.

Z panegyrických rečí sú najskvelejšie 7 rečí o sv. Pavlovi, v ktorých najdokonalejšie nakreslil apoštolov obraz. Sv. Ján bol jeho nadšeným ctiteľom a obdivovateľom. Složil chváloreči aj o iných svätcoch Starého a Nového zákona. (Jób, Eleazar, Judáš Machabejský, sv. Ignác z Antiochie atď.)

Okrem toho máme od neho mnoho príležitostných rečí na výročité sviatky. Vyniká najmä reč, povedaná na Božie narodenie 25. dec. r. 386, v ktorej spomína, že tento sviatok je v Antiochii sotva 10 rokov známy a dostal sa na Východ z Ríma.

Sv. Ján napísal veľa úvah morálneho obsahu. Priateľovi Teodorovi poslal dve knihy. *Adhortatio ad Theodorum lapsum*, v ktorých sa usiluje Teodora, neskoršieho biskupa v Mopsvestiu späť získať kláštornému životu, ktorý bol opustil, a spis *Adversus oppugnatores vitae monasticae*, napísaný po r. 376, keď sa cisár Valent dopustil násilienstva pro-

ti mníchom. V ňom kreslí vznešenosť rehoľného života a žiada rodičov, aby nerobili synom ťažkosti, keď sa chcú zasvätiť rehoľnému životu. *De virginitate* vysvetľuje slová sv. Pavla (I. Cor. 7.), že stav manželský je dobrý, ale panenstvo lepšie. Panenstvo je predpokladom dokonalosti. V spise *De non iterando coniugio* odporúča vdovám, aby zostaly vo vdovskom stave.

V 6 knihách o kňazstve kreslí vo forme dialogu medzi sebou a sv. Bazilom vysokú hodnotu kňaza a jeho veľké povinnosti. Naznačuje tu aj dôvod svojho úteku, keď mal byť vysvätený za biskupa. Kňaz má byť svätého života, musí mať veľkú múdrosť a skúsenosť, ktoré vlastnosti on sám vo svojej skromnosti si nepriznával.

V spisoch *Contra Iudaeos et gentiles* a *Contra Iulianum et gentiles* dokazuje sv. Ján božstvo Ježiša Krista tým, že na ňom sa splnily všetky predpovede prorokov.

V spise o *výchove dietok* žiada od rodičov starostlivú výchovu dietok, lebo nedostatok výchovy spôsobuje nepokoje medzi kresťanmi.

Listy sv. Jána Zlatoústeho, počtom asi 240, pochádzajú z jeho druhého vyhnanstva a delia sa na historické, potešujúce, doporučujúce a rodinné. V nich sa prejavuje jeho

veľký duch v pokojných dňoch i ťažkých chvíľach navštívenia.

Sv. Jánovi pripisovaná *Liturgia*, v ktorej grécka cirkev dodnes odбavuje omšu svätú po celý rok (okrem niekoľkých sviatkov), nepochádza od neho. A nesúhlasí ani s tým, čo Zlatoústý vo svojich spisoch hovorí o liturgii svojej doby.

Učenie. V dobe sv. Jána Zlatoústeho bol arianizmus už zväčša premožený a nestorianizmus sa ešte len začínal šíriť. Preto Ján ako spisovateľ nie je bojovný. Jeho pero slúžilo pokojne a vysvetľovalo kresťanskú vieru. Hoci pochádzal zo školy antiochijskej a najskvelejšie ju reprezentoval, nepodľahol bludom tejto školy. Nedal sa strhnúť ani bludmi Origenovými, i keď bol vystavený origenistickým vplyvom. Temer vo všetkom podáva náuku tak ako dnešná Cirkev. Najdokonalejšie učí o *Eucharistii*, preto ho Cirkev pomenovala *Doktorom Eucharistie*. Hovorí o nej na nespočetných miestach svojich spisov tak jasne, ako nik dosiaľ: »My nielen vidíme nášho Spasiteľa, ale môžeme ho i vziať do svojich rúk, požívať ho a piť jeho krv, najvnútornejšie sa s ním spojiť.« (In Joan. Hom. 46.) Hovorí, že v kalichu je to isté, čo tieklo z otvoreného boku Ježiša Krista. Kristus sa stáva prítomným v Eucharistii skrze preme-

nenie (μετχρῶσθμίξει), sám je kňazom na oltári. (82, Matth. 5.) Premenenie spôsobia slova Krista: »Toto je telo moje«. Eucharistiu sv. Ján často nazýva obetou, totožnou s obetou kríža. (17, Hebr. 3.)

Jeho *kristologia* je jasná, najmä v učení o spojení dvoch prirodzeností v božskej osobe Krista. (7, Hebr. 3.) Používa síce výraz antiochijskej školy »Logos býval v Ježišovi-človeku ako v kostole« (Ps 44, 3), ale rozhodne prízvukuje, že Kristus je len jedna osoba. (7, Phil. 3.) O Panne Márii neužíva síce výraz θεοτόκος, ale ani nikde netvrdí, že porodila len človeka. Ináč vo svojej mariológii niekedy používa menej súcich výrazov, ba pripisuje Matke Božej ľudské nedokonalosti, ktoré nemožno uviesť do súhlasu s jej svätosťou (istú pýchu na svojho Syna, Hom. Matth. 44). K tomu poznamenal sv. Tomáš Akvinský: »In verbis illis Chrysostomus excessit«. (Summa th. III, 27.)

O dedičnom hriechu sa sv. Ján nevyjadruje dosť jasno. Píše: »Krstíme i nedospelé deti, hoci nemajú hriechov« (ἁμαρτήματα) preto sa naň odvolávali pelagiáni. Ale už sv. Augustín dokázal, že Zlatoústý tu mieni osobné hriechy, a preto užíva množný počet, ἁμαρτήματα. Z ostatných spisov Zlatoústeho vysvitá, že nepopieral následky dedičného

hriechu, hoci o samom hriechu a o jeho prechode na potomstvo mlčí. (10, Rom. 3.) No nemal ešte poruke presné výrazy o dedičnom hriechu, ktoré uviedol sv. Augustín.

O *milosti* hovorí, že je potrebná na každý spasiteľný skutok, ale človek, majúci slobodnú vôľu, môže sa milosti sprotiviť (Philipp. hom. 8.) Milosť božia je nezaslúženým darom. (Rom. hom. 16.)

O *sviatostiach* všeobecne hovorí, že ich platnosť nezávisí od svätosti vysluhovateľa. Krstom svätým človek dosiahne odpustenie hriechov a dostane Ducha Svätého. Birmovanie sa udeľuje vkladáním rúk. O pokání píše častejšie, takže sa dalo naň odvolávať ako na svedka privátnej spovede. No medzi povinnosťami kňaza nespomína úlohu spovedať. (De sacerd.) Čo sa týka Sviatosti Oltárnej, je najlepším učiteľom kresťanského staroveku.

Dôležité je jeho učenie o *Cirkvi*. Učiteľský úrad Cirkvi je neomylný. (Tim I, 11.) Cirkev nezávisí od svetskej moci (De sacerd. 3, 1), je jedna a všeobecná (Tim I, 11), vybudovaná na sv. Petrovi (In Matth. hom. 54). Ale o primáte rímskeho biskupa sa jasne nevyslovuje; i keď sa pri svojom druhom sosení dovoľáva pápeža Inocenta I., nemožno to považovať za uznanie rímskeho biskupa

za najvyššie apelačné fórum. Podobné listy poslal Zlatoústý aj iným západným biskupom.

Učí večnosť pekelných múk: »Peklo hriechy nesotrie, hoci je večné.« (17, Hebr. 5.)

Prísahu nedovoľuje ani vo spravodlivej veci, a tomu, kto prízvukuje nevyhnutnosť prísahy, odpovedá: »Kde ide o prestúpenie zákona, nemôže byť reči o nevyhnutnosti; jedno je potrebné, a to neurážať Boha.« (Stat. 5, 7.)

LITERATÚRA: SBIERKY: Migne, P. P. gr. 47-64. — Č e s k y : Desolda, Sv. Jana Zl. o kněžství knih 6, Praha, 1854. »Na hlubinu«, r. XX, č. 6—7; XIX, 9—12. — Dr. Birkenmajer, Jan Chrysostom, Mowy wybrane. P. O. K. Tom, XXII, Poznań. — N e m e c k y : Bardenhewer, Bibl. d. Kirchenväter, 23, 25, 26. — ŠTŮDIE: Baur, St. Jean Chrysostome et ses oeuvres dans l'histoire littéraire, Louvain, 1907. — Naegle, Die Eucharistienlehre des hl. Joh. Chr., des »Doctor Eucharistiae«, Freiburg i. B., 1900. — Stiglmayr, Die historische Unterlage der Schrift des hl. Chrysostomus über das Priestertum, Zeitschrift f. d. kath. Theol., Innsbruck, 1917. — Bonnsdorff, Zur Predigtthätigkeit des Johannes Chrys., Helsingfors, 1922. — Baur, Johannes Chrysostomus und seine Zeit, München, 1930. — A. Puech, Saint Jean Chrysostome, Paris, 1900. — Marini, Il primato di san Pietro e dei suoi successori in san Giovanni Crisostomo, Roma, 1922.

Teodoret, biskup cyrský.

Teodoret je posledným predstaviteľom antiochijskej školy, ako zasa sv. Cyril, jeho dlhoročný protivník, je posledným reprezentantom školy alexandrijskej. Nevniká do teologických otázok s takou istotou ako sv. Cyril, ale ako exegetický spisovateľ ho prevyšuje. Keďže bol protivníkom efezského snemu, nebol nikdy uctievaný ako svätý, hoci vynikal v čnostiach. Nebol uznaný ani za cirkevného Otca.

Narodil sa po r. 386 v Antiochii. Rodičia ho už v útlom veku poslali do kláštora, kde prežil 30 rokov. Teodor z Mopsvestia bol jeho učiteľom a Nestorius jeho spolužiakom. R. 423 sa stal biskupom v Cyre neďaleko Antiochie. Ako biskup horlive vystupoval proti rozličným bludom a staral sa i o pozemský dobrobyt svojich veriacich. Sám viedol prísny asketický život. Na začiatku kristologických bludov stál na strane Nestóriovej a napísal traktát proti 12 Cyrilovým protinestoriánskym anatemizmom. Ani po sneme efezskom neprestal hájiť Nestória. Až r. 435 sa pripojil k únii, uzavretej medzi cirkvou a školou antiochijskou. Ako prívrženec Nestóriov dostal sa do ostrého boja so stúpenkami monofyzického bludu, ktorí ho pozbavili úradu na »lúpež-

níckom« efezskom sneme r. 449. Na chalcedonskom sneme (451) súhlasil s odsúdením Nestória, čím bol rehabilitovaný. Jednako 5. všeobecný snem r. 553 odsúdil v troch kapitolách aj jeho spis proti anatemizmom a niekoľko jeho kázní a listov. Zomrel r. 458.

Teodoret zanechal značné literárne dielo. Jeho spisy sa delia na apologetické, dogmaticko-polemické, exegetické a historické. Ostalo po ňom aj veľa listov. V exegetických spisoch sa pridržiava pravidiel školy antiochijskej.

A p o l o g e t i c k é s p i s y. Teodoret je posledným kresťanským apologétom a svojím spisom *Liečenie gréckych chorôb* (Ελληνικῶν θεραπευτικῆ πνευματικῶν) uzaviera grécke apologetické diela. Napísal ho okolo r. 347. V ňom uvádza náhľady pohanov a kresťanov na rozličné teologické a filozofické otázky.

K dogmaticko-polemickým spisom patrí *Reprehensio XII. capitum sive anathematismorum Cyrilli a Pentalogium*, t. j. 5 kníh proti Cyrilovi. Zachovaly sa z nich len 2 knihy medzi Cyrilovými spismi o Najsv. Trojici a Vtelení. Tieto spisy boli odsúdené na 5. cirkevnom sneme. Okolo r. 447 napísal obsažné dielo proti monofyzitizmu Έρρανιστής vo forme dialogu medzi žobrákom a ortodoxným kresťanom. Pod žobrákom rozumie

monofyzitov, pretože svoje učenie vyžobrali od dávnejších bludárov. Dogmatického smeru je i 10 rečí *De providentia*, v ktorých dokazuje a obhajuje božiu prozreteľnosť.

Exegetické spisy Teodoretove sú dvojaké: didaktické traktáty a komentáre. Didakticky — vo forme otázok a odpovedí — rozoberá 5 kníh Mojžišových, knihu Jozue, Sudcov, Rút, Knihy kráľovské a Paralipomenon. Komentáre napísal k Žalmom, ku knihe Pieseň piesní, k prorokom a listom sv. Pavla. Jeho sloh je jadrný a hladký. Mnohí ho pokladajú za najlepšieho exegetu gréckeho.

Historické spisy. Napísal *Cirkevné dejiny* v 5 knihách, v ktorých sa zaoberá obdobím od r. 323 (kde prestal Euzebius) po r. 428. Týka sa najviac oblasti antiochijskej. Uvádza v nich veľa významných historických listín. V knihe *Dejiny mníchov* opisuje život 130 východných askétov. *Kompendium poviedok heretikov* v 4 knihách podáva krátke dejiny bludárov, počnúc Šimonom Magom po Eutycha. V piatej knihe stručne rozoberá katolícku vierouku a mravouku.

Z jeho významných kázní ostaly iba zlomky z chválloreči o Jánovi Zlatoústom.

Teodoret vraj napísal vyše 500 listov, z ktorých ostalo iba 230. Sú veľmi dôležité pre

historické poznanie doby, v ktorej Teodoret žil.

Teodoret sa zpočiatku pridŕžoval Nestória, teda i jeho učenia. Ako sám hovorí, Prozreteľnosť božia určila ho za protiváhu extrémov Cyrilových, ktorý bol jeho nepriateľom, a súčasne za hŕadzu bludov Nestóriových svojho priateľa. Preto ho považoval neskorší svet raz za ortodoxného, inokedy za heretika. Neomylný snem (553) ho odsúdil. Na sklonku svojho života zmenil svoje mylné stanovisko.

LITERATÚRA: SBIERKY: Migne, P. P. gr. 80-84. — Bardenhewer, *Bibliothek der Kirchenväter*, 50. — **ŠTÚDIE:** Günther, *Theodoret v. Cyrus und die Kämpfe in der orient. Kirche*, Aschaffenburg, 1913. — Jüssen, *Die Christologie des Theodoret v. Cyrus, Theologie u. Glaube*, Paderborn, 1935. — Schulte, *Theodoret v. C. als Apologet*, Wien, 1904. — Richard, *Un écrit de Théodoret sur l'unité du Christ après l'incarnation*, *Revue des sciences religieuses*, Paris, 1934.

HLAVA IV.

Spisovatelia sýrski a arménski.

Z kresťanskej literatúry v reči sýrskej okrem legendy o listoch Abgara Spasiteľovi (Doctrina Addaei) nič nám neostalo z najstarších kresťanských čias. Čulejší literárny život sa začína v IV. storočí. Jeho vynikajúcim predstaviteľom je sv. Efrém Sýrsky. I edeská katechetická škola, jestvujúca už od II. storočia, prejavuje len v IV. storočí väčšiu činnosť. Zaoberala sa hlavne exegézou podľa metódy antiochijskej školy. Kristologické spory našly značný ohlas medzi Sýrčanmi; nestorianizmus našiel svoje posledné útočisko práve v edeskej škole, dokiaľ ju cisár Zéno r. 489 nerozpustil. Sýrsku literatúru charakterizuje mystický smer a poetizmus; špekulácia je na ústupe. Hlavnými predstaviteľmi sýrskej literatúry sú:

J a k u b A f r á t (Afrahat) (280?-367), zvaný »perzský mudrc«; bol opátom a biskupom akiste v kláštore sv. Marka pri Mosule. Od neho máme listy, reči a homílie. Vydáva svedectvo o kresťanskej viere svojej oblasti. Teologického významu nemá.

Hlavným jeho dielom sú *Demonstrationes*,

v ktorých píše o pokání, Eucharistii, pôste, modlitbe a o božstve Ježiša Krista. Pridržiava sa vierovyznania nicejského. O živote duše po smrti sa pridrižiava náhľadu sýrskych nestoriánov: duša do zmŕtvychvstania ostáva v bezvedomí, v akomsi spánku. O Cirkvi hovorí, že je vybudovaná na Petrovi, ktorý je »kniežaťom a pastierom«. Apoštolovia sv. Ján a sv. Jakub sú »stĺpami« Cirkvi, sv. Peter jej základom.

Sv. Efrém Sýrsky (306?-373) narodil sa v Nisibis v Mezopotámii z dobrej kresťanskej rodiny. Biskup Jakub z Nisibis ho postavil na čelo tamojšej katechetickej školy. Bol len diakonom a zdá sa, že ďalej nepostupoval. Keď sa r. 363 Peržania zmocnili mesta Nisibis, Efrém sa uchýlil na rímske územie. Koniec svojho života prežil v Edese.

Svojím životom a spisovateľským účinkovaním sv. Efrém si získal veľkú úctu v kresťanskom svete. Sýrčania ho uctievali ako svojho »proroka, učiteľa a cytaru Ducha Svätého«. Viedol najprísnejší asketický život. Odvtedy, ako sa stal rehoľníkom, jedol iba jačmenný chlieb a suché strukoviny. Pil len vodu. Bola na ňom len koža a košľ. Pohľad mal vždy prísny, nikdy sa nesmial. A pod týmto nepatrným vonkajškom sa skrývala zlatá duša veľkého mysliteľa.

Mal bohatú a pestrú obrazotvornosť. Tento dar mu pomáha v jeho poetických spisoch, ale škodil mu v teologických vedeckých úvahách. Nemal logickej prísnosti, ktorá je podmienkou vedeckej jasnosti. Nie je teologom v užšom slova smysle, no je verným učiteľom ortodoxnej viery. Benedikt XV. ho povýšil r. 1920 na doktora Cirkvi.

Sv. Efrém zanechal veľa písomných prác, zväčša obsahu exegetického. Napísal aj veľa básní, z ktorých niektoré sa dostaly aj do liturgie. Ovládal len reč sýrsku. Jeho práce hneď poprekladali do reči gréckej, koptickej, arménskej a arabskej. Pripisujú mu veľa apokryfov.

Exegetické diela: Vyložil skoro celé sv. Písmo podľa metódy školy antiochijskej. V pôvodine sa zachovali len komentáre k prvým dvom knihám Mojžišovým, k Skutkom apoštolským a k listom sv. Pavla. Z ostatných spisov máme len zlomky. Niektoré výklady písal veršom; častejšie používa v nich metódu alegorickú.

Jeho poetické diela sa zachovali vo veľkom počte. Sú to buď homílie, písané metricky, alebo hymny. Homílie sú metrické len natoľko, nakoľko riadky majú rovnaký počet slabík. Obsahove sú to epické oslavné básne na cirkevné sviatky. Pri bohoslužbách ich

často recitovali, alebo ich upotrebovali ako duchovné čítanie pre veriacich. Jeho hymny sú lyrickými chválospevami o božích tajomstvách, o svätých, najmä o panenstve Matky Božej. Sv. Efréma právom považujú za najusilovnejšieho ospevovateľa Panny Márie. Jeho reč — ako u básnikov sýrskych vôbec — je veľmi rozvláčna.

Vplyv sv. Efréma vo východnej cirkvi bol značný najmä so stránky mravnej a asketickej. Základom jeho učenia je silné prízvu-kovanie slobodnej vôle človeka. Človek je stvorený na obraz boží tým, že má slobodnú vôľu. Prarodičia okrem tohto naturálneho obrazu božieho mali ešte osobitné nadprirodzené dary nesmrteľnosti a múdrosti. Život človeka považuje za ustavičný duševný zápas s hriechom, proti ktorému odporúča zbrane pôstu, modlitby, miernosti a čítanie svätých kníh. O Matke Božej píše, že bola pannou »ante, in et post partum«. (Carm. nis. 27, 8.) O Cirkvi hovorí, že je nevestou Ježiša Krista. V eschatologickom učení zaeľuje ľudí do troch tried: svätí (qui sunt supra judicium), nedokonalí (qui sunt sub judicio) a zatratení (qui sunt extra judicium). Hovorí, že všetci musia prejsť ohňom pekelným. Prvým oheň neuškodí, druhých očistí a tretích zadrží naveky.

Z ostatných sýrskych spisovateľov vyniká *Cyryllonas*, básnik a verný svedok starej kresťanskej náuky o omši svätej, o nepoškvrnenosti Matky Božej a o úcte svätých a ich pozostatkov. *Rabulas* († 435), biskup edeský, sa vyznamenal v odboji proti nestorianizmu. Písal sýrsky a grécky, v próze i veršoch. Z jeho diela zachovali sa len zlomky. *Izák z Antiochie* (365-460), opát kláštora blízko Antiochie. Veľký básnik ako sv. Efrém. Jeho diela zväčša nie sú ešte uverejnené. Určil ich rehoľníkom. Obsahujú napomenutia k čnostnému životu. V niektorých háji náuku o Najsv. Trojici, o Vtelení a o ľudskej slobodnej vôli.

LITERATÚRA: SBIERKY: Mercati, *S. Ephraemi syri opera*, Rim, 1915. — Bickell, *Ausgewählte Schriften syrischer Schriftsteller*, Kempten, 1872. — ŠTÚDIE: Emerean, *St. Ephrem le Syrien, son oeuvre littéraire grecque*, Paris, 1918. — Cayré, *Patrologie*, Paris, 1931. — Rauschen-Altaner, *Patrologie*, Freiburg, 1931. — Dr. Veselý: *Ze života sv. Efréma syrského*, ČKD, 1935. — »Na hľubinu«, XX, 5 (básne).

Arménsko prijalo kresťanstvo zväčša len v IV. storočí. Kresťanská literatúra vykazuje pozoruhodné diela. No v V. storočí vtrhli do krajiny Peržania a zničili mladé arménske kresťanstvo. Otcom kresťanskej literatúry arménskej je *Mesrop*, ktorý začiatkom V.

storočia založil arménske písmo a sv. Písmo preložil do arménčiny.

Mesrop († 441) bol zpočiatku kráľovským tajomníkom. Neskoršie sa utiahol do samoty a jeho príklad nasledovali mnohí jeho žiaci. Osvojil si reč grécku, sýrsku a perzskú. Do Carihradu vyslal svojich najnadanejších žiakov, ktorí mali poprekladať grécke diela do reči arménskej. Zaoberal sa najmä dušpastierstvom a vyučovaním svojho ľudu. Za tým cieľom precestoval celú Arméniu, v čom ho podporoval arménsky patriarcha Izák Veľký (390-440).

Okrem prekladu Písma sv. pripisujú sa mu homílie a hymny, ktoré sa zachovali pod menom Gregora Osvietiteľa. Obsahujú správnu kresťanskú náuku o sviatostiach, o úcte svätých a o príhovore za zomrelých.

Eznik, žiak Mesropov a pravdepodobne biskup v provincii ararátskej. V Carihrade prekladal do arménčiny spisy gréckych Otcov. Z Carihradu sa vrátil r. 432. Jeho hlavným dielom je »Vyvrátenie siekt« v 4 sväzkoch. Vyvracia náhľady pohanov o večnosti hmoty, náboženstvo Peržanov, filozofiu Grékov a konečne blud Marcionov. Vyniká bystrosťou rozumu. No miestami je naivný. Podáva svedectvo o úcte svätých, ich pozostatkov a o prvenstve sv. Petra.

M o j ž i š, biskup z Choren, tiež žiak Mesropov, prekladal gréckych spisovateľov. Do arménčiny preložil Euzebiovu kroniku, ktorej prvá časť sa zachovala len v tomto preklade. Pripisujú sa mu aj dve homílie a vianočné a veľkonočné hymny. Jeho hlavným dielom sú »Dejiny Arménska« v 3 knihách. O tomto diele sa dnes domnievajú, že pochádza len zo VII. alebo VIII. storočia.

LITERATÚRA: Bardenhewer, *Bibl. der. Kirchenväter*, 57; 6. — Bardenhewer, *Gesch. d. a. Lit.*, Freiburg, 1913. — Cayré, *Patrologie*, Paris, 1931. — U. Mannucci, *Patrologia II*, Rím, 1937.

II. ČASŤ

ZÁPADNÍ SPISOVATELIA.

HLAVA I.

VELKÍ BOHOSLOVCI ZÁPADNEJ CIRKVI.

Sv. Hilár z Poitiers.

Sv. Hilár sa narodil okolo r. 315 v Poitiers z bohatej pohanskej rodiny. Venoval sa ré-torskému povolaniu. Kresťanom sa stal len v pokročilom veku (345), čítajúc prolog evan-jelia sv. Jána. Dotkly sa ho slová, že Boh sa stal človekom, aby sa ľudia stali dieťkami božími. Bol ženatý, ale ľud a klérus žiadal si ho za biskupa svojho rodného mesta. Na pa-rížskej synode r. 355 sa ostro postavil proti ariánskemu biskupovi Saturninovi z Archá-tu, pomocou ktorého chcel cisár Konštantín rozšíriť arianizmus aj v Galii. Cisár ho preto poslal do vyhnanstva do Malej Ázie. Hilár

využil svoje 4-ročné vyhnanstvo na zdokonalenie sa v reči gréckej; preštudoval gréckych sv. Otcov a venoval sa aj písomníctvu. R. 359 sa zúčastnil na synode v Seleucii a potom odišiel do Carihradu, aby získal cisára Konštancia pre ortodoxnú vieru a aby si vymohol konfrontáciu so svojím protivníkom Saturninom. Svoj cieľ nedosiahol. Pretože začal byť nepríjemný ariánom na Východe, poslal ho cisár späť do Galie. Po svojom návrate usiloval sa sjednotiť celú Galiu. Keď dosadili biskupa Saturnina, Hilárovi sa podarilo dosiahnuť na parížskej synode r. 361, že celý galský episkopát sa prihlásil k nicejskému vierovyznaniu. R. 364 zúčastnil sa na synode milánskej, ktorá mala súdiť o pravovernosti ariánskeho biskupa Auxencia. Auxenciovi sa podarilo dosiahnuť u cisára Valentiniána, že Hilára vypovedali z Talianska ako rušiteľa pokoja. Posledné roky svojho života venoval výlučne duševným službám svojich veriacich. Zomrel r. 368. Od r. 1851 je uctievaný ako učiteľ Cirkvi.

Hilárov život spadá do čias, keď arianizmus bol na vrchole svojej slávy. Západná Cirkev mala v ňom muža, akého mal Východ v osobe sv. Atanáza. Charakterove si boli títo dvaja mužovia veľmi podobní. I Hilár

bol húževnatý, pravý muž činu. Preto ho menujú Atanájom Západu. Pravda, Západ nebol natoľko postihnutý bludom ako Východ. Hilár sa venoval boju proti arianizmu celých 12 rokov. Jeho zásluhou je, že sa tento blud na Západe lepšie neujal.

Ako spisovateľ vyniká originálnosťou myšlienok a eleganciou slova. Je vlastne prvým dogmatikom na Západe. Bol prvotriednym znalcom sv. Písma a skladateľom latinských hymien. Jeho vety sú miestami nejasné. Jeho spisy sú dogmatické, historicko-polemické, exegetické a hymny.

Dogmatické spisy. Hlavným Hilárovým dielom je spis *De Trinitate* v 12 knihách. Napísal ho za svojho vyhnanstva v Malej Ázii. Obhajuje v ňom božstvo Ježiša Krista. V prvej knihe sa zmieňuje o svojom obrátení a uvádza, že cieľom jeho diela je premôcť arianizmus a sabelianizmus. V ďalších knihách podáva náuku o Najsv. Trojici. Vysvetľuje reálnu rozdielnosť Osôb a jednotnosť prirodzenosti. Objasňuje niektoré miesta sv. Písma, ktoré sa zdajú byť proti náuke o Najsv. Trojici, najmä slová Proverb. 8, 22: Dominus possedit me.

Historicko-polemické spisy. R. 356 uverejnil dielo *Liber ad Constantium Augustum*, z ktorého sa zachovaly len zlom-

ky. Dokazuje, že v boji proti Atanáзовi nešlo o jeho osobu, lež o pravú vieru. V druhom diele podobného názvu obhajuje seba a galských biskupov, ktorých Saturnin obžaloval pre politickú nespoľahlivosť. R. 360 uverejnil nový spis *Liber secundus ad Constantium imperatorem*, v ktorom píše cisárovi, že svoju pravdu dokáže zo sv. Písma. Keď to cisár odoprel, toho istého roku napísal dielo *Contra Constantium imperatorem*, v ktorom Konštancia činí zodpovedným za neblahý stav pravej viery; porovnáva ho s Nerónom a nazýva ho Antikristom.

Spis *De Synodis* z r. 359 je ako by pokračovaním hlavného diela o Najsv. Trojici. V prvej, historickej časti podáva rozličné formuly viery, ktoré boli zostavené na viacerých východných synodách. Cieľom spisu je odstrániť nedôveru medzi východnými a západnými biskupmi a pripraviť cestu budúcej sjednocujúcej synode. V druhej, dogmatickej časti rozoberá význam výrazov ὁμοούσιος a ὁμοιούσιος. Sám je za prvý; ale hovorí, že kto sa pridrižiava druhého výrazu, má vlastne tú istú vieru, ako katolíci. Keď mu vytýkali, že je v tomto diele príliš mierny voči ariánom, odpovedal dielom *Apologetica ad reprehensores libri de synodis responsa*. Zachovalo sa z nej len 13 zlomkov.

V diele *Contra Arianos*, ktoré napísal r. 365, napomína talianskych biskupov, aby sa vyhýbali styku s milánskym biskupom Auxentiom.

Sv. Hieronym spomína ešte viac historických spisov Hilárových (*Opus hist. adversus Valentem et Ursacium, Contra Dioscurum*), z ktorých ostaly iba nepatrné, pravda, pre históriu veľmi cenné zlomky.

Exegetické spisy: *Komentár k evanjeliu sv. Matúša* v 33 kapitolách je najstarším dielom Hilárovým vôbec. Pridržiava sa v ňom metódy alegorickej a napodobňuje Origena. V diele *Komentár k žalmom*, ktoré pochádza z konca jeho života, pridržiava sa miestami alegorického, miestami historicko-gramatického výkladu. Zachovala sa len šestina originálu. *Komentár ku knihe Jóbovej* zachoval sa len z nepatnej čiastky. *Liber mysteriorum*, napísané po r. 360, hovorí o predobrazoch Starého zákona, ktoré sa vzťahujú na Nový zákon.

Hymny. Sv. Hilár je prvým básnikom a skladateľom hymien na Západe. Kniha hymien, ktorú Hieronym pripisoval sv. Hilárovi, sa stratila. Zo známych a pod jeho menom uvádzaných hymien len tri pochádzajú od neho. Nehodia sa pre ľudový spev, čo

uznal aj sám. O Galoch napísal, že »nevedia spievať hymny«.

Učenie. Sv. Hilár najviac pozornosti venoval náuke o božstve Ježiša Krista. Prízvukuje najmä spolupodstatnosť Otca a Syna: »Unum sunt, non unione personae, sed substantiae unitate«. (De Trin. 4, 42.) O Duchu Svätom — podobne ako Bazil — nehovorí výslovne ako o Bohu, no rozhodne popiera, že by bol stvorením. Podľa východnej formuly vyznáva, že vychádza z Otca skrz Syna. (Trin, 12, 55.) O Kristovi píše: »Habet in se et totum verumque, quod homo est et totum verumque, quod Deus est« (Trin. 10, 19.) Telo Kristovo menuje »nebeským«, ale poznamenáva, že Mária pri vtelení vykonala všetko, čo vykoná matka pre svoje dieťa. O ľudskej prirodzenosti Kristovej nepoužíva vždy dosť šťastne volené výrazy, čím dal vážny podnet k domnienkam, že popieral trpiteľnosť (passibilitas) tela Kristovho. Celkove jeho náuka nie je chybná, popiera totiž nevyhnutnosť a nie skutočnosť a možnosť utrpenia. (De Trin. 10, 10, 35.)

Krásne píše aj o trpiacej cirkvi: »Cirkev má tú vlastnosť, že sa vzmáha, keď ju prenasledujú, víťazí, keď ju utláčajú, získava, keď ňou opovrhujú a silne stojí vtedy, keď sa už zdá byť premoženou«. (Trin. 8, 4.)

LITERATURA: SBIERKY: Migne, P. P. lat. sv. 9-10. Corpus script. eccl. lat. I, Viedeň. — ŠTÚDIE: Giraud, *St. Hilaire de Poitiers*, Angers, 1905. — Buzna, *De hymnis s. Hilarii episc. Pictaviensis*, Kalocsa, 1911. — Feder, »*Liber I. ad Const. imp.*«, Wien, 1910. — Engelbrecht, *Zur Sprache des Hilarius v. Poitiers und seiner Zeitgenossen*, »Wiener Studien«, 1917.

Sv. Ambróz.

Narodil sa pravdepodobne r. 333 v Trevíri, kde jeho otec bol najvyšším štátnym úradníkom Galie. Po otcovej predčasnej smrti vrátila sa jeho matka do Ríma s troma deťmi, medzi ktorými najmladší bol Ambróz. Usilovne študoval práva a stal sa štátnym úradníkom. Svojimi schopnosťami, najmä výrečnosťou, vzbudil pozornosť panovníka. R. 373 ho vymenoval cisár Valentinián I. za miestodržiteľa Ligúrie a Aemilie so sídlom v Miláne. Keď r. 374 zomrel milánsky biskup Auxencius, ktorý bol ariánskeho smýšľania, nastaly pri voľbe nového biskupa spory medzi katolíkmi a ariánmi. Na volebnom shromaždení v milánskom chráme sa zúčastnil aj Ambróz, aby ako prefekt udržal poriadok. Keď vstúpil do chrámu, akési dieťa zvolalo: »Ambróz nech je biskupom!« Ľud to pokladal za znamenie božie a žiadal si Ambróza za biskupa. On sa síce zdráhal, ale klérus ho zvolil a cisár dal svoj súhlas. Ambróz bol

vtedy ešte len katechumenom. Prijal krst a po 8 dňoch bol vysvätený na biskupa (7. dec. 374).

Prvou Ambrózovou starosťou bolo získať si teologické vedomosti. Preštudoval diela gréckych Otcov od Klementa Alexandrijského po Bazila a najmä sa usiloval podobať sa sv. Bazilovi. Stal sa všetkým pre všetkých. Ujal sa chudobných a hriešnikov a neváhal rozpredať kostolné nádoby, aby mohol vykúpiť zajatých. Paulín o ňom píše, že keď kázal v kostole, zdalo sa veriacim, že anjel hovorí k nim. Jeho kázne počúval i sv. Augustín a pod ich vplyvom sa odvrátil od manicheizmu. Ako biskup, usiloval sa mravne pozdvihnúť a zdokonaľiť svoj klérus i ľud a dosiahol podivuhodné výsledky. Šíril kláštor-
ný život v severnom Taliansku a zdokonalil cirkevnú liturgiu. V Miláne udržala sa ambroziánska liturgia podnes. Panovníci si ho veľmi vážili a v zákonodarstve rešpetovali jeho pokyny. Mladí panovníci Gracián a Valentinián II. si ho ctili ako svojho otca. Na jeho žiadosť Gracián dal odstrániť sochu bohyne Viktórie zo zasadacej siene senátu. A keď pohanskí senátori za Valentiniána II. chceli sochu znovu postaviť, Ambróz mal dosť sily zmariť ich úsilie u cisára. Márne sa ujala veci ariánov sama Justína, matka cisára Va-

lentiniana II., ktorá žiadala, aby katolíci vydali ariánom jednu baziliku. Ambróz sa postavil proti tomu a s pomocou ľudu i vojska znemožnil Justínin plán. Sklonil sa pred ním aj sám Teodózios I. Keď totiž pre podpálenie židovskej modlitebnice nariadil cisár trestné pokračovanie proti biskupovi a kresťanom v Kaliniku pri Eufráte, sv. Ambróz protestoval proti nedôstojnému trestnému opatreniu (katolíci mali postaviť židovskú modlitebnicu) a Teodózios nariadenie odvolal. R. 390 padlo pri vzbuře v Solune niekoľko štátnych úradníkov. Teodózios dal zato popraviť skoro 7000 ľudí. Ambróz žiadal od cisára verejné pokánie a nepustil ho do milánskeho chrámu, kým cisár neurobil kánonické pokánie. Teodózios složil svoje cisárske rúcho a vrhol sa na zem na znak ľútosti nad svojím činom. Tu najlepšie vidíme Ambrózovu veľkosť: koná neohrozene svoju povinnosť nielen v mene Cirkvi, lež i v mene ľudskosti. Teodózios si ho jednako veľmi vážil a vyslovil sa o ňom, že nepozná človeka, ktorý by bol hodnejší biskupského mena ako Ambróz. R. 395 povedal Ambróz nad rakvou Teodózia I. smútočnú reč. R. 397 zomrel veľký biskup Milána a pochovaný je v bazilike pomenovanej po ňom.

Svätého Ambróza rovnako obdivovali rovesníci a neskoršie generácie. Významný bol nielen ako rečník a spisovateľ, ale aj ako mimoriadne úctyhodná osobnosť. Sv. Augustín hovorí o ňom, že bol najlepším človekom, akého kedy poznal svet. Ambróz píše o kňazoch: »Nič zlého, ani plebejského nesmie byť u kňaza . . . lebo akože si ho uctí ľud, keď sa ničím nelíši od ľudu?« (Ep. 28, 2.) A u Ambróza sa ozaj nevyskytlo nikdy nič plebejského a nízkeho. Bol vždy a vo všetkom šľachetný. O ňom možno povedať, že stál obooma nohami na zemi, ale jeho duch a vznešené smýšľanie sa vysoko vznášaly nad všednosťou tohto sveta. Bol mužom nezlomnej vôle a vytrvalosti v predsavzatiach. Voči sebe bol prísny. Málo spával, veľa pracoval, okrem sviatkov sa stále postil. Ale tým láskavejší bol voči druhým, najmä chudobným a hriešnikom. Bol ozajstným pastierom duší. Ani najmenšia vec spolubližných neušla jeho pozornosti. Pritom vedel byť veľkorysým, pevným a spoľahlivým vodcom panovníkov. Bol kresťanským politikom v najkrajšom smysle slova, človekom Cirkvi a štátu. Svoj rímsky štát vrele miloval a najlepšie mu chcel slúžiť tým, že sa usiloval o christianizáciu štátneho zákonodarstva a o hájanie práv Cirkvi v štáte.

I pri svojej rozsiahlej biskupskej a štát-
nickej činnosti našiel dosť času na rozsiahlu
literárnu prácu. Pravda, jeho diela sú zväčša
prepracované kázne; nie sú špekulatívne, no
poučné, prakticko-parenetické. Ako praktic-
ký Riman pre filozofiu nemal dostatočného
porozumenia. Jeho sloh je jadrný, výrazný,
plný poetického vzletu.

Má spisy exegetické, dogmatické, morál-
no-asketické, reči, listy a hymny.

Exegetické spisy. K nim patrí
väčšia polovica jeho literárnej pozostalosti.
Práve tieto spisy sú z najväčšej časti prepra-
cované kázne. Alegorickou metódou sa usilu-
je vybrať zo sv. Písma, hlavne zo Starého zá-
kona, mravné poučenia. Sem patrí *Hexaeme-
ron* v 6 knihách. Písal ho na konci svojho
života. Napodobňuje Bazilovo dielo a rozo-
berá vtedajšie vedecké teórie o epochách
stvorenia. Ku knihe Genezis napísal ešte ko-
mentáre: *De paradiso*, *De Cain et Abel*, *De
Noe et Arca*, ktoré spolu s *Hexaemeronom*
tvoria úplný komentár k prvej knihe Mojži-
šovej. V spise *De Isaac et anima* sú Izák a
Rebeka predobrazmi spojenia Krista a ľud-
skej duše. Ďrou patriarchov sa zaoberajú spi-
sy: *De Abraham*, *De fuga saeculi*, *De Jacob
et vita beata* (2 knihy), *De Joseph patriar-
cha* a *De benedictionibus patriarcharum*.

Knihy o Eliášovi (o pôste), Tobiášovi, Jóbovi a Dávidovi (4 knihy) poskytujú veľmi cenné state pre kultúrneho historika. Žalmy vykladá vo dvoch dielach: *Enarrationes in XII psalmos* a vo veľmi široko založenom spise *Expositio in psalmum 118*, (*Defecit in salutare tuum*), v ktorých predkladá kresťanovi prostriedky dokonalého života vrelou elokvenciou svojej mysticky založenej duše. Jediné exegetické dielo k Novému zákonu je *Expositio evangelii secundum Lucam* v 10 knihách. Je najpozoruhodnejšou Ambrózovou prácou vôbec. V tej i v ostatných exegetických spisoch opiera sa o gréckych spisovateľov, najmä Bazila a Origena, ba aj o žida Filóna.

Morálno-asketické spisy. Sv. Ambróz často kázaval o panenstve, najmä na počiatku svojho biskupského účinkovania. Pod dojmom jeho kázní mnoho panien vstúpilo do kláštora. Matky už ani nechcely pustiť svoje dcéry na Ambrózove kázne, lebo sa o ne obávaly. Na žiadosť svojej sestry Marcelíny Ambróz posbieral svoje kázne do knihy *De virginibus ad Marcellinam sororem* (3 sväzky). Podobného rázu sú diela *De virginitate*, *De institutione virginis et s. Mariae virginitate perpetua*. V spise *De viduis* druhé manželstvo síce nezavrhuje, ale ani neod-

porúča. Najvýznamnejším jeho morálno-asketickým spisom je *De officiis ministrorum*. Je to vlastne podľa kresťanských zásad prepracovaný Cicerónov spis *De officiis*. Sostavený je pre milánske kňazstvo, ale Ambróz v ňom podáva mravné poučenia pre všetkých kresťanov. Markantne vystihuje odlišnosť pohanskej mravouky od kresťanskej. Povinnosti kresťanov sú zhustené v štyroch kardinálnych čnostiach. Konečným cieľom mravného úsilia kresťanov je stať sa podobným Bohu.

Dogmatické diela. V spise *De mysteriis* podáva náuku o krste, birmovaní a o Eucharistii. Je to katechéza pre neofytov. Napodobňuje v ňom sv. Cyrila Jeruzalemského. O podobnom spise *De sacramentis* sú vážne pochybnosti, či je dielom Ambrózovým. Dielo *De paenitentia* v 2 knihách je namierené proti novaciánom a shrňuje náuku IV. storočia o sviatosti pokánia. Proti arianizmu napísal dva spisy: *De fide* v 5 knihách, v ktorom obhajuje božstvo Slova, a *De Spiritu Sancto*, kde dokazuje, že Duch Svätý je tak ako Syn konsubstanciálny s Otcom, teda Boh. Oba spisy sú venované mladému panovníkovi Graciánovi, ktorého mali upevniť v pravej viere proti vplyvu ariánskeho okolia. Arianizmus podvracia aj v spise *De incar-*

nationis dominicae sacramento, napísanom r. 382.

R e č i. Z rečí, ktoré Ambróz neprepracoval v samostatné spisy, vynikajú dve pohrebné reči nad bratom Satyrom. V nich sa dokorán otvorila duša veľkého biskupa, preplnená najšľachetnejšími citmi. Pohrebné reči nad Valentiniánom II. a Teodóziom Veľkým sú perlami rečníctva a obsahujú veľa historických dát zo života týchto dvoch panovníkov. Vo veľkom týždni r. 388 povedal skvelú reč proti Auxenciovi, v ktorej sa ostro postavil proti požiadavke cisárovnej Justíny, ktorá chcela vydať ariánom kostol.

L i s t y, počtom 91, sú najlepším dôkazom jeho štátnickej múdrosti. Zväčša písané panovníkom a úradným osobám. V liste sestre Marcelíne píše o nájdení pozostatkov svätého Gerváza a Protáza.

H y m n y. Ambróz uviedol spievanie hymien v západnej cirkvi. Hymny, ktoré zostavil Hilár, sa nehodily pre cirkevný spev. Ambrózove hymny sú vzormi cirk. básnictva a boli pojaté i do cirk. liturgie. Spev hymien a žalmov na orientálny spôsob uviedol Ambróz, keď ho r. 386 dala cisárovná Justína v spore o kostoly zavrieť spolu s ľudom do kostola. Ambróz chcel ľud zamestnávať, preto nariadil spievať hymny a

žalmy striedavo dvom chórom. Neskoršie sa tento spôsob rozšíril na celom Západe.

Z mnohých hymien, ktoré mu pripisujú, len štyri sú bezpečne ambroziánske. Uvedené sú aj do liturgie:

1. Aeterne rerum conditor,
2. Deus, creator omnium,
3. Jam surgit hora tertia,
4. Veni, Redemptor omnium.

O chválospeve *Te Deum laudamus* sa ujala mienka, že ho složil Ambróz spolu so sv. Augustínom, a to na božie vnuknutie pri krste sv. Augustína. Chválospev pochádza skutočne z konca IV., alebo zo začiatku V. storočia, ale jeho pôvodcom je biskup Niceta z Remesiany (dnes Srbsko).

Milánska liturgia, neskoršie pomenovaná, po Ambrózovi, bola zavedená v Miláne už pred ním. On vlastne učinil len niektoré zmeny v nej, najmä omšové modlitby a čítanie prispôbil sviatkom cirkevného roku.

Učenie. Sv. Ambróz nie je špekulatívny teolog a preto nehľadáme v jeho učení originálne teologické myšlienky. S podivuhodnou bystrosťou vedel za krátky čas vylúštiť z gréckych Otcov a spisovateľov pravé kresťanské učenie a vyhnúť sa bludom. Vieroukou sa zapodieval len natoľko, nakoľko mu bola potrebná za pevný podklad mravo-

uky. Učenie o *Najsv. Trojici* chápe podľa sv. Bazila. Syn je tiež princípom Ducha Svätého, ale Ambróz nehovorí, že Duch Svätý vychádza zo Syna (*procedit*), lebo slovo »*procedit*« poníma v smysle poslania navonok (*missio ad extra*. - *De Spir. S. I*, 9, 119). V Kristovi rozoznáva dve prirodzenosti a dve vôle, ale pritom tvrdí, že Kristus je *jeden* a nemožno v ňom oddeľovať Toho, ktorý je »z Otca«, od Toho, ktorý sa narodil »z Panny« (*De incarn. dom.* 35.) Učil, že Cirkev, jednotlivé stavy a aj každý človek má svojho anjela strážcu. (*Ps.* 37, 12.) O *dedičnom hriechu* hovorí: »*In illo (Adam) fuimus omnes, perit Adam et in illo perierunt omnes*« (*in Luc.* 7, 234.) Krstom sa nám sotru »*propria*« a umývaním nôh »*peccata hereditaria*« — píše Ambróz. (*Myst.* 32.) To dalo podnet k domnienke, ako by Ambróz učil, že dedičný hriech sa sotrie umývaním nôh. Pravda, pod »*peccata hereditaria*« sa majú rozumieť mravné slabosti, ktoré sprevádzajú dedičný hriech, a nie samotný dedičný hriech, ako to možno vybadať už z množného čísla.

Na spasenie je potrebná *milosť božia*, ale i slobodná vôľa človeka má na ňom účasť (*De paradiso*). Pri sviatostiach rozoznáva viditeľné obrady a vnútornú milosť. Oblatie vodou značí vnútorné očistenie, ktoré spô-

sobuje duši svätý krst. Skutočnú prítomnosť Krista v *Eucharistii* vyznáva slovami: »Hoc quod conficimus, corpus ex Virgine est... vera caro Christi.« (De myst. 1, 9.) Uznáva ráz obety Eucharistie a slovo »missa« na označenie bohoslužby veriacich on upotrebuje prvý. Odpustenie väčších hriechov vyžaduje verejné pokánie, ale len raz za života. Kto robí skutočné pokánie, nemá čo opakovať, »quia sicut unum baptisma ita una paenitentia, quae tamen publice agitur«. Menšie hriechy sa odpúšťajú dobrými skutkami bez zároku Cirkvi (De paenit. 1, 16.) V eschatologickom učení je blízky Origenovi. Uznáva síce večnosť pekla pre diabla, neveriacich a apostatov, ale o kresťanoch verí, že nastane čas, keď budú všetci spasení skrze vieru. (In Psalm. 118, serm. 20, 23.)

Najoriginálnejší je sv. Ambróz v učení o Cirkvi a jej pomere k štátu. Hlavné body tejto náuky sú: 1. Cirkev je strážkyňou mravnosti. 2. Cirkev vo svojom účinkovaní je nezávislá od štátu. 3. Cirkev má právo na ochranu od štátu. Významný je jeho výrok: »Imperator enim intra Ecclesiam, non supra Ecclesiam est.« (Serm. c. Aux. 36.)

LITERATÚRA: SBIERKY: Migne, P. P. *lat.* 14.-17. — Corp. script. eccl. sv. 32, Viedeň. — PREKLADY: Bardenhewer, *Bibl. der Kirchengdt.* 17, 21, 32. — »Na

hlubinu» XIX. č. 2 (De sacramentis). — ŠTÚDIE: Broglie, *Saint Ambroise*, Paris 1899. — Campenhausen, *Ambrosius v. Mailand als Kirchenpolitiker*, Berlín 1929. — Palangue, *St. Ambroise et l'empire romain*, Paris 1933. — Thaiman, *St. Ambroise et la morale chrétienne au IVe siècle*, Paris 1895. — Pagnamenta, *La mariologia di s. Ambrogio*, Milano 1932. — Niederhuber, *Die Eschatologie des hl. Ambrosius*, Paderborn 1907. — Niederhuber, *Die Lehre des hl. Ambrosius vom Reiche Gottes*, Mainz 1904. — Dr. Oldřich Karlík, *Význam panenství v mravním životě dle sv. Ambrože*, Olomouc, 1931. — Dr. Josef Miklík: *Je spis »De sacramentis« přece dílem sv. Ambrože?* Č. K. D. 1930. — *O panách. O bratru Satyrovi*. Dominikánska edícia Krystal v Olomouci, 1948.

Sv. Hieronym.

Sv. Hieronym sa narodil v mestečku Stridone (v blízkosti Akvileje) okolo r. 347 zo zámožnej a hlboko kresťansky založenej rodiny. Ako dvanásťročný chlapec išiel do Ríma študovať. Jeho učiteľom bol chýrny Donát, u ktorého sa učil gramatiku a retoriku. Usilovne študoval grécku filozofiu a latin-skú poetiku. Oduševňoval sa najmä za Vergilia. Založil si malú bibliotéku a vlastnoručne odpísal veľa kníh. Skazené mravy veľkého mesta dotkli sa aj jeho, ale vieru ne-stratil. Pred odchodom z Ríma prijal krst z rúk pápeža Libéria. Aby mohol počúvať chýrnych galských rétorov, odišiel na krát-

ky čas do Treviru a tam študoval aj teológiu. V teologických štúdiách pokračoval v Akvileji s viacerými snaživými mladíkmi, medzi ktorými bol Rufin. Pre rodinné nepokoje odhodlal sa s viacerými priateľmi odísť na Východ a venovať sa v Jeruzaleme kláštornému životu. Došiel až do Antiochie, kde niekoľkí z jeho priateľov odumreli a sám upadol do ťažkej choroby. Keď vyzdravel, utiahol sa do púšte v blízkosti Antiochie, kde sa venoval najprísnejšiemu asketickému životu a štúdiu gréckej a hebrejskej reči. Rozpomienky na rímsky život ho dlho znepokojovaly, ale konečne sa mu podarilo premôcť smyselnosť a získať duševný pokoj. Božím vnuknutím upozornený, aby zanechal čítanie pohanských autorov, venoval sa výlučne štúdiu sv. Písma. Pre teologické hádky s mníchmi, ktorí ho obviňovali zo sabelianizmu, vrátil sa do Antiochie, kde ho biskup Paulin okolo r. 378 vysvätil na kňaza. Dal sa vysvätiť len s podmienkou, že sa nebude musieť venovať dušpastierskej činnosti. R. 379 šiel do Carihradu, aby počúval Gregora Nazianského a poučil sa vo vykladaní svätého Písma. Usilovne študoval gréckych svätých Otcov, najmä Origena. Na carihradskom sneme (381) mal príležitosť poznať aj Gregora Nysanského.

Pápež Damazus pozval Hieronyma r. 382 do Ríma, kde zasadal snem, na ktorom sa malo rokovať o meleciánskej schizme. Vedomosťami a asketickým životom natoľko vynikal, že pápež Damazus ho učinil svojím tajomníkom. Poveril ho odpovedať v jeho mene na rozličné dopyty synod východnej a západnej cirkvi. Medziiným ho požiadal i o to, aby zrevidoval text Italy. Výsledkom dlhoročnej biblickej práce sv. Hieronyma je *Vulgata*. Svojím asketickým životom a biblickými štúdiami sdružil okolo seba dokonalé a snaživé duše z najpoprednejších rímskych rodín. Boly medzi nimi aj ženy, vdovy Marcela a Paula, ktoré venovaly celý svoj majetok na dobročinné ciele a oddaly sa službe božej. Sv. Hieronym prísne kritizoval život rímskeho kléru, a preto si získal mnoho nepriateľov. Kým žil pápež Damazus, opozícia sa neopovážila podniknúť niečo proti Hieronymovi. Za pápeža Sirícia mali nepriatelia voľnejšiu ruku; poštvali proti nemu aj ľud a nechybovaly ani nízke upodozrievania. R. 385 Hieronym sa rozhodol vrátiť sa na východ. Nasledovala ho aj sv. Paula. Usadil sa v Betleheme, kde sv. Paula z vlastných prostriedkov dala zbudovať kláštor, osobitný pre mužských a osobitný pre ženské. Na čele mužského kláštora stál sv.

Hieronym a Paula viedla ženský kláštor spolu s viacerými hospíciami, zriadenými pre pútnikov do Svätej zeme. Hieronym zriadil pri kláštore školu, v ktorej prednášal žiakom z popredných rodín a sám sa zdokonaľoval v hebrejskej reči. Vo svojom kláštornom zátiší vyvinul značnú literárnu činnosť.

Z pokojnej kláštornej práce vyrušily ho origenistické spory. Hoci si Origena veľmi vážil, jednako vplyvom sv. Epifána sa postavil teraz oproti origenistom a dostal sa do tuhého boja s Jánom, biskupom jeruzalemským, a s Rufínom, priateľom z mladých čias. Pričinením Teofila Alexandrijského došlo medzi spornými stránkami k dohode r. 397.

Znovu sa postavil proti Jánovi, biskupovi jeruzalemskému, ktorý sa ujal bludára Pelágia. Hieronym stál na strane sv. Augustína, s ktorým si už dávnejšie písal. Nepriateľstvo prešlo v otvorený boj, keď Pelágios r. 411 prišiel do Palestíny. Hieronym ho ostro napadol, ale skoro to zaplatil životom. Rozúrení pelagiáni napadli jeho betlehemský kláštor, podpálili ho a mučili jeho osadenstvo. Sám Hieronym sa zachránil len útekom. Potechou jeho posledných dní bolo vidieť úpadok pelagiánskeho bludu. Zomrel 30. septembra r. 419 vo svojom betlehemskom kláštore.

Sv. Hieronyma právom považujeme za najučenějšího z latinských cirkevných Otcov. Sv. Augustín hovorí o ňom, že preštu-
doval všetkých spisovateľov, ktorí pred ním
písali. Dokonale poznal reč latinskú, grécku
a hebrejskú. Vo všetkých teologických otáz-
kach bol uznanou autoritou na Západe a je-
ho slová platily aj pre Východ. S neobyčaj-
ným talentom sa spájala zriedkavá, Origena
pripomínajúca pracovitosť a úzkostlivá ver-
nosť k Cirkvi. Pri týchto vynikajúcich vlo-
hách mal i menej chválitebné vlastnosti,
najmä veľkú vznetlivosť. Protivníkovi vždy
dal pocítiť svoju duševnú prevahu a v pole-
mike nevyberal výrazy. Ale i tieto nedoko-
nalosti boli vyvážené jeho veľkou poctivo-
stou, otvorenosťou a úprimnosťou ešte i
k svojmu nepriateľovi.

Ako spisovateľ najviac vynikal na poli
biblických štúdií, kde ho nik neprevýšil.
K povďačnosti navždy si zaviazal Cirkev pre-
kladom Písma svätého (Vulgata). Jeho biblic-
ké výklady považujú sa za najdokonalejšie.
Tieto štúdie vynikajú nielen obsahom, ale i
formou a lahodným slohom. Erasmus ho po-
važoval za najväčšieho medzi cirkevnými
spisovateľmi, a staval ho aj nad samého Ci-
ceróna. Bol ozajstným polyhistorom svojej
doby. Literárne pracoval vo všetkých odvet-

viach teologickej vedy. A čo sa týče teologického obsahu a množstva spisov, v latinskej cirkvi prevýšil ho iba sv. Augustín.

Hieronymove spisy delíme na biblické, historické, dogmatické, listy a homílie.

B i b l i c k é s p i s y. Preklady. Nesúhlas rozličných prekladov sv. Písma a ich chatrná latinčina už dávno žiadaly si revíziu so stránky obsahovej i rečovej. Bolo to tým súrnejšie, čím viacerí zo vzdelaných vrstiev pristupovali ku kresťanstvu. I sám sv. Augustín len s veľkým sebazaprením mohol čítať chybný latinský text Italy. Pápež Damasus I. poveril sv. Hieronyma revíziou textu sv. Písma, aby odstránil tento nedostatok. Hieronym zrevidoval r. 384 text Italy Nového zákona a žalmov (Psalterium Romanum), takto upravený text pápež uviedol potom do liturgie. Za svojho pobytu v Betleheme zrevidoval podľa Origenovej Hexaply Starý zákon, ale z tejto recensie ostala len kniha Jób a žalmy (Psalterium Gallicanum). Ostatok z prekladu kdesi zmizol. R. 290 dal sa znova do prekladu Starého zákona podľa hebrejských a aramejských textov. V deuterokánonických knihách (Baruch, I. a II. kn. Makabejčanov, Sirach a kniha Múdrosti) ponechal latinský text Italy, lebo pochyboval o ich kánonickosti. Takto zrevido-

vaný latinský text sa i popri ťažkostiach ujal na Západe a koncom VI. storočia už takmer úplne vytlačil iné preklady. Od XIII. storočia je známy pod menom Vulgáta a koncil tridentský ho vyhlásil za autentický. Dnešná Vulgáta má teda štvoraký text: a) Nový zákon podľa prvej revízie, b) žalmy podľa druhej revízie (Psalterium Gallicanum), c) Starý zákon podľa prekladu z textu hebrejského a aramejského a d) Deuterokanonické knihy podľa Italy.

Preklad sv. Hieronyma nie je síce bezchybný, ale medzi latinskými prekladmi je najlepší, najmä čo sa týka protokanonických kníh historických. Hieronym nepridržiaval sa otrocky pôvodných textov, no preložil ich veľmi svedomite, hoci pracoval veľmi rýchle.

Exegetické spisy. Hieronym napísal komentáre k Izaiášovi (18 kníh), Jeremiášovi (6 kníh), Ezechielovi, k Danielovi a k 12 malým prorokom. Z Nového zákona napísal komentár k evanjeliu sv. Matúša, ktorý patrí k jeho najviac vychvaľovaným exegetickým prácam, hoci bol vyhotovený veľmi rýchle (za 15 dní). Exegetizoval listy sv. Pavla Galatanom, Efezanom, Titovi a Filemonovi. Komentárom je i dielo *Quaestiones hebraicae in Genesim*, v ktorom podáva cenné kritické a filozofické poznámky k najťažším

miestam prvej knihy Mojžišovej. *Liber de nominibus hebraicis* - etymologizuje hebrejské mená, vyskytujúce sa v Biblii. *Liber de situ et nominibus locorum hebraicorum* podáva - podobne ako dielo Euzebiovo - výklad geografických mien.

V exegetických spisoch miestami postupuje metódou antiochijskej školy, miestami zas postupuje alegoricky ako Origenes. I on hovorí, že doslovný výklad obsahoval by v mnohých prípadoch veci smiešne a blasfemické. Spor medzi sv. Petrom a Pavlom (Gal. 2, 11) poníma podobne ako Origenes a Zlatoústý hovoriac, že od sv. Petra to bola len hra, aby tým lepšie vplýval na židokresťanov. Pre tento výklad Hieronym sa dostal do sporu so sv. Augustínom. Jeho exegetické spisy svedčia o dôkladnej znalosti biblickej archeologie a hebrejskej i gréckej reči. Miestami vidieť tu stopy rýchlej práce. Jednako vynikajú nad všetky podobné diela latinských otcov.

H i s t o r i c k é s p i s y. K Euzebiovej kronike, pozostávajúcej z dvoch častí, pripojil Hieronym tretiu časť, kde podáva dejiny od r. 325 po rok 378. To dielo má pre históriu veľký význam, hoci nie je bez chýb. Spis *De viris illustribus* napísal r. 392 preto, aby pohanom dokázal vysokú kresťanskú literár-

nu kultúru. Sostavil ho podľa vzoru Svetonovho diela podobného nadpisu a ako prameň používal hlavne Euzebiove Cirkevné dejiny. Hoci dielo je neúplné, jednako nám podáva zprávy o 135 spisovateľoch, počnúc sv. Petrom a končiac samým autorom (392). Mal úmysel hovoriť len o tých spisovateľoch, ktorí uverejnili niečo o sv. Písme; no cituje aj heretikov, židov, ba aj pohanov. Najcennejšia a najoriginálnejšia je časť o IV. storočí. Dielo je prvou patrologiou a Hieronym sa právom nazýva »otcom patrologie«.

Napísal *Životopis sv. Pavla Eremitu*, *Hiláriona*, »otca« palestínskych mníchov, a sýrskeho mnícha Malchusa.

Dogmatické spisy Hieronymove sú bez výnimky polemického a apologetického rázu. Sem patrí *Altercatio Luciferiani et Orthodoxi*, napísané r. 379 v Antiochii vo forme dialogu medzi ortodoxným katolíkom a schizmatickým biskupom Luciferom. — *Liber adversus Helvidium*, spísané v Ríme r. 383, háji panenstvo P. Márie proti Helvidiovi, ktorý tvrdil, že Matka Božia mala po narodení P. Ježiša deti so sv. Jozefom. — V diele *Adversus Jovinianum* (2 knihy) z roku 393 podvracia náhľady bývalého mnícha Joviniana, že medzi panenským a manželským

životom, medzi pôstom a nepostením sa niet mravného rozdielu, a že večná odmena v nebi bude u každého rovnaká. — *Contra Vigilantium* z r. 406. Španielsky mních napádal úctu svätých a ich ostatkov, užívanie sviec a kadidla pri pohrebe, chudobu rehoľníkov a kňazské bezženstvo. Hieronym ho zavracia ostrým sarkazmom. Diela *Apologia contra Rufinum* a *Contra Joannem Hierosolymitanum* napísal na sebaobranu, keď ho podozrievali z origenizmu. Z toho dôvodu preložil Origenovo dielo Περὶ ἀρχῶν do latinčiny. Prekladom Didymovho diela *De Spiritu Sancto* zachránil tento spis pred zánikom. Proti pelagianizmu vystúpil spisom *Dialogus adversus Pelagianos* (415) v 3 knihách.

L i s t y. Z literárneho hľadiska majú najväčšiu cenu Hieronymove listy. So 125 známych listov tvorí len maličkú časť jeho rozsiahlej korešpondencie. Podľa obsahu sú dogmatické, historické, asketické a nekrology. V nich obyčajne odpovedá na predostreté mu otázky. Hieronym určil svoje odpovede vždy širokej verejnosti. Časove zaberajú celé polstoročie, a preto s historického stanoviska majú preveľkú cenu. V nich sa najlepšie odzrkadľuje Hieronymova všestranná vzdelanosť. Ich sloh je hladký.

Menej dokonalé sú jeho homílie počtom

75. Pochádzajú z Hieronymových mladých rokov a neboly určené pre širšiu verejnosť. Predniesol ich betlehemským mníchom. Boly len najnovšie objavené a uverejnené.

Hieronymovi sa pripisuje viac apokryfov, medzi nimi aj martyrologium.

I keď sv. Hieronym mal obdivuhodné spisovateľské vlastnosti, jednako nie je originálnym mysliteľom. Nemal špekulatívne nadanie a filozofické vzdelanie. Nie je v užšom smysle slova teologom, ani rečníkom alebo dušpastierom ako väčšina veľkých cirkevných učiteľov jeho doby. Slávu si získal predovšetkým svojimi biblickými prácami. Jeho spisovateľskú činnosť charakterizuje dôkladná rutína v každom odvetví teologickej vedy, úzkostlivé pridržiavanie sa cirkevnej tradície a jasné podanie katolíckej náuky. O učiteľskom úrade Cirkvi a o pápežovi ako o predstaviteľovi tohto úradu pred ním nik lepšie nepísal a vznešenejšie nesmýšľal. »Sentire cum ecclesia« pripomínal nielen iným, lež aj sám celým životom najlepšie uskutočňoval. Sám povedal: »Usiloval som sa všemožne o to, aby nepriatelia Cirkvi boli aj mojimi nepriateľmi«. (Dial. c. Pelag.) Len vtedy mal záruku, že ide s Kristom, keď cítil, že je v spojení so sv. Stolicou, na ktorej je založená Cirkev. (Ep. 15, 2.) To mal pred očima aj

pri revízii Písma svätého a prízvukoval, že sa má vykladať podľa intencií Cirkvi. (Adv. Lucif. 8.)

V učení o *sviatostiach* zdôrazňuje nesmazateľný znak (charakter) pri sviatosti krstu, birmovania a posvätenia kňazstva. Hoci nepopieral rozdiel medzi kňazmi a biskupmi, nazdával sa, že zpočiatku viedlo cirkevné obce kolégium presbyterov a monarchický episkopát bol uvedený len preto, aby sa prešlo rozkolníctvu. Horlil za demokratickejšiu cirkevnú správu; nesúhlasil so zriadením archidiakonátu, v ktorom videl oslabovanie kňazského úradu. Dôležitosť kňazského úradu prízvukujú jeho slová: »Ecclesia non est, quae non habet sacerdotes«. (Adv. Lucif. 21.) Výraz »idem est presbyter qui et episcopus« použil len v podráždenej polemike; inde uznáva, že len biskupi sú nástupcami apoštolov, len oni majú moc svätiť kňazov (Ep. 41) a len oni sa podobajú hlavnému kňazovi Starého zákona. (Ep. 146.)

Pri spasení spoluúčinkuje božia *milosť* a ľudská slobodná vôľa. Ale milosť božia má pri tom väčší podiel: velle et nolle nostrum est; ipsumque quod nostrum est, sine Dei miseratione nostrum non est. (Ep. 130, 12.) Proti pelagiánom, ktorí popierali nevyhnutnosť milosti božej pre spasiteľné skutky, tvrdí, že

človek bez milosti božej nemôže ostať bez hriechu. Žiadať bezhriešnosť u človeka znamenalo by robiť ho Bohom. (Pelag. 2, 4.)

Čo sa týka eschatologie, pred origenistickým sporom pripúšťal mienku alexandrijčanov o konečnom spasení všetkých ľudí — azda ešte i zlých duchov - a o zduchovnelosti zmŕtvychvstávšieho tela. Ale po r. 394 zavrhuje túto mienku; no pripúšťa možnosť úľavy pekelných múk ešte i u diablov. Domnieva sa, že aspoň všetci kresťania konečne budú spasení. Inde rozoznáva dve triedy hriešnikov a hovorí, že len muky hriešnikov jednoduchých (*peccatores simplices*) nebudú večné. (Adv. Pelag. 1, 28.) Hieronymovo eschatologické učenie prijal i sv. Ambróz. Chilizmus zavrhuje. (In Isaiam, 1.) Rozhodne sa pridržiava tradicionálneho učenia o panenstve Matky Božej »ante, in et post partum«. (Helv. a c. Jov.) Podáva správnu náuku o úcte svätých a ich ostatkov: *Honoramus autem reliquias martyrum, ut eum, cuius sunt martyres, adoremus.* (Ep. 109, 1.)

LITERATÚRA: SBIERKY: Migne, P. L. 22-30. — Corp. Script. Viedeň, 54, 55, 56. — PREKLADY: *Pisma Ojcow Kościoła*, XVII. (listy), Poznaň. — Bardenhever, *Bibl. der Kirchenwät.* 15. — *Životy sv. poustevníků*, Stará Říše 1919., — *Listy sv. Jeronýma*, Stará Říše 1917. — Dr. Okoniewski, *Hieronim, Listy* POK.

tom. XXII. Poznaň. — ŠTUDIE: Grützmacher, *Hieronymus*, Berlin 1908. — Cavallera, *St. Jérôme, sa vie et son oeuvre*, Louvain 1922. — Ficcara, *La posizione di s. Girolamo nella storia della cultura*, Agrigento 1930. — Stummer, *Einige Beobachtungen über Arbeitsweise des hl. Hieronymus bei der Uebersetzung des A. T., »Biblica«*, Roma 1929. — Schade, *Die Inspirationslehre des hl. Hieronymus*, Freiburg i. B. 1910. — Trciňski, *Die dogmatischen Schriften des hl. Hieronymus*, Posen 1912. — Niessen, *Die Mariologie des hl. Hieronymus*, Münster 1913. — Weglewicz, *Doctrina s. Hieronymi de ss. Eucharistia*, Roma 1930. — Dr. Alois Lang, *Otec pouště sv. Jeroným. Vo sbierke »Vítězové«*, Olomouc 1936. — Kaulich Inocenc, *Jak vyložil sv. Jeroným papeži sv. Damasovi podobenství o marnotratném synu?* Č. K. D. 1917.

Sv. Augustín, »Doctor gratiae«.

Najväčší cirkevný učiteľ Aurel Augustín narodil sa 13. novembra r. 354 v Tagaste v Numídií. Otec Patrícus bol pohan a len na smrteľnej posteli prijal krst. Matka, sv. Monika, pochádzala z kresťanskej rodiny. Mala rozhodujúci vplyv na Augustínov život. Chcela ho dať pokrstiť už ako dieťa, keď upadol do vážnej choroby. Ale keď choroba poľavila, nedala ho už pokrstiť, pretože chcela, aby z neskoršie prijatého krstu mal Augustín čím väčší osoh. Ako chlapec sa náruživé hrával s loptou a s obľubou chytil vtáky. Veľká ctíbažnosť ho niekedy dohnala až k slzám. Ku pravdomluvnosti ne-

cítil veľkú náklonnosť. Nerád sa zaoberal s matematikou a s gréčtinou. Gramatiku študoval v Madaure, blízko svojho rodiska. Po skončení štúdií gramatiky poslal ho otec ako 17-ročného mladíka do Kartága, aby študoval retoriku. Študoval s podivuhodným úspechom, ale v mravnosti klesal. S istou súložnicou mal syna Adeodáta. So dňa na deň strácal kresťanskú vieru, ktorú mu do srdca vstúpila matka. Po skončení štúdií (okolo r. 373) kresťanstvo mu bolo ľahostajné. Čítal Cicerónove spisy a utvrdil sa v presvedčení, že ľudskému životu môže dať nejakú náplň iba stále hľadanie pravdy. Preto sa pridal k sekte manichejcov, kde vytrval - na veľký žiaľ svojej matky - 9 rokov. Náuku manichejcov vcelku nikdy neprijal, ale súhlasil s jej základným učením, t. j. že všetko, ba aj sám Boh, je hmota; zlo má vlastnú podstatu a ľudská duša je čiastkou božstva. (Confess. III, 7, 12.) Po skončení svojich štúdií otvoril rétorskú školu najprv v Tagaste a neskôršie v Kartágu. Za svojho profesorského účinkovania mal možnosť nazrieť do života manichejcov, vidieť ich nemravný život a presvedčiť sa, že oni mu nedopomôžu k pravde, ktorú ustavične hľadal. Manichejského biskupa Fausta, ktorý vraj, najmúdrejší medzi manichejcami - mal mu

dať vysvetlenie na rozličné otázky, Augustín prinútil uznať svoju nevedomosť. Duševne sa rozišiel s touto sektou, ale nemal sily zanechať ju i verejne. Matka Monika oplakávala svojho poblúdeného syna. Ktorýsi biskup ju potešoval, že syn toľkých slz sa nemôže stratiť.

Túžba po väčšej sláve viedla Augustína r. 383 do Ríma, kde bol za pol roka učiteľom retoriky. Vtedy bol naklonený ku skepticizmu. Vplyvom rímskeho prefekta Symacha stal sa profesorom retoriky v Miláne. Išla s ním aj matka Monika a bývalý žiak a priateľ Alypius. Sv. Ambróz ho prijal priateľsky. Privítanie a vôbec celá Ambrózova osobnosť hlboko zaúčinkovali na Augustína. Často chodieval na Ambrózove kázne, a to nie tak zo zbožnosti, ako skôr zo zvedavosti. Ambrózov alegorický výklad Písma rozptýlil ne jeden Augustínov predsudok, najmä o Starom zákone.

Čítaním diel neoplatonikov, najmä Plotinových (v latinskom preklade Viktorinovom), pomaly začal poznávať Boha ako bytosť čisto duchovnú a Ježiša Krista ako večné Slovo Boha. V listoch sv. Pavla sa dočítal a tiež uznal, že milosť božia je jediným prostriedkom spojiť sa s Bohom. A v tom videl konečný cieľ človeka.

Na matkino naliehanie prepustil súložnicu, matku Adeodátovu. Duševných predsudkov už sa zbavil skôr, teraz opustil aj hriešny život, ktorý mu prekážal na ceste ku kresťanstvu. Ale ešte ani teraz nevedel sa rozhodnúť pre prijatie krstu. Raz ho náhodou navštívil dvorný úradník Ponticián a rozprával mu o živote egyptských mníchov. A tu zasiahla Augustína milosť božia. Vnútorne rozrušený sa utiahol do zátišia cisárskej záhrady. Počul tajomný hlas: Tolle, lege! Otvoril sv. Písmo a oči mu utkvely na slovách sv. Pavla: »Shodme teda so seba skutky tmy a oblečme sa do výzbroje sveta! Žime poctivo ako vo dne, a nie v hodovaníach a pijatykách, nie v smilstvách a nemravnostiach, nie vo sváre a nenávisti! Oblečte sa v Pána Ježiša Krista a o telo sa nestarajte podľa jeho žiadosti!« (Rim 13, 13.) V tej chvíli sa skončil jeho duševný zápas. Vzdal sa úmyslu oženiť sa s dcérou z poprednej rodiny, ktorú mu odporúčala matka Monika. O niekoľko dní zriekol sa aj svojho rétorského postavenia (r. 386) a sprevádzaný svojou matkou a Alypiom odišiel na majer svojho priateľa pri Miláne, kde sa dôkladne pripravil na prijatie sv. krstu.

Po šesťmesačnej príprave pokrstil ho v Miláne sv. Ambróz, a spolu s ním prijal krst

i jeho syn Adeodát a priateľ Alypius. V jeseni r. 387 vybral sa späť do Afriky. V Ostii mu ochorela matka a hneď aj zomrela. Čoskoro zomrel aj Adeodátus. Preto Augustín zostal rok v Ríme a len koncom roku 388 sa vrátil do svojho rodiska. Všetok majetok rozdelil medzi chudobných a na svojom malom majeri pri Tagaste žil s niekoľkými priateľmi 3 roky kláštorným životom. Povesť o jeho učenosti a zbožnosti sa čoskoro rozniesla po celom kraji. Pri návšteve mestčka Hippo žiadal ľud a Valérius, staručký biskup toho mesta, aby sa stal kňazom. Augustín sa zdráhal, ale nakoniec privolil a Valérius ho r. 391 vysvätil za kňaza a poveril kazateľským úradom.

Augustín ako kňaz celkom zmenil svoje doterajšie štúdiá a venoval sa jedine teológii. R. 395 vysvätil ho Valérius za svojho koadjutora a nasledujúceho roku stal sa Augustín biskupom mestčka Hippo. Ako biskup žil spoločne so svojimi kňazmi (vita canonica), kázal a staral sa o chudobných. Hlavným jeho zamestnaním bolo spisovateľstvo. Pozorne sledoval každý pohyb v Cirkvi a svojím perom jej pomáhal všade. V boji proti manichejcom, ktorý započal hneď po svojom krste, pokračoval aj ako biskup. Slovom a písmom bránil katolícku pravdu i pro-

ti donatistom. R. 411 v Kartágu na nábožen-
skom rozhovore medzi 286 katolíckymi a 279
donatistickými biskupmi zväčšila vec katolí-
kov pričinením Augustínovým a sila dona-
tizmu bola zlomená.

R. 412 začal boj s pelagianizmom. Týmto
bojom bol vyplnený ďalší život Augustínov
až do smrti. Keď už cítil starobu, oddal r. 426
správu diecézy biskupovi Herakliovi a sám sa
chcel dôkladne pripraviť na cestu do večnosti.
No ešte sa nemohol výlučne venovať sebe,
lebo Cirkev ho ešte raz potrebovala v boji
so semipelagiánmi. R. 429 vtrhli do Afriky
Vandali a obsadili aj mestečko Hippo. Au-
gustín i vtedy zostal medzi svojimi veriaci-
mi. Ale čoskoro podľahol ťažkej chorobe. Zo-
mrel 28. augusta r. 430. V VIII. storočí do-
stali sa jeho telesné pozostatky do Pavie.

Sv. Augustín je najväčším cirkevným u-
čiteľom všetkých čias a najctihodnejším člo-
vekom ľudstva. Zázračným spôsobom spojo-
val v sebe najväčších géniov sveta. V ňom
sa spájala duševná veľkosť Origena s tvorí-
vou silou Tertuliána, dialektická bystrosť
Aristotela, vzlet a hlboká špekulácia Platóna
s praktickosťou Rimana a duševnou hyb-
kosťou Gréka. Pri tom bol oddaný Cirkvi
ako Cyprián a Hieronym. Medzi cirkevnými
Otcami je najvšestrannejší. Len Origena

možno k nemu prirovnať. Pravda, Hieronymovi sa nevyrovnal vzdelanosťou. V Augustínovi sa harmonicky spájajú špekulatívna prehĺbenosť, jasnosť myšlienok, bohatá fantázia, podivuhodná výrečnosť, rečnícka schopnosť, bohaté životné skúsenosti a dôkladné poznanie ľudskej povahy. A pritom bol ozaj dobrým človekom. Svoje vynikajúce vlastnosti nikdy nezneužil na potlačenie bližného. Pre slabosti a ľudské poklesky spoločubližných mal vždy porozumenie. Pomáhaly mu v tom skúsenosti vlastnej minulosti. I keď bol niekedy k bludárom tvrdý, bolo to len z oduševnenosti za Cirkev a z lásky k pravde. Nenávidel len nepravdu a klud, ľudí miloval. Augustín najlepšie vedel, ako ťažko je dopracovať sa pravdy, preto nechcel ju stratiť, a nechcel, aby ju stratili iní.

Jeho spisy ukazovali smer nasledujúcej doby. Augustín položil základy kresťanskej filozofii a západnej teológii. Peter Lombardský čerpal z Augustínových spisov a skladal svoje Sentencie, ktoré sú teologickou príručkou stredovekých škôl. Augustínove myšlienky mohutne účinkovali v každej dobe. I v dnešnom živote cítiť ich vplyv. Stredovekí bludári, reformátori a janzenisti stavali svoje bludné systémy na ojedinelých, z kontextu vytrhnutých a nepochopených Augustí-

nových vetách. Ale pápeži a koncily nikdy nedovolili zatieniť jeho ortodoxiu. V náuke o milosti ho považovali za cirkevného učiteľa, ktorého poslala Prozreteľnosť..

Augustín mal milú povahu a vynikal najmä poníženosťou. Nikdy sa nedal strhnúť k podráždenosti ako Hieronym. Vedel si získať ľudí. Ani medzi bludármi nemal nepriateľov. Sami uznávali, že Augustín vie rozlišovať medzi osobou a blodom.

Ako kazateľ bol pre Západ tým, čím bol pre Východ sv. Ján Zlatoústý. Jeho reči, najmä počiatočné, sú veľmi vzletné a popretkávané básnickými obrazmi. Neskoršie (sú už menej pestré, ale zato hlbšie. Jeho kázne sú stručné, krátke a často veľmi abstraktné. Kázal zväčša len štvrt hodiny. Príklady v kázňach neupotreboval a vyhýbal sa aj poukazom na život. Od svojich poslucháčov očakával, aby spolu s ním pracovali a aby sami si urobili potrebnú aplikáciu. Jeho reč je jadrná, obratná, často úmyselne ľudová a hoci abstraktná a filozofická, predsa je pútavá. Poslucháčov očarúval, hoci sám nebol spokojný so svojimi kázňami. »Mihi prope semper sermo meus displicet«, povedal o svojich kázňach. (De catech. rud. 2, 3.)

Augustín je najbohatším spisovateľom západnej cirkvi. Sám hovorí, že napísal 93 diel

v 232 knihách. V jeho spisoch sú zahrnuté všetky odbory teologickej vedy. Sloh má veľmi rozličný podľa toho, čo a komu píše. V ľudových spisoch chce byť jednoduchý a posmieva sa rečovej úzkostlivosti gramatikov. Vo filozofických spisoch má výrazy jasné a presné. V diele o Božom štáte alebo vo *Vyznaniach* jeho sloh je sviatočný, vznešený a vzletný.

Jeho spisy podľa predmetu delíme na filozofické, apologetické, dogmaticko-polemické, morálne, kázne a listy. „*Vyznania*“ a „*Retractationes*“ tvoria osobitnú skupinu.

Vyznania napísal okolo roku 400. Toto dielo obyčajne sa pokladá za Augustínovu spoveď. V skutočnosti je to velebný chválospev, v ktorom Augustín velebí božiu dobrotu i dokonalosť a vzdáva Bohu chválu. To je vlastne biblický význam slova »confiteri« (Confitemini Domino, quoniam bonus...). Nie je to životopis, ani história, lež modlitba, rozjímanie a povznesenie sa k Bohu.

Dieło sa skladá z 13 kníh. Možno ho rozdeliť na dve časti. V prvej (I.-IX.) vzdáva Bohu chválu za milosti, ktoré mu Boh preukázal od útlej mladosti až do smrti matky Moniky. Podrobne opisuje svoj život, vyznáva svoje hriechy a pomýlenia, líči svoj duševný zápas a napokon svoje obrátenie.

V druhej časti (X.-XIII.) opisuje svoj duševný stav, keď písal toto dielo (r. 400). Vyznáva, že Boha miluje, že Boh nie je mimo neho, lež v ňom samom. „Neskoro som Ťa začal milovať. Ty si bol vnútri, ja vonku, a tam som Ťa hľadal... Ty si bol so mnou, ale ja som nebol s Tebou. Od Teba ma odťahovalo všetko to, čo by vôbec nebolo, keby nebolo v Tebe..." (10, 27). Prekrásnu úvahu o láske božej začína klasickou vetou: »Stvoril si nás, Bože, pre seba a nespokojné je srdce naše, kým nespočinie v Tebe!« V ostatných 3 knihách obdivuje božiu dobrotu a múdrosť vo stvorení sveta.

Toto Augustínovo dielo patrí medzi najkrajšie plody svetovej literatúry. Preložené je skoro do všetkých rečí.

Cez Vyznania môžeme nazrieť do Augustínovho vnútorného života; *Retractationes* oboznamujú nás s jeho literárnou činnosťou. Napísal ich okolo r. 427, ale nedokončil. Okrem svojich listov a kázni vypočítuje v nich všetky svoje práce, ktoré napísal od svojho obrátenia. Uvádza pohnútky a cieľ, prečo písal, a opravuje, rešp. doplňuje miesta, ktoré i jemu samému sa nezdajú dosť jasné a správne, a ktoré by mohli iných pohoršiť, pretože by im nerozumeli.

Filozofické spisy. Prvé pokusy na

poli filozofickom Augustín urobil ešte v Kartágu, kde žil veľmi neviazane. Ako mladý profesor napísal v tom čase spis *De bono et apto*. Dielo sa nezachovalo. Máme len 8 filozofických dialogov, z ktorých 4 pochádzajú z doby Augustínovej prípravy na krst; ostatné sú z neskoršieho obdobia. V diele *Contra Academicos* — podvracia skepticizmus neoakademikov, ktorým za istý čas aj sám prednášal. Hovorí, že blaženosť nespočíva v hľadaní a skúmaní pravdy, lež v jej poznaní. Uspokojí nás len istota, nie pravdepodobnosť. V spise *De beata vita* hovorí, že blažený je ten, kto má v sebe trojjediného Boha; človek úplne blažený bude len v budúcom živote. V 2 knihách *De ordine* píše o Prozreteľnosti božej, ktorá nevylučuje zlo, lebo i ono má vo svete svoj význam. *Soliloquia* (dve knihy) obsahujú Augustínove dialogy s rozumom o prostriedkoch poznania nadsmyslových právd. Z nesmrteľnosti pravdy uzatvára na nesmrteľnosť duše. Toto dielo podstatne prepracoval vo svojich „*Retractationes*“. Jestvuje aj kompilácia podobného názvu z 13. st. Augustín chcel písať aj o 7 slobodných umeniach. Ale dokončil len zčiatky o gramatike a hudbe. Poeticky dokazuje, že hudba je prvotriednym prostriedkom na povznesenie ducha k Bohu, ktorý je prameňom vše-

tkého umenia. O ostatných umeniach podal len náčrt. V Ríme napísal dielo *De quantitate animae*, v ktorom dokazuje nehmotnosť duše. Spis *De Magistro* je zvečnením Augustínovho rozhovoru so synom Adeodátom. Dokazuje, že Boh je vnútorným učiteľom každého človeka, pretože je princípom všetkého poznania, ako je aj príčinou všetkého bytia.

A p o l o g e t i c k é s p i s y. V menšom traktáte *Adversus Judaeos* dokazuje, že v zavrnutí nevďačného židovského národa sa prejavila božia spravodlivosť. Apologetický ráz s filozofickým a historickým prifarbením má najväčšie a najvynikajúcejšie dielo Augustínovo *De civitate Dei*. Písal ho od r. 413 do r. 426 na žiadosť tribúna Marcelína, aby podvrátil výčitky pohanov, že kresťania sú zodpovední za úpadok rímskej ríše. Kresťania, vraj, rozhnevali bohov, ktorí sa preto odvrátili od Ríma a dopustili úžasné spustošenie barbarmi r. 410 za vedenia Alarichovho. Augustín rieši v tomto diele problém Prozreteľnosti a rímskeho štátu. Ba ide ešte ďalej. Skúma vzťah božej Prozreteľnosti k celému ľudstvu v minulosti, v budúcnosti a stále. A tu sa mení jeho apologia v grandióznu filozofiu ľudských dejín podľa kresťanského svetonáhľadu.

Sv. Augustín rozšíril význam slova »ci-vitas« na spoločnosť a hovorí, že vo svete sú len dve spoločnosti, a to kolektívum dobrých — štát boží, nebeský, a kolektívum zlých — štát zlého ducha, zemský. Človek prilipne svojou láskou k jednému alebo k druhému. Augustín okrem prorocky predvída v boji týchto dvoch spoločností zápas Cirkvi so štátom. Spomína tiež zásady, ktoré sa majú uvažovať pri riešení vzájomného vzťahu týchto dvoch mocností. Medzi spoločnosťou dobra a zla tu na zemi je ustavičný zápas, ku ktorému sa božia Prozreteľnosť nespráva indiferentne, lež svojím zásahom vo vhodnom čase pripravuje víťazstvo dobra. Táto myšlienka je rozvinutá v celom diele.

Dielo má 22 kníh a delí sa na dve časti. Prvá (I.-X.) je obranná, druhá (XI.-XXII.) podáva učenie o božom zasahovaní do sveta.

V I. časti dokazuje, že pohanstvo nemôže byť nijako na osoh tomuto svetu. Potom opisuje zaujatie Ríma a dokazuje, že pohanskí bohovia nemajú nijakej moci voľačo zachrániť. Rímsku ríšu neučinili veľkou pohanskí bohovia, lež jej občania, a to tak, že druhým národom krivdili a podmaňovali ich. Pohanstvo nemôže zaistiť dobro pre budúci život. Augustín ostro kritizuje pohanskú teológiu, filozofiu a neoplatonickú démonológiu.

V II. časti opisuje vznik dvoch spoločností (štátov), ich vývin a koniec. Ich vznik vidí v stvorení anjelov, ktorých hriech rozdvajil na dobrých a zlých, v stvorení človeka a v jeho páde. Rozvoj spoločností ukazuje v štyroch periodách: v knihe XV. opisuje ich zápas po potopu sveta; v XVI. knihe po dobu Dávidovu; v knihe XVII. až po dobu Kristovu. Najrozsiahljšia je kniha XVIII., v ktorej vykresľuje históriu rímskej ríše a jej dejstvom najmä od Krista až do skončenia prenasledovania kresťanov. V ostatných 4 knihách líči koniec zápasu dvoch spoločností. Na konci sveta Boh pri poslednom súde rozdvají zápasiacich. Kniha XXI. opisuje trest zlej spoločnosti v pekle a kniha XXII. víťazstvo spoločnosti nebeskej a blaženosť vyvolených.

Sostavujúc toto dielo, Augustín používal spisy Cicerónove, Euzebiovu kroniku, diela Hieronymove a Varonov spis »Antiquitates rerum humanarum et divinarum«.

D o g m a t i c k é s p i s y. Svoje učenie podáva Augustín najjadrovejšie v krátkom diele *Enchiridion* čiže *De fide, spe et charitate*. Napísal ho na žiadosť zbožného Rimana Laurencia. V prvej časti vysvetľuje apoštolské vierovyznanie; v druhej hovorí o nádeji a o modlitbe Pána; v tretej o príkázaniach a o

láske, ktorá je cieľom všetkých prikázaní. V diele *De utilitate credendi* dokazuje manichejcom, že viera nie je slepá, lež opiera sa o autoritu božiu, v mene ktorej hovorí Cirkev. Dielo *De fide et operibus* prízvukuje, že samotná viera bez dobrých skutkov nestačí na spasenie. V spise *De coniugiis adulterinis* hovorí o nerozlučiteľnosti manželstva. V diele *De vera religione* dokazuje proti manichejcom a pohanom kresťanskú pravdu a uvádza spôsoby, ako sa božia Prozreteľnosť stará o spásu človeka.

Najvynikajúcejším a zároveň aj najrozsiahlejším dogmatickým dielom Augustínovým je *De Trinitate* v 15 knihách. Pracoval na ňom od r. 400 do r. 416. V prvých 9 knihách podáva učenie o Najsv. Trojici podľa Písma sv. a východných Otcov. Dopĺňa najmä náuku Atanázovu a Kapadočanov. V ostatných knihách, v ktorých je najoriginálnejší, usiluje sa objasniť tajomstvo trojjedného Boha analogiami, čerpanými hlavne z ľudského ducha. Dielo je veľmi ťažko srozumiteľné; sám ho chcel ešte opraviť, ale k tomu už nedošlo.

P o l e m i c k é s p i s y. V spise *De haeresibus* podáva krátky vyňatok z bludov a ich dejiny, počnúc od Šimona Maga až po Pelagia. Vypočítuje 88 bludov. Pritom si všima

aj pohnútky ich vzniku. V osobitných dielach podvracia bludy manichejcov, donatistov, pelagiánov a ariánov.

Proti manichejcom a im podobným priscilianistom napísal Augustín veľa spisov, v ktorých opisuje hlavné zásady ich náuky, ich mravnosť a zvyky. V knihe *De libero arbitrio* odpovedá na otázku manichejcov: Odkiaľ je vo svete zlo? V spise *De moribus ecclesiae catholicae et moribus Manicheorum* stavia vedľa seba životné spôsoby mníchov, pustovníkov, katolíckych a manichejských biskupov, aby dokázal rozdiel medzi mravnosťou katolíkov a manichejcov. Proti manichejcom nebojuje len vo všeobecnosti, lež vystupuje aj proti jednotlivcom (Adimantus, Faustus).

Zo spisov proti donatistom 7 sa stratilo. Zo zachovaných vyniká dielo *De baptismo contra Donatistas* v 7 knihách. Týmto dielom Augustín sa stal zakladateľom učenia o Cirkvi a o sviatostiach. Vedecky vykladá náuku o účinkoch, o platnosti a o pravom vysluhovateľovi sviatosti krstu. Krátky obsah významného náboženského rozhovoru medzi katolíkmi a donatistami v Kartágu z r. 411 podáva v spise *Breviculus collationis cum Donatistis*. Prajný výsledok tohto rozhovoru pre katolícku pravdu oznámil laickým prívržencom donatistov v spise *Liber ad Donatis-*

tas post collationem a vyzýva ich, aby sa pripojili ku katolíkom.

Najviac polemických spisov napísal Augustín proti bludu pelagiánov. Pelagiove spisy podvracia v diele *De natura et gratia*. Opisuje v ňom dedičný hriech a jeho následky. Okrem Krista a jeho Matky niet človeka bez hriechu. Túto vetu dôkladnejšie rozoberá v spise *De perfectione justitiae hominis*. V diele *De peccatorum meritis et remissione* píše o dedičnom hriechu, ktorý plodením (propagatione) prechádza z Adama na potomkov, a nie, ako hovorili pelagiáni, napodobňovaním (imitatione). Deti sú skutočne tým hriechom poškvrnené, a preto musia byť pokrstené.

Ako odpoveď na dva spisy biskupa Juliána z Eklanu, v ktorých bránil pelagianizmus, uverejnil Augustín dva spisy: *Contra Julianum*, v ktorom dokazuje dedičný hriech najviac z tradície, a *Contra secundam Juliani responsionem*, ktorý ostal nedokončený. Augustín musel na konci svojho života vystúpiť ešte proti semipelagiánom. Uverejnil proti nim dva spisy, a to *De praedestinatione sanctorum* a *De dono perseverantiae*, v ktorých dokazuje, že milosť božia je potrebná aj na počiatku viery (ad initium fidei).

Proti ariánom napísal diela *Contra ser-*

monem Arianorum a Contra Maximum Arianum.

Spisy exegetické. Sv. Augustín vykladá Písmo sv. miestami doslovne, miestami alegorický. Jeho hlavnou zásadou je, aby výklad neodporoval učeniu Cirkvi. Teoreticky píše o exegéze v diele *De doctrina christiana* v 4 knihách. Z neho sa zachovali len prvé 3 knihy, ktoré obsahujú pravidlá výkladu (hermeneutika); vo 4. knihe boli pravidlá homiletiky. *De Genesi ad litteram* v 12 knihách podáva podrobný výklad stvorenia sveta a človeka až po vyhnanie Adama z raja. Kniha 6. a 10. je hotová antropologia. *Spisy Locutiones* (7 kníh) a *Quaestiones in Heptateuchum* (7 kníh) obsahujú výklad najťažších miest Písma sv. Zdanlivé protirečenia evanjelistov vysvetľuje v spise *De consensu evangelistarum*. Rozsiahle dielo *Enarrationes in Psalmos* je obsahom exegetického a kazateľského; vo forme homílií opisuje so skvelou elokvenciou život kresťanský. Kompendiom celej kresťanskej mravouky je dielo *De sermone Domini in monte* v 2 knihách. Exegetizoval aj evanjelium sv. Jána, jeho prvý list a listy sv. Pavla Rimanom a Galatanom. Vo výklade Pavlových listov je veľmi dôkladný a pre patristickú literatúru je veľkou stratou,

že neexegetizoval aj ostatné Pavlove listy. Vo svojej exegéze miestami používa text Italy, miestami Vulgáty a pri ťažších miestach i Septuaginty. Prízvukuje neomylnosť Písma svätého.

Morálne spisy. V diele *De agone christiano* populárnym spôsobom podáva kresťanom pokyny, ako majú zdolať zlo. *Speculum* je sbierka morálnych predpisov zo sv. Písma. V spise *Contra mendacium* dokazuje proti priscilianistom absolútnu nedovolenosť lži, ktorú oni pokladali v niektorých prípadoch za dovolenú.

Proti Joviniánovi napísal na obhájenie manželstva (*De bono conjugali*) a panenstva (*De sancta virginitate*) 5 kníh.

O spôsobe vyučovania katechumenov a ľudu píše všeobecne v diele *De catechizandis rudibus*. Napísal ho okolo r. 400; podáva teoretické a praktické pokyny pre pedagoga. Je to prvá systematická katechetika. Venoval ju diakonovi Deograciovi v Kartágu.

Kázne a listy. Okrem exegetických homílií máme od Augustína 363 kázni na rozličné témy. Nimi sa stáva Augustín najväčším kazateľom západnej cirkvi. Kázne sú krátke a abstraktné. Neupotreboval totiž príklady a aplikácie na život. Pripisuje sa mu aj mnoho apokryfov.

Od Augustína sa nám zachovalo 270 listov, z ktorých 53 sú jemu adresované a pochádzajú od jeho priateľov. Sú veľmi dôležité pre poznanie života, vplyvu a učenia veľkého Augustína. Vo väčšine listov hovorí o otázkach dogmatických, filozofických a morálnych.

Zachovaly sa aj básne, ale ani formou ani obsahom nie sú významné. (De civ. Dei 15, 22.)

LITERATÚRA: SBIERKY: Migne, P. P. lat., sv. 32-47. — Všetky spisy Augustínove sú vo viedeňskej sbierke Corp. Script. eccl. lat. — PREKLADY: Slovenské: Vyznania, SSV 1942. — Boží štát (s úvodnou štúdiou Dr. Špirku), SSV 1948. — České: Čelakovský, *O městě božím*, 1833. — Mik. Levý, *Vyznání*, Kuncíř, Praha, 1926. — Kratochvíl, *Rozhovor o blaženom živote*, 1931. — M. Versich, *O kresť. boží*. Krystal, Olomouc, 1948. — Poľské vydanie Augustínových diel v sbierke »*Pisma Ojców Kościoła*«, Tom. IX, X, XI, XIII, XXII, Poznaň. — Nemecké: Bardenhever, *Bibl. der Kirchenvd. 10. sv. Biografie*: Bertrand, S. *Augustin*, Paris 1913. Český preklad u Kuncířa, Praha 1929. — P. Guilloux, *L'âme de S. Augustin*, Paris 1922. — Wolfsgruber, *Augustinus*, Paderborn 1898. — K. Holl, *Augustinus innere Entwicklung*, Berlin 1923. — Legewie, *Augustinus*, Bonn 1925. — Concetti, S. *Augustini vita*, Tolentini 1929. — G. Papini, *Sant' Agostino*, Firenze 1930. — Goola, *Sant' Agostino*, Torino 1936. — Doubrava, *Památky sv. Augustina*, 1893. — ŠTÚDIE: Boyer, *Christianisme et Néoplatonisme dans la formation de St. Augustin*, Paris 1920. — Thimme, *Augustinus Selbstbildnis in den Konfessionen*, Gütersloh 1929. — Weinand, *Die Gottesidee der Grundzug der Weltanschauung des hl. Augustinus*, Paderborn 1929. — Zähringer, *Das kirchliche Priestertum nach d. hl. Aug.*, Paderborn 1931. — Schilling, *Die Staats-*

u. Soziallehre d. hl. A., Freiburg 1910. — Adam, Zur Eucharistielehre d. hl. Aug., Augsburg 1936. — Barth, Die Freiheit d. Entscheidung im Denken Aug., Basel 1935. — Cayré, La contemplation augustinienne, Paris 1927. — Dr. Oldřich Karlík: Zhoubnost lži ve světle učení sv. Augustina, Olomouc, 1928. — Baušová Marie: Myšlenky sv. Augustina, Praha 1930. — Hronek: Sv. Augustin, Praha 1930. — J. Hanák: Sv. Augustin, Archa 1916. — Dr. Miklík: Které řeči uměl sv. Augustin, ČKD 1923. — Spáčil B.: Sv. Augustin o neposkvrněném početí Panny Marie, ČKD 1931. — Dr. Kubíček: Sv. Augustin a wiklefizmus, Hlídka, Brno 1931. — Dr. T. Hudec: Sv. Augustin a Bible, Hlídka, Brno 1931. — Dr. J. Kratochvíl: Dějinný význam sv. Augustina, ČKD 1930. — Sv. Augustin: Rozmluvy duše s Bohem. Vyšlo u Francla v Praze 1933. — Dr. A. Fuchs: Sv. Augustin. »Na hlubinu«, XII. č. 6.

Učenie sv. Augustína.

Niet skoro teologickej otázky, ktorej by sa sv. Augustín nebol dotkol vo svojich spisoch a rečiach. Ani v krátkosti nemožno vypočítať všetky; uvedieme len čo hlavnejšie, ktorými sv. Augustín obohatil teologickú vedu. Jeho hlboké teologické myšlienky neraz daly podnet k teologickým sporom. No Cirkev katolícka vždy pokladala Augustína za najlepšieho cirkevného učiteľa; najmä v náuke o milosti a nevyhnutnosti k spasiteľným skutkom videla v ňom najväčšiu autoritu a počtila ho menom »doctor gratiae«.

Svoje vedecké náhľady časom menil, prepracovával ich a doplňoval; čo hovorí v svojich novších spisoch, často nesúhlasí s jeho staršími náhľadmi. Preto i sám žiadal (Retr. prol. 3), aby jeho náuka bola posudzovaná na základe najnovších spisov.

1. Vo filozofii sa pridrižiava Platóna a hovorí, že Platón »zpomedzi všetkých filozofov sa najlepšie priblížil kresťanstvu«. (Civ. 8, 5.) Hlavné body filozofie sv. Augustína sú: a) opravdivá múdrosť má viesť k Bohu a k blaženosti; b) idea pravdy a blaženosti je človekovi vrozená; c) zodpovedne týmto ideám musí byť jedna nemeniteľná Pravda a najvyššie Dobro — Boh.

2. Božiu podstatu sa usiluje vysvetliť z jednoduchosti Boha. U Boha niet prípadku (accidens), len podstata: »U Boha všetko, čo z Neho vychádza, je On sám«, t. j. Jeho podstata. (Civ. 9, 10.) Boh nie je složením potencie a aktu, lebo On je čistý akt (actus purus). Keďže v Ňom niet prechodu z potencie do aktu, nemá ani vzťahu k času. Čas je výmenou medzi minulým, prítomným a budúcim; výmena však môže byť len tam, kde je prechod z potencie do aktu. Prítomnosť bezo zmeny nie je časná, lež večná. Boh je večný.

Všadeprítomnosť božiu vysvetľuje dôka-

zom, že priestorom sú ohraničené len stvorené veci, nie však Boh. Božiu vševedúcnosť dôkladnejšie vysvetľuje so zreteľom na budúce skutky, ktoré vykonajú stvorenia, obdarené slobodnou vôľou. Boh nestvoril tento svet z nútenosti, preto majú v ňom svoje miesto slobodné skutky stvorení. Boh však neomylné pozná i tieto slobodné rozhodnutia svojich stvorení, lebo na všetko sa díva nadčasove ako na prítomnosť. (Civ. 11, 21.)

3. O stvorení sveta v šiestich dňoch sv. Augustín učí: Boh stvoril všetko razom (*creavit omnia simul*) a anjelom to potom ukázal v šiestich videniach, v šiestich za sebou nasledujúcich obrazoch. Anjeli videli stvorené veci vo večnej idei, t. j. ako boli u Boha (*cognitio matutina*), a tiež v ich konečnej stvorenej forme (*cognitio vespertina*).

4. Učenie kresťanského staroveku o Najsv. Trojici zdokonalil sv. Augustín dielom »De Trinitate«. Výraz »substantia« nepokladá za vhodný na označenie božej podstaty, lebo substantia znamená protivu prípadku (*accidens*); za zodpovednejší výraz považuje slovo »essentia«.

Podstatnosť božia neznačí trojakosť osôb sebe podobných, ako napr. sa podobajú tri jednaké sochy. Preto hovorí: »Celá Trojica je tak veľká ako každá Osoba«. (De Trin. 8, 1.)

Rozdielnosť osôb spočíva vo vzájomných a nezmeniteľných vzťahoch osôb (relationes). Tieto vzťahy nie sú prípadkami (accidens), lebo sú nezmeniteľné. Obrazy Najsv. Trojice hľadá sv. Augustín najviac v ľudskej duši, stvorenej na obraz boží. Duch ľudský, obraz Otca a jeho poznanie je obrazom Syna. Duch ľudský miluje seba a táto samoláska je obrazom Ducha Svätého.

5. O kristologii Augustín nenapísal osobitné dielo. Zato však v niektorých svojich spisoch sa často dotýka i tohto predmetu. Ježiša Krista zdôrazňuje ako cestu vedúcu k Bohu. Kristus je stredobodom ľudstva, dejín a najmä kresťanského života. V Kristovi sú dve prirodzenosti, ale len jedna osoba. (Sermo 130.) Prirodzenosti nie sú smiešané, alebo jedna v druhú premenené (Trin. 1, 14), ale prirodzenosť ľudská je nesená božou osobnosťou. (C. Max. 1, 19.) Kristus i ako človek je prirodzeným, a nie adoptovaným synom Božím. (Sermo 183, 3.) Kristus je dokonalým človekom a má všetko, čo patrí k prirodzenosti ľudskej. Rozdiel od ostatných ľudí čo do prirodzenosti je len v tom, že afekty nevznikali v ňom spontánne, lež boli celkom podriadené jeho vôli. (C. Faust. 26, 8.)

6. Sv. Augustín dôrazne prízvukuje úlohu Krista ako prostredníka. Boh sa stal člo-

vekom, aby pokoril človeka v jeho pýche a hlavne, aby ho smieril s Bohom. Vykúpenie poníma podobne ako Origenes. Hovorí, že hriechom Adamovým získal satan právomoc nad človekom. Satan ju stratil potom preto, lebo siahol na Nevinného. Vykúpenie je všeobecné a rozprestiera sa na všetky hriechy a na všetkých hriešnikov. (Enchirid. 58.)

7. Sv. Augustín prízvukuje viac ako ktorýkoľvek zo sv. Otcov nesmiernu úlohu Matky Božej pri vykupiteľskom diele. Z jej úlohy vyplýva, že musela byť pannou pred pôrodom, v pôrode a po ňom, a že musela byť čistá od všetkého hriechu: »... de qua (Maria) propter honorem Domini, nullam prorsus cum de peccatis agitur, haberi volo quaestionem«. (De nat. et gr. 36, 42.) Pravda, rozumel tu len hriechy osobné; nie je dokázané, či sv. Augustín mal na mysli nepoškvrnené počatie Matky Božej.

8. V náuke o ľudskej duši, pokiaľ ide o dedičný hriech, kloní sa k traducianizmu. Nazdáva sa totiž, že kreacionizmom sa nedá vysvetliť prechod hriechu na potomkov. Avšak Tertulianov traducianizmus zavrhuje pre jeho materialistický názor o podstate duše. Adam mal pred úpadkom do hriechu nadprirodzené dary a do istej miery aj nesmrteľnosť — posse non mori —, bol oslobodený

od telesných chorôb a nerestí a od nezriadenej žiadostivosti (*concupiscentia rebellis*) — *posse non peccare*. Keby prarodičia neboli zhrešili, možnosť nezomrieť a nezhrešiť by bola prešla v nemožnosť zomrieť a zhrešiť (*non posse mori, non posse peccare*). Oné nadprirodzené dary sa však hriechom stratily (Gen. Lit. 6, 27), človek aj vo svojich prirodzených schopnostiach bol porušený a stal sa »*massa perditionis, peccati, irae*«. (Enchir. 99.) Dedičný hriech je opravdivý hriech, skutočná vina; preto aj u detí jest čo »odpustiť«, a preto Kristus vykúpil aj deti. Na otázku, ako škodil hriech Adamov tomu, kto osobne nezhrešil, hovorí sv. Augustín: »*Fuit Adam, et in illo fuimus omnes; perit Adam, et in illo omnes perierunt*«. (Op. imperf. 1, 47.) Dedičný hriech je hriechom pokolenia, a nie hriechom osobným. Dedičným hriechom stratil človek dokonalú slobodu (*libertas*) dieťok božích, ale nie slobodnú vôľu (*liberum arbitrium*; Enchir. 31). Podstatu dedičného hriechu nevidí v nezriadenej žiadostivosti, ktorú ináč veľmi prizvukuje, lež v strate nadprirodzeného obrazu božieho v človekovi. (De perf. just. 4.) Pri-púšťa možnosť bezhriešnosti u človeka, ale v skutočnosti okrem Spasiteľa a jeho Matky nik nie je bez hriechu. Každý, kto nie je

pokrstený, patrí »ad massam perditionis« a zahynie. Zahynú aj nepokrstené nemluvniatka, hoci ich trest je »mitissima damnatio.« (De pecc. mer. 1, 16.).

9. V učení o milosti rozoznáva milosť posväcujúcu a pomáhajúcu. Posväcujúca milosť spočíva nielen v odpustení hriechov, lež i vo vnútornom posvätení človeka; ňou sa stane človek spôsobilým konať záslužné skutky. (De grat. Christi 26.) Pomáhajúca milosť osvecuje rozum a posilňuje vôľu (De pecc. mer. 2, 17); vplýva na vôľu pred jej rozhodnutím (gratia praeveniens), účinne ju sprevádzajúca (gratia concomitans) a posilňuje v uskutočnení spasiteľného úkonu (gratia subsequens; De nat. et. gr. 31).

Nevyhnutnosť milosti pre spasiteľné skutky dokazuje sv. Augustín poukazovaním na slabosť človeka, ktorá vyplýva z dedičného hriechu. Robí to proti pelagiánom, ktorí popierali potrebnosť milosti na spasenie. Aj pomáhajúca, aj posväcujúca milosť je vôbec nezaslúžená a je úplne darom božím: Non enim gratia Dei erit ullo modo, nisi gratuita fuerit omni modo. (De pecc. or. 24, 28.) Hoci prízvukuje, že ľudská slobodná vôľa nemôže zmariť božie plány - preto počet vyvolených je určený -, jednako hovorí, že ľudská slobodná vôľa sa môže protiviť milosti:

Consentire et dissentire propriae voluntatis est. (De spir. et litt. 34.) Spoluúčinkovanie milosti božej so slobodnou vôľou ľudskou sa usiluje vysvetliť učením o »scientia media«: Cuius miseretur, sic eum vocat, quomodo scit eum congruere, ut vocantem non respuat. (Ad Simpl. 1, 2, 13.) Janzenisti s obľubou poukazovali na jeho vetu: Quod amplius nos delectat, secundum id operemur necesse est (Galat. 49) a nazdávali sa, že Augustín hlása fyzický vplyv milosti na slobodnú vôľu. Pravda, sv. Augustín rozumel len morálny vplyv, čo vidieť i zo slov: »Non faciebam, quod et incomparabili affectu amplius mihi placebat.« (Conf. 1, 8.)

10. Predurčenie človeka na večnú blaženosť spočíva v predvídaní a v pripravovaní večnej odmeny Bohom (praescientia et prae-paratio beneficiorum Dei, quibus certissime liberantur, quicumque liberantur; De dono persev. 14, 35). Sv. Augustín rozoznáva predurčenie »ad gratiam«, ktoré sa deje bez ohľadu na zásluhy (ante praevisa merita), a predurčenie »ad gloriam« (De dono persev.).

11. V učení o sviatostiach rozoznáva »usus sacramenti« a »effectus sacramenti«. Tým naznačuje, že sviatosť možno prijať platne, ale nehodne. (De bapt. 61.) Kto stavia prekážky hodnému prijatiu sviatosti (obicem

ponere), zaviňuje, že sviatosť, hoci je platne udelená, milosti neudeľuje. (Ep. 98, 9.) Pri sviatostiach rozoznáva látku a formu: accedit verbum ad elementum et fit sacramentum. (In Joan. 80, 3.) Spôsob účinku vysvetľuje poukazovaním na rozdiel medzi sviatosťami Nového a Starého zákona: sacramenta novi testamenti dant salutem, sacramenta veteris testamenti promiserunt salutem. (Psalm. 73, 2.) Ďalej porovnáva sviatosti Starého so sviatosťami Nového zákona a o posledných hovorí, že sú: „virtute maiora, utilitate meliora, actu facilia, numero pauciora“. (Contra Faust. 19, 13.).

Nedostatok viery u vysluhovateľa sviatosti nemá vplyv na platnosť sviatosti, lebo „hic (Christus) est, qui baptizat.“ (Joan. 1, 33.) Krst môže byť udelený platne aj bez odpustenia hriechov. (De bapt. 6, 1.) Keď sa forma podstatne zmení, krst je neplatný. (Haer. 44.) Krst vodou nahradzuje krst žiadosti (De bapt. 4, 22) a krst krvi; krst krvi však pre donatistov neplatí, lebo u nich niet pravej lásky. (De bapt. 16, 24.)

Sviatosť Oltárna nebola u sv. Augustína predmetom takého vedeckého rozboru ako napr. krst; preto o nej hovorí menej, aj to len ako kazateľ. Skrsla domnienka, že sv. Augustín neučí skutočnú prítomnosť tela Kri-

stovho v Eucharistii, považujúc ju za znak tela Kristovho (*Signum corporis Christi*; C. Adam. 12, 3.). To však nie je nijako podložené, lebo sv. Augustín na mnohých miestach prízvukuje reálnu prítomnosť tela Kristovho v Eucharistii, napr. »ferebatur Christus in manibus suis, quando commendans ipsum corpus suum ait: Hoc est corpus meum«. (Psalm. 33, 1.) Hovorí, že Eucharistia je obetou a je totožná s obetou kríža, lebo i kňaz i obeta je jedna a tá istá. (De Civ. Dei X, 4-5.)

Hoci sv. Augustín nenazýva pokánie výslovne sviatosťou, predsa učenie o ňom podáva veľmi jasne. (Enchirid. 64-83; De Civ. Dei, XIX-XXII.) Pokánie je potrebné po krste nielen pre menšie hriechy, lež najmä pre ťažké hriechy. Augustín žiada súkromné vyznanie hriechov pred biskupom a zadostučenie, ktoré má byť pri verejných a pohoršenie budiacich hriechoch verejné.

12. Učenie o Cirkvi rozvinul dôkladne. Prízvukuje najmä mystické spojenie Krista s Cirkvou. Pravá Cirkev musí mať vlastnosti jednoty, svätosti, katolíckosti a apoštolskosti. Preto cirkev donatistov, ktorá nemá týchto štyroch známk, nie je opravdivá cirkev. (De unit. eccl.; De bapt.) Prízvukuje - podobne ako sv. Cyprián - že mimo Cirkvi niet

spásy. (Ep. 173.) Rozlišuje telo a dušu Cirkvi a hovorí, že mnohí, ktorí sa zdajú byť mimo Cirkvi, patria predsa do nej, a naopak, ktorí sa zdajú byť v nej, stoja mimo nej. (De bapt. 5, 27.) Cirkvi priznáva neomylnú autoritu, ktorej orgánmi sú všeobecné snemy a biskup rímsky. Od cirkevnej autority závisí všetko učenie, ba i učenie evanjelia: *Evangelio non crederem, nisi me moveret ecclesiae auctoritas*. (C. ep. Manich. 5.) O pomere medzi Cirkvou a štátom hovorí, že štát sa má starať o dočasné dobro ľudí, Cirkev však o duševné, večné. Cirkev má byť štátom ochraňovaná, heretici nie. Štát môže trpieť sekty,okiaľ neohrožujú spoločenský pokoj. (Contra Crescon. 3, 55.)

13. Sv. Augustín učí aj o dočasnom treste v budúcom živote, t. j. o očistci. Skončí sa súdnym dňom. (Enarr. in Ps. 37, 3.) Dušiam v očistci môžu živí pomáhať modlitbami a obetami. (Enchir. 110.) O povahe a vlastnostiach očistcového ohňa nehovorí jasne (*per ignem quemdam purgatorium*; Enchir. 69). Telo, ktoré vstane zmŕtvych, bude totožné s telom terajším. (De Civ. Dei 1, 21.) Augustín zavrhuje mienky bludárov, ktorí v tej dobe nechceli veriť vo večnosť pekelného trestu. (Enchir. 112.) Nebeská blaženosť spočíva vo videní Boha a v dokonalej

radosti z pravdy (gaudium de veritate; Confess. 9, 36). Svätých mučeníkov uctieваме a prosíme o príhovor, ale oltáre staviame len Bohu, nie svätým. (Civ. Dei 20, 21.)

Lev Veľký.

Sv. Leva Veľkého právom považujeme za najväčšieho pápeža kresťanského staroveku. Prozreteľnosť mu určila úlohu zachrániť jednotu Cirkvi pod svrchovanosťou rímskeho biskupa, nástupcu sv. Petra, vo veľmi kritických chvíľach. Vtedy, keď sa západorímska ríša rozpadúvala a vo východorímskej sa rozvírily kristologické kontroverzie, Lev Veľký vystúpil ako záchranca cirkevnej jednoty.

Pôvodom bol Toskánec alebo Riman. Už ako diakon tešil sa v Ríme veľkej pozornosti najmä pre svoje vysoké vzdelanie a čistú vieru. Cyril Alexandrijský sa obrátil na neho o radu v boji s Nestóriom. Keď ho po smrti Sixta III. zvolili za pápeža (r. 440), práve sa zdržiaval ako politický vyslanec v Galii. Vtedy mal asi 40 rokov. Cirkev spravoval za 21 rokov (440-461). Bol veľmi obozretný a múdry, čím veľmi pomáhal Cirkvi a štátu. R. 452 Atila pustošil severné Taliansko. Lev Veľký sa vybral k nemu neďa-

leko Mantuy a prehovoril ho, aby Taliansko nezaujal a nespustošil. Roku 455 vtrhli do Ríma Vandali pod vedením kráľa Genzericha. Lev Veľký dosiahol, že obyvateľstvo nevraždili a ušetrili kostoly.

Autoritatívne zasahoval do disciplinárnych a dogmatických sporov na Východe i na Západe. Zavrhol efezskú synodu z r. 449 (latrocinium) a nariadil svoláť novú chalcedonskú synodu (451). Svojím dogmatickým listom (Epistola dogmatica ad Flavianum) naznačil katolíkom správny smer v dlhotrvajúcom spore s monofyzitmi. Otcovia, ktorí boli na chalcedonskom sneme, prečítajúc list, zvolali: »Haec est fides patrum, haec est fides apostolorum... Petrus per Leonem locutus est«. Lev sa rozhodne postavil proti úsiliu východných biskupov urobiť z Carihradu druhý kresťanský stredobod, druhý Rím. A tým zachránil jednotu Cirkvi. V boji proti eutychianizmu napomáhal Flaviána z Carihradu a Teodoreta z Cyru. Proti Hilárovi z Arelátu a Anatoliov z Carihradu obhajoval autoritu apoštolskej stolice tak rozhodne ako nik z jeho predchodcov. Usiloval sa o dobrý pomer medzi Svätou stolicou a cisárskym dvorom. V Carihrade ustanovil stáleho legáta (apokrisár), ktorý ho mal informovať o udalostiach v gréckej cirkvi. To-

to je prvý prípad, keď pápežská stolica mala svojho stáleho zástupcu pri panovníckom dvore.

Pri bohatej dušpastierskej a politickej činnosti Levovi neostalo času venovať sa literárnej práci. Čo po ňom ostalo, svedčí o jeho veľkej teologickej vzdelanosti a o diplomatickej obratnosti. Myšlienky má jasné, tón rozhodný, no diplomatický, opatrný a apoštolsky skromný. Je prvým literárne a politicky vynikajúcim pápežom a pred sv. Gregorom najväčším pápežom kresťanského staroveku.

Spisy Leva Veľkého sa delia na kázne a listy.

K á z n e: Zachovalo sa 96 rečí, o ktorých autentickejšti niet pochybnosti, a 20 rečí, o ktorých nie je isté, či sú od neho. Sú to zväčša kázne na rozličné sviatky cirkevného roku, kázne pôstne a 5 kázni, ktoré povedal vo výročný deň svojej ordinácie. Obsahujú cenné učenie o primáte. Vo všeobecnosti obsahujú kristologickú náuku.

L i s t y, počtom 173 (z nich 30 jemu písaných), sa zaoberajú rozličnými cirkevno-právnymi vecami a aktuálnymi dogmatickými otázkami. Najviac sa týkajú bludu Eutychovho. Niektoré sa zaoberajú otázkou, kedy sa majú sláviť veľkonočné sviatky; v tej-

to veci nebolo shody medzi Rímom a Alexandriou. Väčšinu listov napísal sám, alebo boli vydané z jeho pápežskej kancelárie. Najdôležitejší je 28. list: *Epistola dogmatica ad Flavianum*, ktorý sa stal smerodajným dokumentom katolíkov v spore monofyzitickom a monoteletickom. Lev v ňom najjasnejšie podáva svoje kristologické učenie.

Levovi pripisovaný rukopis Sacramentarium Leonianum je najstaršou sbierkou omšových modlitieb. Lev ho nenapísal. Pochádza len asi z r. 600.

Učenie: Lev Veľký učil, že vykúpenie človeka samo žiadalo do istej miery vtelenie Syna Božieho. Len Bohočlovek mohol priviesť k Bohu ľudstvo, ktoré upadlo do hriechu. Spasiteľ musel byť nielen pravým Bohom, lež aj opravdivým človekom. Dve prirodzenosti sú v jednej osobe: *salva proprietate utriusque naturae et substantiae et in unam coeunte personam*. (Ep. 28.) Ľudská prirodzenosť v Kristovi nie je absorbovaná, lebo účinkuje podľa svojej povahy. Pre túto jednotnosť osoby a dvojakosť prirodzenosti v Kristovi možno povedať, že »Syn človeka sostúpil s nebies a Syn Boží bol ukrižovaný« (communicatio idiomatum).

V náuke o milosti božej hovorí podobne ako Augustín, že z ľudského dobrého skut-

ku Bohu patrí nielen »perficere«, ale aj »velle«. »Non est dubium hominem bona agentem ex Deo habere et effectum operis et initium voluntatis«. (Serm. 38, 3.)

V učení o sviatosti krstu spomína trojnásobné ponorenie do vody (trina demersio; Serm. 70, 4.). Krst sv. sotiera dedičný hriech a dáva nadprirodzený život. Podrobne opisuje krstné obrady. (Serm. 57, 5.) Sväté birmovanie nazýva »sanctificatio chrismatum«. (Serm. 66, 2.) Reálnu prítomnosť Krista v Oltárnej Sviatosti vyjadruje slovami: »Sic sacrae mensae communicare debetis, ut nihil prorsus de veritate corporis Christi et sanguinis ambigatis«. (Serm. 91, 2.) Pri sviatosti pokánia Lev neschvaľuje zvyk (improbabilis consuetudo) niektorých biskupov, ktorí žiadajú verejné vyznanie tajných hriechov. (Ep. 168.)

Základ jednoty Cirkvi vidí v jej zasnúbení s Ježišom Kristom: »Virgo Ecclesia, sponsa unius viri Christi«. (Ep. 80.) Od štátu žiada pre Cirkev ochranu proti bludárom. Právo svolávať snemy patrí síce štátu, ale vo veciach viery je smerodajný jedine učiaci úrad cirkevný.

O primáte rímskeho biskupa hovorí Lev Veľký jasne a otvorene: »Ut in persona humilitatis meae ille intelligatur, ille honore-

tur, in quo et omnium pastorum sollicitudo commendatarum sibi ovium custodia perseverat, et cuius dignitas etiam in indigno haerede non deficit.» (Serm. 3, 4.) Rímsky biskup je predstaveným všetkých národov a všetkých Otcov Cirkvi; on spravuje biskupov a pastierov (Serm. 4, 2.); on je »omnium episcoporum primas.« (Serm. 3, 4.)

LITERATÚRA: SBIERKY: Migne, *P. lat.*, sv. 54-56. — PREKLADY: Dr. Czuj, *Leon Wielki, Kazania wybrane*, P. O. K. Tom. XVII. Poznaň: — Bardenhewer, *Bibl. d. Kirchengdt.* 54-55. — ŠTÚDIE: Régnier, *St. Léon le Grand*, Paris 1910. — Kissling, *Das Verhältnis zwischen Sacerdotium und Imperium nach den Anschauungen der Päpste von Leo d. Gr. bis Gelasius I.*, Paderborn 1921. — Pschmidt, *Leo d. Gr. als Prediger*, Elberfeld 1912. — Santini, *Il primato e l'infabiltà del Romano Pontifice in s. Leone Magno e gli scrittori grecorussi*, Gottaferata 1936.

HLAVA II.

Menší západní spisovatelia v IV. a V. storočí.

Julius Firmicus Maternus. Jeho spis *De errore profanarum religionum* sa zachoval v rukopise z X. storočia. Živou a vzletnou rečou autor opisuje nemravnosť a poveru pohanstva v IV. storočí a žiada cisárov Konštanta a Konštancia, aby konečne

odstránili pohanské náboženstvo. Spis je dôležitý líčením zvykov a spoločenských pomerov v IV. storočí. Dátuje sa asi z r. 347.

Básnik Gajus Juvenus, španielsky kňaz, zostavil okolo r. 330 na základe evanjelia sv. Matúša životopis Krista v hexametroch. Je to prvý kresťanský epos. Pre rečovú dokonalosť spis v stredoveku hojne čítali.

Cyprián z Galie podobne ako Juvenus spracoval v hexametroch Starý zákon. No nemá básnickej vzletnosti ako Juvenus.

Pápež Damasus (366-384) okrem toho, že poveril sv. Hieronyma revidovaním textu sv. Písma a pri tejto práci ho napomáhal svojimi radami, napísal aj sám mnoho epigramov. Zachovalo sa od neho veľa náhrobných a kostolných nápisov. Od neho pochádzajú i kratšie básne o mučeníkoch a svätých. Z nich najdlhšia je o sv. Pavlovi v 26 hexametroch.

Sv. Pacián, biskup barcelonský (okolo r. 360-390). Bojoval perom proti sekte novaciánov. V troch listoch proti Sympronianovi (*Opus contra Novatianos*) používa slovo »katolík« ako prídavné meno kresťana na rozlíšenie od novaciánov. (*Christianus mihi nomen est, catholicus vero cognomen*). Pacián dokazuje novaciánom, že pokánie je po-

trebné i po krste, že Cirkev má právo odpúšťať hriechy. Tým sa stáva dôležitým svedkom sviatosti pokánia v IV. storočí.

S v. O p t a t u s, biskup z Mileve. Popri sv. Augustínovi najrozhodnejšie on bojoval oproti donatistom. Vo svojom diele *De schismate Donatistarum adversus Parmenianum*, zostavenom okolo r. 370 a doplnenom r. 385 (7 kníh), opisuje vznik a účinkovanie sekty. Za ostré zákroky štátu proti donatistom robí zodpovednými samotných donatistov. Práva cirkev má mať vlastnosti jednoty, katoľickosti a apoštolskosti, ktoré má len katoľická Cirkev. Veľmi dôkladne dokazuje, že platnosť sviatosti nezávisí od hodnosti vysluhovateľa (*sacramenta per se esse sancta, non per homines.*) Bystrosťou myšlienok a slohom sa podobá Tertuliánovi.

S v. F i l a s t r i u s, biskup z Brescie, okolo r. 390 zostavil podobné dielo ako Epifán - *De haeresibus*. Spomína v ňom 156 siekt, 28 predkresťanských a 128 kresťanských. Pravda, pojem o sekte ešte má nevyjasnený, lebo za sekty považuje i rozličné prípustné teologické náhľady.

L u c i f e r, biskup v Calaris na Sardínii, veľký bojovník proti ariánom. Pretože na milánskej synode r. 355 nechcel dať súhlas na odsúdenie sv. Atanáza, poslal ho cisár

Konštancius do vyhnanstva na Východ. Keď sa po viacerých rokoch vrátil do svojej diecézy, nechcel prijať do Cirkvi bývalých ariánov ani vtedy, keď oľutovali svoj blud. Tým vyvolal na kratší čas schizmu (schizma luciferiánska). Za svojho vyhnanstva napísal viaceré spisy — (*De non conveniendo cum haereticis*, *De regibus apostaticis*, *De non parcendo in Deum delinquentibus*) — adresované cisárovi Konštanciovi, v ktorých žiada, aby veriaci neudržiavali nijaké styky s bludármi a ostro útočí na samého cisára. Lucifer písal vulgárnou latinčinou.

Cajus Marius Victorinus, zvaný Africký, znamenitý pohanský rečník v Ríme, stal sa len v starobe kresťanom (355). Ako kresťan venoval svoju dôkladnú vzdelanosť obrane kresťanstva najmä proti arianizmu. Diela *De generatione divini Verbi* a *De Trinitate contra Arium*, ďalej hymny o Najsv. Trojici a komentáre k listom sv. Pavla Galatanom, Filipanom a Efezanom dosvedčujú, že jeho náuka o Najsv. Trojici sa zakladá na novoplatonizme. Ústne podanie Viktorinus veľmi nehodnotí.

LITERATÚRA: Migne, PP. L. 12, 13, 19. — ŠTÚDIE: Moore, *Julius Firmicus Maternus, der Heide und der Christ*, München 1897. — Widmann, *De Juvenco carminis evangelici poeta et Vergilii imitatore*, Breslau 1905.

— Wohleb, *Bischof Pacianus von Barcelona*, 1930. — Piva, *Lucifero di Cagliari contro l'imperatore Costanzo*, Trento 1928.

Aurelius Prudentius Clemens je najslávnejší básnik patristickej doby. Narodil sa r. 348 pravdepodobne v Saragose. Z mladi zastával rozličné politické úrady, na starosť sa utiahol do rodičovského domu, aby v samote slúžil výlučne Bohu. Básňami chce velebiť Boha, keď už inými skutkami nemôže. Slovamí bojovať proti bludom, šíriť katolícku vieru, potupovať pohanstvo, oslavovať mučeníkov a apoštolov je cieľom a obsahom jeho básní. Jeho reč je vzletná, kvetnatá a duchaplná. Menujú ho kresťanským Vergiliom. Zomrel okolo r. 405.

Prudentius uverejnil svoje básne na konci svojho života v siedmich knihách, majúcich okrem jednej gréckej nadpisy. V prvej knihe *Καθημερινῶν* je 12 básní na rozličné čiasťky dňa a týždňa. Druhá kniha *Περὶ στεφάνων* obsahuje 14 básní, zvelebujúcich španielskych a rímskych mučeníkov. Tretia — *Ἀποθέωσις* —, písaná v hexametroch, háji božstvo Ježiša Krista. *Ἀμαρτυρεῖα* je namierená proti gnostikom a dokazuje, že zlo na svete pochádza z ľudskej slobodnej vôle. *Ψυχομαχία* alegoricky líči boj medzi kres-

fanskými čnosťami a pohanskými hriechami. Najpodarenejšími básňami, shmutými v dvoch knihách *Contra Symmachum*, podvra-
cia oprávnenosť pohanského náboženstva a
potiera snahu Symmachovu, ktorý chcel dať
zpäť postaviť zo senátu odstránenú sochu
Viktórie. Posledná kniha *Διπτοχάρων* líči 49
scén zo Starého a Nového zákona. Je to ak-
iste výklad k nástenným obrazom v jednom
španielskom kostole. Zaujímavý je básnikov
náhľad, že v pekle je v noci zo soboty na ne-
deľu pokoj a duše cez onú noc netrpia pekel-
nými mukami.

Sv. Cirkev pojala 14 jeho hymien do li-
turgie.

LITERATÚRA: SBIERKA: Migne, PP. L. 59, 60. —
ŠTÚDIE: Lavarenne, *Étude sur la langue du poète*
Prudence, Paris 1933. — Riber, *Aurelio Prudencio*, Bar-
celona 1936. — »Na hĺbину« XXI. č. 7. (básne).

Paulinus z Noly.

Pontius Meropius Anicius Paulinus narodil sa v Bordeaux r. 353 z veľmi
zámožnej rodiny. Venoval sa politickému
životu a bol cisárskym námestníkom v Kam-
panii. Krst prijal len r. 389 asi na naliehanie
svojej zbožnej manželky Terézie. Po smrti

jediného dieťaťa rozdal svoj majetok medzi chudobných, stal sa kňazom a žil v Kampanii spolu s manželkou asketickým životom. R. 409 sa stal biskupom v Nole a vynikal láskou k trpiacim spoluobčianom. Zomrel r. 431.

Paulinus ako básnik nemá poetického vzletu Prudenciovho, ale pre eleganciu reči a cit pre krásu Hieronym ho porovnáva s Cicerónom. Máme od neho 35 básní a 50 listov.

Zpomedi básní vyniká 14 hymien na sv. Félix, ktorého si už za mladi vyvolil za svojho patróna. V svadobnej básni nežnými slovami ospevuje vznešenosť kresťanského manželstva. Ňou chce vyvážiť mnohé nemravné svadobné piesne pohanské. Poetické nadanie Paulinus prezrádza najmä v dvoch básňach učiteľovi Ausoniovi, v ktorých ospravedľňuje svoj krok, že zamenil svoj verejný život za asketický.

Paulinove listy prejavujú úprimnú zbožnosť, pokoru a láskavosť. Písal si s najvýznamnejšími mužmi svojej doby: s Ambrózom, Augustínom, Rufinom a Hieronymom. 14 listov napísal svojmu najstaršiemu a najmilšiemu priateľovi Sulpiciovi Severovi. Podľa obsahu sú zväčša dogmatické, o Najsv. Trojici a Vtelení.

LITERATÚRA: SBIERKA: Migne, PP. L. 61. — ŠTÚDIE: Reimet, *Studien über die Briefen des hl. Paulinus von Nola*, Breslau 1094. — Kraus, *Die poetische Sprache des Nolanus*, Augsburg 1918.

Sulpicius Severus. Narodil sa okolo r. 365 z najpoprednejšej rodiny v Akvitánii. Ako právnik získal si veľkú slávu. Po smrti svojej manželky na nahovárание priateľa Paulina a sv. Martina Tourského rozdal svoj majetok chudobným a žil kláštorným životom, zapodievajúc sa spisovateľstvom. Zomrel okolo r. 420.

Sulpicius Severus veľmi dbal na krásu reči. Je najelegantnejším spisovateľom svojej doby. Pre krásu slohu pomenovali ho »kresťanským Sallustiom«.

Hlavným dielom Sulpiciovým je *História sacra, seu Chronica* v 2 knihách. V nej podáva dejiny Starého zákona a dejiny Cirkvi až po rok 400. Pre históriu je veľmi cenná časť, v ktorej opisuje svoju dobu a dejiny priscilianizmu. S rečovej stránky napodobňuje rímskych historikov a jeho dielo znesie aj prísnu kritiku. Menšiu cenu má jeho *Vita s. Martini*, ale pre rečovú hladkosť bola veľmi čítaná. Je to dielo populárne. O smrti sv. Martina podáva zpravu v 3 listoch svojim priateľom Euzebiovi, Aureliovi a Busalovi. *Dialog* je doplnkom životopisu sv. Martina.

Na cene stráca pre značnú Sulpiciovu ľahkovernosť. Napísal ešte dva listy sestre Klauddii o poslednom súde a o panenstve.

LITERATÚRA: SBIERKA: Migne, PP. L. 20. — ŠTÚDIE: Ricaud, *Sulpice Sévère et sa vie de Primulac*, Tarbes 1914.

Niceta z Remeziány (teraz Bela Polanka, Srbsko). Osobu a spisovateľské účinkovanie Nicetovo (Nicetius) objavili až v novšej dobe. Bol biskupom v Remeziáne a často putoval k hrobu sv. Felixu z Noly, kde uzavrel priateľstvo s Paulinom Nolanským. Paulinus podáva zprávu o jeho živote a píše o ňom ako o biskupovi svätého života, oddanom ortodoxnej viere a horlivom dušpastierovi. Spomína ho ako básnika hymien, ktorý učil svoj ľud cirkevnému spevu. Jeho spisovateľská činnosť čerpá námety hlavne z odboru dušpastierskeho.

Jeho hlavným dielom sú *Inštrukcie, ako prijímať svätý krst* v 6 knihách. Ostalo len v zlomkoch. Články vierovyznania vysvetľuje tak, aby im porozumela aj duša sedliakova (*rusticana anima*). Ďalšie jeho dielo je *Ad lapsam virginem* a pravdepodobne tiež Ambrózovi pripisované dielo *De lapsu virginis consecratae*. Od neho pochádzajú i dve kázne *De vigiliis sanctorum* a *De psalmodiae bo-*

no. V nich spomína, že Magnificat spievala Alžbeta, nie Matka Božia. Z jeho hymien je známy len velebný chválospev *Te Deum*, ktorý už v VI. storočí sa stal spoločným majetkom celého kresťanstva. Za Nicetovo autorstvo hovorí — okrem náražiek Paulinových (carmina 17, 27) — veľká slohová podobnosť s jeho ostatnými dielami. Nie je vylúčené, že on len slohove upravil staršiu doxologiu a pridal modlitbu Dignare, Domine...

LITERATÚRA: Patin, *Niketa, Bischof v. Remesiana, als Schriftsteller und Theologe*, München 1909.

Rufin z Akvile je narodil sa v Konkordii neďaleko Akvileje asi r. 345 a v akvilejskom kláštore sa mu dostalo teologického vyškolenia. Naviazal priateľstvo so sv. Hieronymom. R. 371 sprevádzal vzdelanú Rimanku Melániu do Egypta a zdržiaval sa tam asi 6 rokov. Žil medzi egyptskými pustovníkmi a počúval chýrnych učiteľov alexandrijskej školy Didyma Slepého a Teofila. Oduševňoval sa za gréckych Otcov, najmä za Origena. R. 377 sprevádzal Melániu ďalej do Jeruzalema. Ján Jeruzalemský ho vysvätil za kňaza. V origenistických sporoch stál na strane Origenovej, a preto prestalo jeho priateľstvo s Hieronymom. Melánia ich po čase smierila. Roku 398 sa vrátil do Talianska a

v Ríme preložil Pamfilovu Apológiu Origena ako i Origenove *Περὶ ἀρχῶν*. V úvode k prekladu označil Hieronyma za ctiteľa Origena, preto znova vzbĺklo nepriateľstvo medzi nimi a viedlo k vášnivej polemike. Hieronym sa osvedčil, že v Origenovi si ctí len exegétu, nie však dogmatika. Rufin neskôršie presídlil do Akvileje. Obžalovaný bol u pápeža Anastázia ako heretik, ale sa ospravedlnil. Za gótskeho vpádu utiekol do Ríma a keď i toto mesto obsadili Góti, utiahol sa s Melániou na Sicíliu, kde r. 410 zomrel.

Rufinovo spisovateľské účinkovanie spočívalo hlavne v prekladaní gréckych diel. Okrem viacerých Origenových kníh preložil Euzebiove Cirkevné dejiny a doplnil ich dvoma knihami, v ktorých opisuje deje Cirkvi od r. 324 do 395. Sú to prvé latinské dejiny Cirkvi. Preklad Euzebiovho diela je voľný a viaceré dokumenty vôbec vynechal. Ďalej preložil obidve rehoľné reguly Bazilove, viaceré reči Gregora Nazianského a *Vitae patrum* od neznámeho pôvodcu. Jeho pôvodné diela — okrem pokračovania dejín — sú *De benedictionibus patriarcharum* v 2 knihách, v ktorých vykladá smysel Jakubovho požehnania, udeleného svojim synom, ďalej *Apologia in Hieronymum* v 2 knihách, kde ostro napáda sv. Hieronyma, *Ad Anasta-*

sium, v ktorom sa ospravedlňuje z podozrenia z kacírstva. Pre dejiny dogiem je veľmi dôležitý spis *Expositio Symboli seu Commentarius in Symbolum Apostolorum*, najlepšia teologická práca Rufinova. V nej po prvý raz uvádza latinský text apoštolského vierovyznania a soznam kníh Písma svätého.

LITERATÚRA: SBIERKY: Migne, PP. L. 21. — Corp. Script. E. L. 46

Peter Chrysologus narodil sa začiatkom V. storočia v Imole. V teológii ho vyučil sv. Kornel, tamojší biskup. Stal sa archidiakonom a ako taký sprevádzal svojho biskupa do Ríma, aby bol prítomný na vysviacke biskupa určeného pre Ravenu. Pápež Sixtus sa náhle rozhodol, že za ravenského biskupa vysvätí Petra Chrysologa (asi r. 433).

Ako metropolita ravenský usiloval sa o reformu kléru, uviedol spoločný život kňazstva v Ravene, podujal sa na rozsiahle cirkevné stavby v meste, vyvinul čulú kazateľskú činnosť. Pochtili ho epitetom Chrysologus. Ako vzor horlivého dušpastiera tešil sa všeobecnej vážnosti a bol osobným priateľom Leva Veľkého. Mal veľkú úctu k Svätej stolici, »quoniam beatus Petrus, qui in propria sede et vivit et praesidet, praestat quaerentibus fidei veritatem«. Zomrel r. 450 v Ravene.

Okrem listu Eutychovi máme od neho sbierku 176 rečí, ktoré sa v stredoveku tešili veľkej obľube. O autentičnosti viacerých rečí sa pochybuje. Sú zväčša exegetického rázu a popri doslovnom smysle hľadajú i »vyšší smysel« svätého textu. Dogmaticky vysvetľujú učenie o Vtelení a podvracajú bludy ariánske a eutychiánske. Reč Petra Chrysologa je veľmi stručná a miestami ťažko srozumiteľná.

LITERATÚRA: SBIERKA: Migne, PP. L. 52. — ŠTÚDIE: Böhmer, *Petrus Chrysologus als Prediger*, Paderborn 1919. — Baldisseri, *S. Pier Chrysologo, arcivescovo di Ravenna*, Imola 1921.

M a x i m u s, biskup turinský, podobá sa dušpastierskym účinkovaním Chrysologovi, svojmu rovesníkovi. Zúčastnil sa na synodách v Miláne (451) a v Ríme (465). Ostalo po ňom 240 rečí, homílií a traktátov. V nich je zjavná jeho dušpastierska horlivosť a odhodlanosť bojovať proti pohanstvu a herézam. Jeho reč je jadrná, stručná a vzletná.

Prívrženci a protivníci sv. Augustína.

Grandiózny duch sv. Augustína strhol početných teologov, ktorí podporovali veľkého

majstra v rozličných teologických bojoch a po jeho smrti hájili jeho teologické stanovisko. Pravda, svojím významom Augustínovi sa nevyrovnajú.

S v. Quodvultdeus, rodák z Kartága, bol žiakom sv. Augustína a biskupom v Kartágu. Za vandalského vpádu musel odísť do vyhnanstva. Zomrel r. 453. *Quodvultdeus* je pôvodcom sv. Augustínovi pripisovaných 12 rečí a zaiste i spisu *De promissionibus et praedictionibus Dei*.

Marius Mercator, pôvodom Afričan, okolo r. 418 v Ríme vystúpil ako spisovateľ proti pelagiánom. Hoci bol laik, v cirkevných bojoch stál verne po boku Augustína a Cyrila Alexandrijského.

Najväčšiu časť jeho spisovateľskej poostalosti zaujímajú preklady gréckych spisovateľov alebo krátke výňatky z ich diel. V spise *Commonitorium super nomine Coelestii* z r. 429 oboznamuje Teodózia II. a Východ s Pelagiovým bludom a upozorňuje ich, aby boli na stráži pred bludárom Coelestiom, ktorý chce na Východe šíriť pelagianizmus. Preložil 13 rečí a 3 listy Nestóriove, aby dal Západu možnosť poznať a podvrátiť nestorianizmus. Historicky sú jeho preklady dôležité,

viac gréckych spisov sa zachovalo len v jeho preklade.

Pavol Orosius, kňaz, pochádzal asi z Portugalska. R. 414 prišiel Augustína požiadať o pomoc proti priscilianizmu. Augustín ho vyslal k Hieronymovi do Betlehema, kde mu pomáhal v boji proti pelagianizmu. R. 416 sa vrátil k sv. Augustínovi, a priniesol so sebou ostatky sv. Štefana. R. 417 sa pokúsil o návrat do svojej vlasti, ale pre vojnové nepokoje musel sa s tejto cesty vrátiť. Ďalší jeho osud je neznámy. Augustín si ho vážil ako spisovateľa pre jeho výrečnosť a horlivosť.

Máme od neho 3 spisy. Hlavné dielo *Historiarum libri VII.* napísal na pokyn sv. Augustína. Vypráva o dejinách ľudstva od stvorenia sveta až po rok 417. Jeho cieľom je dokázať, že človečenstvo pred Kristom bolo viac navštevované nešťastiami ako po príchode Kristovom. Preto za utrpenia pri sťahovaní národov nemožno viniť kresťanstvo. Dielo je miestami povrchné, no jednako veľmi cenné. List *Ad Augustinum*, *Commonitorium de errore Priscillianistarum et Origenistarum* podáva zprávy o vzniku týchto siekt. *Apologia contra Pelagium* podvracia Pelagiov blud.

Tiro Prosper z Akvitánie je najvýznamnejším žiakom sv. Augustína. On r. 429 listom upozornil sv. Augustína na spory, ktoré budí jeho učenie o milosti v Galii. Potom sv. Augustín napísal diela proti semipelagiánom. Odtedy venoval Prosper svoju spisovateľskú činnosť výlučne boju proti semipelagianizmu. Od r. 440 bol v Ríme v pápežskej kancelárii. Tu aj zomrel asi r. 463.

Tiro najlepšie pochopil a s úspechom šíril učenie sv. Augustína o milosti.

Okrem spomínaného listu sv. Augustínovi a tiež istému Rufinovi napísal asi r. 430 *Carmen de ingratiss*. V hexametroch podáva učenie pelagianizmu a semipelagianizmu a vyvracia ho. Po Augustínovej smrti v spise *Responsiones pro Augustino* vyvracia námietky niektorých Galov, ako by sv. Augustín bol učil absolútne predurčenie zatratených. Dokazuje, že zatratení nie preto sú zatratení, že ich Boh nepredurčil na večnú slávu, lež preto, lebo Boh predvídal ich život a podľa neho nevyvolil ich pre večné blahoslavenstvo. Proti Kasiánovi napísal spis *Liber de gratia et libero arbitrio* a podvracia v ňom semipelagianizmus. Jeho hlavným die-

lom je *Chronicon*, v ktorom v skrátenej forme podáva Euzebiovu a Hieronymovu kroniku a doplňuje ju až po rok 455. Opis posledných 30 rokov, ktorých bol Prosper očitým svedkom, je dôležitým prameňom pre dejiny Cirkvi a ľudstva.

LITERATÚRA: SBIERKA: Migne, PP. L. 51.

Augustínovým prívržencom bol aj neznámy autor spisu *De vocatione omnium gentium* v 2 knihách. Nazdávali sa, že je to dieło Prosperovo, alebo Leva Veľkého. Pravdepodobnejšie je, že autorom je niekto iný, ktorý žil v polovici V. storočia. Vo svojom diele chce dať vysvetlenie na ťažké otázky, napr., že Boh chce spasenie každého človeka, a predsa nebude každý spasený, a ako vplýva milosť božia na slobodnú vôľu človeka.



S učením sv. Augustína o milosti nesúhlasili celkom mnísi v južnej Galii. Najmä mnísi kláštora marseilleského a derinského sa usilovali zaujať stredné stanovisko medzi sv. Augustínom a pelagianizmom a vyvolali

nový blud známy pod menom semipelagianizmus.

Za otca semipelagianizmu pokladajú *Jána Kasiána*. Narodil sa okolo r. 360 v Skytii (Dobrudža) a vzdelanie získal spolu so svojím priateľom Germánom v istom betlehemskom kláštore. Žil 10 rokov medzi egyptskými mníchmi asketickým životom; neskoršie ako diakon účinkuje po boku sv. Jána Zlatoústeho v Carihrade. Keď bol Ján Zlatoústý prenasledovaný, carihradský klérus vyslal Kasiána do Ríma žiadať pomoc od pápeža. V Ríme bol vysvätený na kňaza. Asi od r. 415 zdržuje sa v Marseille ako opát kláštorov, ktoré sám založil a usiloval sa o rozšírenie kláštorného života v južnej Galii a Španielsku. Zomrel okolo r. 340 v Marseille, kde ho uctievali ako svätca.

Kasián vydal 12-sväzkové dielo *De institutis coenobiorum et de octo principalium vitiorum remediis*. V prvých štyroch knihách opisuje spôsob života v palestínskych kláštoroch a v ďalších 8 knihách podáva spôsob, ako sa treba chrániť najobvyklejších mníšskych chýb. Ďalšie dielo, v ktorom prejavil svoje semipelagiánske názhľady, je *Collationes XXIV*, t. j. mníšske konferencie. Ich cieľom je usporiadať duševný život mníchov.

V 13. konferencii »De protectione Dei« hovorí, že dobrá vôľa a najmä náklonnosť k viere (pius credulitatis affectus) sú obyčajne vecou človeka a Pán Boh len niekedy dáva aj počiatočnú dobrotu, ako u apoštolov Matúša a Pavla. Medzi obyčajnými okolnosťami počiatočnej viery je v moci človeka. A to je blud, ktorý označujeme menom semipelagianizmu. Ináč bol teolog všestranne vzdelaný a horlil za kresťanskú dokonalosť. Proti Nestóriovi bojoval dielom *De incarnatione Christi contra Nestorium haereticum* (7 kníh) a povzbudzoval Východ proti tomuto bludu.

Eucherius, biskup lyonský, pochádzal z poprednej rodiny. Bol ženatý a otcom 4 detí. V pokročilejšom veku uchýlil sa do lerinského kláštora so svojimi dvoma synmi a pod vedením Honoráta, zakladateľa lerinského kláštora, venoval sa asketickému životu. R. 434 sa stal lyonským biskupom a venoval osobitnú pozornosť výchove mladého kléru. Preto urobil výňatok z literárnych prác Kasiánových a písal i pôvodné práce. Jeho exegetické práce neskoršie sa veľmi rozšírily. V spise *Formulae intelligentiae spiritualis* vysvetľuje obrazné slová a sentencie sv. Písma. *Instructiones* je úvod do štúdia sv. Písma; jeho dva listy zveľebujú kláštorný

život. Akiste od neho pochádza dielo *Passio martyrur Agaunensium* a veľa homílií.

Sv. *V i n c e n t L e r i n s k ý*, kňaz kláštora lerinského a brat biskupa sv. Lupa, pod menom *Peregrinus* napísal r. 434 chýrne dielo *Commonitorium*, ktoré je najdokonalejšou úvahou staroveku o tradícii v Cirkvi. Písal ho, ako sám uvádza, so záverom, aby ním podporoval svoju slabú pamäť. Pozostáva z 2 kníh, z ktorých prvá rozpráva o kritériách viery vo všeobecnosti a druhá, ktorá sa stratila, podáva odsúdenie nestorianizmu v Efeze. Akiste on bol pôvodcom diela *Obiectiones*, v ktorom otvorene napádal učenie sv. Augustína o milosti, ale toto dielo sa nezachovalo.

Sv. Vincent hľadá spôsob, ako možno rozoznať katolícku pravdu od bludného učenia. Samo Písmo sv. nemôže byť dostatočnou normou, a to už aj preto nie, lebo na sv. Písmo sa odvolávajú aj bludári a rozlične ho vykladajú. Preto sa musíme prísne pridŕžiavať tradičnej náuky a tiež Písmo sväté podľa nej vykladať. O tradícii hovorí: »Magnopere curandum est, ut id teneamus, quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est, hoc est etenim vere proprieque catholicum« (Com. 3.) Svedkovia katolíckej náuky sú

svätí Otcovia, ktorí zostali v katolíckom spoločenstve. Všeobecné snemy majú katolícke učenie predkladať veriacim. Pri tejto viazanosti k tradícii je možný pokrok teologickej vedy u jednotlivca aj v celej Cirkvi, pravda, na základe zjavenej pravdy. (Com. 28.)

LITERATÚRA: SBIERKA: Migne, PP. L. 49-53. — ŠTÚDIE: Laugier, *St. Jean Cassien et sa doctrine sur la grâce*, Lyon 1908. — Madoz, *El concepto de la tradición en san Vincente de Lerins*, Roma 1933. — *Pisma Ojc. Kośc. (Commonitorium)*. Poznaň, 1928.

IV. PERIÓDA (450—750)

ÚPADOK PATRISTICKEJ LITERATÚRY

Všeobecný prehľad.

Obdobie po smrti sv. Jána Zlatoústeho na Východe a po sv. Augustínovi na Západe až do konca kresťanského staroveku v pat-
rologii nazývame periódou úpadku. I tu na-
chádzame významných teologov a pozoru-
hodné literárne plody (z veľkej časti dodnes
neuverejnené), no doba originálnych myslí-
teľov a štandardných patristických diel bola
ukončená predošlou periódou.

Príčiny úpadku sú rozličné. Od polovice
V. storočia nastal všeobecný úpadok aj v an-
tickej kultúre, čo neostalo bez vplyvu ani na
literatúru patristickú. Teologické kontrover-
zie dostávajú ráz osobných hádok a škriepok,
úroveň dišpút poklesla. Politická moc zasa-
hovala do náboženských bojov bezohľadne a
nevyberanými prostriedkami, no nie z odu-
ševnenosti za jednotu a čistotu viery, ale aby
opanovala náboženstvo a postavila ho do po-

litiekych služieb (byzantinizmus). Islam a barbarské výpady na Západ na mnohých miestach skoro celkom vyhasily kresťanský život tam, kde predtým prekvitala kresťanská kultúra. Sťahovanie národov malo za následok úplný rozvrat sociálny, hospodársky a prirodzene aj kultúrny.

A predsa bolo by nespravodlivé neuznať význam i tejto periódy. Predovšetkým nemožno povedať, že by teologická veda v tejto perióde vôbec nebola pokročila a že v VIII. storočí nachádzala sa na tom stupni, na aký ju vyniesla predošlá perióda. Hoci nevykazuje veľa pôvodného, jednako systematicky spracovala bohaté dedičstvo predkov, prístupnila ho neskoršej scholastike a mierne ho vyrovnávala. Rozhodnutie snemu efezského a chalcedonského v tejto perióde stalo sa zrejmejším a odôvodnenejším. Niektoré hlboké a na prvý pohľad neprijateľné myšlienky sv. Augustína o milosti staly sa v tejto perióde prístupnejšími a našly porozumenie v Cirkvi a u veriacich. V učení o sviatostiach (transsubstanciácia, Sviatosť Oltárna ako obeta, disciplína pokánia, posledné pomazanie, sviatosť manželstva), o očistci, o úcte P. Márie a svätých, o úcte relikvií a obrazov možno konštatovať na konci tejto periódy určitý vývoj, vyrovnanie a ustálenosť. Pre

depositum fidei je položená širšia evidencia.

Druhým kladom tejto periódy je vzrastajúce porozumenie pre aristotelizmus, najmä čo sa týka dialektickej metódy. Aristotelizmus pomaly získava prevahu nad platonizmom, ktorý mal vedúce postavenie v minulosti.

Spisovatelia tej doby zväčša sa uspokojili sbieraním a usporadúvaním toho, čo na-produkovala predošlá perióda na literárnom poli. Charakteristické sú *katénové komentáre*, t. j. sbierky biblických textových výkladov rozličných spisovateľov ako by spojené v reťaz. Významné sú *florilegie*, t. j. prejavy dávnejších filozofov a cirkevných Otcov o jednotlivých pravdách viery.

Polemika tejto periódy nedosahuje výšku periódy predošlej, no jednako má vzácných predstaviteľov. Leoncius úspešne bojuje proti nestorianizmu a monofyzitizmu, Sofronius z Jeruzalema proti monoteletizmu. Na Západe Fulgenc z Ruspe je skvelým obhajcom katolíckeho učenia proti arianizmu a semipelagianizmu. V dogmatike vynikajú Pseudo-Areopagita, špekulatívne založený Boetius a nadovšetko Ján Damaský.

Na biblickom poli konajú tvorivú prácu Amonius Alexandrijský, Kasiodor a Prokop

z Gazy, otec katén. V asketike sú originálni Ján Klimakus a sv. Benedikt. Gregor Veľký položil základy pastorálnej teologie. Cirkevná poézia tohto obdobia zaznačuje proti predošlej perióde väčší rozbeh, a to väčšmi na Východe ako na Západe.

I. ČASŤ

SPISOVATELIA GRÉCKI

Pseudo-Dionýz Areopagita.

Pod menom Dionýza Areopagitu, žiaka sv. Pavla (Sk. ap. 17, 34) a neskoršieho aténskeho biskupa, zachovalo sa niekoľko spisov teologicko-mystického obsahu, stojacich celkovo na pôde cirkevného učenia, iba v kristológii blízkyh monofyzitickým náhľadom. Vidieť v nich príbuznosť s ideami novoplatonickej náuky. Autor spomína okrem toho ešte 7 spisov (Základy teologie, Božie hymny, Symbolická teologia, O duši, O veciach porozumiteľných a symbolických, O starozákonnej hierarchii a O spravodlivom súde božom), ktoré alebo vôbec neboly ani napísané, alebo sa nezachovaly. Ostaly iba 4 teologické úvahy, venované kňazovi Timotejovi, a to: *De divinis nominibus*, *De mystica theologia*, *De coelesti hierarchia*, *De ecclesiastica hierarchia* a 10 listov.

Pod menom Dionýza Areopagitu uvedené spisy prvý raz sa spomínajú r. 533 v Carihrade, kde monofyziti v náboženskom rozhovore s katolíkmi odvolávali sa na ne, ako na apoštolské. Katolíci ich odmietli ako apokryfné. No napriek tomuto zisteniu sv. Maximus Vyznavač († 662), Gregor Veľký a pápež Martin si ich veľmi vážili a citovali ako spisy Dionýzove. Skotus Eriugena ich preložil v IX. storočí do latinčiny. Sv. Tomáš Akvinský, Bonaventúra a vôbec stredovek pokladal ich za prvotriedne patristické diela.

V renesančnej dobe znova nastaly pochybnosti o ich autenticite. V XIX. storočí sa vyvinula ostrá kontroverzia o ich pôvodnosti; kým opät Darboy (1845) ich hájil ako diela Areopagitu, v Nemecku Hipler, jezuita Stiglmayr a Koch definitívne dokázali ich apokryfnosť.

Spisy pochádzajú z doby medzi r. 480 a 530. Autor totiž bol žiakom Proklovým († 485) a temer doslovne cituje jeho dielo *De malorum subsistentia* vo svojom spise *De divinis nominibus*. (Div. nom. 3, 18.) Poznal už obyčaj spievať v omši Kredo, čo bolo zavedené v Antiochii r. 476. Tieto spisy sa citujú už v Carihrade r. 533. Skrsly teda medzi r. 480—530.

Autor žil pravdepodobne v Sýrii, bol mni-

chom a neskoršie asi biskupom. Jeho úmyslom bolo postaviť novoplatonickú filozofiu do služieb kresťanstva. A aby svojim zámerom dodal väčšiu váhu, použil fikciu — v tejto dobe nie zriedkavú — a vystúpil pod menom Dionýza Areopagitu. V náuke novoplatonizmu sa dokonale vyznal a dobre poznal jej literatúru. Systematicky chcel podať celé učenie vo forme špekulatívnej. Považujú ho za scholastika patristickej éry. Jeho reč je miestami nejasná a vety strojené.

S p i s y : V 13 kapitolách diela *De divinis nominibus* vysvetľuje vo sv. Písme sa vyskytujúce mená o Bohu, ktoré označujú rozličné vlastnosti božie (dobrota, svetlo, krása, láska, múdrosť, pravda, právo, moc, svätosť, pokoj, jeden, kráľ atď.).

De mystica theologia rozpráva o nepochopiteľnosti Boha a o nevysloviteľnosti božej. Nadsmyslové veci poznáme tak, keď z vlastností viditeľných vecí (život, múdrosť, hnev) vylúčime to, čo je v nich nedokonalého.

De coelesti hierarchia podáva náuku o duchovnom svete. Autor rozoznáva v duchovnom svete tri triedy, každú s tromi stupňami, spolu teda deväť chórov anjelských, ako to už naznačuje i Cyril Jeruzalemský. Najvyššie chóry slúžia výlučne Bohu (serafíni, cherubíni a trónovia). Stredné chóry (pan-

stvá, moci a mocnosti) slúžia celému stvoreniu a najnižšie chóry len ľuďom, a to kniežatá dobru celého človečenstva, archanjeli jednotlivým národom a anjeli ako »strážcovia« jednotlivým ľuďom.

De ecclesiastica hierarchia učí o Cirkvi na zemi. Ona je obrazom anjelského sveta a má tri triedy: 1. tri svätenia, ktoré udeľujú milosť (krst, Eucharistia a posl. pomazanie); 2. troch svätiacich (biskup, kňaz a diakon); 3. troch posvätených, t. j. tých, ktorí majú byť vedení k dokonalosti (katechumeni, veriaci a mnísi).

V listoch hovorí o dogmatických a praktických otázkach; adresované sú apoštolom a ich žiakom.

Učenie. Pseudo-Dionýz poníma Boha podľa novoplatonickej filozofie ako »Jedno« (ἓν), z ktorého všetko vychádza a ku ktorému sa všetko vracia. Celý stvorený svet je veľký rebrík, gradácia; na každom stupni sa prejavuje božia доброта a žiari božia múdrosť. Tri najvyššie anjelské chóry siahajú až po temnoty, obkľučujúce Boha. Cirkevná hierarchia sa pojí k najnižšiemu stupňu anjelov. Posledné lúče božieho svetla žiaria do neživého tvorstva. Pseudo-Dionýzovo učenie o anjeloch teologia neskôršie prijala v celom

obsahu. Anjeli sú čistí duchovia, zadelení do 9 chórov.

V kristologii prvý raz užíva výrazu bohoľudská činnosť (θεανδρικὴ ἐνέργεια = operationes deiviriles). Aj výraz »hierarchia« on uviedol do teologickej terminologie.

Obširne podáva náuku o troch prvých sviatostiach. Sviatosť Oltárna je »sviatosť sviatostí«, od ktorej majú ostatné sviatosti svoju moc. Obrady troch sviatostí a obrady omše svätej podrobne opisuje.

O sviatosti pokánia sa domnieva — podobne ako Origenes — že hriešni kňazi nemôžu sprostredkovať milosť božiu inému. (Ep. 8, 2.) Tu badať príbuznosť s učením donatistov.

Náuku eschatologie podáva správne. Napokon (De eccl. hier.) opisuje pohrebné obrady a vysvetľuje ich. Podľa jeho opisu mŕtvolu kňaza vystavovali pred oltárom, mŕtvolu mnícha a laika v presbyteriu. Biskup a všetci prítomní pobozkali mŕtvolu a biskup ju polial svätým olejom. Modlitbami a obradmi zomrelý mal dostať lepšie miesto na druhom svete, ako mal tu na zemi.

Pseudo-Dionýz mal veľký vplyv na teologov, najmä v stredoveku.

LITERATÚRA: SBIERKA: Migne, PP. Gr. 3-4. —
PREKLADY: Bardenhewer, Bibl. d. Kirchenvdt. 1911.

— ŠTÚDIE: Durentel. *St. Thomas et le Pseudo-Denys*, Paris 1919. — Weertz, *Die Gotteslehre des Pseudo-Dionysius Areopagita und ihre Einwirkung auf Thomas von Aquin*, Köln 1908. — Horn, *Amour et extase d'après Denys l'Aréopagite*, »Revue d'Ascétique et de Mystique«, 1925.

KREŠŤANSKÁ RÉTORSKÁ ŠKOLA V GAZE

Prokop a Aeneas.

Krešťanské školy v Alexandrii, Antiochii a Cezarei vznikly z katechetických škôl; pestovala sa v nich teologická veda. Svetskej vede na krešťanskom základe slúžila rétorická škola v Gaze, južne od Jeruzalema. V nej sa spojila svetská veda s teologickou. Najvynikajúcejšími predstaviteľmi tejto školy boli cirkevní spisovatelia. Tam vznikly prvé katény, tam sa sústreďovali duchovné plody minulosti a tak sa tvorily základy scholastiky.

Najslávnejším učiteľom tejto školy bol Prokop. Žil asi v r. 465—528. Významným sa stal svojimi exegetickými prácami, ktoré sú, pravda, len zčiasťky originálne; zväčša sú to usporiadané sbierky výkladov textu sv. Písma od rozličných cirkevných Otcov a spisovateľov. Keď sa mienky sv. Otcov shodo-

valy, uviedol len jedného z nich, ináč uvádzal viacerých a doslovne citoval ich výklady. Tak vznikly katény, ktorých otcom je Prokop.

Prokop napísal katény k 8 knihám Starého zákona (Oktateuch), ktoré vydal aj v kratšej, výňatkovej forme. Ďalej máme od neho katény k Izaiášovi, scholiony ku knihám kráľov a k dvom knihám Paralipomena. Komentár ku knihe Pieseň piesní je zbierkou mienok Gregora Nysanského, Didyma, Origena a Filóna. Od Prokopa sa zachovalo aj 104 listov. Sú to štýlove skvelé produkty rétorského umenia; pre svoj súkromný ráz nemajú veľkého významu.

Prokopovým rovesníkom bol *Aeneas*, od ktorého máme 25 formou dokonalých listov a dialog »Theophrastus«. Dialog je rozhovorom medzi platonickým a kresťanským filozofom, v ktorom ustupuje platonická a origenistická náuka o duši a zmŕtvychvstání pred učením kresťanským. V stredoveku dielo sa tešilo veľkej autorite.

LITERATÚRA: SBIERKY: Migne, P. gr. sv. 85, 87.

Cisár Justinian a jeho rovesníci.

Cisár Justinian sa osvedčil za svojho skoro 40-ročného panovania (527—565) ako múdry zákonodarca (Codex Justinianus), smelý podnikateľ (carihradský kostol sv. Múdrosti) a básnik. Ale vynikal aj ako teolog. Za svoju najväčšiu úlohu pokladal za bezpečiť jednotu viery a zaistiť v Cirkvi poriadok a pokoj. Preto celou rozhodnosťou — keď aj nie vždy primeranými prostriedkami — vystupoval proti bludárom, sosadzoval biskupov, vydával dekréty týkajúce sa viery, ktoré hlboko zasahovali do cirkevného života. Bol dôkladne vyškolený; preto sa aj sám dokonale vyznal v teologických otázkach. Vydávajúc svoje dekréty, radil sa s vynikajúcimi teologmi. Dekréty sú čo do pravovernosti bezchybné a 5. všeobecný cirkevný snem súhlasil s nimi.

Spisy Justinianove: a) Dekrét proti Severiánom z r. 536, v ktorom potvrdil kľatbu nad monofyzitizmom, ktorú vyniesla carihradská synoda; b) Dekrét proti Origenovi, v ktorom doslovne cituje z diela Origenovho *Περὶ ἀρχῶν* mylné učenia a podvracia ich; c) Dekrét proti monofyzitom, v ktorom podvracia Nestória a Eutycha na základe sv. Písma a diel Cyrila Alexandrijského. Ďalšie dekré-

ty sa týkajú hlavne Teodora z Mopsvestia a nestorianizmu. Z Justiniánovej korešpondencie s pápežmi ostalo 13 listov. V zbierke »Novellae« sú početné dekréty, týkajúce sa rozličných cirkevno-právnych otázok.

Leontius Byzantský je významný polemik, ba najväčší teolog gréckej cirkvi na počiatku VI. storočia. Narodil sa okolo r. 435 v Carihrade. Už od mladi javil veľký záujem o dogmatické otázky. Roku 521 odišiel do kláštora v Novej Laure pri Jeruzaleme. Častejšie prichádzal do Carihradu a najrozhodnejšie sa zastával katolíckeho učenia proti monofyzitizmu a nestorianizmu. Zomrel v Carihrade okolo r. 543.

Leontius sa pripojil k Aristotelovej filozofii, prečo ho často označujú za prvého scholastika. V kristológii nasledoval Cyrila Alexandrijského.

Spisy: V diele *Tri knihy proti nestorianom a eutychiánom* podvracia nestorianizmus, blud aftartodokétov a bludy Teodora z Mopsvestia. Z ostatných spisov — vlastne častok diela »Scholion« — uvádzame *De sectis*, v ktorom hovorí o najdôležitejších sektách V. a VI. storočia, *Adversus Nestorianos* a *Contra Monophysitas*; zdá sa, že jemu patrí i spis *Adversus fraudes Apollinaristarum*.

Vychádzajúc zo spoločného predpokladu, že ľudská prirodzenosť nemôže jestvovať, ak nie je osobou, nestoriáni a monofyziti uvažovali, že v Kristovi sú dve prirodzenosti a tak i dve osoby, resp., ako to prízvukovali monofyziti, jedna osoba, a preto aj jedna prirodzenosť. Leontius — opierajúc sa o Aristotela — dokazuje, že k pojmu osoby nepatrí len individualizovaná prirodzenosť, ale i samostatná existencia. Kristus má pravú ľudskú prirodzenosť, hoci ona nemá vlastnej subsistencie; ako subsistencia je v Kristovi pre ľudskú prirodzenosť osoba božská. Leontius poukazuje na ľudské telo ako na individuálnu substanciu, majúcu svoju subsistenciu v osobe duše. Leontius uviedol do teológie i pojem a učenie o ἐνυπόστασιν; prevzal ho z neoplatonickej filozofie.

O n a s t a r i u s, mních a od r. 559 patriarcha antiochijský, bol teologicky veľmi dôkladne vzdelaný a viedol svätý život. Vzoprel sa jednému ediktu cisára Justiniána, a preto musel odísť do vyhnanstva, z ktorého sa vrátil len na prímluvu Gregora Veľkého r. 595. Zomrel r. 599.

Vo vyhnanstve napísal 25 diel, z ktorých sa máločo zachovalo. Máme od neho aj 5 rečí alebo skôr dlhších traktátov o božej pod-

state, vtelení, pasibilite a o vzkriesení Kri-
stovom. Napísal aj »*Krátky výklad pravej
viery*« vo forme otázok a odpovedí.

LITERATÚRA: ~~SPIERKY~~: Migne, P. gr. sv. 86, 89.

Životopisci, askéti a básnici.

Cyriľ zo Skytopolisu v Galii, mních, zaumienil si zostaviť životopisy svätých mníchov a pustovníkov v Palestíne. Nevedieť, či plán uskutočnil. Známe sú od neho len životopisy sv. Euthymia (†558), opáta Sábu († 532), sv. Jána Pustovníka († 558), opáta Cyriaka († 556), sv. Teodózia († 529) a sv. Theogmia († 522). Tieto životopisy nám umožňujú nahliadnuť do života mníchov v Palestíne v V. a VI. storočí a verne opisujú cirkevné pomery v Jeruzaleme.

Ján Moschus, mních kláštora v Jeruzaleme, zomrel okolo r. 600. Sprevedzaný svojím žiakom Sofroniom cestoval po Sýrii, Egypte a Taliansku. Svoje skúsenosti opísal v diele *Pratum spirituale*, ktoré venoval Sofroniovi. Hovorí v ňom asi o 300 životných a zázračných udalostiach. Spolu so Sofroniom zostavil životopis sv. Jána Almužníka, patriarchu alexandrijského († 619).

Z askétov vyniká najmä sv. *Ján Klimakus*, nazvaný tak podľa svojho hlavného diela *Κλίμαξ*. Bol mníchom a opátom v kláštore sinajskom. Zomrel okolo r. 600.

V diele *Κλίμαξ* — *Škála* dáva v 30 stupňoch pokyny k dokonalému životu analogicky podľa 30 rokov Spasiteľovho života pred jeho verejným účinkovaním. Radí, ako sa zrieť sveta, premôcť náruživosti a viesť čnostný život. V inom svojom diele nakreslil obraz dokonalého predstaveného kláštora.

Dorotheus, opát v Palestíne začiatkom VII. storočia. V spise *Doctrinae* podáva nauku o najpotrebnejších mníšskych čnostiach. V listoch uvádza rozličné spôsoby na zdolanie pokušenia.

Antiochus, mních v kláštore sv. Sábu, napísal r. 614 *Pandekty* sv. *Písma*, morálno-asketické úryvky s osobitným zreteľom na život kňazský a rehoľný.

Básnici: *Romanus*, slávny básnik, skladateľ hymien na počiatku VI. storočia, napísal vraj 1000 hymien, z ktorých sa zachovalo len 80. Jeho hymny spievali pri bohoslužbách; neskôršie boli nahradené ľudovým spevom.

Sergius z *Carigradu* skladal mariánske hymny, medzi nimi aj prekrásny chválospev Matky Božej, nazvaný gréckou

cirkvou ὁκἀθιστος, ktorý sa spieva stojačky, podobne ako v západnej Cirkvi Te Deum.

Sergiovým rovesníkom bol *J u r a j* z *P i z i d i e*, diakon a strážca klenotov v carihradskej katedrále. Okrem viacerých profánnych básní napísal v hexametroch básneň o stvorení sveta, v ktorej velebí božiu múdrosť, prejavujúcu sa v stvoreníach. Složil aj básneň o márnivosti sveta a hymnu na Nanebevstúpenie Pána.

O n d r e j z *K r é t y* narodil sa v Damašku; bol patriarchom palestínskym a neskoršie arcibiskupom na Kréte († okolo 720). Zanechal 21 obsažných kázní a veľa básní. Započal novú periódu v gréckom cirkevnom básnictve tým, že uviedol t. zv. kánony (kompozícia viacveršových ód). Slávny je jeho »Veľký kánon« — kajúca pieseň, pozostávajúca z 250 sloh, ktorý sa spieval v ofíciu vo veľkom pôste.

LITERATÚRA: SBIERKY: Migne, *P. gr. sv. 87.*

Odporcovia monoteletizmu.

S o f r o n i u s. Bol žiakom Jána Moscha. Teologiu vyštudoval v Teodóziovom kláštore v Jeruzaleme. Svojho učiteľa Jána Moscha sprevádzal na ceste po Taliansku. Keď

r. 620 Moschus v Ríme zomrel, vrátil sa Sofronius s pozostatkami svojho učiteľa do Jeruzalema. Roku 634 sa stal patriarchom v Jeruzaleme. Zomrel r. 638 — neprežijúc zaujatie Jeruzalema Arabmi. Jeho spisy svedčia o dôkladnej teologickej vzdelanosti, ostrej dialektike a o básnickom nadaní. Bol oddaným ctiteľom Matky Božej.

Významný je jeho synodálny list, ktorý rozoslal po svojej voľbe za patriarchu všetkým patriarchom, biskupom, vláde a pápežovi. List obsahuje Sofroniovo vierovyznanie, zatracuje monofyzitizmus a monoteletizmus. Na cirkevné sviatky napísal 9 kázni, ktoré vynikajú dogmatickým obsahom a rečnickým vzletom. Dôležitým spisom proti monoteletom sú Florilegie, obsahujúce početné dôkazy o dvoch energiách v Kristovi. 23 anakreontských ód prejavujú úprimnú autorovu zbožnosť.

M a x i m u s — pre mnohé utrpenia v boji proti monoteletom zvaný Vyznavač — narodil sa r. 580 z dobrej carihradskej rodiny. Po dôkladných štúdiách stal sa tajomníkom na cisárskom dvore. Okolo r. 630 opustil svetský život a stal sa mníchom, neskôršie opátom kláštora v Chrysopolise (Skutari). Po smrti Sofroniovej bol naodhodlanejším od-

porcom monoteletizmu. Odišiel na Západ a r. 645 mal v Kartágu slávnú dišputu s monoteletistami, najmä s bývalým carihradským patriarchom Pyrhom. Pyrhus bol podvrátený a vzdal sa bludu. Maximus potom odišiel do Ríma a zúčastnil sa na lateránskej synode r. 649, na ktorej pápež Martin I. zavrhol monoteletizmus a dva cisárske edikty (Ekthesis a Typus). Potom dal cisár Konštans II. pápeža a jeho radcu Maxima v okovách priviesť do Carihradu a zaviedol proti nim proces. Súd skončil pre obidvoch vyhnanstvom. Pápež Martin I. zomrel na Kryme; Maxima poslali do Trácie. Keď ani tam neprestal hájiť ortodoxnú vieru, znova ho postavili pred súd v Carihrade. Ale všetky pokusy odvrátiť ho od pravej viery boli márne. Vyrezali mu jazyk a s dokaličenými rukami a nohami poslali ho znova do vyhnanstva na pobrežie Čierneho mora, kde roku 662 zomrel.

Maximus, hoci mal život plný útrap, predsa bol činný aj ako spisovateľ. Je najväčším dogmatikom a najhlbším mystikom gréckej cirkvi. Čo do významu pre grécku cirkevnú vedu porovnávajú ho so sv. Tomášom Akvinským. Maximove dišputy svedčia o dokonalej zbehlosti v teologickej vede, o dôkladnom poznaní svätých Otcov a o bystrej dialektike. Bol aj veľkým askétom a exegetom.

Z mnohých diel Maximových — okrem spomenutých dišpút — najvýznamnejšie sú *Quaestiones* a *Responsiones*, vysvetľujúce ťažké miesta sv. Písma. V nich hľadá Maximus alegorický smysel. Najobširnejším jeho dielom je *De variis scripturae quaestionibus ac dubiis*, kde podáva rozbor 65 ťažkých miest sv. Písma. Napísal aj traktáty o Najsv. Trojici, o osobe Kristovej, o dvoch prirodzenostiach a vôľach v Kristovi a o primáte rímskeho biskupa. Spis *Liber asceticus*, napísaný vo forme dialogu, hovorí o duševnom živote. *Mystagogia* je mystické vysvetlenie bohoslužby a jej obradov. Maximus písal aj krátke sentencie o rozmanitých dogmatických a morálnych otázkach (*Capita de caritate*, *Alia capita*). V nich obyčajne cituje vhodné, priliehavé miesto zo sv. Písma, cirkevných Otcov, alebo profánnych spisovateľov. Sbíerka 45 listov obsahuje zväčša veci osobného rázu; ale vzťahujú sa aj na teologické spory tej doby.

Teologické názory Maximove nie sú systematicky spracované; sú roztrásené po jednotlivých spisoch. Stredobodom svetových dejín — hovorí Maximus — je vtelenie Syna Božieho. Dejiny ľudstva pred Kristom boli prípravou na vtelenie a dejiny po Kristovi sú ustavičným procesom zbožnenia člo-

veka na základe vtelenia. To vyžadovalo, aby Kristus bol opravdivým Bohom a opravdivým človekom s dvoma vôľami a dvoma činnosťami. Úplnú jasnosť vniesol Maximus do tejto otázky tým, že rozoznával „chcenie“ (θέλημα φυσικόν) a „tak chcenie“ (θέλημα γνωμικόν). Prvé patrí prirodzenosti, druhé je vecou osoby.

A n a s t á z S i n a j s k ý, kňaz a opát kláštora sinajského, často opúšťal svoj kláštor, aby sa zúčastnil na kristologických bojoch a postavil sa za ortodoxnú vieru. Pre svoju horlivosť nazvali ho »novým Mojžišom«. Rok jeho smrti je neznámy; ale r. 700 ešte istotne žil. Všetky jeho spisy nie sú ešte preskúmané a uverejnené. Z jeho diel vynikajú tri: *Viae dux*, návod na obhajobu viery proti bludom, najmä proti monofyzitizmu; *Interrogationes et responsiones*, podávajú rozbor rozličných teologických otázok; 12 kníh *Anagogicae contemplationes in hexaemeron*, obsahujú výklad stvorenia sveta.

LITERATÚRA: SBIERKY: Migne, P. gr. sv. 98, 90, 91. — ŠTÚDIE: Staubinger, *Die Christologie des hl. Maximus Confessor*, Bonn 1926. — Dewreesse, *La vie de St. Maxime*, »Analecta Bollandiana«, 1928.

Sv. Ján Damaský.

Sv. Ján narodil sa v Damasku asi r. 675 z kresťanskej rodiny. Po otcovi zdedil štátny úrad, hlavný dozor nad daňami v Sýrii. Vzdelal sa u mnícha Kosmasa, ktorého Jánov otec vykúpil zo saracénskeho zajatia a ho adoptoval. Za istý čas bol činný v štátnom úrade. Už tu sa venoval literatúre a hájil uctievanie obrazov. Asi r. 720 vzdal sa svojho úradu a utiahol sa spolu s Kosmasom do kláštora sv. Sábu pri Jeruzaleme. Dal sa vysvätiť za kňaza a venoval sa výlučne askéze a štúdiu. Zomrel pravdepodobne r. 749. Rok 754 určite neprežil, lebo v tomto roku súdila ho ikonoklastická synoda ako mŕtveho. VII. všeobecný cirkevný snem r. 787 vzdal mu veľkú poctu ako obhajcovi uctievania obrazov. R. 1890 Cirkev rímska mu udelila titul cirkevného učiteľa.

Sv. Ján Damaský dôstojne uzaviera dlhý rad gréckych cirkevných Otcov. Je v istom smysle prvým a posledným veľkým dogmatikom gréckej cirkvi. Prvým, lebo systematicky sosbieral v celok to, čo učili Otcovia a na čom sa usniesly cirkevné snemy; posledným, lebo väčšieho dogmatika po ňom grécka cirkev nemala a jeho dogmatika je aj dnes klasickou príručkou dogmatiky na Vý-

chode. Nebol originálny, len usilovne šosbie-
ral pevné výsledky minulosti, pričom sa naj-
viac pridržiaval sv. Gregora Nazianského.
V poslednom veľkom dogmatickom boji na
Východe vystúpil rázne a odhodlane za u-
ctievanie obrazov a túto svoju úlohu mohol
tým úspešnejšie vykonávať, že žil v kraji,
kam nesiahala cisárova právomoc. I ako
básnik získal si nemalú slávu na Východe
spolu s Kosmasom.

Jeho spisy sa delia na dogmatické, pole-
mické, exegetické, homílie a básne.

Najhlavnejším dogmatickým dielom sv.
Jána je Πηγὴ γνῶσεως — *Prameň vedomosti*;
vzniklo po r. 742 a venované je Kosmasovi.
Pozostáva z 3 častí. 1. Dialektika obsahuje
zväčša Aristotelovu ontologiu. 2. Dejiny he-
réz sú spracované zväčša podľa Epifána a
len v opisovaní islamu a obrazoborstva sú
pôvodné. Tretia a hlavná časť *De fide ortho-*
doxa vykladá náuku o Bohu trojjedinom, o
stvorení sveta viditeľného a neviditeľného, o
stvorení človeka, o Vtelení, o sviatostiach a
posledných veciach.

Autor uvádza len tie náuky, ktoré boli
predmetom teologických sporov. Dielo je te-
da neúplné, jednako je cennou teologicko-
vedeckou encyklopediou. Dôkazy čerpá zo sv.
Písma, z tradície a rozumu.

K Jánovým menším dogmatickým dielam patrí traktát o *Trisagiu*, v ktorom dokazuje, že trisagion »Svätý Bože, svätý Silný, svätý Nesmrteľný, zmiluj sa nad nami« sa vzťahuje na tri božské osoby, nielen na Syna. Spis *De sancta Trinitate* obsiahnejšie hovorí i o Vtelení a panenstve Matky Božej.

Polemické spisy. Najvýznamnejšie z nich sú *tri apologie proti obrazoborcom*, písané medzi r. 728 a 732. V nich dokazuje, že cisár prekročil svoju právomoc, keď vydával dogmatické edikty a že stanovisko neomylnnej Cirkvi je správne, keď sa stará o uctievanie obrazov. Jeho učenie v jadre je toto: Jedine Bohu sa klaníme, svätých a ich obrazy len uctieваме a úcta obrazov je nám osožná. Svoje vývody dokazuje zo svätých Otcov. Jeho ďalšie polemické spisy sú namierené proti nestorianizmu, manicheistom, monofyzitom a mohamedánom.

Exegetické spisy. *Sacra Paralella* v troch knihách, najobjemnejšie dielo autorovo. V prvých dvoch knihách sú abecedne sobierané citáty zo sv. Písma a sv. Otcov na rozličné dogmatické a morálne námety. Tvoria teda bohaté teologické repertorium. V tretej knihe autor postavil na jednu stranu čnosti, na druhú neprávosti a paralelne ich opisuje. Odtiaľ názov diela *Paralella*. Zacho-

val sa komentár k listom sv. Pavla s výňatkami z diel sv. Jána Zlatoústeho, Teodoreta Cyrského a Cyrila Alexandrijského.

Homílie a básne. Homílie sú zväčša o Matke Božej. V jednej z nich uvádza starú tradíciu, že Panna Mária zomrela na Sione uprostred všetkých apoštolov. Jej telo bolo pochované v záhrade Getsemanskej, ale hneď bolo vzaté do nebies. Hymny sa vzťahujú na sviatky Pána, ďalej na sv. Petra, Bazila a Jána Zlatoústeho.

Historický »román« *Vita Barlaam et Josaphat* opisuje víťazstvo kresťanstva a mníšstva nad budhizmom. Spis pripisovali sv. Jánovi, ale pochádza od neznámeho mnícha z kláštora sv. Sábu z počiatku VII. storočia.

Učenie. Knihy deuterokánonické cituje ako kánonické, ale nechce ich pripočítať ku kánonu. (De fide orth. 4, 17.) Popri sv. Písme za prameň viery uznáva tradíciu. Z tradície sa uviedlo trojnásobné ponorenie pri krste, uctievanie sv. Kríža, modlitba tvárou k východu. (Imag. 1, 23.)

Jedine Bohu patrí klaňanie sa (proskynesis a latria), Matke Božej len proskynesis. Matka Božia bola i s telom vzatá do nebies a svätí sú vyvolení priatelia boží (Imag. 3, 41.) Ako Leontius i on učí, že ľudská prirodzenosť Kristova mala v Slove svoju sub-

sistenciu. (Dial. 44.) O Duchu Svätom učí, že vychádza z Otca skrze Syna, môže byť pomenovaný Duchom Otca a Syna, ale popiera, že by vychádzal i zo Syna a z Neho ako z Otca mal svoju subsistenciu. (De fide orth. 1, 7.) Pri rozhodovaní ľudskej slobodnej vôle nie Boh, ale človek má iniciatívu. (Cont. Manich., 78.) Pekelný oheň nepokladá za materiálny. (De fide orth. 4, 27.)

O Cirkvi prízvukuje, že je nezávislá od svetskej moci. Je to spoločnosť monarchická. Len monarchia zaručuje v spoločnosti pokoj, poriadok a pokrok; polyarchia vedie k vojne, roztriešteniu a k anarchii. To platí nielen o správe diecéz, lež aj o správe celej Cirkvi. Sv. Peter a jeho nástupci dostali moc nad celou Cirkvou. (Hom. in Transf. 2, 6.) Nástupci sv. Petra majú byť v Ríme. Im sú podriadení všetci biskupi aj patriarchovia. (Hom. i. Trans. 2, 16.)

LITERATÚRA: SBIERKY: Migne, P. Gr. 94-96. — ŠTÚDIE: Ermoni, *St. Jean Damascène*, Paris 1904. — Bacha, *Biographie de st. Jean Damascène*, Harisa 1912. — Bilz, *Die Trinitätslehre des hl. Joannes von Damascus, mit besonderer Berücksichtigung des Verhältnisses der griechischen zur lateinischen Auffassungsweise des Geheimnisses*, Paderborn 1909. — Simonin: *Sv. Ján Damašský*. »Na hlubinu« 1930.

II. ČASŤ

LATINSKÍ SPISOVATELIA

HLAVA I.

Semipelagiáni a protisemipelagiáni.

F a u s t u s z *R e j i* pochádzal z Británie. Za mladi dostal sa do kláštora lerinského a stal sa aj jeho opátom. Neskôršie ho zvolili za biskupa v Reji (Riez) v Provenci. Gótsky kráľ Eurich ho poslal ako odporcu arianizmu do vyhnanstva. Zomrel koncom V. storočia.

Faustus patril medzi najslávnejších mužov svojej doby v južnej Galii. Bojoval proti arianizmu, macedonianizmu, nestorianizmu, eutychianizmu a proti pelagianizmu. Do teologických hádok zasahoval rozhodujúcim slovom. Bol však zastancom semipelagianizmu, a preto celá Cirkev ho nikdy neuctievala ako svätého. V jeho diecéze podnes slávia jeho sviatok.

V diele *De gratia Dei et humanae men-*

tis libero arbitrio (2 knihy) vyvracia z poverenia galských biskupov pelagianizmus a absolútnu predestináciu; dopustil sa v ňom bludov semipelagiánskych a prijal ich náhľady. Faustovi patrí aj spis *De spiritu sancto*, ktorý za istý čas pripisovali rímskemu diakonovi Paschasiovi. 10 listov je zväčša obsahu dogmatického. V jednom z nich hovorí, že stvorenie duchovia majú určitú hmotnosť, lebo sú viazaní k priestoru.

Učil — podobne ako Kasián — že náklonnosť k viere (*initium fidei*) a túžba po krste nepochádzajú z milosti, lež z vôle človeka. Augustínovu náuku o predestinácii rozhodne popieral.

Salvián. Narodil sa koncom IV. storočia pravdepodobne v Trevíri. Oženil sa s pohankou, ktorú neskôršie priviedol ku kresťanstvu. Okolo r. 430 utiahol sa do kláštora lerinského, stal sa kňazom a zaoberal sa spisovateľskou činnosťou. Neskôršie opustil kláštor a usadil sa v Marseille, kde okolo r. 480 i zomrel.

Z mnohých spisov, ktoré sa mu pripisujú, ostaly len dve diela a 9 listov. Hlavné dielo je *De gubernatione Dei* alebo *De praesenti iudicio*, v ktorom síce rozvláčne, ale s veľkou elokvenciou opisuje mravný úpadok

rímskej ríše v V. storočí. Hovorí, že následkom mravného úpadku je aj politický úpadok ríše. Zo sv. Písma a z filozofie dokazuje Prozreteľnosť božiu, o ktorej existencii v súženiach za sťahovania národov často sa pochybovalo. Druhé jeho dielo *Ad ecclesiam* alebo *Adversus avaritiam* v 4 knihách vyšlo anonymne pod menom Timoteus. V ňom bičuje hlavnú chybu popredných ľudí tej doby — lakomstvo — a vyzýva ich k dobročinnosti; žiada, aby najmä bohatí duchovní zanechali po smrti svoje majetky Cirkvi, ktorá sa má starať o chudobných. Salviánove listy sú zväčša obsahu súkromného.

PREKLAD: »O řízení Božím« v ČKD. 1917-1918.

Gennadius. O živote tohto významného literárneho historika vieme veľmi málo. Bol kňazom v Marseille, zomrel asi r. 494. Ako sa sám priznáva, písal veľa proti bludom nestoriánskym, monofyzitickým a pelagiánskym. Jeho teologické názhľady sú čisté, niet v nich semipelagianizmu. Zo spisov tohto druhu neostalo však celkom nič. Máme len krátky spis o cirkevných dogmách a významné dielo *De viris illustribus*, pokračovanie diela Hieronymovho, ktoré má podobný názov. Rozpráva v ňom o 100 cirkev-

ných spisovateľoch, počnúc Hieronymom a končiac sebou.

Sv. Avit, biskup vienneský (asi 490-520). Tešil sa veľkej autorite u burgundských kráľov a usiloval sa uviesť kresťanstvo v novozaloženej krajine a upraviť jej úzky vzťah k rímskej stolici. Preto vydržiaval synody, bojoval proti arianizmu, nestorianizmu a eutychianizmu. Veľkú slávu si získal i ako básnik.

Okrem menších zlomkov z jeho polemických diel proti rozličným kristologickým bludom máme od neho dielo *Libelli de spiritualis historiae gestis* v 5 knihách. Básnickým vzletom opisuje v hexametroch stvorenie sveta, úpadok do hriechu, potopu sveta a prechod cez Červené more. V spise *De consolatoria castitatis laude*, písanom svojej sestre Fuscine, zvelebuje panenstvo. Máme od neho aj dve homílie a asi 100 listov, písaných panovníkom a významným osobnostiam tej doby. Listy majú veľký historický význam.

César Arelátsky. Bol mníchom v kláštore lerinskom, neskoršie opátom a r. 502 arcibiskupom arelátskym. Za svojho 40-ročného arcibiskupského účinkovania veľa pracoval na zdokonalení cirkevnej disciplíny a na reforme bohoslužby. Roku 529 vydržiaval

významný cirkevný snem »arausicanum II.« (Orange), ktorý definitívne odsúdil blud, semipelagiánov. Cézar vyníkal najmä na poli ľudového rečníctva.

Máme od neho asi 150 rečí rozmanitého obsahu; dve rehoľné reguly pre mužských a ženské a záveť, určenú pre svojho nástupcu, v ktorej mu prikazuje, aby sa staral o kláštory a aby sa správal ako láskavý arcipastier voči veriacim.

LITERATÚRA: SBIERKY: Migne, P. l. sv. 58. — Corp. Script. e. lat. 21.

HLAVA II.

Africkí spisovatelia.

V V. a VI. storočí cirkevné pomery v Afrike boli pre prenasledovanie katolíkov vandalskými panovníkmi veľmi neprajné písomníctvu. Čo sa v tej dobe napísalo, všetko má ráz polemický. Prenasledovania katolíkov opisuje *Viktor z Vity* v dvoch knihách, kde shrnuje cenné historické údaje z času panovania kráľov Genzericha a Hunericha. Na konci diela podáva životopis 7 mníchov, ktorí r. 483 podstúpili mučenícku smrť v Kar-

tágu. Katolícki biskupi museli zväčša odísť do vyhnanstva a len odtiaľ bojovali písomne proti arianizmu. Biskup *Vigil* z *Tapsu*, veľmi zbehlý vo sv. Písme, musel sa zdržiať v Carihrade a tam uverejňoval svoje spisy proti ariánom (okolo r. 520). Básnik *Dra-koncius*, pravotár v Kartágu, bol uväznený pre svoju pravovernosť. Zo žalára chcel presvedčiť kráľa Gunthamunda a poslal mu dve básne napísané v hexametroch (*Satisfactio* a *Laudes Dei*), v ktorých v krátkosti podáva učenie katolíkov. *Fulgenc* z *Ruspe* bol najsmelším odporcom arianizmu; obhajoval učenie sv. Augustína o milosti proti semipelagiánom. Narodil sa r. 468 v Kartágu zo senátorskej rodiny, ktorá veľmi mnoho trpela za vandalského prenasledovania. Dostalo sa mu dobrej výchovy a dôkladného vzdelania. Stal sa mníchom a opäť a r. 507 biskupom v Ruspe. Dva razy musel opustiť svoju diecézu a ísť do vyhnanstva na Sardíniu. Len r. 523 sa natrvalo vrátil a úspešne účinkoval medzi svojimi veriacimi do svojej smrti (533).

Fulgenc je najvýznamnejším teologom svojej doby. Dôkladne rozoberá najťažšie teologické otázky. Najväčšiu časť jeho spisovateľskej činnosti zabral boj proti arianizmu, pre ktorý veľmi mnoho vytrpel od Van-

dalov. S úplnou oddanosťou sledoval učenie sv. Augustína a zaslúžil si tým meno »skrátенý Augustín«.

Fulgencove spisy delíme na rozpravy, listy a kázne. V diele *Contra Arianos* v 3 knihách odpovedá na 10 otázok kristologických, ktoré mu predložil kráľ Thrasamundus. V spise *Ad Thrasamundum regem Vandalorum* podvracia ďalšie námietky kráľove, učí o dokonalosti, o dvoch prirodzenostiach v Kristovi a hovorí, že pasibilita a zmeniteľnosť sa týkala len ľudskej prirodzenosti Kristovej. V diele *De Trinitate* (13 kníh) poučuje istého Félixu, ako má brániť katolícku náuku proti ariánom. Okrem toho napísal ešte mnoho väčších-menších spisov proti ariánom. Významné, hoci malé, je Fulgencovo dielo *De fide seu de regula fidei ad Petrum*, v ktorom podáva celú dogmatiku. Proti semi-pelagiánskym názorom Faustovým uverejnil dva spisy, ktoré sa nezachovali. Od Fulgencia máme ešte 18 listov, dlhších rozpráv o panenstve, manželstve, pokání a o láske k bližnému. 10 rečí je zväčša morálneho a biblického obsahu.

Fulgenc výslovne popieral nepoškvrnené počatie Panny Márie. Hovoril: »Caro quippe Mariae, quae in iniquitatibus fuerat humana solemnitatem concepta, caro fuit utique

peccati, quae filium Dei genuit in similitudinem carnis peccati». (Ep. 17, 6)

LITERATŮRA: SBIERKA: Migne, P. l. sv. 65. — ŠTŮDIE: Lapeyre, *St. Fulgence de Ruspe*, Paris 1919. — *Die Christologie des hl. Fulgentius v. Ruspe*, Münster 1930.

HLAVA III.

Spisovatelia galskí.

S v. F o r t u n á t, posledný rímsky básnik, narodil sa okolo r. 530 v severnom Taliansku v blízkosti Trevíru. Právnické štúdiá vykonal v Ravene a už tam sa zapodieval básnictvom. Z povďačnosti, že sa uzdravil z očnej choroby, čo pripisoval orodovaniu sv. Martina Túrskeho, navštívil jeho hrob v Galii r. 565. Pri tej príležitosti ponavštevoval aj najpoprednejších mužov Galie a ako stredoveký trubadúr chválospevami sa odplácal svojim hostiteľom. Na dvore kráľa Sigiberta ostal 2 roky. Z príležitosti Sigibertovho sobáša s Brunhildou složil epithalamium. Konečne na nahováranie Radegundy, vdovy po Chlotárovi I., a jej chovanice Agnesky zriekol sa dosavádneho potulného života, vstúpil v Poitiers do kláštora a stal sa

kňazom. Roku 599 zvolili ho za biskupa v Poitiers. Ale skoro potom zomrel.

Fortunát je najslávnejší básnik svojej doby. Neobyčajne poetický, vzletne ospevuje i najmalichernejšie veci každodenného života. Žil v priateľstve so všetkými vynikajúcimi mužmi svojej doby; úprimné priateľstvo ho spájalo najmä s Gregorom Túrsnym. Stredovek si veľmi obľúbil jeho básne, ktoré formou sú síce antické, citovou náplňou však patria do stredoveku.

Svoje menšie básne Fortunát sosbieral do sbierky *Carmina* v 11 knihách a venoval Gregorovi Túrsnemu. Fortunát ospevuje v nich hostiny a hostiteľov, cestovanie a miesta, ktoré ponavštevoval. Medzi básňami vynikajú 2 hymny: *Pange lingua gloriosi lauream certaminis* a *Vexilla regis*; ďalej skvelá je hymna na počesť Matky Božej *Quem terra, pontus*. Tiež 3 hymny pojala Cirkev do liturgie. Napísal aj 3 elégie, v ktorých vyslovuje žiaľ nad nešťastím kráľovského domu türinského. Epická báseň *De vita s. Martini* v 4 knihách zachovala sa len v skrátrenom prepracovaní u Sulpícia Severa. Aj *Ave Maris stella* podľa mienky niektorých autorov pochádza od Fortunáta. Okrem básní napísal aj životopisy svätých tej doby (sv. Marcel, sv. Albín, sv. Germán, sv. Radegunda a iné).

LITERATŮRA: SBIERKY: Migne, P. 1. sv. 88. —
STUDIE: Tardi, *Fortunat, étude sur un dernier représentant de la poésie dans la Gaule mérovingienne*, Paris 1927.

Gregor Túrsky. Slávny »dejepisec Frankov« Gregor Túrsky, pred vysvätením sa menoval Gregor Florentský. Narodil sa okolo r. 538 v Clermonte zo senátorskej rodiny galskej. Otec mu skoro zomrel; zbožnú výchovu dostal od strýca Gala, biskupa v Clermonte, a od jeho nástupcu Avita. Roku 573 stal sa biskupom túrskym. Hoci jeho zdravie bolo chatrné, predsa svoju diecézu spravoval veľmi múdre. Staral sa nielen o duševný život, ale aj o dočasné dobro svojich veriacich. Vo svojom biskupstve uskutočnil mnohé stavby. Tešil sa dôvere panovníka, uctievali ho v celej krajine, čo nemálo prispelo k dobru Cirkvi. Zomrel r. 594.

I keď bol mnohostranne zaujatý, predsa bol aj spisovateľsky činný, hlavne na poli histórie. Miestami je ľahkoverný, no jeho snahou je vždy správne informovať budúce pokolenia. Reč jeho spisov je jednoduchá, provinciálna, tvorí prechod z latinčiny do románskych rečí, najmä do francúzštiny. O čistotu reči sa ani veľmi nestaral, lebo »philosophantem rhetorem intelligunt pauci, loquentem rusticum multi«.

Hlavným Gregorovým dielom je *Historia Francorum* v 10 knihách. V I. knihe podáva v krátkosti dejiny ľudstva od stvorenia sveta až po r. 400. V ďalších knihách opisuje cirkevné i štátne dejiny Frankov až po r. 591. Toto dielo je hlavným prameňom pre dejiny Frankov. Ďalej okolo r. 590 napísal *Libri octo miraculorum*, kde podáva zväčša životopisy svätých a galských mučeníkov. Spomína zázraky na hrobe sv. Martina Túrkeho za Gregorovho biskupstva. Krátke dielo *De cursibus ecclesiasticis* je liturgická príručka.

LITERATÚRA: SBIERKY: Migne, P. l. sv. 71. —
STÚDIE: Krusch, *Die handschriftlichen Grundlagen der »Historia Francorum« Gregors von Tours*, v »Historische Vierteljahrschrift« 1932.

HLAVA IV.

Talianski spisovatelia.

Pápež Geláz I. (492—496). Popri Levovi Veľkom medzi pápežmi V. storočia Geláz bol činný aj ako spisovateľ. Ostalo po ňom veľa listov a dekrétov, zväčša o schizme akaciánskej. Významný dekrét *De recipiendis et non recipiendis libris*, najstarší so-

znam zakázaných kníh, nepochádza vôbec od Geláza, alebo aspoň nie v terajšej forme. Tak isto je vážna pochybnosť o pôvodnosti sbierky *Sacramentarium Gelasianum*, ktorá obsahuje omšové modlitby.

S v. En ó d z P a v i e. Magnus Felix Ennodius pochádzal síce z Galie, ale už za mladí dostal sa do severného Talianska, akiste do Pavie, kde sa dôkladne vzdelal v profánej vede. Upadol do vážnej choroby a vtedy sa rozhodol stať sa kňazom. Roku 513 sa stal biskupom v Pavii. Roku 515 a 517 poslal ho pápež ako legáta do Carihradu. Zomrel r. 521.

Všetky jeho spisy pochádzajú z obdobia pred zvolením za biskupa. Máme od neho 297 listov, väčšinou bezvýznamných. Významnejšie sú *Opuscula miscella*, počtom 10, medzi ktorými vyniká najmä panegyrická reč na ostrogótskeho kráľa Teodoricha. V spise *Eucharisticum* podáva vlastný životopis. Napísal aj životopis sv. Epifána, biskupa pavijského, a životopis Antóna, mnícha lerinského. V spise *Libellus adversus eos, qui contra synodum scribere praesumpserunt* obhajuje rímsku synodu z r. 302, ktorá sa ujala pápeža Symacha proti obvineniam jeho odporcov. *Paraenesis didascalica* je krátka pedago-

gika. Ďalej máme od neho 28 rečí, majstrovsky zostavených, a 2 knihy *Carmina*, ktoré obsahujú 21 básní a mnohé epigramy na náhrobky, chrámy a obrazy.

E u g i p p i u s, sprievodca sv. Severína, apoštola Norikumu († 482), bol opäť v kláštore pri Neapoli, kde sa schádzali mnísi sv. Severína z Norikumu. Sostavil výňatok z diel sv. Augustína (*Excerpta ex operibus s. Augustini*) ako príručku pre mníchov. Toto dielko bolo v stredoveku veľmi rozšírené. Významný je *Životopis sv. Severína*, zakladateľa kláštorov medzi pohanmi pri Dunaji. Dielo je z r. 511 a poskytuje nám veľa historických údajov z tej doby.

D i o n ý z E x i g u u s pochádzal zo Skýtie. Už za mladi prišiel do Ríma, kde vykonával dôkladné štúdiá. Žil ako mních a kňaz asi do r. 540. Osvojil si dokonale gréčtinu a preložil veľa gréckych spisov do latinčiny. Známym sa stal svojimi cirkevnými a chronologickými prácami. Na návod pápeža Hormisda (514—523) zostavil sbierku dekrétov gréckych synod. Okrem predslovu nezachovalo sa nič z tohto diela. Od Dionýza máme ešte kratšiu sbierku kánonov (50) z koncilov, počnúc od nicejského až po chalcedonský. So-

sbieral tiež dekréty od pápeža Sirícia až po Anastázia II. († 498). Táto sbierka spolu so sbierkou kánonov tvorila prvý poloúradný právny kodex rímskej Cirkvi (Dionysiana collectio). Ako chronolog získal si nesmrteľné meno tým, že uviedol tzv. kresťanský letopočet; prvý začal počítať roky od narodenia Krista Pána (dionyziánsky letopočet ujal sa miesto vtedajšieho diokleciánskeho).

Boetius Severinus, najslávnejší taliansky filozof tej doby, narodil sa v Ríme okolo r. 480 zo starého kresťanského rodu Aniciov. V Ríme a pravdepodobne i v Aténach získal si znamenité vedecké vzdelanie; ovládal grécku vedu a najmä filozofiu ako nikto z jeho rovesníkov. Ostrogótsky kráľ Teodorich si ho pre jeho vysoké vzdelanie veľmi vážil a povýšil ho spolu s jeho synmi na hodnosť konzulov. Koniec jeho života bol veľmi tragický. Obhajoval totiž svojho priateľa senátora Albína, ktorého obvinili z vlastizrady. Preto upadol i sám do podozrenia z vlastizrady. Dlho bol väznený, až konečne roku 525 ho popravili. Stredovek ho uctieval ako mučeníka nazdávajúc sa, že podstúpil smrť pre vieru.

Najväčšou Boetiovou zásluhou je, že prepracoval celú dovtedajšiu filozofiu. Preložil všetky Platónove a Aristotelove diela, vy-

svetľoval ich a spojil v jeden systém. Boetiove diela sa stali príručkami a základom stredovekej scholastiky. I teologicky bol činný a usiloval sa filozoficky preniknúť pravdy viery.

Filozofické spisy. Boetius preložil a vysvetlivkami doplnil Aristotelovu Analytiku, spis *De interpretatione*, napísal komentár k Aristotelovým Kategóriám, k Porfyrovej Isagoge a k Cicerónovej Topike. Napísal filozofické spisy o sylogizmoch, o muzike, o aritmetike a o geometrii.

Najslávnejším Boetiovým filozofickým dielom je *De consolazione philosophiae* v 5 knihách. Napísal ho v žalári krátko pred svojou smrťou. Zčiasťky v próze, zčiasťky viazanou formou dokazuje existenciu Prozreteľnosti božej a hovorí, že pozemské veci nemôžu urobiť človeka šťastným a blaženým; ale ani strata pozemských vecí nemá urobiť človeka nešťastným. Blaženosť pozostáva v snahe dostať sa k Bohu.

Nakoľko v diele sa nevyskytuje nič špecificky kresťanského — nespomína meno Krista a Písmo sv. — novšie skrsła mienka, že Boetius nebol kresťan, alebo bol ním len podľa mena. Preto vraj jeho teologické spisy nie sú pôvodné. No kresťanský ráz diela

je celkom zjavný hoci niet v ňom citátov zo sv. Písma. V tej dobe autori vôbec radi brávali dôkazy pre teologické myšlienky zo starej filozofie.

Toto Boetiovo dielo v stredoveku hodne prekladali, vysvetľovali a napodobňovali.

T e o l o g i c k é s p i s y. Boetius napísal veľa teologických spisov o Najsv. Trojici, o osobe a o dvoch prirodzenostiach v Kristovi, ktoré v stredoveku často vysvetľovali a komentovali. O pôvodnosti týchto diel niet nijakej pochybnosti, lebo jeho rovesník Kasiodor hovorí, že Boetius písal o Najsv. Trojici a proti Nestoriov. Nanajvýš sa môže pochybovať o autenticite diela *De fide catholica*.

Boetiova teologická zásluha je najmä v tom, že objasnil pojmy o prirodzenosti a o osobe a na tom základe podvracal kristologické bludy nestorianizmu a monofyzitizmu.

LITERATÚRA: SBIERKY: Migne, P. l. sv. 63-67. — Dr. Jachimowski, *Boecjusz, O pociechach Filozofji*, P. O. K. Tom. V. Poznaň. — ŠTÚDIE: Cappelmacher, *Der schriftstellerische Plan des Boethius*, vo »Wiener Studien« 1928. — Chappuis, *La théologie de Boèce*, vo »Congrès d'hist. du Christianisme« 1928.

K a s i o d o r (*Magnus Aurelius Cassiodorus*), senátor, narodil sa r. 477 v Kalábrii. Jeho predkovia boli vysokými štátnymi ú-

radníkmi. Sotva 20-ročný stal sa ministrom kráľa Teodoricha, čoskoro prefektom Talianska a r. 514 konzulom. Vo vedení štátu získal si neobmedzený vplyv u kráľa Teodoricha i u jeho nástupcov. A práve tomu možno ďakovať, že za vlády ariánskych panovníkov katolíckemu obyvateľstvu sa viedlo dobre. Keď cisár Justinián zaujal krajiny Ostrogotov, Kasiodor sa uchýlil r. 539 na svoj majetok vo Vivariu do benediktínskeho kláštora a spravoval ho ako opát. Ostatok svojho života zasvätil cirkevnej vede a vyučovaniu svojich mníchov. Vytvoril diela, ktorými zachránil antickú vedu pre stredovek. Zomrel vo vysokom veku r. 570 v povesti svätca.

Spisy profánne. Variae (totiž *epistolae*) v 12 knihách je sbierka asi 400 úradných listín. V stredoveku stala sa táto sbierka vzorom úradného slohu. *Chronica* od stvorenia sveta až do r. 519 nemá veľkého významu. Dielo *De origine actibusque Getarum* v 12 knihách nezachovalo sa v pôvodine, len v menej podarenom výťahu Góta Jordána. *De anima* je kratšia rozprava o cene a duchovnosti duše. Kasiodor zastáva názor kreačianistický. *De orthographia* podáva mníchom pokyny, ako majú odpisovať knihy.

Teologické spisy. Hneď po vstúpení do

kláštora Kasiodor napísal komentár k žalmom, aby svojich mníchov oboznámil s hlbokým obsahom každodenne recitovaných žalmov. *Institutiones divinarum et humanarum actionum* v 2 knihách je teologická príručka, z ktorej mnísi — keďže nebolo teologických škôl — mali čerpať potrebné teologické poznatky. I. kniha je úvodom do teologického štúdia, hlavne do sv. Písma, II. kniha chce poskytnúť teologovi potrebné svetské vedomosti (7 slobodných umení trivium a quadrivium). *Complexiones* je výklad k statiam Skutkov apoštolských a Apokalypsy. *Historia ecclesiastica tripartita* v 12 knihách, upotrebovaná v stredoveku ako príručka cirkevných dejín, podáva dejiny Cirkvi podľa cirkevných historikov Sokráta, Sozomena a Teodoreta.

Sv. Benedikt z Nursie popri kontemplatívnom živote žiadal od svojich mníchov manuálnu prácu. Kasiodor vniesol do benediktínskych kláštorov *intelektuálnu aktivitu*. Jeho mnísi písali vedecké úvahy, prepisovali manuskripty, odpisovali antické diela a zachránili ich pre budúce pokolenia. V tom je Kasiodorov svetový kultúrny význam. Je zakladateľom vedeckého snaženia u západného mníšstva. Pritom sa staral, aby nový spôsob

mníšskeho účinkovania neškodil duševnému životu v kláštoroch.

LITERATÚRA: Migne, P. l., sv. 69-70. — STÚDIE: Van de Vyver, *Cassiodore et son oeuvre*, v »Speculum« 1931. — Thiele, *Cassiodor, seine Klostergründung Vivarium und sein Nachwirken in Mittelalter*, v »Studien u. Mitteilungen zur Gesch. des Benediktinerordens« 1932.

Sv. Gregor Veľký.

Vo svojej skromnosti pápež sv. Gregor sám sa nazval »sluhom sluhov božích«. Jednako bol jedným z najväčších nástupcov sv. Petra. Ako mohutný maják vyčnieva jeho postava na rozhraní staroveku a stredoveku.

Narodil sa v Ríme r. 540 zo starej bohatšej kresťanskej rodiny. Dostalo sa mu dôkladného vzdelania, najmä právnického, a zbožnej výchovy. Už okolo r. 570 je prefektom mesta Ríma a svojím spravodlivým úradovaním získal si obľubu u každého. Ale tento úrad neuspokojil jeho vznešeného ducha. Čiastku svojho značného majetku rozdal medzi chudobných, založil šesť kláštorov na Sicílii a jeden vo svojom rímskom paláci. Sám sa stal mníchom rehole sv. Benedikta. V kláštore žil tak prísne, že to skoro nevydržala jeho slabá telesná sústava. Jednako

neskoršie spomínal na kláštorské časy ako na najšťastnejšie chvíle svojho života. Sám chcel ísť ako misionár k Anglosasom, ale pápež Pelágus II. poveril ho ťažkou úlohou apo-kriziára v Carihrade. Tam žil asi od r. 573 do r. 585. Carihradský pobyt umožnil mu dobre poznať charakter Východu, čo mu neskoršie dobre poslúžilo v jeho pápežskom úrade. Po návrate z Carihradu stal sa opá-
tom svojho kláštora sv. Ondreja. Po smrti Pelágia II. r. 590 jednohlasne ho zvolili za pápeža, hoci sám veľmi sa zdráhal prijať tú-
to hodnosť. Ba aj samého cisára požiadal, aby nepotvrdil jeho voľbu. Ale vidiac vo voľ-
be vôľu božiu, prijal úrad a chcel mu čo naj-
dôstojnejšie slúžiť. Bezpríkladnou láskavo-
stou, ale aj silnou mužskou rukou riadil lo-
dičku sv. Petra v najbúrlivejších časoch. Je-
ho pontifikát sa stal požehnaním pre Cirkev
a pre sociálne pomery Talianska. Svoj ľud
neúnavne obhajoval pred ľubovôľou cisár-
skych úradníkov a energicky sa ujal reformy
cirkevnej disciplíny medzi duchovenstvom.
Cirkevnú provinciu milánsku, ktorá sa r. 553
odlúčila od sv. Stolicy, získal späť; múdre a
takticky čelil schizmatickým snahám Vých-
odu. Keď carihradský patriarcha Ján prijal
titul »ekumenického patriarchu«, Gregor dal
si titul »servus servorum Dei«, ktorý pápeži

dodnes používajú. Usiloval sa zaviesť kresťanstvo medzi Longobardov, bránil čistotu viery proti ariánom a donatistom; svoj dávny plán rozšíriť kresťanstvo v Anglicku uskutočnil tým, že poslal tam benediktínskeho opáta Augustína a 40 mníchov, ktorým sa podarilo veľkú časť Anglosasov priviesť do Cirkvi. Podobne sa usiloval obrátiť aj Góty vo Španielsku. Prorocky predvídal dejinnú dôležitosť germánskych národov, a preto nadviazal s nimi priateľské styky. Úspešne bránil Taliansko proti rozličným útokom Longobardov a tým vlastne položil základ pápežskému štátu (*patrocinium Petri*) a stredovekému mocenskému postaveniu pápežstva. Svojou obetavosťou miernil biedu a súženie v čase verejných pohrôm v Ríme. Venoval veľkú pozornosť kláštornému životu. Tým sa stal ako by druhým zakladateľom benediktínskej rehole. Zreformoval cirkevný spev (*cantus Gregorianus*) a sám ho nacvičoval so svojimi spevákmi. Na konci svojho života často chorľavel a svoj úrad spravoval len s postele. Zomrel 12. marca r. 604, sotva 55-ročný.

Sv. Gregor Veľký bol muž praktický. Geniálnosťou myšlienok ho prevyšoval sv. Augustín, učenosťou sv. Hieronym, výrečnosťou sv. Ambróz, ale nikto z nich nevplýval na

verejnosť natoľko ako on. To isté vidieť i v jeho spisovateľskej činnosti, ktorá je značná, hoci bol mnohostranne zaujatý. Nie diplomatickou obratnosťou, lež šľachetnosťou svojho ducha a dobrotou svojho srdca vplýval na priateľov a nepriateľov. Svojou vznešenosťou odzbrojil surových germánskych víťazov, poblúdených heretikov a schizmatikov. Keďže bol prakticky založený — k čomu ho nútilo celé okolie a okolnosti — nedbal na eleganciu reči a prednesu. Sloh má jednoduchý, prirodzený, ale výrazný a silný.

Veľký Gregorov duch sa najlepšie odzrkadľuje v jeho listoch. Z jeho kancelárie máme zbierku listov *Registrum epistolarum*, obsahujúcu 848 listín. Sbíerka bola zostavená skoro po jeho smrti. Rozdeľuje sa na 14 kníh. Avšak pôvodná sbierka sa nezachovala, len tri výňatky, z ktorých najobjemnejší bol zostavený za pápeža Hadriána I. (772—795) a je venovaný Karolovi Veľkému. Obsahuje listy cisárom, kráľom, biskupom, mníchom; obsahuje najdôležitejšie štátnické a cirkevné veci, ale i malicherné drobnosti z každodenného života a všetko, čím bol vyplnený bohatý život veľkého pápeža. Táto sbierka vzťahuje sa na celý Gregorov pontifikát a je usporiadaná chronologicky; ostatné dve sbierky týkajú sa len jednotlivých rokov.

Liber regulae pastoralis. Kým z listov poznávame Gregora Veľkého v praktickom živote, v tomto spise nám nakreslil ideál dušpastiera. Napísal ho, aby sa ospravedlnil — podobne ako Gregor Nazianský a sv. Ján Zlatoústý — prečo sa zdráhal prijať pápežskú hodnosť. Dielo má 4 časti; v I. hovorí ako má arcipastier dosiahnuť svoj úrad, v II. ako si má usporiadať svoj vlastný život; III. časť je najrozsiahlejšia a hovorí v nej, ako sa má arcipastier správať k svojim veriacim, patriacim k najrozličnejším triedam ľudskej spoločnosti; vo IV. časti zdôrazňuje, že hodnosťár má si byť vedomý vlastnej slabosti. Gregor označuje duchovnú správu za ume- nie všetkých umení.

Najrozsiahlejšie a aj najvýznamnejšie Gregorovo dielo je *Expositio in librum Job seu Moraliū libri XXXV.* Začal ho písať ako apokriziár v Carihrade a dokončil ho ako pápež r. 590. V ňom vysvetľuje knihu Jóbovu v smysle historickom, typickom a morálnom. Smysel historický a typický podáva krátko. Morálna aplikácia je veľmi obsažná, čím sa dielo stáva kazuistikou a bohatým morálnym repertóriom. Podľa Gregora Jób je predobrazom Krista a Cirkvi, Jóbova manželka typom smyselného človeka a Jóbovi priatelia predobrazmi heretikov.

Dialogorum libri IV. obsahuje rozhovor Gregora s priateľom diakonom Petrom. Gregor r. 593 na krátky čas sa uchýlil do kláštora na odpočinok. Priateľovi prejavil túžbu žiť kláštorným životom, ktorým mnohí dosiahli dokonalosť. Keď Peter začal pochybovať a hovoril Gregorovi, že nepozná v Taliansku svätých, ktorí by boli činili zázraky, odhodlal sa pápež dokázať jestvovanie svätcov a svätíc. V I. a III. knihe hovorí o zázrakoch mnohých talianskych mužov, ktoré sám skúsil alebo vieryhodne o nich vie; v II. knihe spomína také zázraky, ktorými sa dá dokázať posmrtný život.

Homílie. Gregor napísal 40 homílií o evanjeliách a 20 o Ezechielovi. Skoro všetky homílie o evanjeliách sú pojaté do breviára. Gregor ich zväčša len diktoval svojmu písárovi, ktorý ich predniesol ľudu v prítomnosti pápežovej.

Gregor Veľký zreformoval aj omšové obrady, zaviedol chorálny spev, ktorý nie je síce jeho výtvorom, len ho opravil, zjednodušil a postaral sa o jeho rozšírenie (gregoriánsky spev). Nie je isté, či Gregor Veľký je autorom kníh, ktoré sa mu pripisujú (*Sacramentarium Gregorianum*, *Antiphonarium* a *Liber responsalis*). No opierajú sa o liturgické reformy, ktoré on uviedol.

Nakoľko Gregor bol človekom praktickým, a tým smerom sa uberalo aj literárne účinkovanie, jeho spisy nemajú veľký význam pre dejiny dogiem. Skoro doslova sa pridržiaval náuky sv. Augustína, okrem učenia o predurčení.

Sv. Gregor je predovšetkým moralista: Nemá síce elokvenciu sv. Ambróza, no jeho výklad je tým jasnejší, čím je jednoduchší. Jedine, ako sa zdá, príliš prízvukuje pokánie ako morálnu čnosť a nezdôrazňuje dost jeho sakramentálnosť. No musíme pamätať, že Gregorovi ako moralistovi šlo hlavne o to, aby ukázal hriešnikovi spôsob, ako sa v budúcnosti *vyhnúť* hriechom. Preto menej spomína spôsob, ako sa *zbaviť hriechu*. Moc kľúčov v Cirkvi a sakramentálnosť pokánia, ktorá sa začína vyznaním hriechov a končí kňazským rozhrešením, sv. Gregor na mnohých miestach naznačuje jasne. (Hom. XXVI.)

Ako askét a mystik v duševnom živote prízvukuje hlavne *kontempláciu*.

V dušpastierskom účinkovaní za hlavnú úlohu pokladá *kazateľstvo*. Kazateľ má sa prispôbiť svojmu poslucháčstvu a usilovať sa každého svojím spôsobom získať Kristovi. „Ináč treba kázať mužom, ináč ženám; ináč mládeži a ináč deťom.“ (Past. III.) A nado-

všetko kazateľ sa má veľa modliť a žiť životom kontemplatívnym. (Moral. XXX.)

V náboženských veciach rozhodne zavrhuje násilie a odsudzuje galských biskupov, ktorí nútili židov, aby sa dali pokrstiť, domnievajúc sa, že konajú bohumilú vec.

Z Gregorových diel sa dozvedáme, že zvyk slúžiť tri omše na Vianoce bol známy už v jeho dobe.

LITERATÚRA: SBIERKY: Migne, P. l. sv. 75-79. — PREKLADY: *Kniha o správě pastýřské*, Praha 1909. — *Čtyři knihy rozmluv*. — Praha 1924 (u Kuncířa). — Řehoř, *Čtyřicet homilií*. Krystal, Olomouc. 1946. — *A lelkipásztorság törvénykönyve*. Bpest. Szt. István társ. — ŠTÚDIE: Grisar, S. *Gregorio Magno*, Roma 1928. — Batiffol, St. *Grégoire le Grand*, Paris 1928. — Lieblang, *Grundfragen der mystischen Theologie nach Gregors des Gr. »Moralia« und Ezechielhomilien*, Freiburg i. Br. 1934. — Martié, *De genere dicendi s. Gregori Magni I. papae in XL homiliis in evangelia*, Mostar 1934. — Boros, *Doctrina de haereticis ad mentem s. Gregorii Magni, Romae* 1935. — »Na hľubinu« r. XIX. č. 9—12. (Výklad podob.).

Sv. Izidor Sevilský.

Ako sv. Ján Damaský dôstojne uzaviera dlhý rad gréckych sv. Otcov, podobne zakľučuje Izidor Sevilský poradie sv. Otcov a spisovateľov západných. Narodil sa okolo r. 560 pravdepodobne v Seville. Pochádzal z dobrej

kresťanskej rodiny. Rodičov zavčasu stratil a o jeho výchovu staral sa starší brat Leander, biskup sevilský, priateľ Gregora Veľkého. Izidor bol vychovaný v kláštore, kde si osvojil reč latinskú, grécku a hebrejskú a dôkladné teologické vzdelanie. Po smrti svojho brata (okolo r. 600) stal sa arcibiskupom sevilským a duševným vodcom španielskeho episkopátu. Za životnú úlohu si vytýčil odstrániť zlé následky dlhotrvajúcich ariánskych nepokojov. Preto upevňoval cirkevnú disciplínu, zriaďoval a udržiaval kláštory a staral sa o cirkevnú vedu zakladaním vedeckých škôl. R. 633 predsedal na národnej synode v Tolede, ktorá svojimi významnými usneseniami usmerňovala budúci kresťanský život v Španielsku. Pred smrťou rozdal celý svoj majetok medzi chudobných a sám si obliekol rúcho kajúcnosti. Zomrel r. 636.

O učenosti sv. Izidora vydáva svedectvo 8. národná synoda v Tolede (633): »Nostri saeculi doctor egregius, ecclesiae novissimum decus, in saeculorum fine doctissimus et cum reverentia nominandus.« Izidor nebol spisovateľ pôvodný, chcel si osvojiť a zachovať budúcim generáciám všetko, čo vytvorili jeho predkovia, profánni a cirkevní. Plán sa mu celkom podaril. Klasické vzdelanie latin-

ského sveta presadil do sveta germánskeho a svojimi spismi zachránil mnohé zlomky starších spisovateľov pred úplným zánikom.

Zpomedzi Izidorových diel sú najvýznamnejšie a najrozsiahlejšie *Etymologiae* v 20 knihách, zvané niekedy »Origines«. Je to encyklopédia profánnej a cirkevnej vedy. Pracoval na nej cez celý svoj život. Konečné usporiadanie a vydanie diela sveril svojmu priateľovi biskupovi Brauliovi zo Saragosity. Tri prvé knihy obsahujú 7 slobodných umení, IV. rozpráva o medicíne, V. kniha, s nadpisom *De legibus et temporibus*, podáva svetové dejiny až po cisára Heraklia, VI. obsahuje teologickú vedu, VII. náuku o Cirkvi a VIII. o herézach. V IX. knihe znova podáva svetskú vedu, a to o človekovi, o geografii, o kosmologii, o rozličných ľudských zamestnaniach a o vojne. Predmety usporiadal abecedne. Vysvetľuje ich najprv etymologicky (odtiaľ názov celého diela) a potom podáva o nich poznatky podľa stavu vtedajšej vedy. Dielo je zostavené z excerptov a v stredoveku bolo pravou studnicou vedy.

K hlavnému dielu sa družia *Libri duo differentiarum*. V I. knihe *De differentiis verborum* vysvetľuje 610 synonymných slov, v II. *De differentiis rerum* podáva teologické definície a vysvetľuje teologické pojmy.

Historické diela. Okrem Kroniky vo svojej Encyklopedii Izidor napísal ešte knihu *Historia de regibus Gothorum, Vandalorum et Suevorum*, ktorá obsahuje dejiny jeho národa až do r. 621. Dielo *De viris illustribus* je vlastne pokračovaním diela Hieronymovho a Gennadiovho. Obsahuje 45 kapitol, z ktorých prvých 11 pochádza pravdepodobne už z V. storočia; ostatné sú istotne dielom Izidorovým. Napísal ho v rokoch 616-618.

Teologické diela. Okrem mnohých biblických traktátov významnejšia teologická Izidorova práca je *De fide catholica contra Judaeos*, kde podáva kristologiu. Spis *Libri tres sententiarum*, vlastne výňatok z diel sv. Augustína a Gregora Veľkého, upravený ako príručka dogmatiky a morálky. V diele *De ecclesiasticis officiis* opisuje bohoslužby a cirkevné úrady. *Regula monachorum* svedčí o autorovom životnom záujme o rehoľníctvo. *Synonyma* alebo *De lamentatione animae peccatricis* je rozhovor človeka, sužovaného životnými ťažkosťami, so svojim rozumom. Je to príručka duševnej spásy.

LITERATÚRA: SBIERKY: Migne, P. l. sv. 81-84. — ŠTÚDIE: Beeson, *Isidors-Studien*, München 1913. — Séjourné, *Le dernier Père de l'Eglise, St. Isidore de Séville*, Paris 1929. — Schmeckel, *Isidorus v. Sevilla, sein System und seine Quellen*, Berlin 1914.

Hoci sv. Izidor Sevilský ani jedinou originálnou myšlienkou neobohatil teologickú vedu, jednako zaslúžene nosí honosný titul „cirkevného učiteľa“, ktorým ho Cirkev poctila v XVIII. storočí. Mal neobyčajné nadanie jednoducho, jasne, temer hravo podávať katolícku náuku. Písal po latinsky, hoci latinčina bola cudzími vplyvmi už veľmi pokazená, aj sám primiešaval do nej cudzie slová, a predsa sú jeho definície na podiv presné. Popri Boetiovi, Kasiodorovi a Gregorovi Veľkom je naozaj „učiteľom stredoveku“.

INDEX

- Abgar z Edesy 151
Acta Pauli et Theclae 150, Petri 150, mučeníkov 154,
Pilati 149, martyrum 155, Apollonii 157, Acta ss.
Carpi, Papyli et Agathonices 156, Acta ss. Jus-
tini et sociorum 156, Acta martyrum Scilitano-
rum 157, Acta ss. Perpetuae et Felicitatis 157
Adeus 151
Adversus haereses (sv. Irenej) 95
Aeneas 343
Afrát Jakub 243
Afričan Július Sextus 120, 168
Akácius Alexandrijský 193
Alegorický výklad sv. Písma 35 (pozri tiež Alexan-
drijská škola)
Alexandrijská škola (katechetická) 72, 100, 161, 166
Ambróz sv. 256
Anastáz Sinajský 357
Anicius Pontius Paulinus Meropius 321
Anjeli 68, 343
Antiochijská škola exegetická 101, 162
Antiochus 352
Anton sv. 173, 183
Apokalypsy: Petrova 154, Pavlova 154, Tomášova 154
Apokatastáza 219
Apokryfy novozákonné 146—153
Apolinárius z Laodicey 222

Apolinárius 76
Apolinarizmus 164
Apologéti 59, 77
Apologia väčšia, menšia sv. Justína 64—65
Apolonius z Tyany 171
Apoštolské konštitúcie 42
Apoštolskí Otcovia 26
Arianizmus 163, 193, 195
Aristides, filozof aténsky 62
Árius 221
Arnob starší 142
Atanáz sv. 173
Atenagoras Aténsky 71
Augustín sv. 162, 280
Autolycus 74
Avit 336

Bazil Veľký sv. 200
Belarmín sv. 18
Birmovanie 107, 196, 315
Biskup 12, 33, 40, 45
Biskupské okružné listy (Dionýz Alex.) 119
Boetius 376
Boh, pozri Pojem Boha
Bohočlovek 46
Bryennios 30

Celsus 114
Cézar Arelátsky 366
Cirkev 84, 89, 123, 237, 255, 309; — a štát 266, 310, 315
Cirkevné dejiny Euzebiove 168
Cirkevné právo 33, 42
Cirkevný Otec, pojem 12
Cirkevný spisovateľ 14
Cirkevný učiteľ 14
Communicatio idiomatum 46

Confessiones (sv. Augustína) 288
Cudzoložstvo (podľa Hermasa) 53
Cyprián sv. 90, 123
Cyprián z Galie 317
Cyril Alexandrijský sv. 185
Cyril a Metod 37
Cyril Jeruzalemský 192
Cyrillonas 247
Cyril zo Skytopolisu 351

Damazus pápež 269, 317
De civitate Dei (sv. Augustína) 291
De ecclesiae unitate (sv. Cypriána) 125
Demetrius 109
Démonovia 68
Demonstratio (sv. Ireneja) 95
De transitu B. Mariae Virginis 76
De Trinitate (sv. Augustína) 294
De vocatione omnium gentium 332
Diakon 33, 40, 45
Dialog so židom Tryfonom (sv. Justína) 65
Diatessaron 71
Didaché 30
Didaskalia 33
Didym Slepý 183
Diodor z Tarzu 224
Diognet 55
Dionýz Alexandrijský 118
Dionýz Areopagita 341
Dionýz, biskup 38
Dionýz Exiguus 375
Dionýz, pápež 130
Dokétizmus 92, 107
Domicián cisár 38
Donatizmus 164, 285, 295
Donátus 267

Dorotheus 352
Drakoncius 368
Dualizmus 84, 92, 133
Duch Sv. 68, 133, 199, 204, 212, 219, 255
Duša ľudská 68, 72, 83, 85, 89, 107, 134, 181, 304
Dve cesty 32, 36

Ebioniti 148
Edeská katechetická škola 101, 243
Efrém Sýrsky sv. 71, 244
Eleuterus 94
Enkratiti 70, 148
Enód Félix 374
Epifán zo Salamis 196
Epistola ecclesiarum Lugdunensis et Vienneusis 157
Eschatologia 98, 133, 219, 266, 279, 345
Eugippius 375
Eucharistia 46, 68, 97, 107, 142, 172, 182, 192, 195, 206,
219, 235, 266, 308, 315
Eucherius, biskup lyonský 334
Eunomius 184, 203
Euzebius Cezarejský 36, 72, 73, 75, 76, 166
Evanjelium: Hebrejom 147, Egyptanom 148, sv. Petra
148, sv. Jakuba 148, Tomášovo 148, o detinstve
Ježišom 149, Nikodemovo 149
Eznik 248

Faustus z Reji 29, 363
Felicissimus diakon 124
Filastrus sv., biskup z Brescie 318
Firmicus Julius Maternus 316
Florilegie 339
Fortunát 370
Flávius Klement, konsul 37
Fulgenc z Ruspe 368

Geláz I. 373
Gennadius 365
Gnosticizmus 91
Gregor Nazianský sv. 207
Gregor Nysanský sv. 214
Gregor Taumaturg 119
Gregor Túrsky 372
Gregor Veľký sv. 381

Hadrián 62, 65
Hegezip 93
Hieraklas 171
Hermias 77
Hermas 49
Hermogenes 74, 84
Hexapla 112
Hierarchia cirkevná 33, 39, 45
Hieronym sv. 16, 72, 184, 197, 267
Hilarion 195
Hilár z Poitiers sv. 250
Hipolyt Rímsky sv. 138
Honorius z Autun 17
Hriech dedičný 89, 116, 207, 212, 236, 265, 304
Hypatia 186

Chiliazmus 98, 134
Chrysologus Peter 327

Ignác z Antiochie sv. 43
Ildefons Toledský 16
Institutiones divinae 131
Inšpirácia 40, 75
Irenej sv. 36, 47, 94
Itala 269, 272
Izák z Antiochie 247
Izidor Sevilský sv. 16, 388

Jakub Afrát 243
 Ján, biskup jeruzalemský 197, 270
 Ján Damaský 62, 358
 Ján Klimakus 340, 352
 Ján Moschus 351
 Ján z Trittenheimu 17
 Ján Zlatoústý sv. 181, 186, 197, 227
 Julián Apostata 159
 Juraj z Pizidie 353
 Justín sv., filozof a mučeník 63
 Justinián cisár 348
 Juvencus Gajus 317

Kalixt 129
 Kasián Ján 333
 Kasiodor 378
 Klement Alexandrijský 103
 Klement Rímsky 36, 77
 Klérus — laici 40
 Kňazi 33, 45, 234
 Komodián 134
 Kosmas 358
 Krescent filozof 64
 Kresťanský spisovateľ 14
 Krst 32, 68, 107, 181, 315
 Kristologia 46, 48, 53, 67, 88, 97, 107, 115, 171, 181,
 189, 190, 195, 212, 218, 236, 255, 303, 314, 345

Laktanc 130
 Lámanie chleba 33
 Leontius Byzantský 349
 Lev Veľký 311
 List apoštolov 152
 List Barnabášov 34
 List Diognetovi 55
 List Korinťanom (sv. Klementa Rímskeho) 37

Listy apoštolské: Pavlove so Senekom 152, apošto-
lov 152

Liturgia 32, 68

Lucifer, biskup 318

Macedonianizmus 163

Manicheizmus 164, 295, 281

Manželstvo 107

Marcelus 171

Marcel z Ancyry 30

Marcion 67, 74, 84

Mária Panna 97, 116, 189, 191, 199, 212, 219, 236, 304

Mariologia 233

Marius Mercator 329

Marius Victorinus Caius 319

Martyrium Pauli 150—151; Petri 15; Polycarpi 156;

Pionii 158

Martyrologium Hieronymianum 156

Maximus, biskup turinský 328

Maximus, vyznavač 354

Meleciánska schizma 269

Mesrop 247

Metodius 121

Mileto Sardský 76

Milosť 192, 237, 265, 278, 306, 314

Miltiades 75

Minucius Félix 78

Minucius Fundán 65

Mojžiš, biskup 249

Monofyzitizmus 164, 191

Monoteletizmus 164

Montanizmus 76, 81, 92

Muratorský fragment 98

Náuka o Logose 67, 117, 142, 171

Nestorianizmus 132, 164, 186

Nestorius 226
Niceta z Remeziany 324
Novacián 136

Obeta 128
Obrazy — úcta 359
Octavius 78
Očistec 310
Omša sv. 213, 266
Onastazius 350
Ondrej z Kréty 353
Optatus z Mileve sv. 318
Origenes 108, 183
Origenizmus 164, 197
Orosius Pavol 330
Otec cirkevný 12

Pacianus sv., biskup 317
Pamfil 120, 166
Panténus 103, 109
Papias Hierapolský 54
Passio martyrum Scilitanorum 78
Paulinus z Noly 321
Pavol sv.: Apokalypsa Pavla 154; Acta Pauli et
Theclae 150, Tretí list sv. Pavla Korinťanom 150,
Martyrium Pauli 151, Listy Pavlove so Senekom
152
Peklo 238
Pelagianizmus 165, 270, 276, 296
Περὶ ἀρχῶν (De principiis) 113
Peter Alexandrijský 122
Peter Chrysologus 327
Peter sv.: Apokalypsa Petra 154; Acta Petri 150,
Mučeníctvo Petrovo 151, Evanjelium sv. Petra 148
Pojem Boha 62, 88, 92, 93, 301, 344
Pokánie 33, 39, 52, 62, 85, 88, 107, 207, 309 — ve-

rejné 266
Polykarp sv. 47
Poncián 129
Poncius diakon 123
Pontius Meropius Anicius Paulinus 321
Predestinácia 307
Presbyteri 40, 278
Primát jurisdikcie 127
Primát rímskeho biskupa 39, 46, 206. 315
Priscilianizmus 165
Prokop 346
Protoevangelium Jakubovo 148
Prudentius Aurelius Clemens 320
Psalterium Gallicanum 272, Romanum 272
Pseudo-Dionýz Areopagita 341
Psychici 81, 86

Quadratus 61
Quodvultdeus 329

Rabulas 247
Rétorská škola v Gaze 346
Rodon 93
Romanus 352
Rufin 30, 192, 238, 325

Sabelianizmus 163, 268
Salvián 364
Semipelagiani 363
Sergius z Carihradu 352
Severus Sulpícus 323
Sextus Július Afričan 120, 168
Sigibert z Gembloux 17
Skepticizmus 290
Sofronius 353
Spoved' 32, 116

Spustošenie Jeruzalema 35
Starý zákon (v liste Barnabášovom) 35
Sulpicius Severus 323
Sviatosti 237, 278, 307, 345
Stvorenie sveta 107, 302
Symbolum Athanasianum 180
Symbolum apoštolské 28

Šimon Magus 95
Škola alexandrijská 72, 100, 161, 166
Škola antiochijská 101, 162
Škola edeská 101, 243
Škola rétorská v Gaze 346
Škola rímska 101
Štefan I., pápež 124, 129, 127

Tacián Asýrsky 69
Teodoret z Cyru 186, 239
Teodor z Mopsvestia 162, 225
Teofil, patriarcha alexandrijský 185
Teofil z Antiochie sv. 73
Tertulián 80
Theotokos 188, 191
Tiro Prosper 331
Tomáš: Apokalypsa 154, Evanjelium T. 148
Tradícia 93, 96, 127, 205
Trajan cisár 44
Trojica Najsv. 73, 74, 85, 88, 97, 107, 137, 142, 171,
181, 184, 206, 212, 218, 252, 265, 302
Tryfon (v Justínovom Dialogu) 65

Ústne podanie, pozri Tradícia

Valentín, gnostik 76, 95
Valerius, biskup z Hippo 284
Veľký cirkevný Otec, pojem 13; 159

Vigilius z Tapsu 368
Viktorín z Pettau 145
Viktor z Vity 367
Vincent Lerinský sv. 335
Vykúpenie 304, 314
Vyznania sv. Augustína 288
Vulgata 269, 273

Záveľ 40 mučeníkov 158
Zlatoústý Ján sv. 181, 183, 197, 227
Zmŕtvychvstanie 66, 72, 116, 122, 310

OBSAH

Predslov	7
Predslov k 2. vydaniu	9
Pojem, cieľ a dôležitosť patrologie	10
Cirkevní Otcovia a učitelia, cirkevní a kresťanskí spisovatelia	12
Dejiny a literatúra patrologie	15
Sbierky spisov sv. Otcov	19
Príručky patrologie	21
Reč sv. Otcov	22
Rozdelenie predmetu	24

I. Perióda (—120).

Apoštolskí Otcovia	26
Symbol apoštolský	28
Učenie dvanástich apoštolov (Didaché)	30
List Barnabášov	34
Sv. Klement Rímsky	36
Sv. Ignác z Antiochie	43
Sv. Polykarp	47
Hermasov „Pastier“	49
Papias	54
List Diognetovi	55

II. Perióda (150—313).

Doba apologétov	57
---------------------------	----

I. Časť

Cirkevná literatúra II. storočia.

Hlava I.

Apologéti	59
Quadrátus a Aristides	61
Sv. Justín, filozof a mučeník	63

Tacián Asýrsky	69
Atenagoras Aténsky	71
Sv. Teofil z Antiochie	73

Hlava II.

Menší grécki apologéti: Miltiades, Apolináriuš, Mileto Sardský, Hermias	75
--	----

Hlava III.

Latinskí apologéti II. storočia.

Začiatok latinskej kresťanskej literatúry	77
Minúcius Félix	78
Tertulián	80

Hlava IV.

Polemická literatúra II. storočia. Gnosticizmus. Montanizmus	91
Stratené protignostické spisy. Hegezip, Rodon	93
Sv. Irenej	94
Muratorský fragment	98

II. Časť

Kresťanská literatúra III. storočia.

Katechetická škola alexandrijská, Exegetická škola antiochijská, Rímska škola	100
--	-----

Hlava I.

Škola Alexandrijská.

Klement Alexandrijský	103
Origenes	108
Prívrženci a protivníci Origenovi: Dionýz Ale- xandrijský, Sv. Gregor Taumaturg, Sextus Július Afričan, Sv. Pamfil	117
Protivníci Origenovi: Sv. Metod, Peter Ale- xandrijský	121

Hlava II.

Africkí a iní latinskí spisovatelia.

Sv. Cyprián	123
Listy pápežov III. storočia: Kalixt, Poncián, Štefan I., Dionýz	129
Laktanc	130
Básnik Komodián	134
Novacián	136

Hlava III.

Rímski spisovatelia.

Sv. Hipolyt Rímsky	138
Arnob starší	143
Viktorín z Pettau	145

Hlava IV.

Apokryfy a akty mučeníkov.

Apokryfy Nového zákona vo všeobecnosti . .	146
Apokryfy evanjelií	147
Apokryfy Skutkov apoštolských	149
Apokryfy apoštolských listov	152
Apokryfy Apokalypsy	153
Akty mučeníkov — vo všeobecnosti	155

III. Perióda (313—450).

Veľkí cirkevní Otcovia.

Všeobecný prehľad	159
Bludy vo IV. storočí	163

I. Časť

Hlava I.

Škola alexandrijská.

Euzebius Cezarejský, „otec cirkevných dejín“	166
Sv. Atanáž, „otec ortodoxie“	173

Didym Slepý	183
Sv. Cyril Alexandrijský	185
Sv. Cyril Jeruzalemský	192
Epifán zo Salamis (na Cypre)	198

Hlava II.

Traja veľkí Kapadočania.

Sv. Bazil Veľký	200
Sv. Gregor Nazianský	207
Sv. Gregor Nysanský	214

Hlava III.

Antiochijská škola. — Žiaci školy antiochijskej.

Árius	221
Apolinárius z Laodicey	222
Diodor z Tarzu	224
Teodor z Mopsvestia	225
Nestorius	226
Sv. Ján Zlatoústý (Doctor Eucharistiae)	227
Teodoreť, biskup cyrský	239

Hlava IV.

Spisovatelia sýrski a arménski: Jakub Afrát, Sv. Efrém Sýrsky, Cyrillonas Rabulas, Izák z Antiochie, Mesrop, Eznik, Mojžiš	243
--	-----

II. Časť

Západní spisovatelia.

Hlava I.

Veľkí bohoslovci západnej cirkvi.

Sv. Hilár z Poitiers	250
Sv. Ambróz	256
Sv. Hieronym	267
Sv. Augustín, Doctor gratiae	280

Učenie sv. Augustína	300
Lev Veľký	311

Hlava II.

Menší západní spisovatelia v IV. a V. storočí:	
Július Firmicus Maternus, básnik Gajus Juvencus, Cyprián Galie, pápež Damazus, sv. Pacián, biskup barcelonský, sv. Optatus, biskup z Mileve, sv. Filastrius, biskup z Brescie, Lucifer, biskup v Calaris na Sardinii, Cajus Marius Victorinus, Aurelius Prudentius Clemens, Pontius Meropius Anicius Paulinus, Sulpicius Severus, Niceta z Remeziany, Rufín, Peter Chrysologus, Maximus	316
Prívrženci a protivníci sv. Augustína . . .	328
Prívrženci: Sv. Quodvultdeus, Marius Mercator, Pavol Orosius, Tiro Prosper.	
Protivníci: Ján Kasián, Eucherius, biskup lyonský, sv. Vincent Lerinský.	

IV. Perióda (450—750).

Úpadok patristickej literatúry.

Všeobecný prehľad	337
-----------------------------	-----

I. Časť

Pseudo-Dionýz Areopagita	341
------------------------------------	-----

Spisovatelia grécki.

Kresťanská rétorská škola v Gaze.

Prokop a Aeneas	348
Cisár Justinián a jeho rovesníci	348
Životopisci, askéti a básnici: Cyril zo Skytopolisu, Ján Moschus, sv. Ján Klimakus, Dorotheus, Antiochus, Romanus, Sergius z Carrihradu, Juraj z Pizidie, Ondrej z Kréty	351

Odporcovia monoteletizmu: Sofronius, Maximus, Anastáz Sinajský	353
Sv. Ján Damaský	358

II. Č a s ť

Latinskí spisovatelia.

Hlava I.

Semipelagiáni a protisemipelagiáni: Faustus z Reji, Salvián, Gennadius, sv. Avit, Cézar Arelátsky	363
---	-----

Hlava II.

Africkí spisovatelia	367
--------------------------------	-----

Hlava III.

Spisovatelia galskí: sv. Fortunát, Gregor Túrsky	370
--	-----

Hlava IV.

Talianski spisovatelia: pápež Geláz I., sv. Enód z Pávie, Dionýz Exiguus, Eugippius, Boetius Severinus, Magnus Aurelius Kassiodor . . .	373
Sv. Gregor Veľký	381
Sv. Izidor Sevilský	388
Index mien a vecí	393
Obsah	393

UNIV. DOC. ThDr. JOZEF ŠPIRKO

PATROLOGIA

**život, spisy a učenie
svätých otcov**

**so schválením Biskup. úradu v Spišskej
Kapitule č. 2515/1949 zo dňa 14. decem-
bra 1949 v edícii „Ad fontes“, ktorú
rediguje autor, s obálkou a frontispicom
od Edity Ambrušovej v náklade 5.500
exemplárov vydal Spolok sv. Vojtecha
v Trnave 1950 a písmom Excelsior vy-
tlačily Západoslóvenské tlačiarne, nár.
podnik v Trnave 1950.**

*Papier pridelený výmerom PIO č. 4557/50-II/1
zo dňa 28. II. 1950.*